

MONITOR POLSKI

DZIENNIK URZĘDOWY RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Warszawa, dnia 5 grudnia 2019 r.

Poz. 1150

**UCHWAŁA NR 123
RADY MINISTRÓW**

z dnia 15 października 2019 r.

w sprawie przyjęcia „Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030”

Na podstawie art. 14 ust. 5 ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2019 r. poz. 1295) Rada Ministrów uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Strategię zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030”, stanowiącą załącznik do uchwały.

§ 2. Traci moc uchwała nr 163 Rady Ministrów z dnia 25 kwietnia 2012 r. w sprawie przyjęcia „Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa” na lata 2012–2020 (M.P. poz. 839).

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem następującym po dniu ogłoszenia.

Prezes Rady Ministrów: *M. Morawiecki*

Załącznik do uchwały nr 123 Rady Ministrów
z dnia 15 października 2019 r. (poz. 1150)

STRATEGIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU WSI, ROLNICTWA I RYBACTWA 2030

STRATEGIA
ZRÓWNOWAŻONEGO
ROZWOJU WSI,
ROLNICTWA
I RYBACTWA

STRATEGIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU WSI, ROLNICTWA I RYBACTWA 2030

STRATEGIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU WSI, ROLNICTWA I RYBACTWA 2030

Spis treści

WPROWADZENIE	7
TRENDY, PUŁAPKI ROZWOJOWE I WYZWANIA SEKTORA ROLNO-SPOŻYWCZEGO I ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH.....	11
TRENDY, ZAGROŻENIA, SZANSE I PROBLEMY ROZWOJOWE OBSZARÓW WIEJSKICH I SEKTORA ROLNO-SPOŻYWCZEGO	11
PUŁAPKI ROZWOJOWE	15
WYZWANIA STRATEGICZNE	16
ZASADY I CELE ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH, ROLNICTWA I RYBACTWA DO 2030 R.	34
WIZJA I CEL GŁÓWNY ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH, ROLNICTWA I RYBACTWA	34
CEL SZCZEGÓŁOWY I ZWIĘKSZENIE OPŁACALNOŚCI PRODUKCJI ROLNEJ I RYBACKIEJ	39
<i>Kierunek interwencji: I.1. Nowe modele organizacji produkcji i rynków, krótkie łańcuchy rynkowe i uczciwa konkurencja</i>	<i>51</i>
<i>Kierunek interwencji: I.2. Jakość i bezpieczeństwo żywności.....</i>	<i>53</i>
<i>Kierunek interwencji: I.3. Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu 4.0. w sektorze rolno-spożywczym</i>	<i>54</i>
<i>Kierunek interwencji: I.4. Zarządzanie ryzykiem w sektorze rolno-spożywczym</i>	<i>56</i>
<i>Kierunek interwencji: I.5. Poszerzanie i rozwój rynków zbytu na produkty i surowce sektora rolno-spożywczego (w tym biogospodarka)</i>	<i>57</i>
CEL SZCZEGÓŁOWY II POPRAWA JAKOŚCI ŻYCIA, INFRASTRUKTURY I STANU ŚRODOWISKA	60
<i>Kierunek interwencji: II.1. Rozwój liniowej infrastruktury technicznej</i>	<i>69</i>
<i>Kierunek interwencji: II.2. Dostępność wysokiej jakości usług publicznych</i>	<i>70</i>
<i>Kierunek interwencji: II.3. Rozwój infrastruktury społecznej i rewitalizacja wsi i małych miast</i>	<i>72</i>
<i>Kierunek interwencji: II.4. Zrównoważone gospodarowanie i ochrona zasobów środowiska</i>	<i>73</i>
<i>Kierunek interwencji: II.5. Adaptacja do zmian klimatu i przeciwdziałanie tym zmianom.....</i>	<i>75</i>
CEL SZCZEGÓŁOWY III ROZWÓJ PRZEDSIĘBIORCZOŚCI, POZAROLNICZYCH MIEJSC PRACY I AKTYWNEGO SPOŁECZEŃSTWA	78
<i>Kierunek interwencji: III.1. Odpowiedź na zmiany demograficzne i ich następstwa</i>	<i>85</i>
<i>Kierunek interwencji: III.2. Rozwój przedsiębiorczości i nowych miejsc pracy.....</i>	<i>86</i>
<i>Kierunek interwencji: III.3. Wzrost umiejętności i kompetencji mieszkańców wsi.....</i>	<i>88</i>
<i>Kierunek interwencji: III.4. Budowa i rozwój zdolności do współpracy w wymiarze społecznym i terytorialnym.....</i>	<i>89</i>
<i>Kierunek interwencji: III.5. Rozwój ekonomii i solidarności społecznej na obszarach wiejskich</i>	<i>90</i>
OBSZARY WPŁYWAJĄCE NA OSIĄGNIĘCIE CELÓW STRATEGII.....	92
<i>Obszar A: Sprawne zarządzanie rozwojem.....</i>	<i>96</i>
<i>Obszar B: Stabilne finansowanie rozwoju</i>	<i>98</i>
<i>Obszar C: Trwała zdolność kreacji i uczenia się</i>	<i>99</i>
SPÓJNOŚĆ CELÓW STRATEGII Z CELAMI KRAJOWYCH I MIĘDZYNARODOWYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH ORAZ CELAMI POLITYK UE	102
KRAJOWE DOKUMENTY I CELE STRATEGICZNE DO 2030 R.....	102
AGENDA NA RZECZ ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU 2030	108
EUROPA 2020 – STRATEGIA NA RZECZ INTELIGENTNEGO I ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU SPRZYJAJĄCEGO WŁĄCZENIU SPOŁECZNEMU	111
POLITYKI BUDŻETOWE I POZABUDŻETOWE UE	112
SYSTEM REALIZACJI I RAMY FINANSOWE	121
WYMIAR TERYTORIALNY WDRAŻANIA STRATEGII	121
RAMY FINANSOWE	123
SYSTEM REALIZACJI I MONITOROWANIA	129

STRATEGIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU WSI, ROLNICTWA I RYBACTWA 2030

ZAŁĄCZNIK 1. DZIAŁANIA NA LATA 2020-2030	133
ZAŁĄCZNIK 2. POWIĄZANIA CELÓW SZCZEGÓŁOWYCH SZRWIR 2030 Z SOR NA POZIOMIE KIERUNKÓW INTERWENCJI I OBSZARÓW	161
ZAŁĄCZNIK 3. ZRÓŻNICOWANIE TERYTORIALNE ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH	167

STRATEGIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU WSI, ROLNICTWA I RYBACTWA 2030

Wykaz skrótów

ARiMR	Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa
ASF	Afrykański pomór świń
B+R	prace badawczo-rozwojowe
CAS	Centrum Analiz Strategicznych
CDR	Centrum Doradztwa Rolniczego
CEF	Instrument Łącząc Europę
EBI	Europejski Bank Inwestycyjny
EBOIR	Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju
EFI	Europejski Fundusz Inwestycyjny
EPI	Europejskie Partnerstwo na rzecz Innowacji
EFIS	Europejski Fundusz na rzecz Inwestycji Strategicznych
EFMR	Europejski Fundusz Morski i Rybacki
EFRG	Europejski Fundusz Rolniczy Gwarancji
EFRROW	Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich
EFRR	Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego
EFSI	Europejskie Fundusze Strukturalne i Inwestycyjne
EFS+	Europejski Fundusz Społeczny Plus
FS	Fundusze Spójności
GOZ	gospodarka o obiegu zamkniętym
GUS	Główny Urząd Statystyczny
IOB	Instytucje Otoczenia Biznesu
ITP	Instytut Technologiczno-Przyrodniczy
ICT	Technologie informacyjno-komunikacyjne
JST	Jednostka Samorządu Terytorialnego
KE	Komisja Europejska
KOWR	Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa
KPRM	Kancelaria Prezesa Rady Ministrów
KRUS	Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego
KWR	klasyfikacja wydatków rozwojowych sektora instytucji rządowych i samorządowych
LGD	lokalna grupa działania
MC	Ministerstwo Cyfryzacji
ME	Ministerstwo Energii
MEN	Ministerstwo Edukacji Narodowej
MF	Ministerstwo Finansów
MGMiŻS	Ministerstwo Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej
MI	Ministerstwo Infrastruktury
MiR	Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju
MKiDN	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
MNiSW	Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego

STRATEGIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU WSI, ROLNICTWA I RYBACTWA 2030

MPiT	Ministerstwo Przedsiębiorczości i Technologii
MRiRW	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi
MRPiPS	Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej
MS	Ministerstwo Sprawiedliwości
MSiT	Ministerstwo Sportu i Turystyki
MSWiA	Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji
MSZ	Ministerstwo Spraw Zagranicznych
MŚ	Ministerstwo Środowiska
MZ	Ministerstwo Zdrowia
MZ(PiS)	Ministerstwo Zdrowia (Państwowa Inspekcja Sanitarna)
NCBiR	Narodowe Centrum Badań i Rozwoju
NEET	grupa społeczna, obejmująca młodzież pozostającą poza sferą zatrudnienia i edukacji (ang. <i>not in employment, education or training</i>)
NFOŚiGW	Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
NIKiDW	Narodowy Instytut Kultury i Dziedzictwa Wsi
ODR	ośrodek doradztwa rolniczego
OECD	Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (ang. <i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>)
ONZ	Organizacja Narodów Zjednoczonych (ang. <i>United Nations</i>)
OZE	odnawialne źródła energii
PAIH	Państwowa Agencja Inwestycji i Handlu
PES	przedsiębiorstwa ekonomii społecznej
PFR	Polski Fundusz Rozwoju
PGWWP	Państwowe Gospodarstwo Wodne Wody Polskie
PO RYBY 2014-2020	Program Operacyjny „Rybnictwo i Morze” 2014–2020
PPP	Partnerstwo Publiczno-Prywatne
PS	polityka spójności
PROW 2007-2013	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007–2013
PROW 2014-2020	Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020
PUP	powiatowe urzędy pracy
RLKS	rozwój lokalny kierowany przez społeczność
SOR	Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)
SZRWRiR 2030	Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030
UE	Unia Europejska
UKE	Urząd Komunikacji Elektronicznej
UOKiK	Urząd Ochrony Konsumentów i Konkurencji
WPR	Wspólna Polityka Rolna
WPRyb	Wspólna polityka rybołówstwa
WTO	Światowa Organizacja Handlu (ang. <i>World Trade Organization</i>)

STRATEGIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU WSI, ROLNICTWA I RYBACTWA 2030

WPROWADZENIE

Minister właściwy do spraw rozwoju obszarów wiejskich odpowiada za procesy związane z programowaniem, koordynacją oraz monitorowaniem realizacji polityki rozwoju na obszarach wiejskich. Tym samym pełni on obok ministra właściwego do spraw rozwoju kluczową rolę w procesie strategicznego zarządzania terytorialnym rozwojem kraju¹⁾. Rozwój obszarów wiejskich w wymiarze terytorialnym nieodłącznie wiąże się z rozwojem rolnictwa i całego sektora rolno-spożywczego, który obok czynników środowiskowych i struktury osadniczej w największym stopniu kształtuje wykorzystanie przestrzeni wiejskiej. W tym kontekście **projektowanie rozwoju rolnictwa powinno być elementem projektowania rozwoju obszarów wiejskich**.

Minister właściwy do spraw rozwoju rybołówstwa odpowiada za dział gospodarki rybołówstwo. W kompetencji tego ministra leżą zadania m.in. z zakresu rybołówstwa morskiego, rybactwa śródlądowego, racjonalnego gospodarowania żywymi zasobami morza, gospodarki rybnej, organizacji rynku rybnego oraz organizacji producentów rybnych. Minister ten odpowiada również za procesy związane z programowaniem, koordynacją oraz monitorowaniem realizacji polityki rozwoju w zakresie powyższych sektorów, w tym za prawidłowe wdrażanie wspólnej polityki rybołówstwa przez realizację programów operacyjnych wspieranych z funduszy unijnych. Tym samym pełni on kluczową rolę w procesie strategicznego zarządzania rozwojem sektora rybołówstwa w Polsce.

W ostatnich latach miejscem określenia celów i działań rozwojowych wsi, rolnictwa i rybactwa była *Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa na lata 2012–2020* przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 25 kwietnia 2012 r. Stanowiła ona część systemu dokumentów strategicznych powstałych na podstawie *Wytycznych do opracowywania strategii rozwoju oraz Planu uporządkowania strategii rozwoju – zakres i struktura*²⁾ i przepisów ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2019 r. poz. 1295). Strategia ta była kluczowym dokumentem wyznaczającym kierunki działań publicznych na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa w latach 2014–2020. Jej przepisy znalazły swoje odzwierciedlenie w *Umowie partnerstwa - najważniejszym dokumencie projektującym sposób wykorzystania przez Polskę środków unijnych*.

Kolejne lata przybliżyły instytucje publiczne do weryfikacji i aktualizacji modelu rozwoju kraju oraz prac nad programowaniem nowej perspektywy finansowej UE na lata 2021–2027. W fazie przygotowań MRiRW uczestniczyło w pracach nad wzmocnieniem systemu zarządzania rozwojem kraju. **W dniu 16 lutego 2016 r. Rząd RP przedstawił zaktualizowaną wizję rozwoju kraju w „Planie na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju”**. Jej rozwinięcie stanowi nowa średniookresowa strategia rozwoju kraju **„Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR)” przyjęta przez Radę Ministrów w dniu 14 lutego 2017 r.**

Głównym celem projektowanych działań rozwojowych w SOR jest **stworzenie warunków do wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym**. SOR zawiera również szereg wyborów strategicznych polityki państwa, które stanowią rekomendacje dla polityk publicznych. Nowa średniookresowa strategia rozwoju kraju jest też punktem wyjścia do opracowania strategii rozwoju określających podstawowe uwarunkowania, cele i kierunki rozwoju odnoszące się do sektorów, dziedzin, regionów lub rozwoju przestrzennego w perspektywie do 2030 r., w tym m.in. **SZRWRiR 2030**, której zadaniem jest określenie kluczowych kierunków rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa w perspektywie do 2030 r., spójnych z celami SOR. Aktualizacja strategii posłuży również właściwemu zaadresowaniu zakresu interwencji publicznych finansowanych ze środków krajowych i unijnych na lata 2021–2027.

¹⁾ Obowiązki te nakłada w szczególności ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej.

²⁾ Opracowane przez ministra właściwego do spraw polityki rozwoju.

STRATEGIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU WSI, ROLNICTWA I RYBACTWA 2030

Przystępując do opracowania SZRWRiR 2030, przyjęto następujące założenia:

- dostosowanie zakresu SZRWRiR 2030 do SOR w odniesieniu do diagnozy, wyzwań, pułapek rozwojowych i celów oraz włączenie w system realizacji Strategii projektów strategicznych i działań SOR;
- uwzględnienie w SZRWRiR 2030 postanowień wynikających z przyjętej przez ONZ *Agendy na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030* (Agenda 2030) oraz sposobu realizacji jej celów w Polsce;
- uwzględnienie najważniejszych zasad SOR – tj. podejścia selektywnego, zintegrowanego i zróżnicowanego terytorialnie; uwzględnienie zasad współpracy i partnerstwa, aktywności na forum międzynarodowym, mobilizacji krajowego kapitału, procesów demograficznych jako punktu odniesienia planowanych działań;
- zaprojektowanie wskaźników monitorowania SZRWRiR 2030 (z uwzględnieniem wskaźników SZRWRiR 2012-2020 oraz wskaźników przyjętych w SOR);
- dostosowanie horyzontu czasowego do SOR, tj. utrzymanie podstawowego horyzontu do 2020 r. oraz rozszerzenie do 2030 r. w odniesieniu do najważniejszych postanowień SZRWRiR 2030.

Sposób aktualizacji SZRWRiR 2030 został przedstawiony w dokumencie pt. *Aktualizacja strategii rozwoju wynikająca z przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 14 lutego 2017 r. „Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)”* przyjętym uchwałą nr 65 Komitetu Koordynacyjnego do spraw Polityki Rozwoju z dnia 23 maja 2017 r. Zgodnie z tym dokumentem, prace nad aktualizacją strategii rozwoju odbywają się w ramach międzyresortowych zespołów zadaniowych, za których organizację pracy odpowiadają przedstawiciele resortów wskazanych jako koordynatorzy danej strategii. Jednym z nich jest **Zespół ds. Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa**.

Ponadto **minister do spraw rozwoju wsi powołał Zespół doradczo-konsultacyjny o charakterze organizacji non-profit ds. aktualizacji Strategii** pełniący rolę *rolno-wiejskiego Think-tank*, dzięki czemu do prac nad aktualizacją strategii na stałe zostało włączone szerokie grono ekspertów i praktyków z zakresu rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich. Pod koniec kwietnia 2017 r. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi zaprosił do współpracy wojewodów oraz wojewódzkie ODR, powierzając im zadanie utworzenia w każdym z województw Zespołu, który dokona analizy szans i zagrożeń, jakie stoją przed sektorem żywnościowym i terenami wiejskimi na obszarze województwa, oraz wyznaczy potencjalne kierunki rozwoju obszarów wiejskich w województwie **(16 wojewódzkich zespołów analizujących szanse i zagrożenia oraz potencjalne kierunki rozwoju obszarów wiejskich)**.

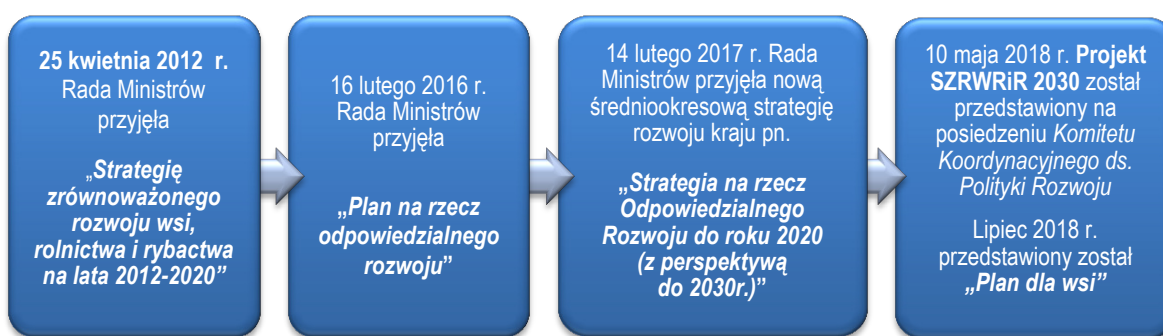
Proces opracowania SZRWRiR 2030 miał charakter bardzo otwarty i partycypacyjny. MRiRW organizowało **warsztaty tematyczne** (np. warsztaty z udziałem przedstawicieli 16 wojewódzkich *Zespołów analizujących szanse i zagrożenia oraz potencjalne kierunki rozwoju obszarów wiejskich*, podczas których dokonano analizy dotychczasowego układu dokumentów strategicznych i planistycznych na poziomie województw oraz sposobu uwzględnienia w takich dokumentach zagadnień dotyczących rozwoju obszarów wiejskich), prowadzone były **prace eksperckie instytutów** podległych lub nadzorowanych przez ministrów odpowiedzialnych za opracowanie strategii (zwrócono się do GUS, Instytutu Rybactwa Śródlądowego w Olsztynie, ITP, MIR – PIB w Gdyni, IERiGŻ – PIB w Warszawie, IUNG – PIB w Puławach o wsparcie prac zespołów wojewódzkich przez udostępnienie szczegółowych danych dotyczących zagadnień społeczno-gospodarczych obszarów wiejskich poszczególnych regionów kraju oraz przygotowanie wkładów do poszczególnych części strategii i dokumentu diagnostycznego), wykonane zostały **niezależne ekspertyzy**³⁾, wykorzystano **podejście projektowe** (dot. projektu strategicznego

³⁾ Jacek Sierak, Andrzej Gałązka, Michał Bitner: „Ekspertyza dotycząca budżetów gmin w Polsce”, 2016 r.; Przemysław Śleszyński: „Identyfikacja i ocena wybranych zjawisk demograficznych w Polsce (ze szczególnym uwzględnieniem wsi i relacji miasto-wieś), Polska Akademia Nauk Instytut geografii i przestrzennego zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego, 2016 r.

STRATEGIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU WSI, ROLNICTWA I RYBACTWA 2030

SOR pn. *Pakt dla obszarów wiejskich na lata 2017–2020(2030)*, który identyfikował dotychczasową rolę pozostałych podmiotów publicznych w procesie rozwoju wsi i rolnictwa), **zbierano informacje oraz opinie pracowników instytucji publicznych** (np. podczas spotkań zespołu międzyresortowego), prowadzono **w każdym z województw panele ekspertów** (w ramach ww. *zespołów wojewódzkich*), przygotowano **ocenę ex-ante SZRWRiR 2030**, przeprowadzono **uzgodnienia międzyresortowe i konsultacje publiczne**.

Projekt SZRWRiR 2030 był prezentowany w dniu 10 maja 2018 r. na posiedzeniu *Komitetu Koordynacyjnego do spraw Polityki Rozwoju* oraz na *Komitecie Społecznym Rady Ministrów*. Kolejnym krokiem było opracowanie w połowie 2018 r. *Planu dla wsi* opartego na trzech filarach: ochrona, wsparcie i rozwój, który spowodował m.in. przyspieszenie działań na rzecz rozwoju rolnictwa oraz zawierał również doraźne działania na rzecz wsparcia rolnictwa.

Rysunek 1. Kamienie milowe w pracy nad wyznaczeniem strategicznych kierunków rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa w perspektywie 2030 r.

Źródło: opracowanie własne.

Niniejsza strategia zawiera działania i projekty strategiczne będące w kompetencji nie tylko MRiRW i MGMIŻŚ, ale także pozostałych resortów oraz samorządu województwa, który pełni kluczową rolę w procesie programowania, zarządzania i koordynowania działań rozwojowych na poziomie regionalnym. W części diagnostycznej, w tym w ocenie uwarunkowań zewnętrznych oraz na etapie formułowania wyzwań, uwzględniono również wnioski z analiz KE, organizacji międzynarodowych, w szczególności OECD, FAO. W szczególności wzięto pod uwagę wnioski zawarte w takich raportach jak m.in.: „OECD Przeglądy Polityk Rozwoju Obszarów Wiejskich: Polska 2018”.

Ważnym punktem odniesienia w pracach nad aktualizacją niniejszej strategii były kierunki zmian polityki wspólnotowych, w tym przede wszystkim WPR, WPRyB i polityki spójności zarysowane w propozycjach legislacyjnych przedstawionych przez służby KE w 2018 r.

Podobnie jak w latach poprzednich, za **obszary wiejskie w SZRWRiR 2030 uznaje się obszar kraju z wyłączeniem miast liczących powyżej 5 tys. mieszkańców**. Wyodrębnienie obszarów wiejskich byłoby możliwe również dzięki zastosowaniu metodologii przyjętej przez OECD, opartej na kryterium gęstości zaludnienia (do 150 osób/km²), jednak w warunkach polskich prowadziłoby to do wyłączenia z obszarów wiejskich nie tylko wsi bezpośrednio sąsiadujących z dużymi miastami, ale także niektórych gmin wiejskich lub miejsko-wiejskich położonych w większej odległości od największych ośrodków miejskich w południowo-wschodniej części Polski. Równocześnie doświadczenia dotychczasowej realizacji programów wspierających rozwój obszarów wiejskich oraz istniejące w terenie powiązania funkcjonalne stanowią istotne argumenty za zaliczeniem do obszarów wiejskich nie tylko terenów wiejskich wg dotychczasowej definicji administracyjnej

STRATEGIA ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU WSI, ROLNICTWA I RYBACTWA 2030

przyjętej przez GUS⁴⁾, ale też małych miast (do 5 tys. mieszkańców), gdyż pełnią one podobne funkcje jak duże wsie będące siedzibami władz gminnych. Często wyłącznie względy historyczne rozstrzygały, czy lokalne centrum administracyjne i gospodarcze ma obecnie status wsi czy też miasta.

Jako obszar rybacki rozumie się tereny skoncentrowane wokół obszarów morskich, jezior, stawów rybnych, rzek i estuariów, ze znaczącym poziomem zatrudnienia lub produkcji w sektorze rybactwa. Obszary rybackie to zarówno gminy wiejskie, jak i miejskie.

Używane w SZRWRiR 2030 **pojęcie sektora rolno-spożywczego należy rozumieć jako dział gospodarki zajmujący się produkcją rolno-spożywczą, tj. wytwarzaniem artykułów rolno-spożywczych zdefiniowanych w ustawie z dnia 21 grudnia 2000 r. o jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych. Zgodnie z ww. ustawą artykuły rolno-spożywcze to produkty rolne, runo leśne, dziczyzna, organizmy morskie i słodkowodne w postaci surowców, półproduktów oraz wyrobów gotowych otrzymanych z tych surowców i półproduktów, w tym środki spożywcze (żywność).**

⁴⁾ Obszary wiejskie w Polsce, zgodnie z metodologią ich wyodrębniania przez GUS, opartą na podziale administracyjnym, definiowane są jako tereny położone poza granicami administracyjnymi miast. Są to zatem obszary gmin wiejskich oraz części wiejskie gmin miejsko-wiejskich (wg metodologii GUS obszary wiejskie w Polsce na koniec 2016 r. zajmowały 93% powierzchni kraju i były zamieszkiwane przez około 39,8% ogółu ludności).

TRENDY, PUŁAPKI ROZWOJOWE I WYZWANIA SEKTORA ROLNO-SPOŻYWCZEGO I ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH

Trendy, zagrożenia, szanse i problemy rozwojowe obszarów wiejskich i sektora rolno-spożywczego

Obszar: Zmiany struktury gospodarki rolno-żywnościowej

- **Powolny odpływ zatrudnionych w rolnictwie do sektorów pozarolniczych**, zbyt wolne zmiany struktury agrarnej rolnictwa oraz generalnie niższe tempo postępu technologicznego w rolnictwie i rybactwie oraz słabnąca pozycja przetargowa rolników i rybaków w łańcuchach rynkowych **są przyczyną wolniejszego tempa wzrostu produktywności pracy w rolnictwie i w rybactwie w stosunku do sektorów pozarolniczych i pozarybackich**. Taka sytuacja prowadzi do utrzymywania się, a nawet **pogarszania dysparytetu dochodowego w rolnictwie**, ale także do intensywniejszego poszukiwania pozarolniczych zarobkowych źródeł dochodów w gospodarstwach domowych rolników.
- **Rosnąca koncentracja kapitału (skala przedsiębiorstw), szczególnie na „wyższych” poziomach łańcuchów rynkowych**, dotyka również obszarów wiejskich i sektora rolno-spożywczego. W powiązaniu z raczej powolnym wzrostem koncentracji zasobów ziemi i kapitału w rolnictwie **zjawisko to sprzyja m.in. tendencji do „nierównego” podziału wartości dodanej w łańcuchach rynkowych**, w których rolnicy i mieszkańcy wsi mają najczęściej najsłabszą pozycję przetargową i najmniejszy udział w podziale wartości dodanej.
- **Rozdrobnienie sektora rolnego** w powiązaniu z rosnącą presją konkurencyjną (oraz dążeniem do przejmowania funkcji w zakresie przetwórstwa i handlu) **zwiększają rolę wspólnych inicjatyw i działań** (procesy integracji poziomej) w formule spółdzielni czy grup producentów. **Zdolność do wykorzystania rezerw efektywności sektora, tkwiących w zbiorowych działaniach**, w coraz większym stopniu **determinuje przewagi konkurencyjne lub jest warunkiem utrzymania dotychczasowej pozycji na rynku**.

Obszar: Zarządzanie zmianą w sektorze rolno-spożywczym

- **Trwa rewolucja technologiczna w rolnictwie**. Jej głównym obszarem jest tworzenie i wdrażanie innowacji, szybki rozwój nauki i badań, cyfryzacja, robotyzacja, wykorzystanie danych satelitarnych, analiza dużych zbiorów danych (*big data*), automatyzacja, genetyka (w hodowli) czy informatyzacja procesów gospodarczych. **Nowe technologie** charakteryzuje bardzo szybki rozwój i wzrost i ułatwienia w dostępie, przez co stosunkowo **szybko są absorbowane w różnych sferach życia gospodarczego** (również w gospodarkach rozwijanych na obszarach wiejskich) **i coraz silniej determinują przewagi konkurencyjne podmiotów, regionów i państw**. W rozwoju i adaptacji nowych technologii można upatrywać szans na częściowe choćby pokonanie ograniczeń związanych z dużym rozproszeniem podmiotów sektora rolno-spożywczego, a także możliwość godzenia często sprzecznych celów ekonomicznych (rynkowych), środowiskowych i społecznych. Rozwój kompetencji, kapitał finansowy oraz infrastruktura szerokopasmowa będą warunkować tempo wdrożeń tych nowych możliwości.
- **Zmieniające się uwarunkowania przyrodniczo-klimatyczne prowadzą do większej częstotliwości występowania zjawisk o charakterze klęskowym**, z kolei silniejsze włączenie krajowego i unijnego sektora rolnego w globalne procesy adaptacyjne ekspozuje na zewnątrz szoki cenowe lub zwiększa podatność na

Trendy, pułapki rozwojowe i wyzwania sektora rolno-spożywczego i rozwoju obszarów wiejskich

zewnętrzne kryzysy podaży-cenowe. Obserwowane zmiany powodują **wzrost zapotrzebowania na nowe systemy zarządzania ryzykiem w rolnictwie i rybactwie oraz gospodarką wodną**.

Obszar: Zmiany demograficzne i społeczne (w tym modele konsumpcji)

- **Postępują zmiany demograficzne w Polsce i w Europie** związane ze starzeniem się ludności, migracją wewnętrzną i zagraniczną ludzi młodych, które skutkują **zmniejszaniem się udziału mieszkańców w wieku produkcyjnym w ogóle mieszkańców na terenach wiejskich**. Niektóre regiony dotyka również **problem depopulacji**. Zmiany te coraz wyraźniej oddziałują na różne aspekty rozwoju gospodarczego i społecznego wsi, rolnictwa i rybactwa, „**ucieczkę**” **najcenniejszych zasobów pracy ze wsi do miast, brak rąk do pracy w niektórych regionach (zwłaszcza peryferyjnych) oraz spowolnienie wymiany pokoleniowej w rolnictwie i rybactwie**.
- **Wzrasta zamożność, świadomość ekologiczna i w zakresie higieny różnych aspektów życia** w społeczeństwach krajów UE i innych społeczeństwach krajów wysokorozwiniętych, co przekłada się na **rosnące zainteresowanie żywnością wysokiej jakości, żywnością funkcjonalną** (w tym „**leczniczą**”), **tradycyjną, produkowaną w sposób nieobciążający środowiska i klimatu**. Preferencje konsumentów coraz silniej będą dotyczyły śladu środowiskowego (klimatycznego) produktów, kwestii etycznych (w chowie zwierząt), a nie tylko indywidualnej wartości użytkowej i ceny, czemu sprzyjają także rosnące możliwości śledzenia i kontroli źródeł pochodzenia surowców rolnych i sposobów ich przetwarzania (np. technologii blockchain).
- **Generalny wzrost poziomu dochodów (i standardów jakości życia)** niesie z sobą ryzyko powstawania **luki zatrudnieniowej w sektorach pracochłonnych, które nie podlegają w całości procesom automatyzacji**. Z drugiej strony **istnieje zagrożenie wzrostu marnowania żywności** wraz ze wzrostem jej podaży i konsumpcyjnego stylu życia. Utrata konkurencyjności kosztowej wymuszać będzie poszukiwania nisz rynkowych związanych ze zmianami oczekiwań i preferencji konsumentów (np. produkcja zrównoważona środowiskowo, ekologiczna, bez pestycydów).
- **Następuje globalny wzrost ludności skoncentrowany w Azji i Afryce**, który będzie się przekładał na **rosnący popyt na żywność**. W państwach rozwijających się wzrasta konsumpcja produktów pochodzenia zwierzęcego (mleko, drób, wieprzowina, wołowina, ryby i bezkręgowce), **zwiększając popyt na surowce i produkty rolne pochodzenia zwierzęcego oraz pasze dla zwierząt**.

Obszar: Środowisko i zmiany klimatu

- **Rośnie znaczenie i oczekiwania społeczne w zakresie ochrony zasobów środowiska naturalnego w rolnictwie i rybactwie (gleba, woda, powietrze, różnorodność biologiczna)**. **Obszary wiejskie**, z uwagi na zarządzanie przeważającą częścią zasobów przyrodniczych, **są jednym z głównych adresatów krajowych i wspólnotowych dążeń w zakresie ochrony zasobów środowiska**. Tendencje te wzmacniają wielofunkcyjny charakter sektora rolnego, jednocześnie coraz silniej uzależniając jego konkurencyjność na globalnym rynku od przychodów pozarynkowych (transfery budżetowe za dostarczanie dóbr publicznych).
- **Coraz wyraźniej dostrzegalne są zmiany klimatu**, które w wielu regionach świata powodują **ograniczenia w dostępności zasobów żywności, wody pitnej i energii oraz zagrożenia dla równowagi biologicznej**. Coraz częściej stają się one czynnikiem utrudnień w produkcji rolniczej i rybackiej oraz przetwórstwie rolno-spożywczym, wpływając tym samym na równowagę na wielu rynkach rolnych i zwiększając ryzyko związane z działalnością gospodarczą w sektorze rolno-spożywczym. W warunkach

Trendy, pułapki rozwojowe i wyzwania sektora rolno-spożywczego i rozwoju obszarów wiejskich

polskich wzrasta znaczenie gospodarki zasobami wody (retencja, melioracja, nawodnienia). Jednocześnie pojawiają się w Polsce **możliwości rozwoju „nowych” upraw** (np. soi czy winorośli).

- **Rosnąca presja międzynarodowa na redukcję emisji gazów cieplarnianych z sektora rolno-spożywczego** (szczególnie produkcji zwierzęcej), powodująca **konieczność kosztownych dostosowań** m.in. w zakresie organizacji produkcji czy stosowanych technologii, **szczególnie odczuwalnych na poziomie małych i średnich gospodarstw**.
- **Nowe sektory gospodarki na obszarach wiejskich**, takie jak: biogospodarka, GOZ i zielona gospodarka, energetyka rozproszona oparta na OZE, gospodarka społeczna, gospodarka doświadczeń (wolnego czasu), gospodarka ukierunkowana na zaspokajanie potrzeb społeczności lokalnej, **to sektory często związane z rozwojem nowych technologii, produktów, wzorców konsumpcji, zmian preferencji indywidualnych lub społecznych**. Ich rozwój może przyczynić się do zróżnicowania gospodarki wiejskiej i powstawania nowych, atrakcyjnych miejsc pracy. Wykorzystanie tych zmian w celu absorpcji nadwyżek zasobów pracy w rolnictwie wymaga **nabywania nowych kompetencji i umiejętności przez mieszkańców obszarów wiejskich**. Wzrost dywersyfikacji dochodów mieszkańców wsi w wyniku rozwoju nowych sektorów gospodarki jest dziś trudny do oszacowania, jednak wydaje się być większy w przypadku aktywności powiązanych bezpośrednio z gospodarstwami rolnymi i działalnością o charakterze usług, mniejszy natomiast w przypadku biogospodarki i energetyki rozproszonej, z uwagi na mniejszą pracochłonność tych dziedzin, większą kapitałochłonność oraz silniejszą zależność ich rozwoju od konkurencji ze strony tradycyjnych sektorów gospodarki.

Obszar: Wykorzystanie przestrzeni i zasobów ziemi i pracy na obszarach wiejskich

- **Zachodzą niekorzystne zmiany w przeznaczeniu i użytkowaniu gruntów**, w tym **zaprzestanie praktyk rolniczego użytkowania gruntów rolnych i niekontrolowana urbanizacja na terenach wiejskich (w tym również cennych dla rolnictwa)**, które prowadzą do niepełnego i nietrwałego (niezrównoważonego) gospodarowania krajowym zasobem ziemi rolniczej.
- **Zmniejsza się udział dochodów z działalności rolniczej i postępuje dezagraryzacja wsi**, czego następstwem jest **spadek liczby pełnozatrudnionych w tym sektorze**, a także **spadek udziału dochodów z rolnictwa w strukturze dochodów gospodarstw domowych użytkujących gospodarstwo rolne**. Aktualnie ponad połowa gospodarstw domowych osób pracujących w rolnictwie większość dochodu generuje poza rolnictwem. Rośnie szybko udział gospodarstw, które zaprzestały chowu zwierząt lub w ogóle działalności rolniczej.
- **Następuje migracja zasobów produkcji zwierzęcej**, w tym również **na tereny podmiejskie ze względu na bliskość dużego rynku odbiorców**, co powoduje konflikty urbanistyczne i konflikty międzysąsiedzkie, dotyczące głównie problemu uciążliwości odorowej. W przyszłości migracja produkcji rolniczej może dotyczyć również produkcji roślinnej, w przypadku rozwinięcia się światowego trendu dotyczącego „rolnictwa w miastach” (farmy wykorzystujące hydroponikę, system Sky Greens, mobilne miejskie uprawy warzyw w pojemnikach – z recyklingu, farmy na dachach budynków, uprawy wertykalne).
- **Od wielu lat wzrasta zróżnicowanie przestrzenne rozwoju obszarów wiejskich oraz narastają nierówności społeczne w rozwoju regionalnym i w układzie miasto/wieś**. **Pogłębia się polaryzacja wewnątrz województw i następuje dalsza marginalizacja obszarów o niskim poziomie dochodów własnych na osobę, peryferyjnych, słabo skomunikowanych, o niskim poziomie rozwoju infrastrukturalnego lub społecznego**. Zwykle szybko rozwija się jedynie niewielka grupa terytoriów, w tym obszarów wiejskich położonych w małej odległości od aglomeracji miejskich, na których nie ma wieloletnich

Trendy, pułapki rozwojowe i wyzwania sektora rolno-spożywczego i rozwoju obszarów wiejskich

zapóźnień w rozwoju infrastruktury. Zaludnienie na obszarach wiejskich rośnie znacznie szybciej w pobliżu miast (szczególnie tam, gdzie znajdują się tereny możliwe do zabudowy jednorodzinnej), natomiast maleje na obszarach peryferyjnych lub o najniższym poziomie dostępności komunikacyjnej. Największy dystans w relacji miasto – wieś widać w poziomie dochodów, które mimo wzrostu notowanego w ostatnich latach nadal są znacząco niższe wśród mieszkańców obszarów wiejskich i rolników, aniżeli wśród mieszkańców miast i pozarolniczych grup zawodowych.

Obszar: Uwarunkowania międzynarodowe, w tym związane z członkostwem w UE

- **Następują duże zmiany w modelu funkcjonowania budżetu i polityk europejskich po 2020 r.**, w tym zmiany w europejskiej polityce spójności, WPR i we WPRyb, **w zakresie poziomu i struktury ich budżetów, mechanizmów zarządzania tymi politykami, a także priorytetowych unijnych celów i kierunków interwencji**. Wyzwaniem będzie także efektywne zarządzanie procesem opuszczania UE przez Wielką Brytanię (Brexit).
- **Wchodzą w życie kolejne (kompleksowe) dwustronne umowy handlowe UE z państwami trzecimi**, co oznacza **potencjalny wzrost możliwości ekspansji na rynki partnerów UE przy jednoczesnym wzroście presji konkurencyjnej dla sektora rolno-spożywczego UE**. Liberalizacja w zakresie poziomu taryf zwiększa rolę czynników pozataryfowych oraz potrzebę działań promocyjnych na rynkach państw trzecich. Umowy te sprzyjają coraz silniejszemu włączaniu sektora rolnego UE w procesy globalne, z czym wiąże się nie tylko korzyści, ale także koszty dostosowań i nowe ryzyka.
- **Rosnące potrzeby w zakresie ochrony środowiska i klimatu oraz ambicje UE dotyczące podejmowania i promowania nowych zobowiązań na forum globalnym** (np. Porozumienie paryskie w zakresie ochrony klimatu, energochłonność gospodarek i poszczególnych sektorów, polityki rozwojowej – m.in. zobowiązania w zakresie promowania celów zrównoważonego rozwoju ONZ oraz relacji gospodarczych m.in. propozycje reformy WTO) **powodują stawianie własnej gospodarce, w tym sektorowi rolno-spożywczemu, ambitnych celów skutkujących kosztownymi dostosowaniami**. Powoduje to również ukierunkowanie unijnego budżetu (w tym WPR, WPRyb i polityki spójności) na realizację ww. celów.
- **Występują tendencje protekcjonistyczne** na jednolitym rynku, wynikające zarówno z działań państw członkowskich, jak i niepełnej i niewłaściwej transpozycji prawa unijnego do krajowych porządków prawnych. Tendencje te **ograniczają korzyści z handlu artykułami rolno-spożywczymi (głównie dla krajów eksporterów netto – jak Polska)**.

Obszar: Otoczenie instytucjonalne

- **Wzrasta rola efektywnego i społecznie odpowiedzialnego zaangażowania środków publicznych i instytucji finansowych w politykę rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa**. Związane jest to z jednej strony ze złożonością i wzajemnym powiązaniem zadań w zakresie rozwoju wsi i rolnictwa, a z drugiej ze zmianami wspólnotowych zasad zarządzania środkami UE (m.in. zasady integrowanego podejścia, warunkowości podstawowej⁵⁾, powiązania z rezultatami). Potrzebne są **wyprzedzające działania analityczne, programowe oraz systemowe, w tym w sferze organizacyjno-instytucjonalnej** przygotowujące do wdrażania programów UE w perspektywie finansowej na lata 2021–2027.
- **Rośnie znaczenie zadań instytucji działających na rzecz zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego i bezpieczeństwa żywności**, m.in. w związku ze wzrostem oczekiwań konsumentów oraz

⁵⁾ Tzw. warunkowość ex-ante.

Trendy, pułapki rozwojowe i wyzwania sektora rolno-spożywczego i rozwoju obszarów wiejskich

sposobem prowadzenia polityki handlowej artykułami rolno-spożywczymi na arenie międzynarodowej. Efektywna realizacja zadań publicznych w zakresie przestrzegania wymagań dotyczących bezpieczeństwa żywnościowego wymaga **wzmocnienia koordynacji i zarządzania politykami oraz zwiększenia efektywności procesów monitorowania zagrożeń w sektorze rolno-spożywczym** (w tym m.in. dotyczących zagrożeń epidemiologicznych w rolnictwie, niekorzystnych zjawisk atmosferycznych w rolnictwie, bezpieczeństwa żywności, wpływu sposobu odżywiania i jakości żywności na zdrowie ludzi).

- **Pogłębiające się dysproporcje w rozwoju terytorialnym spowodowane są pułapką słabości instytucjonalnej⁶⁾ oraz niskim poziomem zaangażowania lub skłonności do współpracy, zawierania partnerstw (w tym PPP) czy wprowadzania zmian i uczenia się⁷⁾.** Występuje duże zróżnicowanie w programowaniu rozwoju z wykorzystaniem zintegrowania planowania przestrzennego i społeczno-gospodarczego. **Brak zapewnienia pełnej integracji systemu programowania społeczno-gospodarczego i planowania przestrzennego na wszystkich poziomach zarządzania – krajowym, regionalnym, funkcjonalnym i lokalnym, w tym również w wykorzystaniu narzędzi cyfryzacji.**

Pułapki rozwojowe

Na podstawie dokonanej diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej można wskazać pułapki dla rozwoju zidentyfikowane w SOR, które w sposób szczególny odnoszą się do sektora wsi, rolnictwa i rybactwa.

PUŁAPKA ŚREDNIEGO DOCHODU	przeciętny miesięczny dochód na osobę z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie stanowi niecałe 40% przeciętnego miesięcznego dochodu na osobę z pracy na własny rachunek
	ponad 1/5 mieszkańców obszarów wiejskich to osoby żyjące poniżej relatywnej granicy ubóstwa
PUŁAPKA BRAKU RÓWNOWAGI	tylko w miejscowościach do 10 tys. mieszkańców i na wsiach ekspansja sklepów sieciowych zachodzi głównie za sprawą sieci sklepów z polskim kapitałem w miastach pow. 200 tys. mieszkańców 35% sklepów sprzedających żywność to sklepy z udziałem kapitału zagranicznego, w miastach z 50-200 tys. mieszkańców – 25%, w miastach z 10-50 tys. mieszkańców – 27%
PUŁAPKA PRZECIĘTNEGO PRODUKTU	nakłady na działalność B+R w dziedzinie rolnictwa to mniej niż 5% wszystkich nakładów wewnętrznych na działalność B+R ogółem w Polsce
	udział niskoprotworzonych produktów rolnych w eksporcie wynosi 44,5%*
PUŁAPKA DEMOGRAFICZNA	na wsi umieralność jest wyższa niż w miastach, a w okresie 2002–2015 dystans ten zwiększył się z 3 do 7% ** w 63,1% gmin z obszarów wiejskich współczynnik obciążenia demograficznego*** jest większy niż średnia dla kraju ogółem
	różnice w poziomie wykształcenia mieszkańców miast i wsi w Polsce pozostają bardzo duże, ale uwidacznia się tendencja do ich zmniejszania ponad 64% dorosłych mieszkańców wsi ma wykształcenie zasadnicze zawodowe, podstawowe lub gimnazjalne

*Wskaźnik i jego wartość cyt. za SOR, w SZRWIR 2030 zaproponowano komplementarny wskaźnik w celu szczegółowym I.

**Monitorowanie zjawisk, które można oceniać za pomocą tego wskaźnika, jest realizowane w ramach Strategii rozwoju kapitału ludzkiego.

***Wskaźnik definiowany przez GUS.

⁶⁾ Jedna z pułapek rozwoju opisana w SOR.

⁷⁾ Organizacja ucząca się (ang. Learning organization) – określenie zaproponowane przez Petera Senge, oznaczające organizację zdolną do uczenia się, adaptującą się do zmiennych warunków funkcjonowania.

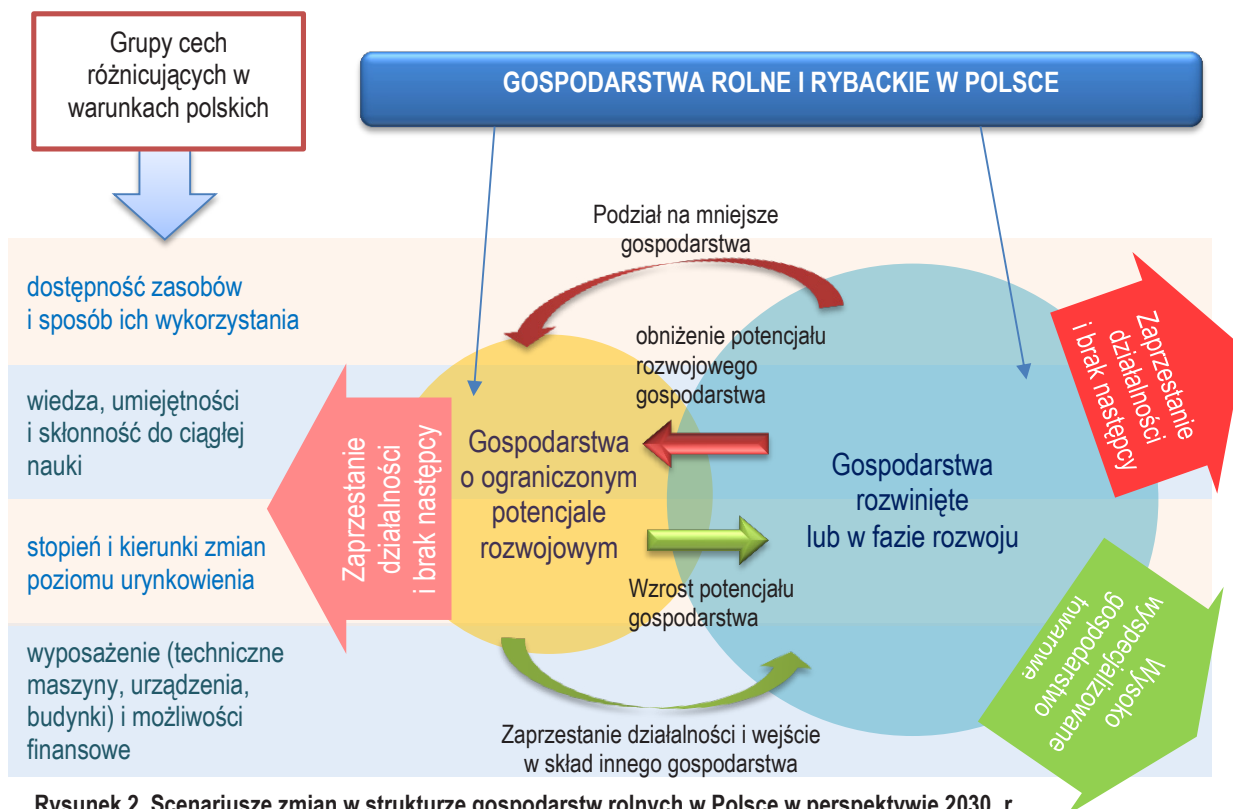
Wyzwania strategiczne⁸⁾

OBSZAR I: wyzwania i potrzeby sektora rolno-spożywczego

Dynamika procesów rozwojowych i uwarunkowania regionalne prowadzą do silnego zróżnicowania sytuacji polskich gospodarstw rolnych i poziomu rozwoju obszarów wiejskich w ujęciu gospodarczym i terytorialnym. Prezentowane wyzwania strategiczne producentów rolnych, rybackich i przetwórców zostały podzielone na grupy, które odzwierciedlają ich zróżnicowany poziom i tempo rozwoju w czterech płaszczyznach:

- dostępność zasobów⁹⁾ i sposób ich wykorzystania;
- wiedza, umiejętności i skłonność do ciągłej nauki;
- stopień i kierunki zmian poziomu urynkowienia;
- wyposażenie (techniczne maszyny, urządzenia, budynki) i możliwości finansowe.

Pozwoliło to wyodrębnić dwie grupy gospodarstw rolnych i rybackich: **gospodarstwa o ograniczonym potencjale rozwojowym** i **gospodarstwa rozwinięte lub w fazie rozwoju**. Przyjęty podział jest w dużej mierze umowny, ale odzwierciedla specyfikę polskich gospodarstw rolnych i rybackich, które mają silnie zróżnicowany potencjał i różne możliwe scenariusze rozwoju. W zależności od zmian, jakie będą zachodziły w poszczególnych składnikach ich obecnego potencjału, gospodarstwa te mogą w przyszłości nadal się rozwijać, spowolnić swoje tempo rozwoju (ograniczyć dotychczasową działalność), wejść w skład innego gospodarstwa, powiększając tym samym jego skalę produkcji, lub całkowicie zaprzestać działalności.

Rysunek 2. Scenariusze zmian w strukturze gospodarstw rolnych w Polsce w perspektywie 2030 r.

Źródło: opracowanie własne.

⁸⁾ Wyzwania strategiczne były identyfikowane przy udziale szerokich konsultacji, w których udział brały m.in. osoby wchodzące w skład Zespołu doradczo-konsultacyjnego o charakterze organizacji non-profit ds. aktualizacji Strategii pełniące rolę rolno-wiejskiego Think tanka, szesnaście regionalnych Zespołów ds. analizy szans i zagrożeń oraz potencjalnych kierunków rozwoju obszarów wiejskich do 2030 r. w województwach, międzyresortowy zespół ds. Strategii zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa.

⁹⁾ W odniesieniu do rolnictwa chodzi głównie o zasoby ziemi lub wody.

Trendy, pułapki rozwojowe i wyzwania sektora rolno-spożywczego i rozwoju obszarów wiejskich

Opis wyzwań, jakie stoją przed gospodarstwami rolnymi i rybackimi, podzielono na:

- **wyzwania horyzontalne** (dotyczące wszystkich gospodarstw niezależnie od ich wielkości),
- **wyzwania dla gospodarstw o ograniczonym potencjale rozwojowym** oraz
- **wyzwania stojące przed gospodarstwami rozwiniętymi lub w fazie rozwoju.**

Grupy cech różnicujących w warunkach polskich	Wyzwania stojące przed gospodarstwami o ograniczonym potencjale rozwojowym, dotyczące gospodarstw rolnych i rybackich, których	Wyzwania stojące przed gospodarstwami rozwiniętymi lub w fazie rozwoju, dotyczące gospodarstw rolnych i rybackich, których	Wyzwania horyzontalne, dotyczące wszystkich gospodarstw
dostępność zasobów i sposób ich wykorzystania	użytki rolne lub grunty pod stawami (w całości lub w zdecydowanej większości) permanentnie przez kilka lat nie są wykorzystywane w produkcji lub są wykorzystywane przez innych producentów (np. w ramach użyczenia, dzierżawy); niska dostępność zasobów (np. ziemi lub wody) lub niska ich jakość ograniczająca możliwości rozwoju lub kontynuacji działalności rolniczej lub rybackiej	użytki rolne lub grunty pod stawami (w całości lub w zdecydowanej większości) nieprzerwanie przez kilka lat są wykorzystywane w produkcji przez ich właścicieli lub użytkowników; dostateczna dostępność i jakość zasobów (np. ziemi lub wody) umożliwiająca rozwój działalności rolniczej lub rybackiej	wszystkie gospodarstwa rolne i rybackie niezależnie od ich zasobów
wiedza, umiejętności i skłonność do ciągłej nauki	właściciel lub kierujący gospodarstwem nie posiada wystarczającej wiedzy o zasadach i wymogach prowadzenia działalności rolniczej lub rybackiej oraz umiejętności w tym zakresie oraz nie jest skłonny uzupełnić tej wiedzy i nabyć umiejętności	właściciel lub kierujący gospodarstwem posiada aktualną wiedzę o zasadach i wymogach prowadzenia działalności rolniczej lub rybackiej oraz umiejętności w tym zakresie i skłonność do ich aktualizacji	wszystkie gospodarstwa niezależnie od wiedzy i umiejętności rolnika lub rybaka
stopień i kierunki zmian poziomu urynkowienia	prowadzenie produkcji rolnej lub rybackiej jest pokrywane w 50% lub więcej z przychodów uzyskiwanych z pozarolniczych lub pozarybackich źródeł i udział ten nie zmniejsza się	prowadzenie produkcji rolnej lub rybackiej jest pokrywane nie więcej niż w 50% z przychodów uzyskiwanych z pozarolniczych lub pozarybackich źródeł i udział ten stale się zmniejsza	wszystkie gospodarstwa niezależnie od skali i poziomu urynkowienia
wyposażenie (techniczne maszyny, urządzenia, budynki) i możliwości finansowe	potencjał techniczny i zasoby finansowe gospodarstwa (w tym również obejmujące wsparcie w ramach płatności obszarowych) nie pozwalają na nieprzerwane prowadzenie produkcji rolnej lub rybackiej przy wykorzystaniu własnych zasobów lub zakup usług lub z wykorzystaniem instrumentów finansowych zwrotnych	potencjał techniczny i zasoby finansowe gospodarstwa pozwalają na nieprzerwane prowadzenie produkcji rolnej lub rybackiej przy wykorzystaniu własnych zasobów lub zakup usług lub z wykorzystaniem instrumentów finansowych zwrotnych	wszystkie gospodarstwa niezależnie od stanu wyposażenia i możliwości finansowych

Rysunek 3. Typologia gospodarstw rolnych i rybackich w Polsce wynikająca z głównych wyzwań rozwojowych

Źródło: opracowanie własne.

Dla wszystkich prezentowanych wyzwań przekrojowym wyzwaniem jest opłacalność produkcji, wzrost dochodów rodzin rolniczych i rybackich oraz zagwarantowanie zrównoważonego rozwoju.

Trendy, pułapki rozwojowe i wyzwania sektora rolno-spożywczego i rozwoju obszarów wiejskich

Pozyskiwanie i zwiększanie wydajności zasobów ziemi¹⁰⁾

Wyzwania horyzontalne	Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • możliwości zwiększenia efektywności zasobów ziemi • postrzeganie zasobów ziemi i pracy w rolnictwie jako wartości służącej dobru publicznemu • systematyczny wzrost minimalnej efektywnej skali produkcji
Wyzwania gospodarstw o ograniczonym potencjale rozwojowym	Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • relatywnie mniejsze koszty zmiany sposobu wykorzystania zasobów • ekstensywny sposób prowadzenia produkcji rolniczej na gruntach rolnych
Wyzwania stojące przed gospodarstwami rozwiniętymi lub w fazie rozwoju	Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • możliwości finansowe w zakresie inwestycji w zwiększenie zasobów gospodarstw rozwiniętych (np. ziemi) • silniejsza pozycja przetargowa w stosunku do rolników z małych i średnich gospodarstw przy zakupie ziemi w obrocie prywatnym
	Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • znaczne rozdrobnienie użytków rolnych i ich niekorzystny rozróż • wypadanie gospodarstw rolnych z atrakcyjnych kierunków produkcji i z rynku • niedostateczna i nieefektywna realizacja polityki przestrzennej na poziomie gmin (brak wyznaczonych stref ochrony ziemi do produkcji rolniczej, niski poziom pokrycia gmin planami zagospodarowania przestrzennego) • niedostateczne uwzględnienie potrzeb rozwoju gospodarstw rolnych oraz rybackich w pracach planistycznych i urbanistycznych na poziomie gminy i powiatu • zmiany w modelu funkcjonowania budżetu i polityk europejskich po 2020 r., powodujące większe ukierunkowanie środków na cele środowiskowe • uzależnienie prowadzenia połowów komercyjnych na Morzu Bałtyckim od limitów kwot połowowych
	Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • stale oczekiwanie na wzrost cen ziemi rolniczej i przeświadczenie, że „ziemi się nie sprzedaje”¹¹⁾ • niedostateczny dostęp do kapitału lub trudności w sięganiu po zewnętrzne środki • niska zdolność kredytowa • rzadkie korzystanie z doradztwa i szkoleń w zakresie opracowywania planów restrukturyzacji, rozwoju lub dywersyfikacji źródeł dochodów gospodarstw z jednoczesnym odejściem od rolnictwa • mała skłonność do zmiany zawodu z jednoczesnym odstąpieniem gruntów rolnych innemu producentowi (np. przez sprzedaż lub dzierżawę) • niski poziom aktywności w zakresie działalności połowowej i zwrot przyznaných kwot połowowych lub wymiana z innym armatorem • słabsza pozycja przetargowa rolników z małych i średnich gospodarstw przy zakupie ziemi w stosunku do rolników z dużym arealem
	Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • niedostateczny dostęp do kapitału zewnętrznego i niska zdolność kredytowa gospodarstw w fazie rozwoju • niska skłonność do współpracy między producentami na rzecz wzrostu wydajności gospodarstw (np. w formie spółdzielni czy grup producentów rolnych) • duże potrzeby w zakresie podnoszenia kwalifikacji i umiejętności zawodowych producentów rolnych i rybackich związane z nowymi technologiami i cyfryzacją • niedopasowanie rozwiązań dedykowanych wzrostowi wydajności wykorzystania zasobów ziemi w gospodarstwach rolnych do rozdrobnionej struktury działek i niekorzystnego ich rozłogu (szczególnie w przypadku braku możliwości scaleń)

¹⁰⁾ Roman Sass „Efektywność ekonomiczna gospodarstw rolniczych w zależności od zmian powierzchni użytków rolnych – ocena w latach 1996-2011”; Kujawsko-Pomorski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Minikowie, Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, Roczniki Naukowe tom XVII zeszyt 5 i inni.

¹¹⁾ Użyte sformułowania pochodzą z wyników cyklicznego badania Polska wieś i rolnictwo.

Trendy, pułapki rozwojowe i wyzwania sektora rolno-spożywczego i rozwoju obszarów wiejskich

Wzrost efektywności i wydajności gospodarstw m.in. przez modernizację i innowacje

Wyzwania horyzontalne	Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • możliwość większego wykorzystania krajowego potencjału badawczego w kreowaniu innowacji produktowych i technologicznych • dobrze rozbudowana sieć doradztwa rolniczego • duże zainteresowanie rynkiem rolniczym wśród producentów nowoczesnych rozwiązań technologicznych • ukierunkowanie środków UE na cele związane z innowacyjnością • możliwość większego zastosowania rozwiązań z zakresu transferu wiedzy i innowacji w formule PP lub PPP • badania wdrożeniowe ukierunkowane na innowacyjność produktową lub Internet rzeczy w przemyśle rolno-spożywczym
Wyzwania gospodarstw o ograniczonym potencjale rozwojowym	Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • niski poziom innowacyjności gospodarstw rolnych i rybackich • niska efektywność techniczna wykorzystania czynników produkcji • mała skłonność do ponoszenia ryzyka inwestycyjnego • niski stopień dopasowania środków produkcji do potencjału i scenariuszy rozwoju gospodarstwa na etapie inwestycji w jego modernizację • małe upowszechnienie krajowych rozwiązań technicznych • niedopasowanie najnowszych technologii do potrzeb gospodarstw rolnych i rybackich • niedostateczna wiedza, kompetencje i umiejętności producentów rolnych w zakresie zmian modeli zarządzania
	Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • modernizacja lub wprowadzenie innowacji do gospodarstwa może skutecznie wpłynąć na wzrost dochodów rodzin rolniczych lub osób zatrudnionych w rybactwie • innowacje są jednym ze sposobów na zmianę profilu produkcji w gospodarstwie rolnym lub zmianę sektora działalności osób dotychczas związanych z rolnictwem • transfer wiedzy do gospodarstw i ściślejsza współpraca z ODR oraz innymi podmiotami IOB może być przesłanką do rozpoczęcia działalności gospodarczej (pozarolniczej) lub pozwolić na wdrożenie specjalizacji gospodarstwa rolnego • rosnące zapotrzebowanie na produkty lokalne, „ze znanego źródła pochodzenia”, niskoprzetworzone lub wyrabiane systemem gospodarczym
	Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • mała otwartość i brak zaufania do innowacji i umiejętności cyfrowych szczególnie wśród osób po 40. roku życia • niski stopień wykorzystania potencjału produkcyjnego • ukierunkowanie nowych technologii, rozwiązań naukowych i innowacji głównie na rozwiązania dla dużej skali produkcji • mała oferta rozwiązań technicznych i technologicznych w odniesieniu do prowadzenia produkcji i przetwórstwa na małą skalę (na poziomie gospodarstwa rolnego) • brak środków na pokrycie wkładu własnego w projektach dofinansowujących modernizację gospodarstw • niedostateczne zasoby kapitałowe dla inwestycji własnych w modernizację gospodarstwa • wymagane nakłady na modernizację gospodarstwa są często wyższe od wartości samego gospodarstwa • okres zwrotu zakupu maszyn i urządzeń jest bardzo długi • modernizacja lub wprowadzenie innowacji do gospodarstwa są nieefektywne i nieskuteczne bez jednoczesnego podniesienia wiedzy i umiejętności producenta lub ciągłego wsparcia doradczego • brak wiedzy lub niska skłonność do jej zdobywania i łatwy dostęp do doradztwa • niedostateczne dopasowanie celów i instrumentów wdrożeniowych (kryteria wyboru, zakres operacji) WPR UE dedykowanych rozwojowi (modernizacja) gospodarstw do potrzeb wszystkich typów gospodarstw • niedostateczny rozwój rynku usług rolniczych dla małych i średnich gospodarstw

Trendy, pułapki rozwojowe i wyzwania sektora rolno-spożywczego i rozwoju obszarów wiejskich

Wzrost efektywności i wydajności gospodarstw m.in. przez modernizację i innowacje cd.

Wyzwania stojące przed gospodarstwami rozwiniętymi lub w fazie rozwoju	Szanse	<ul style="list-style-type: none"> rozwiązania innowacyjne mogą stanowić o przewadze konkurencyjnej gospodarstw również na rynku międzynarodowym zasoby gospodarstw dają duże możliwości do zastosowań rozwiązań innowacyjnych, np. w zakresie rolnictwa precyzyjnego możliwość prowadzenia badań i pilotażowych projektów na poziomie gospodarstwa gospodarstwa efektywne ekonomicznie cieszą się większym zainteresowaniem projektodawców rozwiązań innowacyjnych coraz większa oferta rozwiązań innowacyjnych skierowana do tego typu gospodarstw powoduje większą dostępność cenową tych rozwiązań
	Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> nadal duże potrzeby w zakresie modernizacji gospodarstw i wysokie koszty ich realizacji niedostateczny dostęp do kapitału i niska zdolność kredytowa producentów rolnych i rybackich coraz mniejsze środki na wsparcie modernizacji w ramach WPR i WPRyb niska otwartość i zainteresowanie innowacyjnymi rozwiązaniami rosnące możliwości zastosowania rozwiązań z zakresu Internetu rzeczy oraz innowacji produktowych i procesowych znacznym poziomem zobowiązań finansowych dużych gospodarstw utrudniający dalsze inwestycje¹²⁾ słabo rozwinięty i zorganizowany krajowy rynek producentów maszyn i urządzeń rolniczych i jego niski poziom współpracy z producentami rolnymi lub przetwórcami (głównie zagraniczne rozwiązania) mały stopień upowszechnienia sposobów powstawania i finansowania innowacji

Cyfryzacja rolnictwa i rybactwa

Wyzwania horyzontalne	Szanse	<ul style="list-style-type: none"> zmniejszenie kosztów produkcji przez wykorzystywanie nowoczesnych technologii upowszechnianie się rozwiązań Internetu rzeczy w społeczeństwie wymuszające tworzenie rozwiązań cyfrowych dla rolnictwa rosnące zapotrzebowanie na cyfrową identyfikację potrzeb żywieniowych w odniesieniu do cech biofizycznych i sposobu życia wprowadzenie cyfrowych rozwiązań do doradztwa rolniczego upowszechniających korzystanie z nowoczesnych rozwiązań i wsparcia dla rolnictwa rosnące zapotrzebowanie na sprzedaż mobilną artykułów spożywczych (zakupy na odległość) zwiększające popyt na żywność funkcjonalną i ekologiczną coraz większe zastosowanie rozwiązań cyfrowych przez podmioty zarządzające i monitorujące pomoc publiczną w rolnictwie, usprawniające udzielanie wsparcia rozwój infrastruktury szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach umożliwiającej dostęp do e-usług i rolniczej wiedzy specjalistycznej szybkie tempo absorpcji intuicyjnych cyfrowych rozwiązań przez starszych rolników
	Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> wolne tempo absorpcji rozwiązań „skomplikowanych” duże tempo zmian wymagające ciągłego uczenia się niski poziom umiejętności cyfrowych wśród rolników i rybaków duże zróżnicowanie w cyfryzacji małych, średnich i dużych gospodarstw rolnych niski poziom wykorzystania cyfryzacji w krajowym zarządzaniu strategicznym i kryzysowym w pozyskiwaniu i przetwarzaniu danych z poziomu gospodarstw i JST (zasoby geodezyjne, informacja o zasiewach, wielkości nawożenia) niedopasowanie programów nauczania i oferty doradztwa do potrzeb w zakresie wiedzy i umiejętności cyfrowych producentów rolnych i rybackich

¹²⁾ Według danych FADN za rok 2017 jedynie w gospodarstwach dużych i bardzo dużych zadłużenie kapitałów własnych było nieco wyższe i wynosiło 17-19%. W pozostałych grupach gospodarstw (które stanowią ponad 90% wszystkich) nie przekraczało 10%.

Trendy, pułapki rozwojowe i wyzwania sektora rolno-spożywczego i rozwoju obszarów wiejskich

Wyzwania horyzontalne cd.	<ul style="list-style-type: none"> • małe upowszechnienie e-usług dedykowanych producentom rolnym i rybackim • niedostateczne środki publiczne na cyfryzację rolnictwa i rybactwa • niski stopień wykorzystania zaawansowanych rozwiązań cyfrowych w administracji rolnej i doradztwie publicznym • potrzeba elektronicznego systemu identyfikacji produktów leczniczych weterynaryjnych 				
Wyzwania gospodarstw o ograniczonym potencjale rozwojowym	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="379 483 435 607">Szanse</td> <td data-bbox="443 483 1390 607"> <ul style="list-style-type: none"> • większe możliwości dotarcia do konsumentów z informacją o sposobie produkcji stosowanym w gospodarstwie oraz produktach oferowanych do sprzedaży • powszechne korzystanie z prostych funkcji cyfrowych (np. urządzeń typu smartfon czy portali społecznościowych lub portali sprzedaży indywidualnej) </td> </tr> <tr> <td data-bbox="379 618 435 869">Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony</td> <td data-bbox="443 618 1390 869"> <ul style="list-style-type: none"> • mała oferta rozwiązań cyfrowych dedykowanych prowadzącym produkcję i przetwórstwo na małą skalę (na poziomie gospodarstwa rolnego) • niska skłonność do podnoszenia kompetencji i umiejętności oraz komunikacji elektronicznej z administracją rolną lub rybacką • większe zaufanie do tradycyjnych rozwiązań niż do rozwiązań cyfrowych • niedostateczna infrastruktura na poziomie gospodarstwa domowego do zastosowania rozwiązań cyfrowych • relatywnie duże koszty rozwiązań cyfrowych </td> </tr> </table>	Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • większe możliwości dotarcia do konsumentów z informacją o sposobie produkcji stosowanym w gospodarstwie oraz produktach oferowanych do sprzedaży • powszechne korzystanie z prostych funkcji cyfrowych (np. urządzeń typu smartfon czy portali społecznościowych lub portali sprzedaży indywidualnej) 	Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • mała oferta rozwiązań cyfrowych dedykowanych prowadzącym produkcję i przetwórstwo na małą skalę (na poziomie gospodarstwa rolnego) • niska skłonność do podnoszenia kompetencji i umiejętności oraz komunikacji elektronicznej z administracją rolną lub rybacką • większe zaufanie do tradycyjnych rozwiązań niż do rozwiązań cyfrowych • niedostateczna infrastruktura na poziomie gospodarstwa domowego do zastosowania rozwiązań cyfrowych • relatywnie duże koszty rozwiązań cyfrowych
Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • większe możliwości dotarcia do konsumentów z informacją o sposobie produkcji stosowanym w gospodarstwie oraz produktach oferowanych do sprzedaży • powszechne korzystanie z prostych funkcji cyfrowych (np. urządzeń typu smartfon czy portali społecznościowych lub portali sprzedaży indywidualnej) 				
Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • mała oferta rozwiązań cyfrowych dedykowanych prowadzącym produkcję i przetwórstwo na małą skalę (na poziomie gospodarstwa rolnego) • niska skłonność do podnoszenia kompetencji i umiejętności oraz komunikacji elektronicznej z administracją rolną lub rybacką • większe zaufanie do tradycyjnych rozwiązań niż do rozwiązań cyfrowych • niedostateczna infrastruktura na poziomie gospodarstwa domowego do zastosowania rozwiązań cyfrowych • relatywnie duże koszty rozwiązań cyfrowych 				
Wyzwania stojące przed gospodarstwami rozwiniętymi lub w fazie rozwoju	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="379 880 435 1070">Szanse</td> <td data-bbox="443 880 1390 1070"> <ul style="list-style-type: none"> • optymalne dopasowanie rozwiązań cyfrowych do potrzeb gospodarstwa • rosnące potrzeby producentów w zakresie usług doradczych odnoszących się do wyboru i możliwości rozwiązań cyfrowych wspomagających zarządzanie gospodarstwem • przejście z relacji przedmiotu interwencji publicznej do podmiotu biorącego udział w procesie projektowania i wdrażania interwencji publicznej w zakresie cyfryzacji </td> </tr> <tr> <td data-bbox="379 1081 435 1254">Zagrożenia/ Słabe strony</td> <td data-bbox="443 1081 1390 1254"> <ul style="list-style-type: none"> • duży dystans, jaki dzieli gospodarstwa krajowe od gospodarstw „starej UE”, w zakresie upowszechnienia i dostępności cenowej rozwiązań cyfrowych • niedostateczna ochrona interesów i praw producentów w zakresie danych cyfrowych o producencie, gospodarstwie i praktykach rolniczych (w tym dane o własnościowej przestrzeni produkcyjnej) • mały zakres współpracy B+R z producentami w zakresie potrzeb cyfrowych </td> </tr> </table>	Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • optymalne dopasowanie rozwiązań cyfrowych do potrzeb gospodarstwa • rosnące potrzeby producentów w zakresie usług doradczych odnoszących się do wyboru i możliwości rozwiązań cyfrowych wspomagających zarządzanie gospodarstwem • przejście z relacji przedmiotu interwencji publicznej do podmiotu biorącego udział w procesie projektowania i wdrażania interwencji publicznej w zakresie cyfryzacji 	Zagrożenia/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • duży dystans, jaki dzieli gospodarstwa krajowe od gospodarstw „starej UE”, w zakresie upowszechnienia i dostępności cenowej rozwiązań cyfrowych • niedostateczna ochrona interesów i praw producentów w zakresie danych cyfrowych o producencie, gospodarstwie i praktykach rolniczych (w tym dane o własnościowej przestrzeni produkcyjnej) • mały zakres współpracy B+R z producentami w zakresie potrzeb cyfrowych
Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • optymalne dopasowanie rozwiązań cyfrowych do potrzeb gospodarstwa • rosnące potrzeby producentów w zakresie usług doradczych odnoszących się do wyboru i możliwości rozwiązań cyfrowych wspomagających zarządzanie gospodarstwem • przejście z relacji przedmiotu interwencji publicznej do podmiotu biorącego udział w procesie projektowania i wdrażania interwencji publicznej w zakresie cyfryzacji 				
Zagrożenia/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • duży dystans, jaki dzieli gospodarstwa krajowe od gospodarstw „starej UE”, w zakresie upowszechnienia i dostępności cenowej rozwiązań cyfrowych • niedostateczna ochrona interesów i praw producentów w zakresie danych cyfrowych o producencie, gospodarstwie i praktykach rolniczych (w tym dane o własnościowej przestrzeni produkcyjnej) • mały zakres współpracy B+R z producentami w zakresie potrzeb cyfrowych 				

Pracownicy i zarządzający gospodarstwami rolnymi lub rybackimi

Wyzwania horyzontalne	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="379 1323 435 1585">Szanse</td> <td data-bbox="443 1323 1390 1585"> <ul style="list-style-type: none"> • relatywnie duży udział osób młodych pracujących w rolnictwie i rybactwie • niższe koszty pracy niż w krajach Europy Zachodniej¹³⁾ • korzystna struktura wiekowa właścicieli gospodarstw rolnych w porównaniu do średniej UE • duże doświadczenie w prowadzeniu produkcji rolnej lub rybackiej (w tym m.in. dzięki przekazom międzypokoleniowym w gospodarstwach rodzinnych) • umiejętność radzenia sobie w trudnych lub zaskakujących sytuacjach • umiejętności w zakresie dziedzictwa kulinarnego </td> </tr> <tr> <td data-bbox="379 1597 435 1995">Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony</td> <td data-bbox="443 1597 1390 1995"> <ul style="list-style-type: none"> • starzenie się społeczności producentów rolnych i rybackich oraz trudności w zapewnieniu wymiany pokoleń w tych sektorach i możliwości przekazania wiedzy wynikającej z wieloletniego doświadczenia • rosnące koszty pracy w rolnictwie i niższa skłonność do zatrudniania się w gospodarstwach rolnych • zbyt wolne zmiany w systemie kształcenia w kierunku rolniczym dostosowujące sposób i zakres kształcenia do nowych umiejętności i wiedzy niezbędnej w pracy rolnika • niedostateczne ukierunkowanie polityki UE na wsparcie mobilności zawodowej osób związanych z rolnictwem (nie tylko odchodzących z rolnictwa) • brak możliwości przystąpienia przez armatorów statków rybackich do KRUS • brak możliwości skorzystania przez właścicieli i armatorów statków rybackich osobiście wykonujących prace na morzu z uprawnienia do niższego wieku emerytalnego z tytułu wykonywania pracy w szczególnych warunkach </td> </tr> </table>	Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • relatywnie duży udział osób młodych pracujących w rolnictwie i rybactwie • niższe koszty pracy niż w krajach Europy Zachodniej¹³⁾ • korzystna struktura wiekowa właścicieli gospodarstw rolnych w porównaniu do średniej UE • duże doświadczenie w prowadzeniu produkcji rolnej lub rybackiej (w tym m.in. dzięki przekazom międzypokoleniowym w gospodarstwach rodzinnych) • umiejętność radzenia sobie w trudnych lub zaskakujących sytuacjach • umiejętności w zakresie dziedzictwa kulinarnego 	Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • starzenie się społeczności producentów rolnych i rybackich oraz trudności w zapewnieniu wymiany pokoleń w tych sektorach i możliwości przekazania wiedzy wynikającej z wieloletniego doświadczenia • rosnące koszty pracy w rolnictwie i niższa skłonność do zatrudniania się w gospodarstwach rolnych • zbyt wolne zmiany w systemie kształcenia w kierunku rolniczym dostosowujące sposób i zakres kształcenia do nowych umiejętności i wiedzy niezbędnej w pracy rolnika • niedostateczne ukierunkowanie polityki UE na wsparcie mobilności zawodowej osób związanych z rolnictwem (nie tylko odchodzących z rolnictwa) • brak możliwości przystąpienia przez armatorów statków rybackich do KRUS • brak możliwości skorzystania przez właścicieli i armatorów statków rybackich osobiście wykonujących prace na morzu z uprawnienia do niższego wieku emerytalnego z tytułu wykonywania pracy w szczególnych warunkach
Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • relatywnie duży udział osób młodych pracujących w rolnictwie i rybactwie • niższe koszty pracy niż w krajach Europy Zachodniej¹³⁾ • korzystna struktura wiekowa właścicieli gospodarstw rolnych w porównaniu do średniej UE • duże doświadczenie w prowadzeniu produkcji rolnej lub rybackiej (w tym m.in. dzięki przekazom międzypokoleniowym w gospodarstwach rodzinnych) • umiejętność radzenia sobie w trudnych lub zaskakujących sytuacjach • umiejętności w zakresie dziedzictwa kulinarnego 				
Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • starzenie się społeczności producentów rolnych i rybackich oraz trudności w zapewnieniu wymiany pokoleń w tych sektorach i możliwości przekazania wiedzy wynikającej z wieloletniego doświadczenia • rosnące koszty pracy w rolnictwie i niższa skłonność do zatrudniania się w gospodarstwach rolnych • zbyt wolne zmiany w systemie kształcenia w kierunku rolniczym dostosowujące sposób i zakres kształcenia do nowych umiejętności i wiedzy niezbędnej w pracy rolnika • niedostateczne ukierunkowanie polityki UE na wsparcie mobilności zawodowej osób związanych z rolnictwem (nie tylko odchodzących z rolnictwa) • brak możliwości przystąpienia przez armatorów statków rybackich do KRUS • brak możliwości skorzystania przez właścicieli i armatorów statków rybackich osobiście wykonujących prace na morzu z uprawnienia do niższego wieku emerytalnego z tytułu wykonywania pracy w szczególnych warunkach 				

13) Raport OECD 2018.

Trendy, pułapki rozwojowe i wyzwania sektora rolno-spożywczego i rozwoju obszarów wiejskich

<p>Wyzwania gospodarstw o ograniczonym potencjale rozwojowym</p>	<p>Szanse</p>	<ul style="list-style-type: none"> • łatwość nabywania nowych umiejętności technicznych w przypadku zmiany zawodu • unikalne umiejętności w zakresie rzemiosła lub rękodzieła • rozwój pozarolniczego rynku pracy na obszarach wiejskich oraz rozbudowa kompetencji i pozarolniczych umiejętności wśród osób odchodzących z rolnictwa
	<p>Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony</p>	<ul style="list-style-type: none"> • niedostateczne umiejętności lub kwalifikacje pracowników sektora rolno-spożywczego i zarządzających gospodarstwami rolnymi i rybackimi • niska skłonność do podnoszenia swoich kwalifikacji zawodowych i nauki w życiu dorosłym • brak kierunkowego wykształcenia lub umiejętności oczekiwanych na pozarolniczym rynku pracy wśród osób związanych z rolnictwem • mała skłonność i umiejętności w zakresie zakładania działalności gospodarczej • trudności w dostępie do pozarolniczego rynku pracy (codzienne dojazdy, opieka nad osobami zależnymi w czasie nieobecności w gospodarstwie) • niedostateczne kwalifikacje i umiejętności pozarolnicze pożądane na lokalnym (gminnym lub powiatowym) rynku pracy
<p>Wyzwania stojące przed gospodarstwami rozwiniętymi lub w fazie rozwoju</p>	<p>Szanse</p>	<ul style="list-style-type: none"> • korzystna struktura wykształcenia wśród kierujących gospodarstwami rolnymi • skłonność do stałej współpracy w zakresie transferu wiedzy i doradztwa • migracja z państw Europy Wschodniej do prac sezonowych w rolnictwie • otwartość na zdobywanie nowej wiedzy i podnoszenie swoich umiejętności i kwalifikacji zawodowych • chęć wymiany doświadczeń
	<p>Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony</p>	<ul style="list-style-type: none"> • rosnące koszty pracy własnej i pracy najemnej • trudność w pozyskiwaniu pracowników (zarówno tych bardziej, jak i mniej wykwalifikowanych)

Trendy, pułapki rozwojowe i wyzwania sektora rolno-spożywczego i rozwoju obszarów wiejskich

Organizacja sprzedaży, współpraca i podział korzyści w łańcuchu żywnościowym

Wyzwania horyzontalne	Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • upowszechnienie współdziałania (np. przez formy zrzeszania się) wzmacniające pozycję na rynku i możliwości negocjacyjne • uwzględnianie w zmianach urbanistycznych i w zakresie planowania przestrzennego w polityce miast tradycji małych targowisk, „warzywniaków” oraz ich wpływu na rozwój dzielnic lub miasta • upowszechnianie się rozwiązań w zakresie sprzedaży z wykorzystaniem rozwiązań cyfrowych (zakupy na odległość, zakupy z dostawą do domu) zwiększających rodzaje kanałów dystrybucji żywności produkowanej lokalnie • promocja regionów w oparciu o regionalne produkty spożywcze zwiększająca popyt na te produkty • większa współpraca z sieciami sklepów i sklepów wielkopowierzchniowych, w tym w szczególności w zakresie żywności ekologicznej • utworzenie jednolitej bazy producentów i przetwórców żywności usprawniającej system nadzoru nad żywnością
	Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • niedostateczne ukierunkowanie działań polityki miejskiej na wzrost sprzedaży produkcji lokalnej od producenta (np. niedzielne targi żywności na ulicach miast powiatowych lub wojewódzkich) • niska dostępność miejskiego rynku zbytu dla producentów rolnych wypieranych przez pośredników • niedostateczne zorganizowanie nowoczesnych targowisk lub niekorzystna zmiana ich lokalizacji • mały udział rolnika w łańcuchu żywnościowym • rozwój sklepów franczyzowych i dużych sieci handlowych kosztem sklepów niezależnych • spadek udziału krajowego kapitału w rynku hurtowym
Wyzwania gospodarstw o ograniczonym potencjale rozwojowym	Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • wiązanie przetwórstwa na poziomie gospodarstw z rzemiosłem i turystyką • ukierunkowania na sprzedaż produktów wytwarzanych w gospodarstwie rolnym oraz ich sprzedaż elektroniczna • ułatwienia w zakresie zakładania i prowadzenia działalności pozarolniczej na małą skalę bez konieczności zmiany ubezpieczenia przez rolnika
	Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • niechęć rolników do realizacji wspólnych przedsięwzięć gospodarczych, zrzeszania się, tworzenia organizacji (np. spółdzielni) • słabo rozwinięta sieć sprzedaży żywności bezpośrednio z gospodarstwa • niska dostępność obecnych sieci sprzedaży dla małych i średnich gospodarstw • słabsza pozycja przetargowa (negocjacyjna) małych i średnich producentów rolnych i rybackich przy sprzedaży produktów wobec średnich i dużych podmiotów w handlu i przetwórstwie rolno-spożywczym, dyktujących warunki transakcji (w tym ceny) • mniejsza reprezentacja interesów i potrzeb małych i średnich gospodarstw w działaniach organizacji społecznych działających na rzecz rolnictwa i przetwórstwa • wypychanie małych gospodarstw rolnych z rynku przez gospodarstwa o większym potencjale produkcyjnym w przemyśle przetwórczym, który jest bardziej zainteresowany współpracą z większymi dostawcami, co pozwala m.in. na zmniejszenie kosztów transakcyjnych i logistyki • trudności rolników w przygotowaniu dużych wystandaryzowanych partii o wysokiej jakości surowców (półproduktów) rolnych

Trendy, pułapki rozwojowe i wyzwania sektora rolno-spożywczego i rozwoju obszarów wiejskich

<p>Wyzwania stojące przed gospodarstwami rozwiniętymi lub w fazie rozwoju</p>	<p>Szanse</p>	<ul style="list-style-type: none"> • szybki wzrost koncentracji i umiędzynarodowienia produkcji rolnej • udział w organizacjach międzynarodowych
	<p>Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony</p>	<ul style="list-style-type: none"> • powolne tempo zmian struktury obszarowej rolnictwa ogółem • znaczny udział podmiotów zagranicznych na rynku krajowym nastawionych na budowę wyłącznie własnej marki (bez możliwości promocji marki krajowej lub regionalnej) • niski stopień powiązań kooperacyjnych z odbiorcami produktów rolnych (integracja pionowa) • niedostateczne zorganizowanie rynku rolnego, w tym centrów logistycznych obrotu płodami rolnymi • wzrost poziomu konkurencji na unijnym rynku rolnym oraz wzrost konkurencji ze strony zagranicznych producentów (w tym z UE) na rynku krajowym • wzrost presji konkurencyjnej na gospodarstwa po wejściu w życie dwustronnych umów handlowych UE z państwami trzecimi • ryzyko nierównej konkurencji ze strony dostawców spoza UE o niższych standardach produkcji rolnej • wzrost presji konkurencji na rynku UE ze strony dostawców spoza UE (wynik m.in. umów handlowych) • tendencje protekcyjnistyczne na jednolitym rynku utrudniające konkurencję dużych polskich gospodarstw
<p>Uwarunkowanie środowiskowe prowadzenia działalności rolnej i rybackiej</p>		
<p>Wyzwania horyzontalne</p>	<p>Szanse</p>	<ul style="list-style-type: none"> • potencjał rolnictwa i rybactwa w zakresie ochrony środowiska, w tym w szczególności w działaniach na rzecz jakości powietrza, wody i ochrony różnorodności biologicznej • wprowadzanie do Polski upraw nowych odmian roślin, w związku ze zmianami klimatu zmieniającymi warunki wegetacji • rodzime zasoby genetyczne rolnictwa i rybactwa • ekstensywna produkcja rolnicza, m.in. w ramach rolnictwa zrównoważonego i ekologicznego • utrzymanie korytarzy ekologicznych dzięki zrównoważonej produkcji rolniczej • praktyki prośrodowiskowe w rolnictwie i rybactwie oraz generalnie niski stopień chemizacji rolnictwa w stosunku do państw Europy Zachodniej
	<p>Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ograniczone zasoby wodne, pogarszające się stosunki wodne gleb i czasowy nadmiar i niedostatek wody • niewystarczająco sprawna gospodarka wodna, niska pojemność retencyjna (zbiorników powierzchniowych i gleb) i niedostateczna wiedza rolników w zakresie sposobów retencjonowania wód ze spływów powierzchniowych • duże koszty odzyskiwania wody w rolnictwie i rybactwie • nakładanie zobowiązań na poszczególne państwa UE na rzecz ograniczania zmian klimatu bez adekwatnego dostosowania i ukierunkowania unijnego budżetu (w tym WPR, WPRyb i polityki spójności) na ich realizację w sektorach, w tym w szczególności w sektorze rolno-spożywczym • degradacja gleb, w tym duży udział gleb kwaśnych, niska zawartość próchnicy oraz występowanie znacznych obszarów gleb słabych i trudnych w uprawie • wzrost ryzyka wynikającego ze zmian klimatu i gwałtownych zjawisk pogodowych • wzrastający poziom zagrożenia epizootycznego (chów, hodowla zwierząt) i coraz częstsze występowania chorób roślin i trudności w odbudowie bazy produkcyjnej po wystąpieniu zjawisk epizootycznych

Trendy, pułapki rozwojowe i wyzwania sektora rolno-spożywczego i rozwoju obszarów wiejskich

		<ul style="list-style-type: none"> • niewystarczająco upowszechnione rozwiązania technologiczne zapobiegania ryzykom i kryzysom oraz niewystarczająco upowszechnione rozwiązania w zakresie gospodarki o obiegu zamkniętym • zaniechanie hodowli w mniejszych gospodarstwach rolnych i przenoszenie jej w pobliże obszarów miejskich (lub wiejskich silnie zurbanizowanych) • niski stopień wykorzystania surowców w procesie produkcyjnym • negatywny wpływ zanieczyszczenia powietrza na jakość gleb i produktów żywnościowych • zasady przydziału limitów połowowych ograniczające możliwości odbudowy stad ryb • negatywne oddziaływanie zwierząt, w tym chronionych, na prowadzenie produkcji rolnej lub rybackiej • wyższe koszty prowadzenia produkcji rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania, w szczególności w gospodarstwach małych lub średnich prowadzących zrównoważoną produkcję rolniczą
Wyzwania gospodarstw o ograniczonym potencjale rozwojowym	<p>Szanse</p> <p>Zagrożenia/ Bariery/ Slabe strony</p>	<ul style="list-style-type: none"> • zachowywanie miedz śródpolnych, zadrzewień lub zakrzewień • duża mozaikowość upraw • możliwość wykorzystania walorów środowiskowych i ekstensywnej produkcji do uzyskiwania pozarolniczych i pozarybackich źródeł dochodów gospodarstwa • rosnące standardy lub wymogi środowiskowe i fitosanitarne produkcji generujące relatywnie wysokie koszty dostosowawcze na poziomie gospodarstwa • brak wypracowanych dobrych praktyk w zakresie projektów GOZ na poziomie gospodarstwa rolnego i rybackiego • małe upowszechnienie rozwiązań OZE na poziomie gospodarstwa i wysokie koszty instalacji • zaniechanie gospodarowania na glebach słabszych oraz użytkach zielonych • niedostateczny poziom świadomości z zakresu ochrony środowiska w działalności rolniczej i kontynuowanie praktyk szkodzących środowisku (jak np. wypalanie traw) • niski poziom dostosowań termomodernizacyjnych budynków gospodarskich
Wyzwania stojące przed gospodarstwami rozwiniętymi lub w fazie rozwoju	<p>Szanse</p> <p>Zagrożenia/ Bariery/ Slabe strony</p>	<ul style="list-style-type: none"> • duże możliwości zastosowań OZE i rozwiązań z zakresu GOZ • potencjał techniczny w zakresie możliwości zachowania rodzimych ras hodowlanych • wysoki stopień spełnienia podwyższonych standardów fitosanitarnych • możliwości inwestycyjne dla zastosowania rolnictwa precyzyjnego • nadmierne upraszczanie płodozmianu i rosnąca intensyfikacja produkcji roślinnej • wzrost regionalnej koncentracji i ograniczenie produkcji zwierzęcej • niewystarczająco zrównoważone gospodarowanie składnikami nawozowymi (emisja do atmosfery i wód) • zawężanie puli genetycznej użytkowanych rolniczo roślin i zwierząt wraz ze wzrostem intensyfikacji produkcji zwierzęcej • brak dostatecznych mechanizmów finansowych z polityki unijnych wspierających dużych producentów w realizacji ambicji UE w zakresie ochrony klimatu i środowiska • potrzeba bardziej efektywnego (precyzyjnego) dawkowania środków ochrony roślin i nawozów sztucznych • niska akceptowalność społeczna produkcji zwierzęcej (uciążliwość zapachowa, spływy powierzchniowe w okresie nawożenia) w pobliżu zabudowy mieszkaniowej na obszarach okołomiejskich i podmiejskich

Trendy, pułapki rozwojowe i wyzwania sektora rolno-spożywczego i rozwoju obszarów wiejskich

Rozwój produktów spożywczych i przetwórstwa rolno-spożywczego

Szanse

- istnieje potencjał zwiększenia udziału produkcji wytwarzanej w kraju, a tym samym dodanie znacznej wartości do eksportu żywności¹⁴⁾
- polska branża przetwórstwa spożywczego ma ugruntowaną pozycję, a jej zasięg staje się coraz bardziej międzynarodowy¹⁵⁾
- rozwiązania innowacyjne mogą stanowić o przewadze konkurencyjnej (w szczególności w zakresie żywności funkcjonalnej)
- upowszechnianie informacji o wartościach odżywczych i prozdrowotnych produktów spożywczych regionalnych, tradycyjnych i ekologicznych
- możliwość identyfikacji przez konsumentów produktów z małych zakładów produkcyjno-przetwórczych (np. rozróżnienie produktów pochodzenia zwierzęcego z chowu niewielkopowierzchniowego)

Zagrożenia/
Bariery/
Słabe strony

- fragmentaryzacja rynku przetwórców rolno-spożywczych
- niewystarczająco rozwinięte przetwórstwo żywności wysokiej jakości oraz żywności funkcjonalnej, w tym m.in. opartej na rodzimych produktach regionalnych
- presja rynku krajowego na „tanią żywność”
- stosunkowo niski poziom innowacyjności produktów rolno-spożywczych oferowanych w dużych partiach produktów (innowacyjne produkty głównie jako rozwiązania lokalne lub „produkty niszowe” bez eksportu)
- niska świadomość społeczeństwa w zakresie (regionalnych) tradycji produkcji i przetwórstwa rolno-spożywczego
- niewykorzystany potencjał żywności ekologicznej, tradycyjnej i regionalnej w promowaniu zdrowych wzorców konsumpcji
- coraz silniejsze wiązanie przetwórstwa na poziomie gospodarstw z rzemiosłem i turystyką bez ukierunkowania na sprzedaż produktów lokalnie lub e-sprzedaż
- duże rozdrobnienie zakładów i brak konsolidacji podmiotów przetwórczych
- potrzeba utworzenia jednolitej bazy producentów i przetwórców żywności usprawniającej system nadzoru nad żywnością
- małe zainteresowanie ze strony przetwórców promocją i produkcją przetworzonych produktów o gwarantowanym pochodzeniu (w tym produktów niszowych, żywności funkcjonalnej) na małą skalę
- niedostateczny poziom koncentracji przestrzennej przetwórstwa (klastry rolno-spożywcze, klastry regionalne)
- znaczny udział przetwórców zagranicznych w rynku krajowym nastawionych na budowę wyłącznie własnej marki (bez możliwości promocji marki krajowej lub regionalnej)
- niski poziom powiązania Regionalnych Inteligentnych Specjalizacji z ukierunkowaniem wsparcia publicznego na rzecz rozwoju nauki i przemysłu

¹⁴⁾ Na podstawie raportu OECD.

¹⁵⁾ Tamże.

Trendy, pułapki rozwojowe i wyzwania sektora rolno-spożywczego i rozwoju obszarów wiejskich

OBSZAR II: wyzwania i potrzeby rozwojowe obszarów wiejskich

W Polsce nadal obserwuje się znaczne zróżnicowanie rozwoju obszarów wiejskich w ujęciu terytorialnym. Prezentowane wyzwania strategiczne obszarów wiejskich zostały więc podzielone na grupy, które odzwierciedlają ich zróżnicowany poziom i tempo rozwoju w czterech płaszczyznach:

- źródła finansowania rozwoju;
- dostępność terytorialna;
- zmiany demograficzne i społeczne;
- ład przestrzenny.

Grupy cech różnicujących obszary wiejskie w Polsce	RODZAJ WYZWAŃ		
	Wyzwania obszarów wiejskich powolnego tempa rozwoju dotyczące gmin wiejskich i miejsko-wiejskich	Wyzwania obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju dotyczące gmin wiejskich i miejsko-wiejskich	Wyzwania horyzontalne obszarów wiejskich
źródła finansowania rozwoju	z niskim potencjałem inwestycyjnym (zwykle niesamodzielne finansowo, o niskim poziomie dochodów własnych na osobę, w niewielkim stopniu korzystające ze środków zewnętrznych)	o utrwalonej strukturze dochodów i wydatków (raczej samodzielne finansowo, których struktura dochodów wykazuje niewielką dynamikę zmian w kierunku zwiększenia udziału dochodów z CIT lub PIT z dużym udziałem wydatków „sztywnych”)	dotyczące wszystkich obszarów wiejskich niezależnie od ich sytuacji finansowej
dostępność terytorialna	w małym stopniu wykorzystujące możliwości rozwoju w oparciu o współpracę terytorialną (o powolnym tempie rozwoju infrastrukturalnego lub o strukturze osadnictwa rozproszonego z przysiółkami)	z małą ilością powiązań funkcjonalnych (zwykle poza zasięgiem oddziaływania dużych ośrodków miejskich lub słabo skomunikowane, z niedostatecznie rozwiniętą podstawową infrastrukturą liniową oraz usługami lub o skupionej strukturze osadniczej)	dotyczące wszystkich obszarów wiejskich niezależnie od ich dostępności terytorialnej
zmiany demograficzne i społeczne	z niskim tempem rozwoju kapitału ludzkiego (głównie obszary, na których zmiany w strukturze wykształcenia zachodzą powoli lub utrudniony jest rozwój przedsiębiorczości)	tracące potencjał mieszkańców (najczęściej obszary wyludniające się, z dużym udziałem osób w wieku przedprodukcyjnym lub nieskłonnych do dojazdów do pracy i aktywności zawodowej lub społecznej)	dotyczące wszystkich obszarów wiejskich niezależnie od przebiegu zmian demograficznych i społecznych tam zachodzących
ład przestrzenny	z brakami ciągłości ładu przestrzennego (obszary, na których występuje nieład architektoniczno-urbanistyczny lub deformacja przestrzeni, zazwyczaj obszary te nie mają opracowanej spójnej wizji rozwoju przestrzennego)	o zdezeterminowanym ładzie przestrzennym (należące do lub leżące w bezpośrednim sąsiedztwie terenów zwartych funkcjonalnie, np. dużych kompleksów leśnych, obszarów chronionych, monokultur rolniczych, terenów pod wodami, terenów wojskowych)	dotyczące wszystkich obszarów wiejskich niezależnie od stanu ich ładu przestrzennego

Rysunek 4. Typologia obszarów wiejskich w Polsce wynikająca z głównych wyzwań rozwojowych

Źródło: opracowanie własne.

Z uwagi na zróżnicowanie potrzeb rozwojowych zakłada się ewentualną **delimitację obszarów wiejskich powolnego tempa rozwoju i obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju w oparciu o wskaźniki nawiązujące**

do celów podejmowanej interwencji publicznej i odejście od używania do różnych typów interwencji jednego wskaźnika syntetycznego (przykłady delimitacji zostały przedstawione w załączniku nr 3).

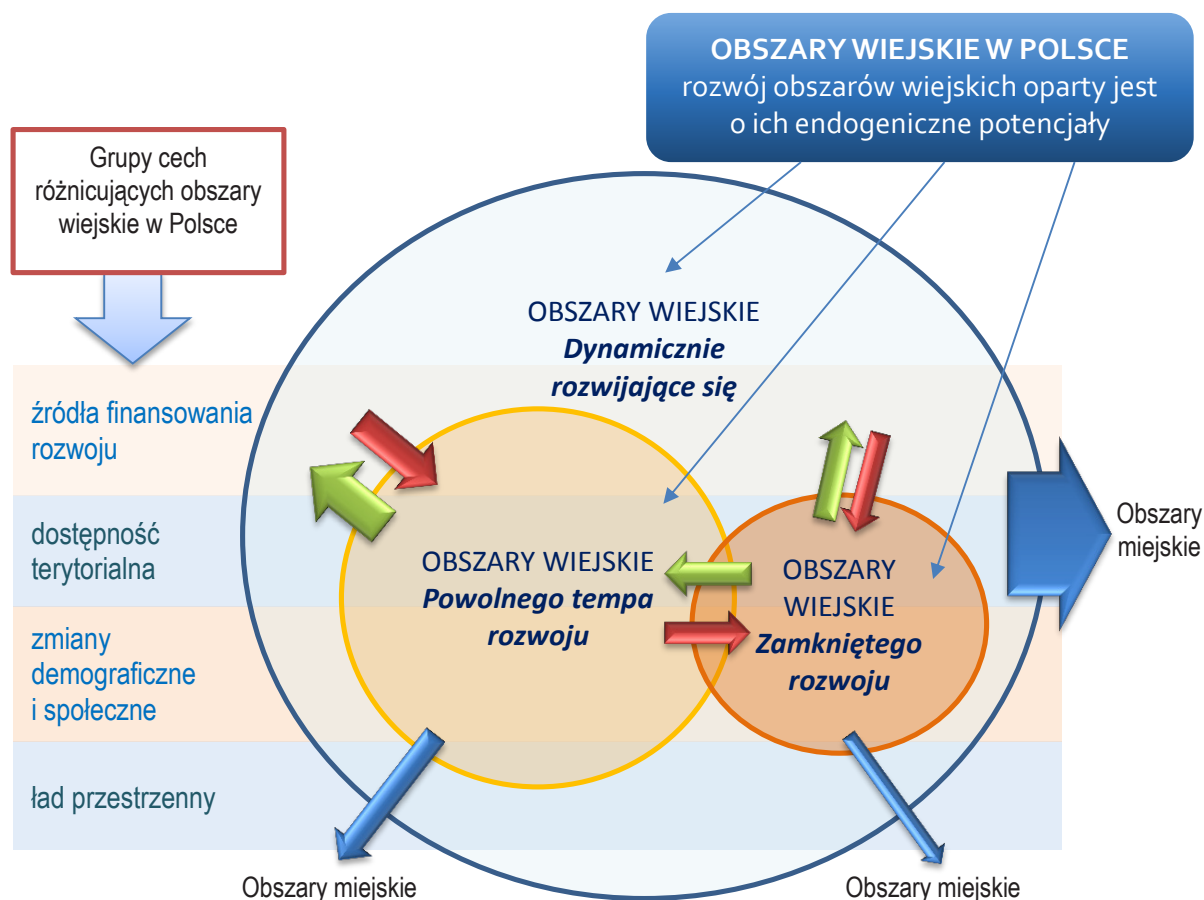
1555 GMIN WIEJSKICH, 621 GMIN MIEJSKO-WIEJSKICH

(stan na dzień 1 stycznia 2017 r.)

oraz 302 gminy miejskie, w tym 66 gmin będących jednocześnie miastami na prawach powiatu

Trzy rodzaje obszarów wiejskich

Typologia wg tempa i poziomu ich rozwoju

Rysunek 5. Scenariusze rozwoju obszarów wiejskich w Polsce w perspektywie 2030 r.

Źródło: opracowanie własne.

Wyzwania obszarów wiejskich w SZRWRiR 2030 analizuje się w odniesieniu do trzech grup obszarów: **obszarów wiejskich powolnego tempa rozwoju**, **obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju** i **obszarów wiejskich dynamicznie się rozwijających**. Przyjęty podział (podobnie jak w przypadku podziału gospodarstw rolnych i rybackich) jest w dużej mierze umowny, ale odzwierciedla zróżnicowany poziom i tempo rozwoju obszarów wiejskich. W gminach wiejskich lub miejsko-wiejskich należących do ww. wybranych grup obszarów wiejskich w kolejnych latach będą zachodziły kolejne zmiany społeczno-gospodarcze, w wyniku których gminy te mogą w przyszłości nadal się rozwijać, spowolnić tempo swojego rozwoju lub ograniczyć możliwości dalszego rozwoju, przekształcić się w obszar miejski lub ulec marginalizacji.

Trendy, pułapki rozwojowe i wyzwania sektora rolno-spożywczego i rozwoju obszarów wiejskich

Rozwój infrastruktury technicznej	
Wyzwania horyzontalne obszarów wiejskich rozwijających się w oparciu o endogeniczne potencjały ¹⁶⁾	<p>Szansy</p> <ul style="list-style-type: none"> zastosowanie nowoczesnych, inteligentnych rozwiązań w zakresie infrastruktury współpraca jednostek samorządu terytorialnego przy realizacji projektów inwestycyjnych włączenie inwestycji w infrastrukturę techniczną do działań na rzecz wzrostu przedsiębiorczości i mobilności międzysektorowej wprowadzenie cyfrowych rozwiązań w zakresie zarządzania infrastrukturą rozwój dostępu do szybkiego Internetu na obszarach wiejskich, w tym bezpłatnego dostępu do bezprzewodowego Internetu w miejscach publicznych (publiczne hot spoty) rozwiązania prawne i wsparcie finansowe w zakresie wykorzystania potencjału do produkcji energii na poziomie gospodarstw w sieciach elektroenergetycznych
	<p>Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony</p> <ul style="list-style-type: none"> przestarzałe technologie produkcji, przesyłu i dystrybucji energii elektrycznej wysoka emisyjność źródeł energii niedostatecznie rozwinięty system sieci gazowej niska opłacalność gazyfikacji wsi niewystarczająco rozwinięta infrastruktura kanalizacyjna niepełne pokrycie gmin dostępem do Internetu o wysokiej przepustowości
Wyzwania obszarów wiejskich powolnego tempa rozwoju	<p>Szansy</p> <ul style="list-style-type: none"> większe dopasowanie wsparcia na rzecz infrastruktury liniowej do terytorialnego zróżnicowania jej dostępności i jakości ograniczenie zadań własnych gmin lub ich większe dofinansowanie z budżetu krajowego zapewnienie lepszej jakości dróg gminnych w zakresie ich nośności i sieci dróg gminnych dostosowanych do rozwoju regionu
	<p>Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony</p> <ul style="list-style-type: none"> brak uregulowanych stosunków własnościowych w zakresie korzystania z dróg gminnych, w przypadku ich rozbudowy lub modernizacji lub zamiaru budowy sieci wodociągowej lub światłowodowej w pasie drogi niski poziom bezpieczeństwa dróg gminnych (brak ścieżek rowerowych, chodników, bezpiecznych skrzyżowań, niedostateczne oświetlenie uliczne) zły stan urządzeń wodnych i ich ewidencji (brak aktualizacji stanu urządzeń, remontów, przeglądów, konserwacji) niewystarczająco rozwinięta infrastruktura wodociągowa (brak wodociągu, niedostatecznie rozbudowana sieć, stacje uzdatniania wody (SUW) o małych przepustowościach, niedopasowane do zmian liczby mieszkańców) wysokie koszty dofinansowania przez JST połączeń transportowych realizowanych przez prywatnych przewoźników brak możliwości współfinansowania linii podmiejskich (autobusowych lub kolejowych) duże koszty gospodarki odpadami
Wyzwania obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju	<p>Szansy</p> <ul style="list-style-type: none"> wsparcie publiczne inwestycji liniowych leżących poza siecią infrastruktury o znaczeniu krajowym lub regionalnym
	<p>Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony</p> <ul style="list-style-type: none"> występowanie obszarów niedostatecznej jakości dostaw energii elektrycznej niedostateczna sieć oraz zły stan dróg leśnych i dróg dojazdowych do gruntów rolnych niedostatecznie rozwinięta sieć ścieżek rowerowych, tras i szlaków turystycznych brak uregulowanych praw do korzystania ze szlaków i tras turystycznych złe lub niedostateczne oznakowanie dróg czy rozjazdów niewystarczający rozwój transportowej komunikacji zbiorowej (nierazko brak możliwości codziennego dojazdu do miejscowości gminnej lub powiatowej) mała liczba przewoźników na poziomie lokalnym (zdarza się, że gminy stają się „zakładnikami” jedynej firmy przewoźowej na terenie gminy lub powiatu) niski udział lub brak linii podmiejskich (autobusowych lub kolejowych) liczne „dzikie wysypiska śmieci”

¹⁶⁾ Dotyczą wszystkich obszarów wiejskich.

Trendy, pułapki rozwojowe i wyzwania sektora rolno-spożywczego i rozwoju obszarów wiejskich

Rozwój usług publicznych ¹⁷⁾		
Wyzwania horyzontalne obszarów wiejskich rozwijających się w oparciu o endogeniczne potencjały	Szanse	<ul style="list-style-type: none"> zapewnienie większej spójności między działaniami prowadzonymi na poziomie kraju i JST wypracowanie i wdrożenie standardów usług publicznych większy udział społeczeństwa w projektowaniu usług publicznych
	Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> niewystarczająca jakość usług publicznych, w tym usług specjalistycznych (np. badania profilaktyczne i laboratoryjne w medycynie rodzinnej, dostępność lekarzy specjalistów) oraz słaby poziom wyposażenia placówek publicznych niewystarczająca dostępność do wysokiej jakości usług publicznych i nierówności terytorialne w tym dostępie niski zasób mieszkalnictwa komunalnego zbyt niskie wykorzystanie e-usług i cyfryzacji w usługach społecznych (np. mała liczba spraw, które można „załatwić” elektronicznie, mały stopień upowszechnienia wykorzystania narzędzi elektronicznych w komunikacji z mieszkańcami, w tym w zakresie wczesnego ostrzegania i powiadamiania o zagrożeniach pogodowych)
Wyzwania obszarów wiejskich powolnego tempa rozwoju	Szanse	<ul style="list-style-type: none"> większe wykorzystywanie lokalnych liderów w projektowaniu usług publicznych ściślejsza współpraca samorządu z lokalnymi przedsiębiorcami i producentami rolnymi w zakresie zaspokajania potrzeb dostępu do usług społecznych
	Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> małe możliwości budowy boisk, sal sportowych, ośrodków kultury czy bibliotek ze środków własnych gminy lub powiatu małe możliwości finansowania budowy i utrzymania boisk, sal sportowych, ośrodków kultury czy bibliotek ze środków własnych gminy/powiatu placówki świadczące usługi zdrowotne są zbyt małe i niedostatecznie wyposażone w odniesieniu do potrzeb mieszkańców infrastruktura publiczna jest niedostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami słaby poziom wyposażenia i dostępności placówek oświatowych, kulturalnych oraz z zakresu kultury fizycznej i sportu placówki świadczące usługi publiczne są zbyt małe w odniesieniu do potrzeb mieszkańców niedostateczna sieć placówek opieki nad małymi dziećmi oraz osobami zależnymi brak dostatecznych uregulowań prawnych dotyczących rolnictwa społecznego, które pozwalałaby gospodarstwom rolnym świadczyć usługi społeczne (opiekuńczych, terapeutycznych i edukacyjnych)
Wyzwania obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju	Szanse	<ul style="list-style-type: none"> większe zastosowanie rozwiązań cyfrowych w informacji o usługach publicznych oferowanych w regionie oraz ich dostarczeniu szersze zastosowanie mobilnych centrów usług publicznych poszerzenie katalogu funkcji publicznych świadczonych w jednym punkcie
	Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> placówki służby zdrowia i usług zdrowotnych, żłobki, przedszkola, policja są umiejscowione w regionach z ograniczoną możliwością dojazdu rosnące koszty utrzymania sieci placówek edukacji i bibliotek o małej liczbie uczniów lub wypożyczających poziom zaangażowania środków publicznych w budowę infrastruktury kultury i turystyki nieodpowiadający oczekiwaniom społecznym i wielkości popytu na tego rodzaju usługi wysokie koszty zapewnienia bezpieczeństwa publicznego, w tym również w zakresie występowania ekstremalnych zjawisk pogodowych lub pożarów duża amortyzacja i niepełne wykorzystanie zasobów infrastruktury społecznej JST (np. konieczność lub społeczne oczekiwanie utrzymania szkół z liczbą poniżej 30 dzieci w przypadku ich wykorzystania jedynie z funkcją edukacji i trudności w obsadzie nauczycieli w małych szkołach) potrzeba rozwijania systemów w zakresie wczesnego ostrzegania i powiadamiania

¹⁷⁾ Do usług publicznych zalicza się: a) usługi i e-usługi administracyjne, usługi i e-usługi społeczne, usługi techniczne - B. Kożuch, A. Kożuch, *Usługi publiczne w: Organizacja i Zarządzanie*, Instytut Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2011.

Trendy, pułapki rozwojowe i wyzwania sektora rolno-spożywczego i rozwoju obszarów wiejskich

Zarządzanie rozwojem obszarów wiejskich

<p>Wyzwania horyzontalne obszarów wiejskich rozwijających się w oparciu o endogeniczne potencjały</p>	<p>Szanse</p> <p>Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony</p>	<ul style="list-style-type: none"> współdziałanie w zakresie struktury priorytetów i zasad finansowanie europejskiego¹⁸⁾ digitalizacja informacji o przestrzeni i jej powszechne udostępnienie szersze zastosowanie cyfrowych rozwiązań w prowadzeniu postępowań administracyjnych i zarządzaniu rozwojem obszarów wiejskich szersze upowszechnienie dialogu społecznego w zarządzaniu rozwojem rozwój statystyki w zakresie rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa i wprowadzenie w repozytoriach publicznych możliwości identyfikacji wg kodu terytorialnego jak największej liczby danych (z podziału na gminy wiejskie, miejsko-wiejskie i miejskie) większa współpraca między samorządami na szczeblu lokalnym¹⁹⁾ wzmocnienie roli MRiRW w projektowaniu rozwoju obszarów wiejskich w regionach wzmocnienie roli agend rządowych zajmujących się tematyką rozwoju obszarów wiejskich w ukierunkowywaniu wsparcia publicznego z pozostałych polityk (z poziomu krajowego i regionalnego) niedostateczne ukierunkowanie terytorialne wsparcia publicznego, z uwzględnieniem różnicowań w przekroju miasto/wieś niedostateczne przełożenie celów krajowych w zakresie rozwoju obszarów wiejskich na działania publiczne oraz krajowe w pozostałych działach administracji rządowej podejście „silosowe”, również na poziomie regionalnym, w projektowaniu wsparcia ze środków publicznych (kontynuowanie ugruntowanego poglądu, że rozwój obszarów wiejskich finansowany jest tylko lub przede wszystkim w ramach działań WPR) brak ogólnodostępnych baz danych dotyczących rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa wydawanie dokumentów niebędących decyzjami administracyjnymi, zezwoleniami i koncesjami wyłącznie w formie papierowej mała liczba e-usług i elektronicznych rejestrów publicznych niski stopień wykorzystywania możliwości kontaktów on-line w relacjach mieszkańiec – urząd (zapytania, porady, zgłoszenia, informowanie) długotrwałe postępowania administracyjne i ich niska jakość
<p>Wyzwania obszarów wiejskich powolnego tempa rozwoju</p>	<p>Szanse</p> <p>Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony</p>	<ul style="list-style-type: none"> wzmocnienie podejścia strategicznego do rozwoju obszarów wiejskich (w tym m.in. w odniesieniu do planu wydatków inwestycyjnych) niska jakość systemów i wyposażenia teleinformatycznego w urzędach i jednostkach publicznych (w tym również w szkołach) mały stopień przeszkolenia pracowników JST i terytorialnych agend rządowych w zakresie nowoczesnych rozwiązań cyfrowych niska świadomość w zakresie terytorialnego różnicowania potencjału rozwojowych zarządzanego obszaru mały stopień wykorzystania myślenia strategicznego w realizacji bieżących i wieloletnich planów finansowych niedostateczne powiązania planowania przestrzennego z planowaniem strategicznym
<p>Wyzwania obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju</p>	<p>Szanse</p> <p>Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony</p>	<ul style="list-style-type: none"> szersze uwzględnianie znaczenia rozwoju obszarów wiejskich w zwiększaniu dostępności terytorium i lokalnej gospodarki zintegrowane planowanie we współpracy z sąsiednimi samorządami konieczność dojazdu do siedziby organu JST w celu odebrania dokumentów niebędących decyzjami administracyjnymi, zezwoleniami i koncesjami niedostateczny poziom współpracy terytorialnej między JST a urzędami mniejszy udział społeczności lokalnych w stanowieniu prawa miejscowego brak uzgodnień decyzji z zakresu zarządzania środowiskiem między sąsiednimi JST (np. w zakresie lokalizacji inwestycji z zakresu gospodarki odpadami)

¹⁸⁾ Raport OECD.

¹⁹⁾ Tamże.

Trendy, pułapki rozwojowe i wyzwania sektora rolno-spożywczego i rozwoju obszarów wiejskich

Rozwój społeczny i gospodarczy					
Wyzwania horyzontalne obszarów wiejskich rozwijających się w oparciu o endogeniczne potencjały	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="352 353 427 792">Szanse</td> <td data-bbox="427 353 1402 792"> <ul style="list-style-type: none"> • potencjał przedsiębiorczości opartej na produkcji i przetwórstwie rolno-spożywczym na poziomie gospodarstwa domowego • wykorzystanie nowoczesnych technologii i nowych gałęzi gospodarki na obszarach wiejskich (np. w zakresie OZE czy GOZ) • przyspieszenie rozwoju gospodarczego dzięki rozwiązaniom cyfrowym • budowa i rozwój infrastruktury zwiększającej dostępność terytorialną i podnoszącą standard infrastruktury bytowej na obszarach wiejskich • rozwój centrów aktywności gospodarczej (strefy inwestycyjne, klastry, HUB-y) • pełne wykorzystanie struktur sieciowych w pobudzenie aktywności gospodarczej i społecznej (PUP, LGD, ODR, izby rolnicze) • dziedzictwo kulturowe wsi • odejście od policentrycznego umiejscowienia instytucji rozwoju i instytucji zarządzania rozwojem </td> </tr> <tr> <td data-bbox="352 792 427 1066">Zagrożeń/ Bariery/ Słabe strony</td> <td data-bbox="427 792 1402 1066"> <ul style="list-style-type: none"> • utrwalona struktura dochodowa i niska mobilność terytorialna • niski poziom rozwoju pozarolniczej przedsiębiorczości • oczekiwania społeczne co do stosowania wyłącznie rozwiązań instytucjonalnych w rozwiązywaniu problemów strukturalnych, niedostosowanie kwalifikacji lub wzrost wiedzy rolników (w tym również młodych rolników) w zakresie możliwości wykorzystania rozwiązań cyfrowych, automatyzacji i IA w produkcji i przetwórstwie rolno-spożywczym utrzymująca się niechęć do korzystania z zewnętrznych źródeł zwrotnego finansowania </td> </tr> </table>	Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • potencjał przedsiębiorczości opartej na produkcji i przetwórstwie rolno-spożywczym na poziomie gospodarstwa domowego • wykorzystanie nowoczesnych technologii i nowych gałęzi gospodarki na obszarach wiejskich (np. w zakresie OZE czy GOZ) • przyspieszenie rozwoju gospodarczego dzięki rozwiązaniom cyfrowym • budowa i rozwój infrastruktury zwiększającej dostępność terytorialną i podnoszącą standard infrastruktury bytowej na obszarach wiejskich • rozwój centrów aktywności gospodarczej (strefy inwestycyjne, klastry, HUB-y) • pełne wykorzystanie struktur sieciowych w pobudzenie aktywności gospodarczej i społecznej (PUP, LGD, ODR, izby rolnicze) • dziedzictwo kulturowe wsi • odejście od policentrycznego umiejscowienia instytucji rozwoju i instytucji zarządzania rozwojem 	Zagrożeń/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • utrwalona struktura dochodowa i niska mobilność terytorialna • niski poziom rozwoju pozarolniczej przedsiębiorczości • oczekiwania społeczne co do stosowania wyłącznie rozwiązań instytucjonalnych w rozwiązywaniu problemów strukturalnych, niedostosowanie kwalifikacji lub wzrost wiedzy rolników (w tym również młodych rolników) w zakresie możliwości wykorzystania rozwiązań cyfrowych, automatyzacji i IA w produkcji i przetwórstwie rolno-spożywczym utrzymująca się niechęć do korzystania z zewnętrznych źródeł zwrotnego finansowania
Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • potencjał przedsiębiorczości opartej na produkcji i przetwórstwie rolno-spożywczym na poziomie gospodarstwa domowego • wykorzystanie nowoczesnych technologii i nowych gałęzi gospodarki na obszarach wiejskich (np. w zakresie OZE czy GOZ) • przyspieszenie rozwoju gospodarczego dzięki rozwiązaniom cyfrowym • budowa i rozwój infrastruktury zwiększającej dostępność terytorialną i podnoszącą standard infrastruktury bytowej na obszarach wiejskich • rozwój centrów aktywności gospodarczej (strefy inwestycyjne, klastry, HUB-y) • pełne wykorzystanie struktur sieciowych w pobudzenie aktywności gospodarczej i społecznej (PUP, LGD, ODR, izby rolnicze) • dziedzictwo kulturowe wsi • odejście od policentrycznego umiejscowienia instytucji rozwoju i instytucji zarządzania rozwojem 				
Zagrożeń/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • utrwalona struktura dochodowa i niska mobilność terytorialna • niski poziom rozwoju pozarolniczej przedsiębiorczości • oczekiwania społeczne co do stosowania wyłącznie rozwiązań instytucjonalnych w rozwiązywaniu problemów strukturalnych, niedostosowanie kwalifikacji lub wzrost wiedzy rolników (w tym również młodych rolników) w zakresie możliwości wykorzystania rozwiązań cyfrowych, automatyzacji i IA w produkcji i przetwórstwie rolno-spożywczym utrzymująca się niechęć do korzystania z zewnętrznych źródeł zwrotnego finansowania 				
Wyzwania obszarów wiejskich powolnego tempa rozwoju	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="352 1066 427 1245">Szanse</td> <td data-bbox="427 1066 1402 1245"> <ul style="list-style-type: none"> • wzmocnienie powiązań między instytucjami B+R i IOB a przedsiębiorstwami • większy nacisk na wdrażanie działań z zakresu budowania kompetencji i podstaw przedsiębiorczości • większe stosowanie partnerstw w realizacji zadań publicznych </td> </tr> <tr> <td data-bbox="352 1245 427 1599">Zagrożeń/ Bariery/ Słabe strony</td> <td data-bbox="427 1245 1402 1599"> <ul style="list-style-type: none"> • wykluczenie cyfrowe wybranych grup społecznych i obszarów • ubóstwo i zagrożenie wykluczeniem społecznym • powstawanie nowych obszarów zmarginalizowanych (dotkniętych trwałą stagnacją gospodarczą, o niższej konkurencyjności, marginalizacją społeczną, wykluczonych z procesów rozwoju) • starzenie się społeczeństwa, niski przyrost naturalny • odpływ ludności do silniejszych gospodarczo ośrodków lub do innych państw • niska dostępność rynków pracy dużych miast • występowanie obszarów szczególnie zagrożonych negatywnymi zjawiskami demograficznymi </td> </tr> </table>	Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • wzmocnienie powiązań między instytucjami B+R i IOB a przedsiębiorstwami • większy nacisk na wdrażanie działań z zakresu budowania kompetencji i podstaw przedsiębiorczości • większe stosowanie partnerstw w realizacji zadań publicznych 	Zagrożeń/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • wykluczenie cyfrowe wybranych grup społecznych i obszarów • ubóstwo i zagrożenie wykluczeniem społecznym • powstawanie nowych obszarów zmarginalizowanych (dotkniętych trwałą stagnacją gospodarczą, o niższej konkurencyjności, marginalizacją społeczną, wykluczonych z procesów rozwoju) • starzenie się społeczeństwa, niski przyrost naturalny • odpływ ludności do silniejszych gospodarczo ośrodków lub do innych państw • niska dostępność rynków pracy dużych miast • występowanie obszarów szczególnie zagrożonych negatywnymi zjawiskami demograficznymi
Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • wzmocnienie powiązań między instytucjami B+R i IOB a przedsiębiorstwami • większy nacisk na wdrażanie działań z zakresu budowania kompetencji i podstaw przedsiębiorczości • większe stosowanie partnerstw w realizacji zadań publicznych 				
Zagrożeń/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • wykluczenie cyfrowe wybranych grup społecznych i obszarów • ubóstwo i zagrożenie wykluczeniem społecznym • powstawanie nowych obszarów zmarginalizowanych (dotkniętych trwałą stagnacją gospodarczą, o niższej konkurencyjności, marginalizacją społeczną, wykluczonych z procesów rozwoju) • starzenie się społeczeństwa, niski przyrost naturalny • odpływ ludności do silniejszych gospodarczo ośrodków lub do innych państw • niska dostępność rynków pracy dużych miast • występowanie obszarów szczególnie zagrożonych negatywnymi zjawiskami demograficznymi 				
Wyzwania obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="352 1599 427 1688">Szanse</td> <td data-bbox="427 1599 1402 1688"> <ul style="list-style-type: none"> • zakładanie lub rozwój sieciowej przedsiębiorczości na obszarach wiejskich </td> </tr> <tr> <td data-bbox="352 1688 427 1982">Zagrożeń/ Bariery/ Słabe strony</td> <td data-bbox="427 1688 1402 1982"> <ul style="list-style-type: none"> • brak aktywnego poszukiwania pracy i dążenia do podnoszenia swoich umiejętności i kwalifikacji zawodowych przez mieszkańców wsi • niedostateczny poziom wykształcenia, kwalifikacji zawodowych (niedostosowanie tych kwalifikacji do potrzeb rynku i rewolucji cyfrowej) i kompetencji kluczowych (takich jak kompetencje cyfrowe czy przedsiębiorczości) ludności wiejskiej • wysoki stopień bezrobocia ukrytego, niska mobilność zawodowa ludności wiejskiej, brak nowych miejsc pracy • niski poziom przedsiębiorczości, powolny przebieg procesu dezagrarnizacji wsi </td> </tr> </table>	Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • zakładanie lub rozwój sieciowej przedsiębiorczości na obszarach wiejskich 	Zagrożeń/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • brak aktywnego poszukiwania pracy i dążenia do podnoszenia swoich umiejętności i kwalifikacji zawodowych przez mieszkańców wsi • niedostateczny poziom wykształcenia, kwalifikacji zawodowych (niedostosowanie tych kwalifikacji do potrzeb rynku i rewolucji cyfrowej) i kompetencji kluczowych (takich jak kompetencje cyfrowe czy przedsiębiorczości) ludności wiejskiej • wysoki stopień bezrobocia ukrytego, niska mobilność zawodowa ludności wiejskiej, brak nowych miejsc pracy • niski poziom przedsiębiorczości, powolny przebieg procesu dezagrarnizacji wsi
Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • zakładanie lub rozwój sieciowej przedsiębiorczości na obszarach wiejskich 				
Zagrożeń/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • brak aktywnego poszukiwania pracy i dążenia do podnoszenia swoich umiejętności i kwalifikacji zawodowych przez mieszkańców wsi • niedostateczny poziom wykształcenia, kwalifikacji zawodowych (niedostosowanie tych kwalifikacji do potrzeb rynku i rewolucji cyfrowej) i kompetencji kluczowych (takich jak kompetencje cyfrowe czy przedsiębiorczości) ludności wiejskiej • wysoki stopień bezrobocia ukrytego, niska mobilność zawodowa ludności wiejskiej, brak nowych miejsc pracy • niski poziom przedsiębiorczości, powolny przebieg procesu dezagrarnizacji wsi 				

Trendy, pułapki rozwojowe i wyzwania sektora rolno-spożywczego i rozwoju obszarów wiejskich

Zrównoważone gospodarowanie zasobami środowiskowymi

Wyzwania horizontalne obszarów wiejskich rozwijających się w oparciu o endogeniczne potencjały	Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • zwiększenie stopnia objęcia obszarów wiejskich miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego • wzrost wydajności infrastruktury środowiskowej i jej rozbudowa (w tym m.in. infrastruktury wodnej) • rozwój gospodarczy w oparciu o ochronę zasobów środowiskowych • zrównoważenie w sposobie wykorzystania przestrzeni wiejskiej dla celów społecznych, środowiskowych i gospodarczych (w tym również turystycznych) • większe zaangażowanie społeczności lokalnych w działania prośrodowiskowe • rozwój rolnictwa ekstensywnego (w tym ekologicznego)
Wyzwania obszarów wiejskich powolnego tempa rozwoju	Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • degradacja krajobrazu przyrodniczego i kulturowego w wyniku niekontrolowanej lub nadmiernej urbanizacji i zajęcia terenów cennych przyrodniczo na cele przemysłowe • spadek różnorodności biologicznej obszarów wiejskich, w tym m.in. obniżenie wartości przyrodniczej terenów, na których zaniechano kontynuacji produkcji rolnej, a które pełniły istotną rolę dla środowiska • duża powierzchnia terenów zdegradowanych, zdewastowanych lub odłogowanych • porzucanie odpadów w miejscach do tego nieprzeznaczonych, np. w lasach, na otwartych terenach • koncentracja wsparcia prośrodowiskowego, w szczególności dotyczącego zmian klimatu, na terenach leśnych z marginalizacją roli ekosystemów rolnych • konflikty społeczne towarzyszące działaniom związanym z planowaniem przestrzennym • realizacja celów polityki przestrzennej (ład przestrzenny) bez uszczerbku dla realizacji celów w zakresie rozwoju gospodarstw • niekorzystny wpływ zmian klimatu na możliwości rozwoju obszarów wiejskich (susze, gwałtowne zjawiska pogodowe) • wpływ zjawisk epizootycznych na rozwój gospodarczy (np. ASF) • mała aktywność mieszkańców obszarów wiejskich w konsultacjach dotyczących planów zagospodarowania
Wyzwania obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju	Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • wzrost poziomu „samofinansowania się” inwestycji środowiskowych samorządu • większe zaangażowanie społeczności lokalnych w realizację celów środowiskowych
Wyzwania obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju	Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • niskie nakłady na rozwój przestrzenny gmin i ochronę środowiska • mały stopień pokrycia gmin planami zagospodarowania przestrzennego • trudności w sfinansowaniu działań z zakresu termomodernizacji budynków użyteczności publicznej oraz wykorzystania technologii OZE w infrastrukturze liniowej w budynkach użyteczności publicznej • niedostateczne prace w zakresie inwestycji i utrzymania urządzeń wodnych • brak lub niedostateczne działania na rzecz poprawy jakości powietrza i gleb oraz gospodarki o obiegu zamkniętym • brak ścieżek ekoedukacyjnych
Wyzwania obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju	Szanse	<ul style="list-style-type: none"> • wykorzystanie środowiska naturalnego jako potencjału rozwoju regionu • mniejsze wydatki na ochronę powietrza
Wyzwania obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju	Zagrożenia/ Bariery/ Słabe strony	<ul style="list-style-type: none"> • duży udział terenów zielonych lub chronionych nieprzekładający się na wysokość środków z budżetu państwa przekazywanych na pokrycie finansowania zadań zleconych • brak lub mały stopień pokrycia gmin planami, programami lub strategiami w zakresie gospodarowania środowiskiem • niska dostępność (również transportowa) obszarów podlegających ochronie • trudności w monitorowaniu stanu i zagrożeń środowiskowych

ZASADY I CELE ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH, ROLNICTWA I RYBACTWA DO 2030 R.

Wizja i cel główny rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa

Przez ostatnie 25 lat w krajowej polityce dominował model rozwoju, w ramach którego rozwój był postrzegany przede wszystkim przez pryzmat wzrostu aglomeracji i dużych miast oraz ich obszarów funkcjonalnych, zakładający dyfuzję efektów wzrostu na inne obszary. Doświadczenia ostatnich lat wskazują, że dalsze utrzymywanie takiego modelu prowadziłoby do pogłębiania się niekorzystnych zmian demograficznych, obniżenia tempa rozwoju polskiej wsi i osłabienia spójności terytorialnej. Z analiz wynika, że jego dalsze wdrażanie mogłoby prowadzić do negatywnych efektów w postaci²⁰⁾:

- pogłębiania się zróżnicowań w zakresie rozmieszczenia ludności, w tym silnej depopulacji peryferyjnych regionów wiejskich, zwłaszcza Podlasia, Roztocza z Polesiem i Pobużem oraz Pomorza Środkowego. Prowadziłoby to do marginalizacji wielu obszarów wiejskich, degradacji krajobrazu, niekorzystnych zmian w środowisku czy zaniku kultury wiejskiej;
- starzenia się ludności, najszybszego na obszarach dotychczas uważanych za względnie młode (np. obszary podmiejskie ośrodków średniej wielkości), co wiąże się ze spowolnieniem wymiany pokoleniowej w rolnictwie i rybactwie oraz negatywnymi konsekwencjami dla rozwoju tych sektorów w oparciu o nowe technologie;
- silnej luki podażowej na rynku pracy (w skali kraju szacowanej, w zależności od wariantu, na 2-7 mln osób w perspektywie ok. 2050 r.), która jest szczególnie odczuwalna dla sektora rolno-spożywczego w pracochłonnych kierunkach (uprawa warzyw, owoców, produkcja zwierzęca) oraz przetwórstwie;
- wyludniania peryferyjnych obszarów wiejskich powodującego obniżanie gęstości zaludnienia i zmniejszanie się wielkości wsi (pod względem liczby ludności lub gospodarstw domowych), a tym samym wzrostu kosztów obsługi tych terenów (usługi publiczne, transport);
- zagrożenia dla stabilności finansów publicznych na poziomie krajowym i JST z powodu niższych dochodów i wyższych wydatków (utrzymanie infrastruktury, pomoc społeczna);
- wyhamowania (zmniejszenia w stosunku do obecnego stanu) koncentracji ludności na obszarach podmiejskich wskutek wyczerpywania się zasobów migracyjnych, jak też skierowania strumieni migracyjnych za granicę;
- degradacji miast średnich, pełniących aktualnie rolę „stabilizatorów” terytorialnych systemów społeczno-gospodarczych poza największymi obszarami metropolitalnymi, powodującej silne osłabienie podstaw rozwojowych regionów i samego oddziaływania miast;
- „wypadania”, zwłaszcza mniejszych miast, z zajmowanego miejsca w hierarchii osadniczej, w tym ośrodków powiatowych niemogących utrzymać swej bazy ekonomicznej, a tym samym usług o znaczeniu egzogenicznym, również tych istotnych dla rozwoju sektora rolno-spożywczego;
- destrukcji i reorganizacji dotychczas ukształtowanych powiązań funkcjonalnych, powodując rozdźwięk pomiędzy aktualnym a optymalnym podziałem administracyjno-terytorialnym, zwłaszcza na niższych szczeblach hierarchicznych.

W dniu 16 lutego 2016 r. Rząd RP przyjął nowy model rozwoju kraju w „*Planie na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju*”, a następnie nowej średniookresowej strategii rozwoju kraju „*Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*” przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 14 lutego 2017 r.

²⁰⁾ Na podstawie ekspertyzy wykonanej przez Przemysława Śleszyńskiego dla MRiRW w 2016 r. pn. Identyfikacja i ocena wybranych zjawisk demograficznych w Polsce (ze szczególnym uwzględnieniem wsi i relacji miasto-wieś).

Zasady i cele rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa do 2030 r.

Nowy model rozwoju kraju zakłada **rozwój odpowiedzialny oraz społecznie i terytorialnie zrównoważony. Zakłada również jak najpełniejsze wykorzystanie indywidualnych potencjałów terytorialnych oraz rozwój oparty o inwestycje, innowacje, eksport oraz wysoko przetworzone produkty.**

Dotychczasowy model polaryzacyjno-dyfuzyjny nie przyniósł oczekiwanej „dyfuzji rozwoju” z obszarów tzw. „lokomotyw rozwoju” na obszary przejściowe i zmarginalizowane. **Przyjęcie modelu odpowiedzialnego rozwoju jest szansą zwiększenia tempa rozwoju terytorialnego obszarów wiejskich.**

Uwzględniając, że tempo zmian na obszarach wiejskich i w rolnictwie będzie silnie zróżnicowane zarówno pod kątem ich dynamiki, jak również wymiaru terytorialnego, zaprojektowano wizję obszarów wiejskich w Polsce, której horyzont wykracza poza 2030 r.

Z uwagi na tempo zmian, jakie są obserwowane w ujęciu historycznym, przywiązanie do tradycji w wiejskich gospodarstwach domowych oraz uwarunkowania gospodarcze i środowiskowe, należy oczekiwać, że **osiągnięcie stanu prezentowanego w wizji nie nastąpi w sposób skokowy, rewolucyjny, ale raczej stopniowy – ewolucyjny.**

Wizja polskiej wsi 2050

Obszary wiejskie w 2050 r. to atrakcyjne miejsce pracy, zamieszkania, wypoczynku i prowadzenia działalności rolniczej lub pozarolniczej. To również obszary dostarczające dóbr publicznych i rynkowych, z zachowaniem unikalnych walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych dla przyszłych pokoleń, dzięki zrównoważonemu rozwojowi konkurencyjnego rolnictwa i rybactwa. Na obszarach wiejskich zatrzymano niekorzystne zmiany demograficzne oraz znacząco zwiększono pozytywne efekty środowiskowe produkcji rolnej i rybackiej. Podstawą ustroju rolnego są gospodarstwa rodzinne rozwijające się w sposób zrównoważony i odpowiedzialny, wykorzystujące nowoczesne technologie. Zapewniono zwiększenie się wkładu małych i średnich gospodarstw rolnych w zapewnienie zrównoważonego rozwoju rolnictwa.

Dążąc do przybliżenia zaprezentowanej wizji w perspektywie 2030 r., przyjęto cel główny rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa stanowiący uszczegółowienie celu głównego SOR.

Celem SZRWRiR 2030 jest rozwój gospodarczy wsi umożliwiający trwały wzrost dochodów jej mieszkańców przy minimalizacji rozwarstwienia ekonomicznego, społecznego i terytorialnego oraz poprawie stanu środowiska naturalnego.

SZRWRiR 2030 będzie realizowała założenia SOR wskazane w jej trzech celach szczegółowych przez działania zaprojektowane w poszczególnych kierunkach interwencji, które zostały przypisane do trzech celów operacyjnych SZRWRiR 2030 oraz trzech obszarów wpływających na realizację celów strategii:

- Cel szczegółowy I. Zwiększenie opłacalności produkcji rolnej i rybackiej
- Cel szczegółowy II. Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska
- Cel szczegółowy III. Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa
- 3 Obszary wpływające na realizację celów strategii: (1) Sprawne zarządzanie rozwojem, (2) Stabilne finansowanie rozwoju, (3) Trwała zdolność kreacji i uczenia się

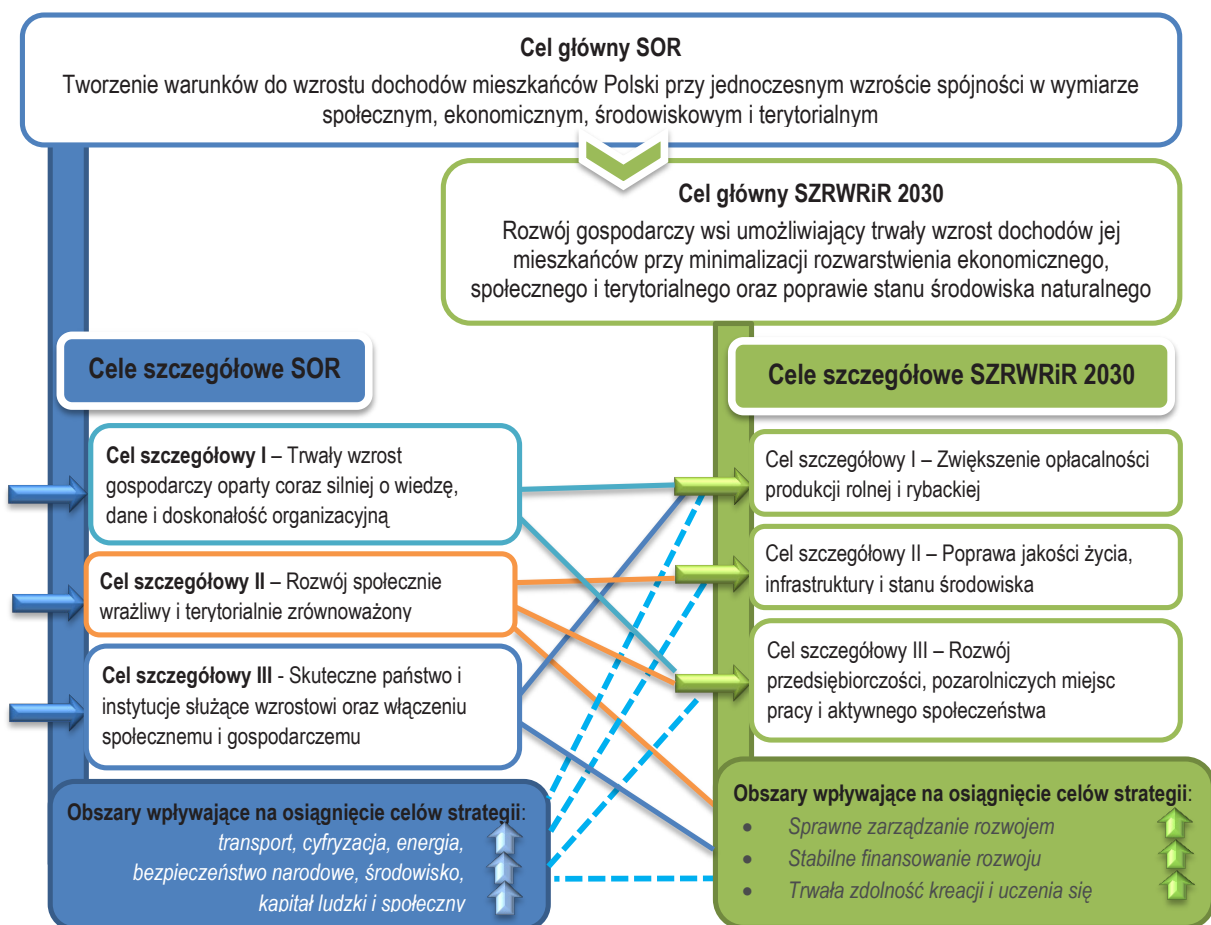
W SZRWRiR 2030 przyjęto 4-poziomowy układ logiki interwencji (hierarchia i struktura celów)

- Cel główny
 - Cele szczegółowe/Obszary wpływające na osiągnięcie celów strategii
 - Kierunki interwencji
 - Działania i projekty strategiczne

Działania i projekty strategiczne skoncentrowane wokół trzech celów szczegółowych SZRWRiR są tylko częścią interwencji publicznej, jaka zostanie zaadresowana do 2030 r. do obszarów wiejskich i sektora rolno-spożywczego. Pozostałe działania i projekty niezbędne do wzrostu dochodów mieszkańców i wzrostu spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym obszarów wiejskich są przedstawione w pozostałych strategiach rozwoju:

- Krajowej strategii rozwoju regionalnego 2030 *Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony*,
- Strategii produktywności,
- Strategii Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 r. (STR 2030),
- Polityce energetycznej Polski do 2040 r. (PEP 2040),
- Strategii rozwoju kapitału ludzkiego,
- Strategii rozwoju kapitału społecznego (*współdziałanie, kultura, kreatywność*),
- Strategii *Sprawne i Nowoczesne Państwo 2030* oraz
- Polityce ekologicznej państwa 2030 (PEP 2030)²¹⁾.

Dokumenty te przedstawiają uszczegółowienie postanowień SOR w zakresie obszarów wpływających na osiągnięcie celów strategii, do których zaliczono: transport, cyfryzację, energię, bezpieczeństwo narodowe, środowisko oraz kapitał ludzki i społeczny. **Każdy z tych obszarów wpływa na możliwość realizacji celu głównego SZRWRiR 2030.**

Rysunek 6. Powiązanie Celu głównego SZRWRiR 2030 z SOR na poziomie celów szczegółowych i obszarów

Źródło: opracowanie własne.

²¹⁾ Rada Ministrów przyjęła *Politykę ekologiczną państwa 2030* w dniu 16 lipca 2019 r.

Zasady i cele rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa do 2030 r.

Wskaźniki pomiaru celu głównego SZRWRiR 2030 i ich powiązanie z SOR

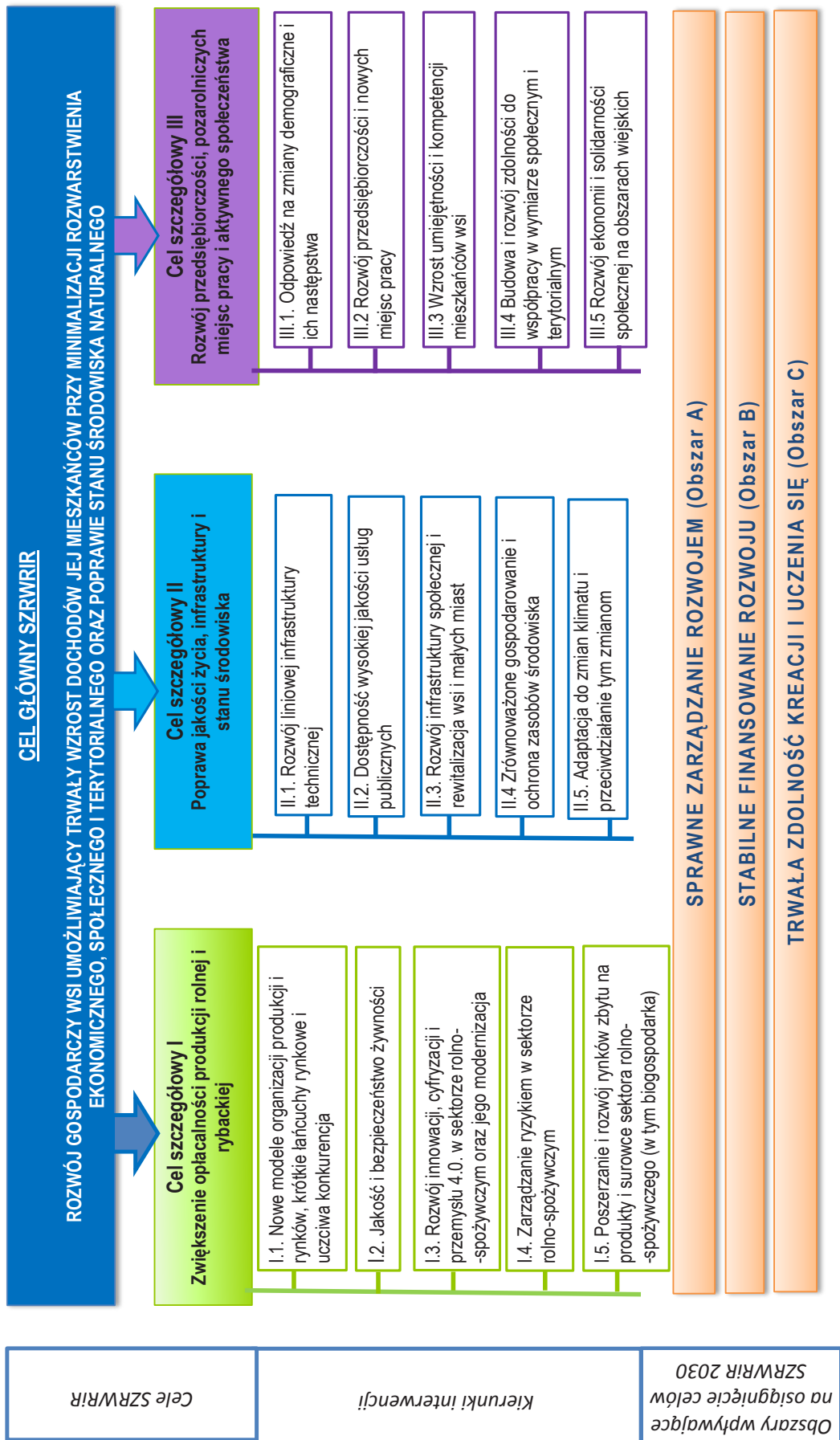
Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok bazowy)	Wartość w roku 2020	Wartość w roku 2030	Źródło danych
Wskaźniki kluczowe przedstawiające stopień realizacji <i>Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>					
Skorygowany realny dochód do dyspozycji brutto gospodarstw domowych na 1 mieszkańca wg PPP (UE 28=100)	%	68,5% (2014)	76,0-80,0	100,0	Eurostat
PKB na 1 mieszkańca wg PPP (UE 28=100)	%	69,0 (2015)	75,0-78,0	79,0 (2023) 95,0 (2030)	GUS /Eurostat
Współczynnik Giniego – wskaźnik rozkładu dochodów gospodarstw domowych	współczynnik	30,6 (2015)	30	27	GUS
Wskaźniki kluczowe przedstawiające stopień realizacji celu głównego „Strategii na rzecz zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa do roku 2020 (z perspektywą do 2030)”					
Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok bazowy)	Wartość w roku 2020	Wartość w roku 2030	Źródło danych
Relacja przeciętnych rocznych dochodów do dyspozycji netto na 1 osobę w gospodarstwie domowym na wsi do miasta	%	69,50% (2015)	72%	75%	GUS
Udział osób żyjących poniżej relatywnej granicy ubóstwa na obszarach wiejskich w ogólnej liczbie ludności na obszarach wiejskich ²²⁾	%	25,4 (2010)	18,00%	12%	GUS
Udział produktów przetworzonych w eksporcie produktów przemysłu rolno-spożywczego ²³⁾	%	81,44 (2017)	85%	88%	GUS

Projektując kierunki interwencji oraz działania, stosowano zasady przyjęte w SOR, w tym w szczególności: zasadę selektywnego podejścia (koncentracja, poszukiwanie nisz, sektory); podejścia zintegrowanego i zróżnicowanego terytorialnie (zarządzanie organizowane wokół celów strategicznych, koordynacja sektorów i instytucji działających na różnych poziomach zarządzania); współpracy, partnerstwa i współodpowiedzialności podmiotów publicznych, biznesu i obywateli przy realizacji polityk publicznych; mobilizacji krajowego kapitału; procesy demograficzne punktem odniesienia dla planowania i realizacji działań rozwojowych.

²²⁾ Wskaźnik I.25 *Promowanie włączenia społecznego: zmiany wskaźnika ubóstwa na obszarach wiejskich* - wskaźnik oddziaływania I.25 COM(2018) 392 final Załącznik I, Wskaźnik W₁ SZRWRiR na lata 2012–2020.

²³⁾ Dane dotyczą kategorii „żywność i napoje” w Roczniku statystycznym handlu zagranicznego tab. 17 Rozdysponowanie importu i eksportu według głównych kategorii ekonomicznych (ceny bieżące).

Zasady i cele rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa do 2030 r.

Rysunek 7. Logika strategicznej interwencji SZRWIR 2030
 Źródło: opracowanie własne.

Cel szczegółowy I Zwiększenie opłacalności produkcji rolnej i rybackiej

Podsumowanie wyników diagnozy dotyczącej produkcji rolnej ze strategicznymi rozstrzygnięciami

Polskie rolnictwo posiada duży potencjał produkcyjny zarówno pod względem ilościowym (zasoby ziemi, w tym użytków rolnych utrzymanych w dobrej kulturze rolnej, liczba gospodarstw oraz zasoby pracy w rolnictwie, relatywnie wysoki udział młodych i wykształconych rolników w tej grupie zawodowej), jak i jakościowym (w tym m.in. rodzime rasy zwierząt hodowlanych, odmiany roślin uprawnych, produkty żywnościowe wysokiej jakości, wiedza o integrowanej ochronie roślin, zrównoważonym nawożeniu). Zasoby te wymagają efektywnego gospodarowania pozwalającego na wzrost podaży w sytuacji kurczących się zasobów naturalnych (zwłaszcza wody) i ograniczonych czynników produkcji.²⁴⁾

Na wielkość produkcji roślinnej wpływają przede wszystkim położenie geograficzne (znaczne zróżnicowanie długości okresu wegetacyjnego) oraz warunki glebowo-klimatyczne. Czynniki produkcji, w tym m.in. przydatność gleb do produkcji rolniczej, jak i struktura agrarna, są silnie zróżnicowane regionalnie²⁵⁾. Najlepsze warunki dla prowadzenia produkcji roślinnej w Polsce są rozproszone w układzie terytorialnym i nie zależą od struktury osadniczej oraz bliskości ośrodków miejskich. Najmniej korzystne warunki dla prowadzenia produkcji roślinnej występują w województwach: podkarpackim, śląskim, lubuskim i zachodniopomorskim.

Duży wpływ pośredni na wielkość produkcji roślinnej mają również czynniki antropogeniczne (pozaprzyrodnicze), które oddziałują na sposób użytkowania ziemi. Decydują one o ekonomicznych aspektach gospodarowania, przy określonych uwarunkowaniach naturalnych. Są one wynikiem rozwoju poziomu życia i wynikającego z tego zapotrzebowania na różnorodne produkty.

Generalnie notuje się niską skłonność do sprzedaży ziemi rolniczej na cele produkcyjne. Znacznie szybciej właściciele gruntów rolnych decydują się na sprzedaż na cele budowlane (w tym w szczególności pod zabudowę jednorodziną w sąsiedztwie dużych ośrodków miejskich), z uwagi na wysokie ceny gruntów pod zabudowę, podobnie jak w wielu innych państwach UE. Część użytków rolnych znajduje się w posiadaniu osób nieprowadzących produkcji rolniczej lub też jest odłogowana. Znaczna część użytków wchodzi w skład mikro- lub małych gospodarstw rolnych prowadzących działalność wyłącznie na samozaopatrzenie.

Silne zróżnicowanie pod względem zasobów produkcyjnych poszczególnych gospodarstw rolnych przekłada się na coraz większą koncentrację produkcji w gospodarstwach towarowych produkujących na skalę „przemysłową” (w tym grunty dzierżawione) i zmniejszenie roli gospodarstw rodzinnych w globalnej produkcji żywności. Procesy te mają dynamiczny charakter i

Użytki rolne w Polsce zajmują ponad połowę powierzchni kraju. Pod względem obszaru użytków rolnych Polska znajduje się na piątym miejscu w Europie.

(GUS)

8,8% ogólnej liczby gospodarstw w Polsce wytwarza około 63% całkowitej produkcji rolnej w kraju.

(GUS)

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Podstawą ustroju rolnego powinny być nadal gospodarstwa rodzinne.

²⁴⁾ „Na początku bieżącej dekady, na poziomie UE pojawiło się wiele inicjatyw mających na celu podnoszenie świadomości dotyczącej konieczności efektywniejszego wykorzystywania rzadkich zasobów. W następstwie nadrzędnego, szandarowego komunikatu w sprawie efektywnego gospodarowania zasobami oczekuje się, że opracowane zostaną długoterminowe strategie w zakresie klimatu, energii i różnorodności biologicznej, promujące ogólnogospodarcze przestawienie się na efektywne gospodarowanie zasobami, oraz dodatkowe plany dla sektorów, takich jak transport, rolnictwo, rybołówstwo, surowce i opodatkowanie energii.” – cyt. za: Zdzisław Ginalski, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Radomiu w „Efektywne gospodarowanie zasobami w gospodarstwie rolnym”, Radom 2018.

²⁵⁾ Diagnozy regionalne opracowane przez 16 Zespołów.

zachodzą równolegle do powolnych zmian w strukturze właścicielskiej użytków rolnych wynikających z obrotu prywatnego ziemią i stosowania dzierżaw długoterminowych w obrocie prywatnym. W skali kraju największą produkcją rolniczą, zarówno roślinną, jak i zwierzęcą, wyróżniają się województwa wielkopolskie i mazowieckie.

W wybranych regionach i większych gospodarstwach szczególnie szybko zachodzą procesy koncentracji produkcji zwierzęcej często powiązane z lokalizacją zakładów przetwórczych. Najwyższa obsada bydła związana z produkcją mleczarską występuje w województwach podlaskim, mazowieckim, wielkopolskim i warmińsko-mazurskim²⁶⁾, natomiast najwyższa obsada świń w województwie wielkopolskim, łódzkim, kujawsko-pomorskim i pomorskim²⁷⁾.

Malejący udział gospodarstw zajmujących się chowem zwierząt w skali kraju, przy generalnie powolnych zmianach struktury agrarnej gospodarstw i tendencji do regionalnej specjalizacji, prowadzi do sytuacji, w której **rośnie powierzchnia użytków rolnych, w tym trwałych użytków zielonych, znajdujących się w gospodarstwach bez zwierząt, natomiast w gospodarstwach zwiększających skalę chowu świń** (wielkość stad) **mamy do czynienia ze wzrostem obsady oraz z tendencją do upraszczania struktury zasiewów** (np. rosnący udział kukurydzy na ziarno). Są więc regiony charakteryzujące się szczególnie wysokim udziałem gospodarstw bez zwierząt (np. regiony górskie), jak i regiony o dużej obsadzie, co z punktu widzenia zasad zrównoważonego rozwoju jest zjawiskiem niekorzystnym.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Należy wspierać zrównoważony rozwój zarówno małych, średnich, jak i dużych gospodarstw rolnych.

Na polskiej wsi **tempo zmian demograficznych jest większe niż tempo zmian w rolnictwie.**

Najwolniej zachodzą zmiany w poziomie dezagracji i dostępności przestrzennej.

(wyniki III etapu MROW Fundacji)

W Polsce nadal przeważają małe gospodarstwa rolne, choć ich liczba wyraźnie maleje. Już w 2016 r. udział gospodarstw rolnych w Polsce o pow. poniżej 5 ha zmalał do 53,9% (w całej UE 65% gospodarstw rolnych ma powierzchnię nieprzekraczającą 5 ha²⁸⁾). Największy odsetek najmniejszych gospodarstw rolnych (do 1 ha) występuje w województwie śląskim. Bardzo wysoki udział małych gospodarstw (o powierzchni do 5 ha) występuje w województwach podkarpackim, małopolskim, świętokrzyskim i południowo-wschodniej części województwa śląskiego.

Gospodarstwa o pow. 5-10 ha na ogół położone są w bezpośrednim sąsiedztwie ośrodków miejskich. Natomiast gospodarstwa **większe obszarowo położone są głównie na obszarach oddalonych od ośrodków miejskich, gdzie występują korzystne warunki agrotechniczne** (Kotlina Warszawska, Polesie Lubelskie) **lub istnieje rozbudowany łańcuch produkcji (przetwórstwo i handel) i dostęp do wielkomiejskich rynków zbytu** (Warszawa).

Zmniejszenie dysparytetu dochodowego między rolnictwem a resztą gospodarki pozostaje dużym wyzwaniem związanym z niską jednostkową wartością dodaną produkcji rolnej, a także z postępującą globalizacją procesów gospodarczych, szybką koncentracją i integracją w pozostałych ogniwach łańcucha rynkowego, rosnącymi unijnymi standardami produkcji oraz koncentracją inwestycji w ośrodkach miejskich i sektorach o wyższej stopie zwrotu.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Celem przekrojowym działań rozwojowych powinno być zwiększenie opłacalności produkcji rolnej i wzrost dochodów rolników.

²⁶⁾ Wg pogłowia krów na 100 ha użytków rolnych w XII 2017 r.

²⁷⁾ Wg pogłowia świń na 100 ha użytków rolnych w XII 2017 r.

²⁸⁾ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Farm_structure_statistics/pl&oldid=370127

Następuje **systematyczny wzrost ryzyka rynkowego**, w tym duża zmienność cen i presja na dochody, co jest związane m.in. z rosnącą otwartością unijnego rynku rolno-spożywczego i deregulacją w ramach kolejnych reform WPR (m.in. odejście od kwotowania produkcji mleka i cukru).

Pozytywny wpływ na poziom i stabilność dochodów rolników w warunkach zmieniającej się koniunktury gospodarczej mają płatności bezpośrednie w ramach WPR²⁹⁾, stanowiąc przewidywalną część przychodów rolników, niezależną od wielkości bieżącej produkcji. Łagodzą one skutki gwałtownych zmian występujących na rynkach rolnych i zmniejszają skutki naturalnego ryzyka pogodowego w działalności rolniczej. Dzięki temu przeciwdziałają zaniechaniu prowadzenia działalności rolniczej, z korzyścią dla utrzymania aktywności

**Polscy rolnicy to aż 1/5
wszystkich rolników UE.**

W sektorze rolno-spożywczym
znajduje **zatrudnienie ponad
3 mln osób.**

gospodarczej na obszarach wiejskich. Istotne jest także wsparcie publiczne, w tym w ramach WPR (I i II filar), niezbędne dla zrekompensowania kosztów wytwarzania przez rolnictwo dóbr publicznych, również w zakresie ochrony środowiska i klimatu³⁰⁾.

Statystycznie w sektorze obserwuje się **nadwyżkę zasobów pracy**, ale z drugiej strony coraz częściej pojawiają się sytuacje, gdy **brakuje chętnych do prac sezonowych w rolnictwie** z uwagi na duży wysiłek

fizyczny, jaki się z nimi wiąże, i wysokość płac.

Coraz częściej zaczyna występować również „bezrobocie technologiczne” wynikające ze wzrostu poziomu mechanizacji i automatyzacji. Obserwowane jest ono głównie na poziomie podregionów, gdzie kluczowym pracodawcą jest duży podmiot rynku rolno-spożywczego. Nadwyżka zasobów pracy wynika również z wciąż **niedostatecznej liczby pozarolniczych miejsc pracy dostępnych dla osób pracujących w gospodarstwach rolnych.** Część osób nie posiada również umiejętności aktywnego poszukiwania zatrudnienia lub zmiany swoich kwalifikacji.

Wdrożenie nowoczesnych technologii jest zróżnicowane między gospodarstwami. Jednostki o dużej wielkości ekonomicznej wprowadzają już wiele rozwiązań w zakresie automatyzacji, cyfryzacji i rolnictwa precyzyjnego, a gospodarstwa małe i średnie ciągle potrzebują rozwiązań dostosowanych do ich skali. W warunkach polskich kluczowe będzie **pokonanie ograniczeń tej ścieżki rozwoju, związanych z niewielką skalą produkcji większości gospodarstw rolnych i firm przetwórczych, utrudniającą przyjmowanie najnowszych technologii i stosowanie nowych modeli organizacyjnych i biznesowych.** Wymaga to m.in. opracowania nowych rozwiązań, które uwzględniałyby specyfikę, walory gospodarstw o niewielkiej skali produkcji. Podobna sytuacja dotyczy przemysłu rolno-spożywczego, w którym automatyzacja jest już obecna (np. wykorzystanie czujników, systemy zarządzania przetwarzaniem mleka).

W zależności od ukierunkowania gospodarstwa oraz jego funkcji i skali produkcji producenci potrzebują albo rozwiązań przełomowych albo prostych (tradycyjnych), sprawdzonych, usprawniających procesy produkcyjne (w tym również „innowacji praktycznych” możliwych do wdrożenia bez zaawansowanych zmian technologicznych³¹⁾). Dlatego duże znaczenie odegrają **badania naukowe oraz transfer wiedzy i doradztwo, którego skuteczność oraz użyteczność dla producentów** będzie zależała w znacznej mierze od aktualności, treści

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Rolnicy i osoby odchodzące z rolnictwa będą potrzebowali nowych umiejętności i kompetencji.

²⁹⁾ *Thinking CAP Supporting Agricultural Jobs and Incomes in the EU*, UE Regular Economic Report 4, World Bank Report on the European Union.

³⁰⁾ Jedną z form takiego wsparcia są płatności bezpośrednie w ramach I filara WPR uzależnione od spełniania przez gospodarstwa obowiązkowych wymagań w zakresie ochrony środowiska (m.in. zasady wzajemnej zgodności oraz tzw. „zazielenienia”) oraz płatności rolno-środowiskowo-klimatyczne w ramach II filara WPR w zamian za dodatkowe, wieloletnie i dobrowolne zobowiązania w zakresie działań na rzecz środowiska i klimatu.

³¹⁾ Daniele Giovannucci with Sara Scherr, Danielle Nierenberg, Charlotte Hebebrand, Julie Shapiro, Jeffrey Milder and Keith Wheeler *Sustainable Development in the 21st century (SD21), Food and Agriculture: the future of sustainability Summary of Key Points*, United Nations Department of Economic and Social Affairs Division for Sustainable Development, March 2012 United Nations Department of Economic and Social Affairs Division for Sustainable Development.

i wykorzystania nowoczesnych narzędzi przekazu informacji i wspierania gospodarstw. Wyzwaniem dla wzrostu upowszechnienia nowoczesnych technologii w małych gospodarstwach lub włączenia ich w pozarolniczy sektor gospodarki będzie **niedostateczny poziom wiedzy, kompetencji i umiejętności osób związanych z małymi gospodarstwami rolnymi** (również w zakresie kompetencji i umiejętności pożądanych na pozarolniczym rynku pracy).

Szansą **jest też dalsza cyfryzacja rolnictwa i przemysłu**, w tym m.in. optymalne wykorzystanie dużych zbiorów danych (tym bardziej, że wzrasta zapotrzebowanie na większą personalizację produktów żywnościowych). Implementacji wielu rozwiązań w zakresie cyfryzacji i przemysłu 4.0. w sektorze rolno-spożywczym (np. monitorowanie upraw i ich stanu – wymarzenie, susza, rolnictwo precyzyjne i zasobooszczędne) będzie sprzyjać aktywne jego włączenie w korzyści, jakie płyną z rozwijającego się sektora kosmicznego, choć generalnie w **polskim rolnictwie i rybactwie znacznie wolniej niż w przetwórstwie rolno-spożywczym następuje przejście z podstawowej cyfryzacji do Internetu rzeczy**.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Wykorzystanie potencjału rozwojowego w sektorze rolno-spożywczym zależy od umiejętności adaptowania najnowszych technologii, cyfryzacji i innowacji oraz potencjału tworzenia innowacji.

Ważną grupę podmiotów w łańcuchu dostaw stanowi handel hurtowy. Duże rozdrobnienie tej części łańcucha dostaw powoduje, iż wiele mniejszych podmiotów nie posiada odpowiedniej siły zakupowej do uzyskania konkurencyjnych warunków ze strony globalnych producentów spożywczych. Rynek hurtowy w Polsce jest mocno zaangażowany w rozwijanie sklepów franczyzowych, m.in. z powodu **spadku liczby sklepów niezależnych, poddanych intensywnej presji ze strony wielkich sieci handlowych**.³²⁾

Na poziomie wielu gospodarstw rolnych i rybackich głównym wyzwaniem jest nadal racjonalizacja lub optymalizacja produkcji i wzrost wydajności³³⁾, aniżeli automatyzacja czy robotyzacja. Istnieje więc prawdopodobieństwo, że polski sektor rolno-spożywczy nie będzie dostatecznie uczestniczył w kreowaniu rozwoju, tylko będzie naśladowcą rozwiązań zagranicznych i będzie doganiał swoich partnerów z UE i rynku globalnego. Tym bardziej, że dotychczasowe czynniki konkurencyjności międzynarodowej polskiej gospodarki rolno-żywnościowej, takie jak niskie koszty pracy i ziemi oraz proste metody poprawy efektywności, będą się wyczerpywać. W konsekwencji nie została wypracowana silna krajowa marka innowacyjnych maszyn i urządzeń oraz usług w rolnictwie. Polska jest głównie importerem nowoczesnych rozwiązań technologicznych dedykowanych sektorowi rolnictwa.

Wraz z rosnącą ilością i zróżnicowaniem produktów żywnościowych na rynku oraz zmianą sposobu życia w ostatnim dziesięcioleciu zaszły **niekorzystne zmiany nawyków żywieniowych**, które nie pozostają bez znaczenia dla zdrowia publicznego. Z drugiej strony powstają **nowe wzorce popytu**, część konsumentów powraca do zdrowych zasad żywienia, poszukując produktów funkcjonalnych, mało przetworzonych lub o specjalnym przeznaczeniu. Niezależnie od rosnących nierówności dochodowych globalna populacja staje się i będzie coraz bogatsza. Jedną z konsekwencji tego procesu jest wzrost popytu i możliwości płacenia za szerszy asortyment żywności.³⁴⁾ Te i inne trendy globalne są ważne dla Polski będącej już dziś dużym eksporterem netto żywności.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Jakość i tradycja oraz dostosowanie żywności do zmian preferencji konsumentów będą czynnikami silnie decydującymi o przewadze rynkowej polskiej żywności.

Jednocześnie, ze względu na zwiększenie udziału wymiany handlowej i dostępność na rynku żywności pochodzącej z innych krajów czy kontynentów oraz z uwagi na częstość występowania nowych epidemii roślin i zwierząt, **coraz istotniejszym komponentem jakości żywności**

³²⁾ M. Izdebski, R. Momot: „Rynek produkcji spożywczej w Polsce. Czy polska żywność rzeczywiście jest polska?” Warszawa 2016 r. Fundacja Republikańska.

³³⁾ <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/9028470/5-28062018-AP-EN.pdf/8d97f49b-81c0-4f87-bdde-03fe8c3b8ec2>.

³⁴⁾ H. Charles J. Godfray and Tara Garnett *Food security and sustainable intensification*, Philos Trans R Soc Lond B Biol Sci . 2014 Apr 5.

100 lat temu 1 rolnik był w stanie wyżywić 4 osoby, a dziś żywi średnio 129.

Na początku XIX wieku 80% ludności zajmowało się rolnictwem, dziś rolnictwem zajmuje się zaledwie 2% światowej populacji.

(Polskie Stowarzyszenie Ochrony Roślin)

jest jej bezpieczeństwo. Wysoką jakość polskiej żywności kształtuje także **bogata tradycja produkcji i przetwórstwa rolno-spożywczego.** Przekazywane z pokolenia na pokolenie receptury i sposoby produkcji stanowią dziś bezcenne dziedzictwo kulinarne. Z wartości tych mogą korzystać szczególnie firmy rodzinne, producenci żywności regionalnej czy tradycyjnej. Promowanie rodzimych marek czerpiących z polskiego dziedzictwa kulinarnego pozwoli na budowanie pozytywnego wizerunku poszczególnych regionów i całego kraju.

Równocześnie w dalszym ciągu **gospodarstwa rolne powinny poszukiwać możliwości rozwoju przez: wzrost produktywności czynników produkcji, zwłaszcza pracy i ziemi** (np. ograniczenie

kosztów, powiększenie gospodarstwa, dywersyfikację działalności rolniczej, wzrost kompetencji kierowników gospodarstw i dostosowanie się do zmieniających warunków rynkowych, a także podejmowanie dodatkowych działań pozarolniczych). Dla poprawy opłacalności produkcji w rolnictwie niezbędne jest powiększanie wielkości ekonomicznej gospodarstw (w tym przez zwiększenie ich areалу, także w drodze dzierżawy oraz przez różne formy współpracy), dalsza poprawa wydajności i efektywności gospodarowania, a także zwiększenie popytu eksportowego.

Źródłami ryzyka produkcyjnego są z kolei zmiany klimatu i związane z nim zwiększenie częstotliwości i nasilenia zdarzeń ekstremalnych, a także częstsze kryzysy sanitarne i fitosanitarne.

30–40 % żywności na każdym etapie cyklu żywnościowego **jest marnotrawione.**

(wyniki III etapu MROW Fundacji Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej)

Aby zwiększyć odporność gospodarstw rolnych i rybackich oraz przedsiębiorstw z sektora rolno-spożywczego, należy rozwijać i upowszechniać narzędzia skutecznego zapobiegania ryzyku i kryzysom oraz zwiększania odporności i radzenia sobie z nimi przez podmioty gospodarcze.

Mimo tendencji do koncentracji produkcji rolnej oraz zwiększania efektywności procesów produkcyjnych **bardzo duże ilości surowców rolnych i żywności są marnowane, a produkty uboczne powstające w procesie produkcji i przetwarzania żywności w małym stopniu wykorzystywane ponownie.** Rozwój biogospodarki pozwoli zmniejszyć presję na środowisko przyrodnicze m.in. przez zmniejszenie zapotrzebowania na surowce nieodnawialne, zmniejszenie zanieczyszczenia wód powierzchniowych pierwiastkami biogennymi (eutrofizacja), ograniczenie degradacji gleb oraz zmniejszenie emisji gazów cieplarnianych.

W wielu sytuacjach szanse na zwiększenie dochodów małych i średnich gospodarstw rolnych z podstawowej działalności rolniczej są ograniczone. Z tego powodu **gospodarstwa rolne powinny rozszerzać (uzupełniać) zakres swoich dotychczasowych funkcji produkcyjnych o świadczenie usług na rzecz mieszkańców wsi i miast** (np. usługi dla gospodarstw rolnych, usługi wynajmu pokoi, sprzedaż żywności wytwarzanej w gospodarstwie), a także środowiska przyrodniczego (np. ochrona gleb przed erozją, ochrona powietrza, wody).

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Gospodarstwa rolne, które obecnie wytwarzają żywność głównie na własny użytek, w przyszłości mogą być również prosumentami energii odnawialnej i surowców dla biogospodarki (w tym m.in. w zakresie biomasy).

Odpowiedzią na prezentowane w diagnozie wyzwania jest kontynuacja modelu rolnictwa wielofunkcyjnego i zrównoważonego³⁵⁾, który gwarantuje bezpieczeństwo żywnościowe (wymaga utrzymania

³⁵⁾ *The Future of Food and Farming: Challenges and choices for global sustainability*, UK Government's Foresight Project: Global Food and Farming Futures, Tche Government Office for Science, London 2011.

gospodarstw zdolnych do odtwarzania potencjału produkcyjnego), **dostarcza dóbr publicznych**, w tym środowiskowych, **sprzyja rozwojowi przedsiębiorczości związanej z sektorem rolno-spożywczym oraz pobudza rozwój społeczny i terytorialny** (w tym m.in. funkcje kulturowe obszarów wiejskich).

Podsumowanie wyników diagnozy dotyczącej produkcji rybackiej ze strategicznymi rozstrzygnięciami

Produkcja rybacka oparta jest o surowiec pochodzący z trzech rodzajów działalności, tj. rybołówstwa morskiego, śródlądowego i akwakultury, które dostarczają produkty stanowiące surowiec dla zakładów przetwórczych. **Głównym czynnikiem warunkującym lokalizację podmiotów działających w tym sektorze jest dostęp do zasobów naturalnych** (morza, rzek i jezior, sztucznych zbiorników wodnych), a w przypadku przetwórstwa – **dostęp do surowca**.

Na polskim wybrzeżu rozlokowane są **62 porty i przystanie rybackie**, w których zarejestrowane są łącznie **843 jednostki rybackie**

(dane na 31.12.2018 r.)

Rybołówstwo morskie wykonywane jest w województwach zachodniopomorskim, pomorskim i warmińsko-mazurskim. Istotnym czynnikiem warunkującym działalność podmiotów wykonujących komercyjne połowy morskie jest **wspólna własność zasobów podlegających limitowaniu, przy jednoczesnej prywatnej własności środków produkcji**.

Biorąc pod uwagę negatywne skutki zmian klimatu oraz sukcesywnie pogarszający się stan zasobów Morza Bałtyckiego, w celu zapewnienia możliwości kontynuowania działalności połowowej na poziomie ekonomicznej opłacalności i uzyskiwanie stabilnych dochodów z tej działalności, **coraz większym wyzwaniem i koniecznością będzie wzmocnienie działań przyczyniających się do zmniejszenia presji połowowej oraz ochrony zasobów i środowiska morskiego**, w tym wdrażanie działań innowacyjnych z zakresu zwiększenia selektywności narzędzi połowowych. Niezbędna będzie także odnowa

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Wzmocnienie działań przyczyniających się do zmniejszenia presji połowowej oraz ochrony zasobów i środowiska morskiego.

Na terenie całego kraju wydzielonych jest ok. **1826 obwodów rybackich** obejmujących w przybliżeniu **480 tys. ha wód, znajdujących się w użytkowaniu ok. 412 podmiotów**.

stada dorsza bałtyckiego i innych intensywnie eksploatowanych gatunków ryb. Dlatego działania dotychczas podejmowane w ramach wspólnej polityki rybołówstwa, polegające na utrzymaniu trwałej równowagi między zdolnością połowową a zasobami, przy zapewnieniu osłon społeczno-ekonomicznych dla zatrudnionych w sektorze rybołówstwa (szczególnie w

odniesieniu do segmentu łodziowego rybołówstwa przybrzeżnego) powinny być kontynuowane.

Produkcja gatunków ryb słodkowodnych prowadzona jest w naturalnych śródlądowych wodach powierzchniowych i zbiornikach zaporowych (m.in. rybactwo jeziorowe, rzeczne) oraz w ramach chowu i hodowli (akwakultura) prowadzonych w stawach i innych urządzeniach technicznych (np. pstrągarnictwo, wylęgarnictwo).

Rybactwo śródlądowe wykonywane jest w ramach wydzielonych obszarów tzw. obwodów rybackich przez osoby i podmioty do tego uprawnione (osoby fizyczne, podmioty nieposiadające osobowości prawnej oraz osoby prawne, tj. spółki, stowarzyszenia, uczelnie i JST). Podmioty uprawnione do rybactwa prowadzą swoją działalność w oparciu o **10-letni plan gospodarki rybackiej** (operat rybacki), w ramach którego planowane i wykonywane są zarybienia, co umożliwia zachowanie ekonomicznej

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Rozwój rybactwa w oparciu o model wielofunkcyjnych gospodarstw rybackich czerpiących z tradycji i kultury.

opłacalności przy jednoczesnym zachowaniu trwałości wielu cennych gatunków (tj. sielawa, sieja, węgorz, certa, łosoś, troć wędrowną).

W ramach chowu i hodowli ryb funkcjonuje m.in. **798 obiektów produkcji ekstensywnej oraz 115 obiektów produkcji intensywnej.**

Działalność wylęgarniczo-podchowalniczą prowadzi 97 obiektów.

Działalność rybacka odgrywa istotną rolę w systemie racjonalnego zarządzania zasobami środowiska wodnego, w szczególności w kontekście ochrony różnorodności biologicznej, zachowania unikatowych walorów przyrodniczych obszarów rybackich oraz zaspokajania potrzeb społeczeństwa związanych z wypoczynkiem. Dlatego

kluczowym wyzwaniem jest **dalszy rozwój tego sektora z wykorzystaniem jego historyczno-kulturowego wymiaru, np. przez rozwój gastronomii, turystyki i rekreacji związanych z rybactwem.**

Dominującymi gatunkami ryb w krajowej akwakulturze przeznaczonymi do konsumpcji są karp i pstrąg tęczowy. Duże znaczenie gospodarcze mają ryby produkowane w polikulturach z karpem, m.in. tołpyga biała i pstra, gatunki karasia, amur biały, lin, sum europejski oraz szczupak i sandacz. Wśród ryb łososiowatych odnotowuje się znaczące ilości palii (pstrąga alpejskiego). W ostatnich latach rozwija się chów ryb w systemach recyrkulacyjnych, m.in. suma afrykańskiego, ryb jesiotrowatych oraz łososa atlantyckiego. Polska jest również europejskim potentatem w produkcji kawioru (ikra ryb jesiotrowatych). Jak dotychczas, produkcja skorupiaków (raków) nie przekracza kilkuset kilogramów rocznie.

W sektorze przetwórstwa ryb funkcjonuje 247 zakładów dopuszczonych do handlu wewnątrz UE. Blisko połowa zakładów (122) znajduje się na terenie woj. pomorskiego i zachodniopomorskiego.

Produkcja ryb w gospodarstwach chowu i hodowli odbywa się m.in. w stawach, basenach i torach wodnych, przegrodach i sadzach, klatkach oraz systemach recyrkulacji, budowanych najczęściej na gruntach o niskiej przydatności do produkcji rolnej, które są w posiadaniu właścicieli prywatnych bądź pozostają w zasobach Skarbu Państwa i są dzierżawione.

Stawy rybne, w których prowadzony jest chów i hodowla ryb słodkowodnych, zasilane są wodą powierzchniową stanowiącą własność państwa, w związku z czym warunkiem prowadzenia tego typu działalności jest uzyskanie pozwolenia wodnoprawnego.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Warunkiem zrównoważonej produkcji rybackiej jest ochrona zasobów wody i cennych gatunków ryb.

Oprócz chowu ryb konsumpcyjnych ważnym elementem akwakultury jest **produkcja cennych gatunków ryb do zarybień wód otwartych**, które to ważne zagadnienie nie zostało wzmiankowane w należyty sposób. Zarybienia pozwalają utrzymać właściwy stan ichtiofauny wód śródlądowych oraz utrzymania cennych dla polskiego rybactwa gatunków ryb dwuśrodowiskowych, takich jak np. troć i łosoś. Zarybienia pozwalają również zapewnić atrakcyjność amatorskiego wędkowania, które generuje duże przychody nie tylko podmiotom rybackim.

Wobec ograniczonej możliwości zwiększenia produkcji rybołówstwa morskiego coraz większe znaczenie zyskuje sektor akwakultury jako alternatywne źródło surowca mogące stanowić realną przeciwwagę dla rosnącej zależności od importu. **Utrzymanie ekonomicznej opłacalności gospodarstw prowadzących chów i hodowlę wymusza konieczność stosowania nowoczesnych technologii hodowlanych.** Równocześnie uzyskiwanie rentowności chowu ryb i innych organizmów wodnych wymaga stosowania adekwatnych do istniejących warunków metod intensyfikacji produkcji. Jednocześnie, w celu poprawy konkurencyjności, coraz większe znaczenie ma rozszerzenie asortymentu o poszukiwane na rynku rodzaje produktów (w tym m.in. materiał zarybieniowy) oraz wprowadzenie nowych gatunków skorupiaków.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Utrzymanie ekonomicznej opłacalności gospodarstw prowadzących chów i hodowlę przez rozszerzenie asortymentu o poszukiwane na rynku rodzaje produktów.

Rozmieszczenie zakładów przetwórstwa rybnego związane jest z możliwością zaopatrzenia w surowiec, dlatego większość zakładów przetwórczych znajduje się w rejonie nadmorskim, w niewielkiej odległości od miejsc wylądunku ryby ze statków rybackich. Niektóre zakłady przetwórstwa zlokalizowane są również poza rejonami nadmorskimi. Biorąc pod uwagę rezultaty ekonomiczne, przetwórstwo ryb ma obecnie duże znaczenie dla polskiego sektora rybnego. Od kilku lat należy ono do najszybciej rozwijających się branż polskiego sektora żywnościowego.

Rozpoczęty w okresie przedakcesyjnym proces restrukturyzacji i modernizacji zaplecza produkcyjnego z wykorzystaniem środków pomocowych funduszy europejskich i ich kontynuowanie w ramach kolejnych okresów programowania pozwoliło na **szybkie zdobycie i sukcesywne poszerzanie zagranicznych rynków zbytu oraz skuteczne konkurowanie z innymi producentami, głównie w aspekcie kosztowym i jakościowym, w całym łańcuchu dystrybucji „od łowiska do półmiska”**. Spowodowało to szybki wzrost udziału eksportu w osiągniętych przychodach branży do ok. 64%.

Ograniczenia w połowach bałtyckich i dalekomorskich oraz mała różnorodność biologiczna własnych zasobów pozwalają jednak zaledwie w 25–30% zaspokoić popyt przetwórstwa na surowiec, co uzależnia go od importu oraz światowej sytuacji podaży-popytu na rynkach poszczególnych gatunków ryb.

Zmieniające się preferencje żywieniowe oraz wzrost popytu na żywność wysokiej jakości, wytwarzaną w sposób zrównoważony (nieobciążający środowiska i klimatu), **otwierają nowe możliwości dla wzrostu produkcji w sektorze rybactwa**. Rosnący popyt na produkty funkcjonalne (lecznicze) oraz nowo tworzące się grupy konsumentów o specjalnych potrzebach (dzieci, osoby z dysfunkcjami układu naczyniowo-krwionośnego czy chorujący na cukrzycę) stanowią bodziec dla rozwoju nowego modelu działalności gospodarczej, wykorzystującego instrumenty B+R, wprowadzającego nowe technologie oraz korzystającego z kulturowych specyfik lokalnych.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Wzrost udziału w rynku przez działania na rzecz jakości produktów i rozwój żywności funkcjonalnej.

Główne założenia wynikające z SOR

MODEL ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU OZNACZA DLA POLSKIEGO SEKTORA ŻYWNOŚCIOWEGO LEPSZE PERSPEKTYWY ROZWOJU

Założenia wynikające z SOR dotyczące celu I SZRWRiR 2030:

Rozwój odpowiedzialny to rozwój zrównoważony i wielofunkcyjny oparty na wiedzy i innowacjach, **dążący do poprawy konkurencyjności sektora rolno-spożywczego** przy zachowaniu dbałości o środowisko oraz jakość życia na obszarach wiejskich.

Podstawą sektora rolno-spożywczego są silne podmioty gospodarcze – odpowiedzialność polega na tworzeniu warunków, które pozwolą na współpracę, wzajemne uzupełnianie się i wykorzystanie potencjału zarówno małych, średnich, jak i dużych gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw rolno-spożywczych oraz umożliwienie rozwoju każdego z nich.

Najlepsza inwestycja to inwestycja w człowieka – należy umożliwić rolnikom ich rozwój i samorealizację w warunkach nie gorszych od występujących w pozostałych sektorach oraz zadbać o zastępowalność pokoleń i wzrost umiejętności pracujących w sektorze rolno-spożywczym.

Sektor żywności wysokiej jakości jest jednym z sektorów strategicznych kraju, na których skoncentrowane zostanie wsparcie w ramach poszczególnych polityk publicznych (m.in. przemysłowej, innowacyjnej, eksportowej, związanej z napływem inwestycji zagranicznych).

Pomnażanie polskiego kapitału kluczem do sukcesu sektora rolno-spożywczego – odpowiedzialny rozwój to m.in. odpowiednia równowaga między środkami krajowymi i zagranicznymi wspierającymi rozwój sektora rolno-spożywczego.

Oczekiwanym **efektem realizacji SZRWRiR 2030 będzie m.in. wzrost zamożności Polaków, w tym również rolników.**

Wskaźniki pomiaru celu szczegółowego I Zwiększenie opłacalności produkcji rolnej i rybackiej SZRWRiR 2030 i ich powiązanie z SOR

Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok bazowy)	Wartość w roku 2020	Wartość w roku 2030	Źródło danych
Wskaźniki kluczowe przedstawiające stopień realizacji <i>Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>					
Udział gospodarstw rolnych o powierzchni od 1-5 ha UR w ogólnej liczbie gospodarstw rolnych	%	51% (2014)	46	40	Eurostat
Udział przychodów netto ze sprzedaży produktów innowacyjnych (nowych lub istotnie ulepszonych) na eksport w przychodach netto ze sprzedaży produktów, towarów i materiałów w przedsiębiorstwach przemysłowych	%	4,4 (2014)	5,0	8,0	GUS
Odsetek osób korzystających z Internetu w kontaktach z administracją publiczną do przekazywania wypełnionych formularzy	%	16 (2015)	32	40	Eurostat
Wskaźniki kluczowe przedstawiające stopień realizacji celu szczegółowego I SZRWRiR 2030 Zwiększenie opłacalności produkcji rolnej i rybackiej					
Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok bazowy)	Wartość w roku 2020	Wartość w roku 2030	Źródło danych
Powierzchnia użytków rolnych utrzymanych w dobrej kulturze rolnej ³⁶⁾	[mln ha]	14,49 (2017)	Nie mniej niż 14 mln ha	Nie mniej niż 14 mln ha	Eurostat
Wartość eksportu artykułów rolno-spożywczych w przeliczeniu na 1 mieszkańca Polski ³⁷⁾	[euro/mieszkańca]	710,96 (2017)	725	800	GUS
Średnia powierzchnia UR w gospodarstwie rolnym	[ha]	9,85 (2010)	12	17	GUS /Eurostat
Przeciętny miesięczny dochód na osobę z gospodarstwa indywidualnego w rolnictwie/przeciętny miesięczny dochód na osobę z pracy na własny rachunek ³⁸⁾	%	46,1 (2010)	60%	68%	GUS /Eurostat
Udział gospodarstw indywidualnych o powierzchni powyżej 1 ha prowadzonych przez osobę do 40. roku życia w ogólnej liczbie gospodarstw indywidualnych o powierzchni powyżej 1 ha ³⁹⁾	%	20,4 (2016)	21%	25%	GUS
Udział surowców pochodzących z krajowego rolnictwa w ogóle zasobów surowcowych przemysłu spożywczego wykorzystywanych do produkcji żywności	%	63% (2016)	65%	75%	GUS

³⁶⁾ Wskaźnik W₃₂ z SZRWRiR na lata 2012-2020.

³⁷⁾ Wskaźnik W₄₃ z SZRWRiR na lata 2012-2020.

³⁸⁾ Wskaźnik I.2. *Zmiany w dochodach z działalności rolniczej w porównaniu z gospodarką ogółem* - wskaźnik oddziaływania I.2. Zmniejszanie różnic w dochodach COM(2018) 392 final Załącznik I, wskaźnik W₄₂ SZRWRiR na lata 2012-2020.

³⁹⁾ Wskaźnik I.21. *Zmiana liczby nowych rolników* - wskaźnik oddziaływania I.21 Przyciąganie młodych rolników COM(2018) 392 final Załącznik I; źródło danych: „Charakterystyka gospodarstw rolnych 2016”, GUS, Warszawa 2017 (tabela 4 str. 204).

Projekty strategiczne wynikające z SOR służące realizacji celu I SZRWRiR 2030

Obszar	Projekt	Typ	Podmiot odpowiedzialny
Reindustrializacja <i>projekty również po 2020 r.</i>	Strategia produktywności (Nowa Polityka przemysłowa)	programowy	MPiT
	Strategia transformacji do gospodarki niskoemisyjnej	programowy	MPiT
	Mapa drogowa w zakresie transformacji w kierunku gospodarki o zamkniętym obiegu	programowy	MPiT
	Polska Platforma Przemysłu 4.0	kompleksowy	MPiT
	Nowoczesne kadry dla polskiego przemysłu (szkolnictwo zawodowe)	programowy	MEN
Rozwój innowacyjnych firm <i>projekty również po 2020 r.</i>	Narodowy Instytut Technologiczny	programowy	MNiSW
	Nowelizacja ustawy o wspieraniu innowacyjności	regulacyjny	MNiSW
	Doktoraty wdrożeniowe	kompleksowy	MNiSW
	Program „Start in Poland”	programowy	MiIR
	Polska Strategia Kosmiczna	programowy	MiIR
Małe i średnie przedsiębiorstwa <i>projekty również po 2020 r.</i>	Efektywny system doradztwa rolniczego	kompleksowy	MRiRW
	Platforma żywnościowa	kompleksowy	MRiRW/KOWR
	Ramowy Plan Działań dla Żywności i Rolnictwa Ekologicznego na lata 2014–2020	programowy	MRiRW
	Gospodarowanie gruntami rolnymi na rzecz zrównoważonego rozwoju	regulacyjny	MRiRW
	Spółdzielnie rolników	regulacyjny	MRiRW
	Nowoczesne ubezpieczenie rolnicze	regulacyjny	MRiRW
	Projekty rozwoju branż	kompleksowy	MRiRW
	Program wsparcia hodowli roślin w Polsce	kompleksowy	MRiRW
	Intermodalny terminal towarowy	kompleksowy	MRiRW
	Linia pożyczkowa i Fundusz rozwoju rolnictwa	kompleksowy	MRiRW
	Odtworzenie i wsparcie rozwoju lokalnych rynków rolnych	kompleksowy	MRiRW
Ekspansja zagraniczna <i>projekty do 2020 r.</i>	System promocji gospodarki	programowy	MPiT
	Spójny Portal Promocji Eksportu	kompleksowy	MPiT
Ekspansja zagraniczna <i>projekty również po 2020 r.</i>	Narzędzia wsparcia przedsiębiorstw (Polscy eksporterzy na rynkach zagranicznych)	programowy	MPiT

Projekty strategiczne wynikające z Planu dla Wsi służące realizacji celu I SZRWRiR 2030

Większa sprzedaż bezpośrednia i rolniczy handel detaliczny – zapewnienie rolnikom, szczególnie z mniejszych gospodarstw, bezpośredniego udziału w rynku konsumenckim przez rozszerzenie sprzedaży detalicznej i rolniczego handlu detalicznego (ulatwienia prawne pozwalające rolnikom rozpoczęcie i prowadzenie działalności w ramach handlu detalicznego żywności pochodzącej w całości lub części z własnej uprawy, hodowli lub chowu oraz wsparcie tego rodzaju działalności).

Większe dofinansowanie do paliwa rolniczego – zwiększenie wsparcia finansowego do zakupu paliwa rolniczego używanego przy uprawie pól i hodowli bydła w celu zmniejszenia kosztów w gospodarstwach rolnych. W tym przez przygotowanie rozwiązań prawnych umożliwiających zwiększenie limitu zwrotu podatku akcyzowego do 1 ha upraw rolnych oraz wprowadzenie dodatkowego limitu do 1 DJP⁴⁰⁾, w przypadku produkcji bydła.

Krajowa Grupa Spożywcza⁴¹⁾ – utworzenie Krajowej Grupy Spożywczej dla stabilizacji rynków rolnych, która będzie alternatywą dla firm przejętych w ramach prywatyzacji na początku okresu transformacji. Zapewniony zostanie organizacyjny i właścicielski udział rolników-producentów rolnych w firmach tej Grupy.

Zdrowa polska żywność – zwiększenie pomocy w rozwoju produkcji żywności wysokiej jakości, szczególnie ekologicznej, tradycyjnej i regionalnej, która ma stać się rozpoznawalnym znakiem polskiego rolnictwa. Wprowadzone zostanie oznakowanie produktów wolnych od GMO.

Polskie pasze – sukcesywne zastępowanie białka paszowego z zagranicy białkiem z produkcji krajowej w celu zwiększenia bezpieczeństwa żywnościowego Polski.

Wsparcie rolnictwa na terenach górskich – wsparcie hodowli bydła mięsnego, kóz i owiec w celu lepszego wykorzystania użytków zielonych, w ramach wdrożenia dla terenów górskich polityki górskiej.

Osiągnięcie celu dotyczącego zwiększenia opłacalności produkcji rolnej i rybackiej wymaga realizacji również działań przypisanych do obszarów wpływających na osiągnięcie celów SZRWRiR 2030, w tym w sposób szczególny działań przyporządkowanych do Obszaru B Stabilne finansowanie rozwoju.

⁴⁰⁾ Duża jednostka przeliczeniowa inwentarza (zwierząt) umowna jednostka liczebności zwierząt hodowlanych.

⁴¹⁾ Wcześniej pod nazwą: „Utworzenie Narodowego Holdingu Spożywczego”.

Działania w ramach celu szczegółowego I Zwiększenie opłacalności produkcji rolnej i rybackiej**Kierunek interwencji: I.1. Nowe modele organizacji produkcji i rynków, krótkie łańcuchy rynkowe i uczciwa konkurencja**

Trwały, długoterminowy rozwój krajowego sektora rolno-spożywczego powinien być oparty na sprawiedliwym podziale tworzonej wartości dodanej (cenie płaconej przez końcowego konsumenta), tj. zasadzie uczciwej konkurencji. W relacjach między podmiotami funkcjonującymi w tym samym ogniwie łańcucha dostaw lub będących w relacjach dostawca-odbiorca zachowanie zasad uczciwej konkurencji jest warunkiem optymalnej alokacji zasobów i budowania konkurencyjności międzynarodowej całego krajowego sektora rolno-żywnościowego.

Działania horyzontalne⁴²⁾:

- 1.1.1. rozwój spółdzielczości rolniczej – wdrożenie działań legislacyjnych oraz promocyjnych realizowanych zarówno przez ministerstwa, jak również partnerów społeczno-gospodarczych;
- 1.1.2. modernizacja gospodarstw rolnych przez wzrost ich poziomu technologicznego, organizacyjnego, cyfryzacji oraz dostosowanie warunków i technik produkcji do wymogów ochrony środowiska i klimatu;
- 1.1.3. wsparcie rozwoju lokalnych rynków rolno-spożywczych – lokalne przetwórstwo⁴³⁾, handel detaliczny prowadzony przez rolników, sprzedaż i dostawy bezpośrednie do konsumentów (również z wykorzystaniem Internetu);
- 1.1.4. rozwój kooperacji między producentami, wzmocnienie powiązań gospodarstw rolnych z zakładami przetwórczymi, integracja przedsiębiorców wokół lokalnych i regionalnych czempionów gospodarczych;
- 1.1.5. modernizacja i zmiany strukturalne w rolnictwie oraz wzmocnienie procesów integracji poziomej i pionowej na rynku rolnym w celu wzrostu efektywności ekonomicznej i produktywności gospodarki rolno-żywnościowej – wdrażane przez projekty rozwoju branż;
- 1.1.6. wsparcie tworzenia i rozwoju lokalnych rynków rolnych, lokalne rynki rolno-spożywcze;
- 1.1.7. kontynuacja modernizacji i zmian strukturalnych w rolnictwie, w tym tworzenie nowych łańcuchów wartości w sektorze rolno-spożywczym oraz handlowym;
- 1.1.8. wspieranie wytwarzania i dystrybucji produktów tradycyjnych, regionalnych i ekologicznych – stworzenie nowych możliwości zarobkowych dla mieszkańców obszarów wiejskich.

Działania uzupełniające:

- 1.1.9. zapewnienie równych warunków konkurencji na jednolitym rynku;
- 1.1.10. zwiększanie skali i efektywności działalności produkcyjnej gospodarstw rolnych w warunkach powolnych zmian własnościowych gruntów rolnych – z wykorzystaniem wsparcia rozwoju i modernizacji gospodarstw, instytucji dzierżawy, współużytkowania maszyn, usług sąsiedzkich, nowoczesnych (innowacyjnych) form współpracy między gospodarstwami o różnej wielkości i strukturze zasobów, także z wykorzystaniem nowoczesnych technologii;
- 1.1.11. tworzenie oraz poprawa struktury obszarowej gospodarstw rodzinnych, w tym m.in. z wykorzystaniem potencjału produkcyjnego Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa (również przy realizacji inwestycji celu publicznego)⁴⁴⁾ oraz prowadzenie prac urzędzeniowo-rolnych;

⁴²⁾ Działania SOR.

⁴³⁾ W tym również MSP.

⁴⁴⁾ Lokalizacja inwestycji celu publicznego na terenach prywatnych wiąże się z wywłaszczeniami. Wyzbycie własności danej nieruchomości rolnej i prawa do jej posiadania oznacza nierzadko brak możliwości kontynuowania prowadzenia działalności rolniczej lub produkcji leśnej w dotychczasowym wymiarze. W wielu przypadkach, zwłaszcza gospodarstw rolnych o niewielkiej powierzchni, konsekwencją wywłaszczenia jest utrata przez dotychczasowego właściciela przymiotu rolnika indywidualnego i całkowite zaprzestanie produkcji rolnej. Działanie zakłada weryfikację możliwości zastąpienia rekompensaty finansowej za wywłaszczenie zamianą na grunty z Zasobu lub JST w celu kontynuacji skali produkcji rolnej lub leśnej.

- 1.1.12. wzmocnienie pozycji małych i średniej wielkości podmiotów (zarówno gospodarstw rolnych, rybackich, jak i małych firm przetwórczych), o dominującym ilościowo udziale w sektorze rolno-spożywczym przez promowanie ich trwałej współpracy w formie grup, organizacji, spółdzielni i zrzeszeń⁴⁵⁾;
- 1.1.13. ochrona interesów małych i średnich producentów przed negatywnym wpływem wydłużenia łańcucha dostaw wynikającego m.in. z globalizacji rynków;
- 1.1.14. promowanie dobrych praktyk w zakresie współpracy między wszystkimi podmiotami sektora rolno-spożywczego z uwzględnieniem nowych modeli organizacji produkcji i handlu, w tym wykorzystujących nowe technologie (komunikacji);
- 1.1.15. wspieranie tworzenia nowych, alternatywnych, w tym krótkich łańcuchów wartości i łańcuchów rynkowych, zwiększających pozycję producentów rolnych w kontaktach z odbiorcami, w tym w oparciu o rozwój biogospodarki;
- 1.1.16. wzmocnienie pozycji przetargowej najsłabszych (głównie najmniejszych – narażonych na niekonkurencyjne zachowania) podmiotów sektora rolnego i rybackiego (np. przez wymóg umów o określonych parametrach na dostarczenie produktów rolnych przez rolnika do pierwszego nabywcy);
- 1.1.17. tworzenie ram prawnych, które promują dobre praktyki i wskazują (i napiętnują) „nieuczciwe” zachowania w relacjach B-2-B;
- 1.1.18. dalszy rozwój nowoczesnych rynków hurtowych, jako pośredniego ogniwa między producentami rolnymi i producentami ryb (zrzeszonymi, jak i niezrzeszonymi) a podmiotami handlu detalicznego wokół ośrodków miejskich (również wokół małych i średnich miast, powiązanych transportowo z obszarami wiejskimi)⁴⁶⁾;
- 1.1.19. rozwój infrastruktury technicznej handlu hurtowego (terminale portowe, kolejowe, hale rynków hurtowych, centra spedycyjne);
- 1.1.20. rozwój technologii internetowych dający możliwość rozwoju współpracy i integracji, np. poprzez uruchamianie platform elektronicznych tworzonych na potrzeby eksportu dużych, jednorodnych partii towaru;
- 1.1.21. stabilizacja i monitorowanie rynków rolnych;
- 1.1.22. transformacja własności rolnej lub działalności rolniczej w podmiot zajmujący się przetwórstwem i handlem;
- 1.1.23. zachęty i ułatwienia dla odbudowy spożywczych sklepów lub zakładów producenckich.⁴⁷⁾

Nowe modele organizacji rynków będą uzupełniane przez działania zwiększające wydajność lub produktywność pracy, ziemi i kapitału w systemach produkcji rolnej oraz możliwości produkcyjnych gospodarstw rybackich. Do nich można zaliczyć m.in. usługi szkoleniowe i doradztwo w zakresie technologicznym, jak i w zakresie różnych form współpracy dla osób prowadzących działalność rolniczą lub rybacką. Dotychczasowe działania na rzecz poprawy struktury obszarowej gospodarstw (przez scalanie, wymianę gruntów, dzierżawę, instrumenty wspierające rolników przejmujących gospodarstwa) będą uzupełniane przez promowanie modeli współpracy

⁴⁵⁾ Dotyczy to m.in. zakupów środków do produkcji, wspólnych inwestycji, wprowadzania nowych technologii, przygotowania odpowiednich partii produktów (np. na eksport), wspólnie prowadzonego przetwórstwa rolno-spożywczego (w tym lokalnego), partnerstwa na rzecz wzmocnienia pozycji na rynku, lepszego dostępu do informacji rynkowej, wspólnej promocji produktów. Formy współpracy powinny być otwarte na różne podmioty/interesariuszy i optymalnie dobierane do wielkości oraz rodzaju produkcji (w tym podmioty produkujące metodami tradycyjnymi czy ekologicznymi). Współpraca powinna opierać się na zasadzie partnerstwa i być ukierunkowana na osiągnięcie efektów synergii (np. klastrów rolnych, grup producentów rolnych czy rybnych, organizacji międzybranżowych, spółdzielni energetycznych, grup aktywnych EPI, rynków hurtowych, giełd towarowych oraz naukowców i doradców rolnych). Działania w ramach tego kierunku powinny uwzględniać także możliwości tworzenia bardziej złożonych i innowacyjnych struktur integrujących rolników, przedsiębiorców, handel, naukowców i doradztwo (w tym klastrów rolnych, grup operacyjnych EPI etc.) w celu wykorzystania potencjałów inwestycyjnych, handlowych oraz innowacyjnych występujących regionalnie (np. inteligentne specjalizacje) lub nawet lokalnie. W inicjatywach tych należy uwzględnić potencjał regionalnych (lokalnych) czempionów gospodarczych w zakresie możliwości integracji lokalnych przedsiębiorców, ale także pozytywne (historyczne dziś) doświadczenia (wzorce) Polski w zakresie rozwoju spółdzielczości.

⁴⁶⁾ Rozwój ten, dzięki procesom synergii, będzie korzystnie oddziaływał na miejscowy rynek pracy, zapewniając jednocześnie zbyt lokalnych produktów rolnych, rybołówstwa i akwakultury.

⁴⁷⁾ M.in. piekarskich lub wędliniarskich.

gospodarstw dysponujących różnymi zasobami pracy, ziemi, kapitału i wiedzy, tak aby osiągały one w drodze kooperacji korzyści w skali niezbędnej do funkcjonowania na konkurencyjnym rynku mimo powolnych zmian własnościowych gruntów rolnych. Wsparcie dla wyposażenia gospodarstw w nowoczesne maszyny, urządzenia, budynki lub budowle (szczególnie w zakresie automatyzacji, cyfryzacji, biogospodarki, potrzeb wynikających ze zmian klimatu i ochrony środowiska) będzie ukierunkowane (w formie preferencji) na tego typu współpracę.

Kierunek interwencji: I.2. Jakość i bezpieczeństwo żywności

Osiągnięcie i utrzymanie wysokiego poziomu jakości i bezpieczeństwa produktów rolno-spożywczych opartych na krajowych surowcach i produktach wymaga utrzymania na najwyższym poziomie infrastruktury zaplecza naukowo-badawczego, systemu kontroli, rolniczej i rybackiej bazy produkcyjnej, na którą składają się użytki rolne utrzymane w dobrej kulturze rolnej, żywe zasoby wód eksploatowane w zrównoważony sposób, zbilansowana flota rybacka, żywotne ekonomicznie gospodarstwa rolne i rybackie, baza genetyczna produkcji roślinnej i zwierzęcej, a także sprawny system przetwórstwa i handlu. Do kwestii jakości i bezpieczeństwa żywności odnosi się zasada wzajemnej zgodności (*ang. cross-compliance*) w ramach systemu płatności bezpośrednich, która warunkuje dostęp rolników do wsparcia w ramach WPR od realizacji wymogów podstawowych, m.in. w zakresie zarządzania w obszarach zdrowia publicznego, zdrowia zwierząt i zdrowia roślin. W coraz większym stopniu o jakości i wycenie rynkowej polskiej produkcji rolnej będzie decydować nie tylko wiarygodność systemów kontroli i przestrzeganie minimalnych norm prawnych, ale rosnący udział produkcji ekologicznej lub innych systemów produkcji zapewniających ochronę zasobów środowiskowych (niski ślad środowiskowy).

Działania horyzontalne⁴⁸⁾:

- 1.2.1. wspieranie wytwarzania i dystrybucji produktów o wysokiej jakości i poziomie innowacyjności, w tym m.in. tradycyjnych, regionalnych i ekologicznych – wdrażane również przez projekty rozwoju branż;
- 1.2.2. wykorzystanie potencjału produkcyjnego polskiego sektora rolnego;
- 1.2.3. wsparcie i promocja sektora żywności wysokiej jakości.

Działania uzupełniające:

- 1.2.4. dbałość o wysoką jakość oferowanych produktów żywnościowych i dostosowanie produktów do indywidualnych potrzeb żywieniowych konsumentów⁴⁹⁾;
- 1.2.5. upowszechnianie w społeczeństwie wiedzy w zakresie zasad żywienia, tradycji żywnościowych kraju i regionu oraz jakości artykułów rolno-spożywczych i promowanie zdrowych wzorców konsumpcji, m.in. przez włączenie producentów do systemów edukacji;
- 1.2.6. kontrola i nadzór nad krajowym obrotem produktami rolno-spożywczymi;
- 1.2.7. promowanie łańcuchów rynkowych, w tym infrastruktury rynkowej sprzyjającej rozwojowi żywności tradycyjnej, w tym rozwojowi sprzedaży żywności bezpośrednio konsumentom końcowym/bezpośrednio z gospodarstwa, lokalnych rynków rolno-spożywczych;
- 1.2.8. promowanie rozwoju elektronicznego handlu produktami żywnościowymi oferowanymi konsumentom przez producentów rolnych i rybackich;
- 1.2.9. uproszczenia w przystępowaniu do systemów jakości żywności oraz szkolenia i doradztwo w tym zakresie;
- 1.2.10. rozwój systemów dystrybucji i wspólnej organizacji sprzedaży na rynkach dużych miast;
- 1.2.11. rozwój rolnictwa ekologicznego oraz prośrodowiskowych technik w produkcji rybackiej;

⁴⁸⁾ Działania SOR.

⁴⁹⁾ Nowy obszar konkurencyjności polskiej żywności może opierać się na profilaktyce chorób dietozależnych i nowotworowych oraz ograniczeniu żywieniowych czynników ryzyka chorób układu krążenia. Kluczową kwestią pozostaje oferowanie produktów żywnościowych o wysokiej zawartości składników bioaktywnych, pomocnych w prawidłowym wzroście i rozwoju organizmu, ukierunkowanych na potencjalne grupy odbiorców, np. kobiety w okresie ciąży i laktacji, dzieci i młodzież w okresie intensywnego wzrostu i pokwitania, rekonwalescenci, alergicy, osoby w wieku starszym, osoby chore na celiakię.

1.2.12. wsparcie ekspansji i promocji zagranicznej polskich eksporterów;

1.2.13. uspojnienie działań w zakresie zarządzania systemami promocji żywności i efektywnego systemu nadzoru nad bezpieczeństwem żywności.

Integratorem tych rozwiązań są właściwe systemy produkcji rolniczej, systemy jakości żywności i jej kontroli zapewniające nadzór nad całym procesem „od pola do stołu” oraz „od łowiska do półmiska”, a także transparentność i wiarygodność informacji trafiającej do konsumentów. Jest to kluczowe, ponieważ ważną rolę w promowaniu żywności wysokiej jakości ma właśnie dostępność i wiarygodność dla konsumenta informacji na temat pochodzenia, metod produkcji i składu produktów. Istotne będzie również wykorzystanie zasobów infrastruktury turystyki wiejskiej i rybackiej, ze szczególnym uwzględnieniem gospodarstw agroturystycznych i ekoturystycznych, w kontekście realizowania publicznej misji w zakresie kształtowania świadomości obywatelskiej o rolnictwie, gospodarce rolno-spożywczej oraz dziedzictwie kulturowym polskiej wsi i obszarów rybackich.

Kierunek interwencji: I.3. Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu 4.0. w sektorze rolno-spożywczym

Podmioty sektora rolno-spożywczego powinny uczestniczyć w kolejnej rewolucji przemysłowej, którą wyznaczają innowacje (produktowe, procesowe, organizacyjne, marketingowe), cyfryzacja, technologie satelitarne, Internet rzeczy⁵⁰ i przemysł 4.0, co jest warunkiem utrzymania i wzmacniania konkurencyjności międzynarodowej tego sektora. Rozwój innowacyjnych technologii przetwarzania danych musi uwzględniać odporność na cyberzagrożenia oraz zwiększoną ochronę informacji, w szczególności w kontekście przetwarzania ogromnych zbiorów danych (Big Data) oraz zbieranie danych z dużej liczby rozproszonych geograficznie sensorów (Internet of Things), przy jednocześnie rosnących potrzebach wysokiej mobilności systemów zbierania, analizy i wizualizacji danych. Technologie ICT mają potencjał do przekształcania rolnictwa w wielu aspektach, m.in.: wykorzystanie danych z inteligentnych czujników, np. o warunkach pogodowych, jakości gleby, postępie w uprawie czy zdrowiu bydła, w celu m.in. śledzenia ogólnego stanu gospodarstwa rolnego, wydajności osób zatrudnionych czy też sprzętu (maszyn rolniczych) i zastosowanych rozwiązań, lepszej kontroli procesów wewnętrznych przez możliwość przewidywania wyników produkcji, zarządzaniu kosztami i redukcji odpadów – dzięki zwiększonej kontroli nad produkcją, zwiększonej efektywności biznesowej – dzięki automatyzacji procesów, kontroli nad procesem produkcyjnym i utrzymaniem wyższych standardów jakości upraw i zdolności wzrostu – dzięki automatyzacji.

Wzrost liczby aktywnych małych i średnich przedsiębiorstw oraz gospodarstw rolnych i rybackich, wdrażających innowacje i charakteryzujących się wyższą niż dotychczas efektywnością i dochodowością pozwoli uniknąć pułapki średniego dochodu i pułapki przeciętnego produktu.

Opracowane w wyniku badań naukowych nowe technologie służyć będą także odporności sektora na zwiększone ryzyka produkcyjne i rynkowe oraz ułatwią godzenie potrzeby wzrostu produktywności z potrzebą zaspokajania oczekiwań społecznych w zakresie ochrony zasobów środowiskowych, klimatu i dostarczania innych usług o charakterze dóbr publicznych.

⁵⁰ „Internet rzeczy” (ang. „Internet of Things”, w skrócie IoT) w uproszczeniu oznacza ekosystem, w którym wyposażone w sensory przedmioty komunikują się z komputerami. Zastosowanie IoT może mieć ogromne znaczenie dla ochrony środowiska (np. monitorowania stanu gleby), przemysłu i rolnictwa (obejmując takie zagadnienia jak stopień nawożenia i zanieczyszczenia, nawadnianie pól i szklarni) czy w rozwiązaniach dotyczących gospodarki wodnej w inteligentnych miastach (np. monitorowanie żywności i nawadniania obszarów zielonych). Patrz raport pt. *Internet rzeczy w Polsce* [<https://iab.org.pl/wp-content/uploads/2015/09/Raport-Internet-Rzeczy-w-Polsce.pdf>].

Działania horyzontalne⁵¹⁾:

- 1.3.1. tworzenie i wdrażanie innowacyjnych rozwiązań w rolnictwie i sektorze przetwórstwa rolno-spożywczego, rozwój innowacyjnych produktów rolnych⁵²⁾;
- 1.3.2. wykorzystanie ICT w procesach modernizacyjnych sektora rolno-spożywczego;
- 1.3.3. realizacja projektów badawczych (krajowych i międzynarodowych) ukierunkowanych na rozwiązania innowacyjne w sektorze rolno-spożywczym;
- 1.3.4. wdrożenie systemu zarządzania badaniami i innowacjami w zapleczu naukowo-badawczym sektora rolno-spożywczego, które mogą być wdrażane również w innych gałęziach gospodarki;
- 1.3.5. upowszechnianie i wdrażanie innowacji w rolnictwie i zwiększenie popytu na innowacje wśród producentów i przetwórców rolno-spożywczych;
- 1.3.6. stymulowanie w krajowym rolnictwie i przemyśle rolno-spożywczym innowacyjności produktowej ukierunkowanej na zaspokojenie potrzeb wynikających z procesów demograficznych zachodzących w społeczeństwie i konieczności zapobiegania chorobom cywilizacyjnym.

Działania uzupełniające:

- 1.3.7. modernizacja w rolnictwie i rybactwie wykorzystująca możliwość adaptowania najnowszych technologii, w tym m.in. w zakresie automatyzacji, cyfryzacji⁵³⁾, hodowli⁵⁴⁾ i rozwoju biogospodarki⁵⁵⁾;
- 1.3.8. tworzenie i wdrożenie innowacyjnych aplikacji oraz otwartych platform ICT, dzięki którym możliwe jest zdalne doradztwo, wspieranie producentów rolnych czy zachęcanie użytkowników do aktywnej współpracy (w tym wymiany wiedzy)⁵⁶⁾;
- 1.3.9. cyfryzacja w dziedzinie wdrażania instrumentów polityki rolnej ułatwiająca rozwój i upowszechnienie narzędzi do optymalizacji procesów produkcyjnych w gospodarstwach rolnych;
- 1.3.10. wdrożenie programów badań na rzecz innowacji (w tym ze środków programów ramowych UE) uwzględniających specyfikę polskiego sektora rolno-żywnościowego (m.in. przewagę małych i średniej wielkości podmiotów, warunki klimatyczne) oraz strategiczne kierunki hodowli zwierząt i roślin, z uwzględnieniem zmian klimatu, odporności na organizmy szkodliwe czy też wymagań rynkowych;
- 1.3.11. integracja działalności sektora nauki, edukacji i rozwoju (w tym m.in. instytutów badawczych, uczelni rolniczych i jednostek naukowych);
- 1.3.12. silniejsza współpraca sektora badań i rozwoju z sektorem produkcyjnym i przetwórstwa, m.in. przez nowe formy współpracy (np. grup operacyjnych na rzecz innowacji EPI);
- 1.3.13. podnoszenie kompetencji i umiejętności związanych z prowadzeniem produkcji rolnej oraz promocja i upowszechnianie wiedzy w zakresie innowacyjnych rozwiązań w sektorze rolno-spożywczym;
- 1.3.14. transfer wiedzy z sektora nauki w zakresie innowacyjnych rozwiązań na rzecz ograniczenia negatywnego wpływu sektora rybackiego na środowisko, poprawy stanu środowiska i żywych zasobów wód;
- 1.3.15. zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych w ramach kontroli i egzekwowania przepisów WPRyb (użycie dronów w kontroli rybołówstwa morskiego, wykorzystanie technik satelitarnych do obmiarów stawów hodowlanych);
- 1.3.16. rozwój współpracy między gospodarstwami i podmiotami w całym łańcuchu rynkowym, np. w formie klastrów, parków lub platform technologicznych;

⁵¹⁾ Działania SOR.

⁵²⁾ Działanie obejmuje m.in. rozwiązania techniczne, rozwiązania dotyczące praktyk rolniczych, doradztwa, usług bankowych.

⁵³⁾ Rozwój inteligentnego rolnictwa (Smart Farming), m.in. wykorzystanie technologii satelitarnych, rolnictwa precyzyjnego, systemów zarządzania stadem, programy wspomagania podejmowania decyzji.

⁵⁴⁾ M.in. odmiany roślin mniej wrażliwe na warunki środowiskowe, technologie umożliwiające mechanizację zbioru owoców i warzyw, zwiększenie efektywności wykorzystania paszy, stosowanie technologii w pełni zautomatyzowanej – robotów, stosowanie automatów paszowych, monitoring budynków inwentarskich za pomocą kamer.

⁵⁵⁾ Np. upowszechnienie prośrodowiskowych środków i technologii produkcji.

⁵⁶⁾ Takie rozwiązania powinny wykorzystywać możliwości używanych przez rolników telefonów komórkowych.

- 1.3.17. preferencje w zakresie wsparcia publicznego, UE i krajowego, na rzecz inwestycji rozwojowych przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych z uwzględnieniem instrumentu inteligentnych specjalizacji;
- 1.3.18. obniżenie ryzyka wdrożenia innowacji i realizacji projektów innowacyjnych wysokiego ryzyka w rolnictwie i rybactwie;
- 1.3.19. ułatwienie dostępu do zasobów informacyjnych, w szczególności przepływu zasobów informacyjnych między jednostkami administracji publicznej i instytucjami badawczymi.

Nośnikiem (wektorem) innowacji technologicznych w rolnictwie są w ostatnich latach rozwiązania w zakresie wdrażania poszczególnych instrumentów wsparcia w ramach WPR, w szczególności w zakresie płatności obszarowych. Od 2018 r. istnieje w Polsce możliwość składania wniosków o przyznanie płatności obszarowych przez Internet, powszechnie wykorzystywane są zdjęcia satelitarne i systemy informacji geograficznej, w tym pochodzące z unijnego systemu satelit i czujników pod nazwą Sentinel. Planuje się, aby zobrazowania satelitarne były w najbliższych latach powszechnie wykorzystywane do monitorowania działek rolnych, upraw i zabiegów agrotechnicznych.

Kierunek interwencji: I.4. Zarządzanie ryzykiem w sektorze rolno-spożywczym

Z punktu widzenia gospodarstwa rolnego czy rybackiego różnym ryzykom odpowiadają różne sposoby ograniczania i przeciwdziałania im. Zakłada się, że ważną rolę w stabilizowaniu dochodów w rolnictwie i rybactwie odgrywać wciąż będą działania WPR i WPRyb, chociaż obserwuje się jednocześnie malejącą rolę w rolnictwie tradycyjnych instrumentów stabilizacji cen rynkowych i wzrost znaczenia w tym zakresie wsparcia bezpośredniego (płatności bezpośrednie), doraźnego wsparcia łagodzącego skutki zniszczeń, kryzysów rynkowych oraz dobrowolnych dla rolników i rybaków instrumentów aktywnego zarządzania ryzykiem w gospodarstwach (np. instrumenty EFRROW, EFMR). Płatności bezpośrednie w ramach WPR, mimo że nie jest to ich głównym celem, pozwalają ograniczać skutki ryzyka dochodowego, związanego zarówno z wahaniami cen (wskutek zmienności sytuacji rynkowej), jak i poziomu plonowania (wskutek zmienności warunków pogodowych).

Działania horyzontalne⁵⁷⁾:

- 1.4.1. wprowadzenie kompleksowych rozwiązań z zakresu zarządzania ryzykiem w produkcji rolno-społywczey;
- 1.4.2. gospodarka wodna w rolnictwie, w tym melioracje, powiększenie retencji wodnej;
- 1.4.3. minimalizacja negatywnych skutków zjawisk naturalnych oraz zapobieganie powodziom i suszy.

Działania uzupełniające:

- 1.4.4. opracowanie kompleksowej analizy ryzyk występujących w polskim rolnictwie, uwzględniającej szeroko rozumiane bezpieczeństwo żywnościowe oraz wpływ zmian klimatu i gwałtownych zjawisk pogodowych na prowadzenie produkcji rolniczej (w tym suszy oraz powodzi i podtopień);
- 1.4.5. wdrożenie szczególnych zasad współdzielenia ryzyka (np. zabezpieczenie w formie kontraktów terminowych) czy stosowania ubezpieczeń w rolnictwie⁵⁸⁾ i rybactwie, doskonalenie zasad szacowania strat i dzielenia ryzyka;
- 1.4.6. działania na rzecz ograniczenia ryzyka produkcyjnego, w tym wykorzystanie nowych rozwiązań technologicznych i organizacyjnych opracowanych w zapleczu naukowo-badawczym;
- 1.4.7. dywersyfikacja struktury hodowli i produkcji ras zwierząt gospodarskich (w tym programy hodowlane), odpowiedni dobór odmian i gatunków roślin, doskonalenie technologii produkcji, właściwy system chowu zwierząt;

⁵⁷⁾ Działania SOR.

⁵⁸⁾ Działania w ramach tego kierunku interwencji będą także dotyczyć dalszego rozwoju i upowszechniania instrumentów zarządzania ryzykiem w postaci ubezpieczeń komercyjnych, ubezpieczeń dofinansowanych przez budżet państwa, fundusze wzajemne oraz kontrakty terminowe.

- 1.4.8. inwestycje w nawadnianie użytków rolnych, systemy przeciwpromrozkowe;
- 1.4.9. przechowalnictwo płodów rolnych, składowanie produktów rybołówstwa i akwakultury;
- 1.4.10. wyposażenie obszarów wiejskich i rybackich w systemy ostrzegania przed zagrożeniami oraz rozwój infrastruktury technicznej ograniczającej skutki zjawisk pogodowych, np. budowa wałów przeciwpowodziowych, zbiorników retencyjnych;
- 1.4.11. wdrożenie nowych rozwiązań innowacyjnych, a także już prowadzonych w ramach WPR działań promujących zrównoważone praktyki uprawowe, przeciwdziałające degradacji gleby, w tym spadkowi substancji organicznej, która zwiększa odporność upraw na niedobory wody, pozwalające także na bardziej racjonalną gospodarkę nawozową⁵⁹⁾;
- 1.4.12. zwalczanie chorób zakaźnych zwierząt i zapobieganie tym chorobom;
- 1.4.13. opracowanie i wdrożenie systemów pomocy dla gospodarstw dotkniętych niekorzystnymi zjawiskami atmosferycznymi lub okolicznościami nadzwyczajnymi uniemożliwiającymi lub utrudniającymi działalność rolniczą i rybacką⁶⁰⁾;
- 1.4.14. restrukturyzacja zadłużenia podmiotów prowadzących gospodarstwa rolne, w tym udzielanie pomocy w formie przejęcia długu podmiotu prowadzącego gospodarstwo rolne powstałego w związku z prowadzeniem działalności rolniczej;
- 1.4.15. wykorzystanie wiedzy i informacji w aktywnym podejściu do ryzyka (rynkowego i produkcyjnego) w zarządzaniu gospodarstwem rolnym;
- 1.4.16. wdrażanie obowiązków wynikających ze zwalczania i zapobiegania chorobom roślin, a także wdrażanie mechanizmów łagodzących skutki rynkowe zjawisk z tym związanych.

Kierunek interwencji: I.5. Poszerzanie i rozwój rynków zbytu na produkty i surowce sektora rolno-spożywczego (w tym biogospodarka)

Otwieranie nowych rynków zbytu dla produktów żywnościowych dotyczy nie tylko wymiaru międzynarodowego, ale również poszerzania i zwiększania dostępności krajowych (w tym lokalnych i regionalnych) rynków na artykuły rolno-spożywcze i surowce krajowej produkcji, w tym poszukiwania i rozwoju nowych (nieżywnościowych) zastosowań dla surowców rolniczych.

Działania horyzontalne⁶¹⁾:

- 1.5.1. promocja produktów sektora rolniczego oraz wsparcie ekspansji zagranicznej polskich przedsiębiorców;
- 1.5.2. rozwój innowacyjnych działań promocyjnych artykułów rolnych przyczyni się do wsparcia bezpieczeństwa żywności i jej jakości oraz rynkowego ukierunkowania produkcji;
- 1.5.3. działania na rzecz promocji sektora rolno-spożywczego oraz wsparcia ekspansji zagranicznej polskich przedsiębiorców tego sektora;
- 1.5.4. działania na rzecz promocji polskiego sektora zielonych technologii oraz wsparcia ekspansji zagranicznej polskich przedsiębiorców tego sektora przy wykorzystaniu nowych form finansowania klimatycznego⁶²⁾;
- 1.5.5. promocja gospodarcza Polski oraz polskich produktów na arenie międzynarodowej;
- 1.5.6. integracja polityki państwa w obszarze promocji eksportu z działaniami nakierowanymi na rozwój badań, innowacyjności oraz polityki klastrowej;

⁵⁹⁾ Ograniczeniom podatności na wahania warunków pogodowych i fitosanitarnych (susze, przymrozki, wymarznienia, choroby roślin) służyć będzie także optymalizacja całości procesów agrotechnicznych, w tym gospodarki nawozowej i przestrzeganie zasad integrowanej ochrony roślin (m.in. kontrola obrotu nawozami i środkami ochrony roślin oraz kontrola ich jakości, podnoszenie wiedzy na temat nawożenia, a także zmniejszanie zagrożenia związanego ze stosowaniem środków ochrony roślin). Ważną rolę w tym zakresie ma do spełnienia doradztwo technologiczne, zarówno prywatne (np. powiązane ze sprzedażą środków produkcji), jak i publiczne.

⁶⁰⁾ W tym zakresie dużą rolę mogą odegrać instrumenty finansowe (wdrażane na poziomie lokalnym i regionalnym), jako dopełnienia wsparcia o charakterze bezzwrotnym.

⁶¹⁾ Działania SOR.

⁶²⁾ Realizacja działania odbędzie się w ramach szerszego działania „Promocja zielonych technologii...” w ramach PEP2030.

- 1.5.7. wsparcie firm działających w obszarach inteligentnych specjalizacji (zarówno krajowych, jak i regionalnych);
- 1.5.8. dążenie do maksymalizacji wykorzystywania odpadów jako surowców⁶³).

Działania uzupełniające:

- 1.5.9. monitorowanie przestrzegania reguł funkcjonowania jednolitego rynku UE, realizacji postanowień umów międzynarodowych przez partnerów spoza UE;
- 1.5.10. wywieranie wpływu na politykę handlową UE, która powinna zapewniać równowagę wzajemnych koncesji i ograniczać pole dla działań o charakterze barier pozataryfowych przez partnerów handlowych Polski;
- 1.5.11. skuteczna promocja polskiej żywności na rzecz jak najpełniejszego wykorzystania dostępu do rynków pozaunijnych wynikającego z umów handlowych UE, w szczególności działania w zakresie likwidacji barier technicznych i prawnych (pozataryfowych) w dostępie do zagranicznych rynków i uzgadnianie procedur weterynaryjnych, fitosanitarnych i sanitarnych, a także szersze wykorzystywanie procedur i działań instytucji UE w tych uzgodnieniach;
- 1.5.12. kontrola obrotu i nadzór nad obrotem produktami rolno-spożywczymi importowanymi do Polski;
- 1.5.13. rozwój i zwiększanie dostępności rynków zbytu krajowych artykułów rolno-spożywczych w polskich miastach⁶⁴) oraz promocja żywności wysokiej jakości wśród mieszkańców miast;
- 1.5.14. upowszechnianie rozwiązań GOZ i biogospodarki na obszarach wiejskich, ze szczególnym uwzględnieniem gospodarczego wykorzystania odpadów rolniczych i z przetwórstwa rolnego oraz rybnego, rozwoju innowacji i tworzenia nowych przedsiębiorstw specjalizujących się w biogospodarce (w tym z wykorzystaniem grup operacyjnych na rzecz EPI)⁶⁵);
- 1.5.15. zwiększenie wykorzystania odnawialnych zasobów biologicznych, na rzecz produkcji nowych produktów, kreując nowe łańcuchy wartości, co powinno zapewnić także producentom podstawowej biomasy – rolnikom i rybakom – udział w nowych łańcuchach wartości i zwiększenie ich dochodów;
- 1.5.16. promowanie, budowa i rozwój obiektów o zamkniętym obiegu wody (obiekty akwakultury wykorzystujące w produkcji metody recykulacji – RAS⁶⁶), retencjonujących wodę (stawy typu karpiego) oraz wykorzystujących OZE;
- 1.5.17. opracowanie i udoskonalanie przez zaplecze naukowo-badawcze nowych rozwiązań technologicznych i organizacyjnych;
- 1.5.18. opracowanie i wdrożenie rozwiązań ograniczających straty i zapobiegających stratom żywności oraz powstawaniu odpadów;
- 1.5.19. identyfikacja i wspieranie tworzenia nowych łańcuchów wartości w produkcji bioproduktów, m.in. z wykorzystaniem nowych modeli współpracy;
- 1.5.20. zwiększanie wykorzystania OZE i poprawa jakości dostaw energii na obszarach wiejskich i rybackich;

⁶³) Działanie to będzie realizowane w ramach *Polityki Ekologicznej Państwa 2030* (przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 16 lipca 2019 r.) w ramach kierunku interwencji Gospodarka odpadami w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym, do którego przypisano 4 zadania.

⁶⁴) M.in. przez uwzględnianie w zmianach urbanistycznych i w zakresie planowania przestrzennego w polityce miast tradycji małych targowisk, warzywniaków.

⁶⁵) Ważnym elementem GOZ jest biogospodarka obejmująca produkcję odnawialnych zasobów biologicznych oraz przekształcanie tych zasobów i powstających w procesie przetwarzania odpadów w produkty o wartości dodanej, takie jak żywność, pasze, bioprodukty i bioenergia. Ważnym aspektem rozwoju biogospodarki są możliwości dywersyfikacji ekonomicznej obszarów wiejskich i powstanie nowych, atrakcyjnych miejsc pracy na tych obszarach. Przejście na GOZ może być istotnym elementem stworzenia niskoemisyjnej, zasobooszczędnej, innowacyjnej i konkurencyjnej gospodarki Polski. Obecnie, poza produkcją żywności, biomasę najczęściej wykorzystuje się do celów energetycznych; głównie do bezpośredniego spalania oraz do produkcji odnawialnych komponentów (biopaliw) dodawanych paliw płynnych. Biomasa może mieć jednak znacznie szersze zastosowanie, dlatego też konieczne jest dążenie do najbardziej wydajnego i zrównoważonego wytwarzania i zagospodarowania biomasy, kreując w oparciu o nią produkty o jak najwyższej wartości dodanej o szerokim wachlarzu zastosowań.

⁶⁶) Jednocześnie istotne znaczenie zachowują nadal również tradycyjne stawy typu karpiego, w których przyrosty ryb uzależnione są od pokarmu naturalnego, a gospodarka wodna oparta jest na zasadzie retencjonowania wody, co zapobiega jej marnotrawieniu.

- 1.5.21. wspieranie zaplecza surowcowego sektora rolno-spożywczego przez stosowanie płatności związanych z produkcją do niektórych nieżywnościowych produktów rolnych (len, konopie włókniste);
- 1.5.22. rozwój polskiej dyplomacji ekonomicznej szczególnie w krajach pozaunijnych będących rynkami perspektywnymi dla eksportu polskich produktów rolno-spożywczych;
- 1.5.23. poszukiwanie nisz rynkowych dla polskich produktów rolno-spożywczych przez dalsze zwiększanie liczby ekspertów Zagranicznych Biur Handlowych PAIH, którzy posiadać będą rozeznanie, na co jest aktualnie popyt i czego dana gospodarka będzie potrzebować w niedalekiej przyszłości;
- 1.5.24. promocja i zwiększenie eksportu polskich produktów rolno-spożywczych w kraju i na rynku światowym przez wzrost ich rozpoznawalności, kształtowanie pozytywnego wizerunku oraz marki polskiej żywności wysokiej jakości.

Cel szczegółowy II Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska

Podsumowanie wyników diagnozy ze strategicznymi rozstrzygnięciami

upodobnienie się miasta i jego otoczenia wiejskiego wynika bardziej ze statystyki niż z realnie istniejącego „wyrównywania szans” w ramach organizmu miejsko-wiejskiego

(Analiza tempa rozwoju tzw. gmin obwarzankowych na tle pozostałych gmin w Polsce)

Wyposażenie w infrastrukturę obszarów wiejskich i rybackich jest istotnym elementem warunkującym poziom życia mieszkańców oraz przebieg procesów gospodarczych. Budowa i modernizacja elementów infrastruktury technicznej i społecznej wpływa zarówno na poprawę warunków środowiskowych i zdrowotnych, jak i na wzrost atrakcyjności tych terenów dla zewnętrznych przedsiębiorców, tym samym przyczynia się do wzrostu liczby nowych mieszkańców.

Obecny niedostateczny poziom dostępności i jakości infrastruktury na obszarach wiejskich jest jedną z przyczyn wciąż niskiego zróżnicowania gospodarczego wielu z tych obszarów, a w konsekwencji – **przyczyną niskiego poziomu mobilności zawodowej**. W szczególności dostępność i jakość infrastruktury cyfrowo-telekomunikacyjnej będzie silnie rzutować na możliwości stosowania nowych rozwiązań technologicznych w sferze produkcji i handlu oraz rozwoju społecznego i budowania partnerstw. **Stopień rozwoju infrastrukturalnego obszarów wiejskich idzie w parze z rodzajem sieci osadnictwa skupionego i nie zależy wprost od bliskości dużego miasta, tylko poziomu dochodów własnych gminy.**

Dostępu do internetu LTE pozbawionych jest ok. 10% budynków w Polsce. Należy jednak zaznaczyć, że budynki te znajdują się w miejscowościach, które są bardzo małymi jednostkami osadniczymi, skupiającymi kilka lub kilkanaście budynków.

(raport UKE za 2018 r.)

Wykorzystanie technologii cyfrowych w rolnictwie i obszarach wiejskich w UE jest średnio niskie głównie z uwagi na brak połączeń szerokopasmowych. Dotychczasowe interwencje publiczne zdołały znacznie poprawić poziom dostępu do Internetu na obszarach wiejskich, lecz nie zdołały w całości wyeliminować występowania tzw. białych plam. Przepaść cyfrowa między miastem a wsią to nie tylko nierównowaga technologii czy łączności, ale również nierównowaga szans. Obszary wiejskie są bardzo często obszarami niedoskonałości rynku. Prywatni operatorzy nie chcą inwestować w takie obszary z uwagi na ryzyko niższych zysków. Z tego powodu inwestycje publiczne są kluczowe i powinny dotyczyć **infrastruktury ICT oraz podnoszenia umiejętności cyfrowych.**

Poprawa sytuacji na obszarach wiejskich wymaga **utworzenia spójnych, stabilnych mechanizmów wsparcia różnicowanych form rozwoju energetyki odnawialnej na obszarach wiejskich, a przede wszystkim rozwoju energetyki prosumenckiej.**

(Stanowisko XVIII Kongresu Gmin Wiejskich z dnia 20 czerwca 2018 r. w sprawie wyzwań dla rozwoju obszarów wiejskich)

Rozwój wsi wymaga także **rozwoju infrastruktury energetycznej** również w zakresie dywersyfikacji źródeł wytwarzania energii oraz dystrybucji energii na poziomie lokalnym. Te dwa pozornie rozłączne elementy infrastruktury liniowej wzajemnie uzależnione są od rozwoju każdego z nich. W szczególności sieć ICT decyduje o możliwości budowy inteligentnych systemów energii na obszarach wiejskich oraz e-usług w tym zakresie, natomiast sieć energetyczna powinna integrować wszystkie dostępne źródła wytwarzania energii również na poziomie gospodarstwa domowego (wykorzystujące rozwiązania sztucznej inteligencji czy Internetu rzeczy).

Wykorzystanie OZE może stać się jednym z ważniejszych czynników rozwoju obszarów wiejskich, redukując deficyty w zaopatrzeniu w energię i tym samym stabilizując warunki prowadzenia działalności rolniczej i gospodarczej, mogą też stanowić źródło dodatkowych dochodów mieszkańców wsi.⁶⁷⁾ Sposobem na rozwój energetyki z równoczesną poprawą standardu życia na obszarach wiejskich może być rozwój energetyki prosumenckiej, w której odbiorca energii jest jednocześnie jej producentem i konsumentem. Przy czym **rozwój OZE i energetyki prosumenckiej powinien następować przy jednoczesnej modernizacji i budowie linii energetycznych oraz infrastruktury magazynowania energii na obszarach wiejskich**. Jednocześnie w przypadku rozwoju pojazdów elektrycznych na obszarach wiejskich powinny powstawać miejsca ładowania tych pojazdów przy głównych ciągach komunikacyjnych.

Polska wieś zmagają się z poważnymi dysproporcjami w zakresie dostępu ludzi do infrastruktury transportowej, edukacji i usług wyższego rzędu.

(OECD Przeglądy Polityk Rozwoju Obszarów Wiejskich: Polska 2018)

Występują znaczące rozbieżności między gminami miejskimi i wiejskimi w dziedzinie dostępu do populacji i infrastruktury transportowej (ang. *accessibility to people*) rozumianej jako odsetek ludności danego kraju, do którego mieszkaniec danego regionu jest w stanie dotrzeć w określonym czasie dojazdu. Uwzględniając 2-godzinną jazdę samochodem, w 2015 r. w pierwszym kwartyle dostępności znajdowało się 34% mieszkańców gmin miejskich i zaledwie 11,3% mieszkańców gmin

wiejskich i miejsko-wiejskich⁶⁸⁾.

Zakłada się, że **odpowiednio zorganizowany inteligentny transport zbiorowy spowoduje większą mobilność międzysektorową** (w tym również osób związanych z gospodarstwem rolnym), **poprawi dostęp do edukacji, usług zdrowotnych i rekreacyjnych, wygeneruje nowe miejsca pracy oraz będzie stanowić wsparcie dla rozwoju działalności gospodarczej na obszarach wiejskich**, w tym turystyki.

Wykorzystując innowacje i technologie przy okazji wykonywania ustawowych zadań, inteligentne samorządy mogą osiągnąć wymierne korzyści

z zarządzania majątkiem drogowym: podniesienie bezpieczeństwa ruchu drogowego, oszczędności, a nawet dodatkowe dochody.

(V Warmińsko-Mazurskie Forum Drogowe)

W większości przypadków sytuacja polskiej wsi pod względem wybranych elementów infrastruktury wodno-kanalizacyjnej odbiega od standardów miejskich.⁶⁹⁾ Trudności te dotyczą głównie gmin wiejskich i miejsko-wiejskich o niskim przychodzie własnym *per capita* oraz obszarów z naturalnymi utrudnieniami jak np. obszary górskie i podgórskie.

Obszary te zmagają się dodatkowo ze specyficznymi wyzwaniem, takimi jak np. znaczne odległości pomiędzy zabudowaniami, niski stopień zaludnienia, nieliczne miejscowości⁷⁰⁾.

„Problemy w rozwoju infrastrukturalnym obszarów wiejskich mają różny charakter i zakres w przekroju terytorialnym, co silnie oddziałuje na możliwości realizacji zadań własnych JST oraz zapewnienia mieszkańcom wsi dostępu do wysokiej jakości usług publicznych. **Brak dróg, względnie dróg o wystarczająco dobrej nawierzchni, niedobory nie tylko sieci kanalizacyjnej, ale także wodociągowej, oczyszczalni ścieków, ogromne zaniedbania w zakresie gospodarki odpadami – to tylko**

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Polska wieś wymaga podniesienia standardu jakości życia określanego poziomem rozwoju infrastruktury (głównie ICT, wodno-kanalizacyjnej, transportowej i energetycznej, w tym OZE) i dostępnością usług publicznych (gł. zdrowie i edukacja).

⁶⁷⁾ Szanse rozwoju odnawialnych źródeł energii na obszarach wiejskich w świetle nowej ustawy, Zdzisław Ginalski.

⁶⁸⁾ *Przeglądy Polityk Rozwoju Obszarów Wiejskich: Polska 2018*, OECD.

⁶⁹⁾ W 2015 r. sieci wodociągowej nie miało 0,6% gmin wiejskich, sieci kanalizacyjnej 10,6%, a sieci gazowej 50,2% gmin wiejskich i 23,2% gmin miejsko-wiejskich. Wyraźne zróżnicowanie dostępu do kanalizacji jest widoczne zarówno na poziomie województw, jak i powiatów.

⁷⁰⁾ Zamieszkuje je duży odsetek osób w podeszłym wieku, czasami cechują się wysokim wskaźnikiem ubóstwa oraz oddaleniem od głównych węzłów lotniczych/kolejowych/drogowych.

niektóre z najważniejszych czynników powodujących obniżenie standardu życia lokalnych społeczności.

Dodatkowo tereny niewyposażone w zadowalającym stopniu w obiekty infrastrukturalne przez swoją niską konkurencyjność zniechęcają potencjalnych inwestorów, co skutkuje określonymi kosztami społecznymi (brak nowych miejsc pracy, mniejsze od potencjalnych wpływy do budżetów gmin)⁷¹⁾.

W roku szkolnym 2017/18 średnia liczba uczniów w oddziale w szkole podstawowej wiejskiej wynosiła 15, podczas gdy w mieście 21.

Przeciętna liczba uczniów przypadająca na nauczyciela wynosiła w mieście – 14, zaś na wsi – 11.

(GUS)

Kwestią wymagającą szczególnego podejścia są również **szkoły i miejsca opieki nad małymi dziećmi (od lat 3) – których wciąż nie jest wystarczająco dużo**. W zależności od kondycji finansowej JST, zmian demograficznych i możliwości przeprowadzenia zmian **sieć szkół jest nadmiernie rozbudowana lub wręcz przeciwnie – ulega ciągłym ograniczeniom ze względu na kosztowne utrzymanie**⁷²⁾. Jedną z propozycji dla zachowania małych szkół na wsi jest przekształcanie ich w ośrodki edukacji przez całe życie, w których

odbywałyby się takie projekty jak: edukacja formalna i nieformalna małych dzieci i młodzieży, edukacja formalna czy nieformalna i pozaformalna dorosłych, Kluby Seniora⁷³⁾. Obecne rozwiązania w zakresie tego rodzaju

dodatkowych funkcjonalności małych szkół na wsiach nie obejmują stałego dofinansowywania takiej działalności oraz nie zawsze spotykają się z akceptacją lokalnych społeczności.

W 2017 r. w Polsce funkcjonowało 4 230 centrów kultury, domów i ośrodków kultury, klubów i świetlic.

Charakter placówek wiejskich posiadały przede wszystkim świetlice (94,7% ogółu tych instytucji) oraz ośrodki kultury (61,3%).

(GUS)

Próba przezwyciężenia luki kompetencyjnej na obszarach wiejskich jest tworzenie sieci lokalnych świetlic opiekuńczo-wychowawczych i klubów młodzieżowych wspierających rozwój kompetencji kluczowych u uczniów, niezbędnych na rynku pracy (matematyczno-przyrodniczych, ICT, językowych) oraz właściwych postaw/umiejętności (kreatywności, innowacyjności oraz pracy zespołowej). Placówki te powinny powstawać szczególnie w miejscowościach niedysponujących

placówkami edukacyjnymi, z których dzieci i młodzież dojeżdżają codziennie do szkoły poza miejscem zamieszkania.

Jednakże mimo wielu programów i działań wspierających edukację i rozwój kultury na obszarach wiejskich⁷⁴⁾ **JST (głównie te o niskich dochodach własnych) nadal mierzą się z wyzwaniem utrzymania systemu szkół i zapewnieniem dostępności do usług kulturalnych, nierzadko kosztem redukcji lub wolniejszego tempa inwestycji infrastrukturalnych**, a brak zmian w tym zakresie sprzyja pogłębianiu dysproporcji rozwojowych między gminami.

O rozwoju gospodarczym danego obszaru i atrakcyjności miejsca zamieszkania w coraz większym stopniu decydują także dostępność i jakość usług związanych ze zdrowiem, kulturą i rekreacją. **Sieć ośrodków edukacji i kultury nadal nie jest optymalna na obszarach**

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Należy przeciwdziałać występowaniu luki w dostępie mieszkańców obszarów wiejskich do edukacji i usług wyższego rzędu i wzmocnić rozwój nowych gałęzi usług na tych terenach.

⁷¹⁾ Raport końcowy z badania Potrzeby inwestycyjne jednostek samorządu terytorialnego do roku 2020 i po 2020 r. w zakresie wybranych rodzajów infrastruktury oraz możliwości ich finansowania funduszami unijnymi, 2019.

⁷²⁾ Tworzone są np. szkoły filialne dzielące szkoły na placówki nauczania 0-III lub IV i odpowiednio IV(V)-VIII. Część placówek jest zamykana lub przekazywana do prowadzenia stowarzyszeniom bądź osobom prywatnym.

⁷³⁾ Model małej szkoły w środowisku wiejskim, Elżbieta Tołwińska-Królikowska federacja inicjatyw oświatowych.

⁷⁴⁾ W tym m.in. przez działania rządowego programu Ogólnopolskiej Sieci Edukacyjnej i Programu Cyfryzacji Gminnych Ośrodków Kultury (Ogólnopolska Sieć Edukacyjna realizowana jest od początku 2018 r. jako program wyrównywania szans edukacyjnych wszystkich uczniów w Polsce, ze szczególnym naciskiem na zapewnienie wysokiej jakości narzędzi edukacyjnych w szkołach i społecznościach wiejskich).

wiejskich, a ich oferta znacznie odbiega od tej, z jakiej mogą korzystać mieszkańcy miast, a świetlice wiejskie nie spełniają zakładanej roli integracji życia społeczno-kulturowego na wsiach. Nierzadko tę rolę przejmują biblioteki, szkoły czy strażnice OSP, których lokalizacja jest bardziej dostępna. Tworzenie warunków infrastrukturalnych dla rozwoju przedsiębiorczości, edukacji, turystyki, kultury i usług społecznych jest ważne także w kontekście **rozwoju nowych gałęzi gospodarki, jak np. gospodarki doświadczeń (czasu wolnego)**. W kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich nie należy zapominać o roli, jaką odgrywają **obiekty dziedzictwa kulturowego, które z jednej strony budują tożsamość lokalnej społeczności, a z drugiej stanowią czynnik podnoszący atrakcyjność tych miejsc**.

Obecnie powierzchnia lasów w Polsce wynosi 9242 tys. ha (według GUS – stan w dniu 31.12.2017 r.), co odpowiada lesistości 29,6% i prawie wszystkie te zasoby znajdują się na obszarach wiejskich. W roku 2017 wykonano zalesienia na 1628 ha gruntów wszystkich kategorii własności, podczas gdy w 2006 r. było to 16 932 ha. Skala tego spadku zalesień pokazuje, jak **dużą rolę w kształtowaniu zasobów leśnych w Polsce odegrała WPR, której środki w poprzednich latach wspierały przeznaczanie prywatnych gruntów rolnych na zalesienia**⁷⁵⁾. Na obszarach o rozdrobnionej strukturze agrarnej zalesienia zaczęły konkurować z rolniczym wykorzystaniem gruntów. Poza działaniami dotyczącymi zasobów leśnych jednym z najskuteczniejszych działań na rzecz ochrony środowiska i klimatu (mitygacja, adaptacja) na obszarach wiejskich i rybackich jest stosowanie zachęt i upowszechnianie korzystnych praktyk środowiskowych, co także zapewnia utrzymanie wysokiej jakości zasobów produkcyjnych w rolnictwie i rybactwie dla przyszłych pokoleń.

Świadomość wagi zachowania wartości produkcyjnych obszarów rolniczych i rybackich (jako ważnego elementu bezpieczeństwa żywnościowego kraju) zbiega się z wyraźnym wzrostem oczekiwań środowiskowych społeczeństwa. Stąd warunkiem zrównoważonego i trwałego rozwoju produkcji rolnej i rybackiej oraz zapewnienia wkładu tych sektorów w dostarczanie środowiskowych dóbr publicznych jest uwzględnienie w tej produkcji wymogów związanych z ochroną zasobów środowiska. Silne korelacje ochrony zasobów naturalnych z funkcjonowaniem sektora rolnego, rybackiego i leśnego mają charakter zależności obustronnej, tzn. trwałość ekosystemów leśnych, rolnych czy rybackich jest ściśle uzależniona od dostępności i stanu zasobów środowiska przyrodniczego (w tym gleby, wody) oraz klimatu, które to elementy bezpośrednio wpływają na warunki prowadzenia produkcji, a jednocześnie te aktywności gospodarcze pełnią istotną rolę w zachowaniu krajobrazu, różnorodności biologicznej i dostarczaniu dóbr publicznych.

Zrozumienie procesu kreowania próśrodkowych funkcji w kontekście o wiele szerszym niż tylko finansowanie w ramach polityki rolnej pozwoli na analizę trwałości funkcji próśrodkowych w długim okresie.⁷⁶⁾ Publiczny, tj. **nierynkowy charakter generowanych efektów (dóbr) w zakresie ochrony środowiska wymaga wsparcia publicznego – zarówno badań naukowych w tym obszarze, jak i wsparcia kompensującego utratę konkurencyjności rynkowej związaną ze wzrostem kosztów produkcji** (w wyniku podejmowanych działań) lub utraconymi korzyściami (w wyniku ograniczenia aktywności ekonomicznej).

Sektor rolny w Polsce odpowiada za ok. 12% emisji gazów cieplarnianych (w tym za około połowę emisji gazów cieplarnianych innych niż CO₂ związanych głównie z produkcją zwierzęcą i gospodarką nawozową⁷⁷⁾). O ile potencjał redukcji emisji w rolnictwie jest ograniczony procesami biologicznymi, to jednocześnie **sektor rolny ma**

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Zachowanie zasobów środowiska, w tym krajobrazu rolniczego i lasów, jest ważnym czynnikiem kształtującym jakość życia i potencjał rozwojowy obszarów wiejskich i rybackich.

⁷⁵⁾ Obecnie w ramach PROW 2014–2020 ze wsparcia na zalesianie zostały wyłączone trwałe użytki zielone.

⁷⁶⁾ Endogeniczny potencjał kreacji próśrodkowych funkcji obszarów wiejskich – próba oceny w oparciu o bazę Wskaźników Zrównoważonego Rozwoju GUS, Katarzyna Bieńkowska, studia Obszarów wiejskich 2017 tom 45.

⁷⁷⁾ Z uwzględnieniem wartości pochłaniania gazów cieplarnianych w ramach użytkowania gruntów, zmian użytkowania gruntów i leśnictwo – Informacje pochodzą z *Krajowego raportu inwentaryzacyjnego 2019* (Raport syntetyczny) zawierającego dane o krajowych emisjach gazów cieplarnianych za lata 1988–2017 wraz z opisem metodyki. Raport oparty o zaktualizowane dane zgłoszone do Sekretariatu Ramowej konwencji Narodów Zjednoczonych w sprawie zmian klimatu (ang. United Nations Framework Convention on Climate Change) w dniu 23.05.2019 r.

znaczący potencjał wiązania i magazynowania CO₂ w biomasie i w glebie. Możliwości wkładu rolnictwa w cele polityki klimatycznej związane są z: upowszechnieniem zrównoważonej struktury produkcji gospodarstw, praktykami agrotechnicznymi, gospodarką nawozami, technikami precyzyjnego rolnictwa, rozwojem biogospodarki o obiegu zamkniętym, ochroną trwałych użytków zielonych, ochroną gleb organicznych i właściwą gospodarką wodną.

Zbyt restrykcyjne wymogi i zbyt ambitne cele redukcji emisji w rolnictwie europejskim, w tym polskim, mogłyby szybko prowadzić do zjawisk jej przenoszenia do regionów świata o niższych standardach produkcji i wysokim śladzie środowiskowym i klimatycznym (zjawisko ucieczki emisji).

Podobnie w rybactwie – tradycyjne metody chowu i hodowli ryb niejednokrotnie przyczyniają się do podtrzymywania działań na rzecz przywracania i ochrony naturalnych procesów ekologicznych, jak również ochrony flory i fauny oraz cennych siedlisk przyrodniczych. Obecnie obszary rybackie znajdują się również na terenach cennych przyrodniczo, w tym NATURA 2000 oraz objętych innymi formami ochrony. Ukierunkowanie przyrodnicze funkcji obszarów wiejskich (w tym również zależnych od rybactwa) staje się znakiem XXI w.

Działalność rolnicza jest szczególnie wrażliwa na zmiany klimatyczne przejawiające się coraz większą niestabilnością warunków pogodowych i gwałtownymi zjawiskami atmosferycznymi (gorące i suche lata, powodujące susze⁷⁸⁾, gwałtowne opady deszczu skutkujące powodzią, burze z silnymi porywami wiatru, mroźne zimy bez pokrywy śnieżnej). Anomalie pogodowe przekładają się najczęściej na ograniczenia w dostępności zasobów, żywności, wody pitnej i energii, co w efekcie zagraża żywotności biologicznej i ekonomicznej wielu obszarów w produkcji rolniczej, rybackiej i przetwórstwie rolno-spożywczym. Jednocześnie rolnictwo, szczególnie niezrównoważone środowiskowo i intensywne, nie pozostaje bez wpływu na środowisko i klimat, co wymusza szereg działań (zarówno adaptacyjnych, jak i mitygacyjnych) w tym obszarze. Zmiany klimatu w powiązaniu z intensywniejszym transportem towarów sprzyjają także przemieszczaniu się nowych agrofagów roślin uprawnych (nowe choroby, szkodniki czy gatunki roślin inwazyjnych), co wpływa na bezpieczeństwo i prawidłowy rozwój produkcji rolniczej.

W przypadku sektora rybactwa negatywne zmiany klimatyczne stanowią szczególne zagrożenie dla stanu żywych zasobów wód. Problem ten dotyka zarówno sektor rybołówstwa morskiego, gdzie obserwowane od kilku lat zmiany w składzie ichtiofauny Morza Bałtyckiego powodują spadek populacji cennych gatunków ryb, jak i gospodarstw akwakultury, gdzie rosnące średnioroczne temperatury powietrza i brak opadów znacząco

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Rolnicze użytkowanie gruntów i stosowanie w gospodarstwach rolniczych i rybackich praktyk służących środowisku wnoszą znaczący wkład w ochronę bioróżnorodności oraz przeciwdziałanie niekorzystnym zmianom klimatu.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Zmiany klimatu są poważnym wyzwaniem dla prowadzenia produkcji rolnej i rybackiej, które wymagają dostosowań technicznych i organizacyjnych z wykorzystaniem nowych technologii.

⁷⁸⁾ Susza atmosferyczna – wystąpienie długotrwałego niedoboru lub braku opadów w okresie wegetacyjnym, susza hydrologiczna – wystąpienie zmniejszenia odpływu wód gruntowych do wód powierzchniowych, spowodowane przedłużającym się niedoborem opadów i w efekcie zmniejszenie przepływu w rzekach poniżej stanu odpowiadającego średniemu przepływowi z wieloletnia, susza rolnicza (glebowa) – susza rolnicza jest typowym następstwem suszy atmosferycznej (gdy zmniejsza się ilość opadów). Długotrwała susza, w zależności od panujących w glebie stosunków wodnych, zwykle prowadzi do ubytków (wypadów) w uprawach, które skutkują zmniejszeniem plonów. Występuje, gdy w określonym czasie dla konkretnej uprawy brak jest wystarczającej ilości wody. Ten rodzaj suszy nie zależy jedynie od ilości opadu, ale także od odpowiedniego gospodarowania wodą. Przy niewielkich opadach i złym wykorzystaniu wody do nawadniania i innych celów problem suszy staje się znacznie poważniejszy. Podobnie w sytuacji utrzymywania się suszy, która jest wynikiem wysokich temperatur powietrza, w zbiornikach wodnych zmniejsza się ilość wody, mogą występować zakwity glonów i inne niekorzystne zjawiska. Susza może również powodować wysychanie lokalnych oczek wodnych, które niekiedy stanowią wodopoje dla zwierząt gospodarskich. ogólnie cały obszar Rzeczypospolitej Polskiej jest zagrożony występowaniem suszy rolniczej, ale terenami najbardziej zagrożonymi są województwa wielkopolskie i kujawsko-pomorskie. Z obserwacji prowadzonych od lat pięćdziesiątych ubiegłego stulecia wynika, że zjawisko suszy w Polsce będzie się nadal nasilać i jest to trend wieloletni.

W 2017 r. gminy zinwentaryzowały 1661 istniejących dzikich składowisk odpadów o łącznej powierzchni 1,4 km², z czego **1254** **dzięki wysypiska (75%) zostały zinwentaryzowane na terenach wiejskich.**

(GUS)

utrudniają prowadzenie opłacalnego chowu i hodowli ryb, przyczyniając się do szybszego rozprzestrzeniania się chorób, a w skrajnych przypadkach do przegrzania zbiorników wodnych i śnięcia ryb.

Poza leśnictwem, rolnictwem i rybactwem na jakość środowiska na obszarach wiejskich duży wpływ wywierają przemysł, gospodarstwa domowe oraz gospodarka odpadami. Szczególnie dwa ostatnie elementy w ostatnich latach były przedmiotem

interwencji publicznych, które adresowano do mieszkańców, zachęcając ich do termomodernizacji budynków, w tym wymiany kotłów, oraz zwiększenia poziomu segregacji odpadów.

Jednak mimo podejmowanych działań **jakość powietrza na niektórych obszarach wiejskich nie jest lepsza niż jakość powietrza w miastach.** Często na obszarach wiejskich lokalizowane są instalacje przemysłowe lub gospodarki odpadami (RIPOK), których funkcjonowanie może w sposób istotny wpływać na jakość powietrza.

Również dzięki wysypiska są miejscem niekontrolowanej emisji gazów i stanowią źródło zanieczyszczeń gleby oraz wód podziemnych i powierzchniowych, jak również powietrza oraz zagrożenie pożarowe i sanitarne.⁷⁹⁾

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Jakość życia na obszarach wiejskich w coraz większym stopniu będzie zależeć od jakości powietrza.

⁷⁹⁾ Gospodarowanie odpadami komunalnymi na obszarach wiejskich w świetle badań naukowych i nowych regulacji prawnych, dr inż. Maria Strzelczyk, prof. dr hab. inż. Franciszek Czyżyk, ITP.

Główne założenia wynikające z SOR**MODEL ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU OZNACZA
WIĘKSZE UCZESTNICTWO W PROCESACH ROZWOJOWYCH OBSZARÓW WIEJSKICH****Założenia wynikające z SOR dotyczące celu II SZRWRiR 2030:**

Nowoczesna infrastruktura służąca potrzebom gospodarczym i jakości życia – odpowiedzialny rozwój wspomaga rozbudowę i modernizację sieci transportowych i technicznych dla podwyższenia pozycji konkurencyjnej kraju i regionów na miarę potrzeb, przy zachowaniu dbałości, aby inwestycje te nie generowały nadmiernych kosztów związanych z utrzymaniem, obciążających przyszłe pokolenia. Podstawa konkurencyjności to nowoczesna sieć transportowa pozwalająca na niezawodne, sprawne i bezpieczne przemieszczanie się osób i towarów, nieprzerwane dostawy energii oraz rozwiązania ICT umożliwiające nie tylko swobodne komunikowanie się, ale przede wszystkim dostarczanie wiedzy oraz zarządzanie procesami wytwórczymi w gospodarce.

Odpowiedzialny rozwój to rozwój z myślą o przyszłych pokoleniach – rozwój odpowiedzialny to rozwój, w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być realizowane bez umniejszania szans przyszłych pokoleń. Istotne jest odpowiednie kształtowanie relacji między konkurencyjnością gospodarki, dbałością o środowisko oraz jakością życia. Odpowiedzialny rozwój odnosi się więc zarówno do kwestii gospodarczych, społecznych, środowiskowych, terytorialnych, jak i instytucjonalnych. Oznacza rozwój społeczno-gospodarczy, w którym następuje proces integrowania działań politycznych, gospodarczych i społecznych z zachowaniem równowagi przyrodniczej.

Odpowiedzialny rozwój to rozwój zrównoważony terytorialnie oznaczający pełniejsze wykorzystanie w polityce regionalnej potencjałów terytorialnych wszystkich obszarów wiejskich dla kreowania wzrostu i lepszych miejsc pracy oraz wspomagania endogenicznego rozwoju tych obszarów.

Zmiany w polityce regionalnej, która będzie silniej wzmocniała terytorialne potencjały rozwojowe wszystkich obszarów wiejskich (zwłaszcza tych zagrożonych trwałą marginalizacją) i ich rozwój cywilizacyjny, przynosząc wymierne efekty w postaci dostępności do wysokiej jakości infrastruktury technicznej i usług publicznych oraz dostępności komunikacyjnej obszarów wiejskich.

Rozwój odpowiedzialny to rozwój włączający, a nie wykluczający – to przeciwdziałanie procesom marginalizacji obszarów wiejskich oraz włączanie w procesy rozwojowe wszystkich jego mieszkańców, dając im możliwość czerpania korzyści ze wzrostu gospodarczego.

Wskaźniki pomiaru celu szczegółowego II Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska SZRWRiR 2030 i ich powiązanie SOR

Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok bazowy)	Wartość w roku 2020	Wartość w roku 2030	Źródło danych
Wskaźniki kluczowe przedstawiające stopień realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju					
Przeciętne trwanie życia w zdrowiu (HLY)	lata	kobiety: 62,7 mężczyźni: 59,2 (2014)	kobiety i mężczyźni: podwyższenie wartości wskaźnika	kobiety: 75 mężczyźni: 69	Eurostat
[1] Odsetek gospodarstw domowych w zasięgu dostępu do Internetu o przepustowości co najmniej 30 Mb/s (EAC) [2] Odsetek gospodarstw domowych korzystających z dostępu do Internetu o przepustowości przynajmniej 100 Mb/s	%	[1] 60,71 w 2015 r.; 66,7% w 2017 r. [2] 5,5 w 2015 r.; 12,8% w 2017 r.	[1] 100 [2] 50	[1] 100 [2] 100	UKE
Liczba obszarów zrównoważonych energetycznie na poziomie lokalnym (klastry energii, spółdzielnie energetyczne)	%	n/d	30	300	ME
Udział energii ze źródeł odnawialnych w końcowym zużyciu energii brutto	%	11,50 (2014)	15	.	Eurostat
Wskaźniki kluczowe przedstawiające stopień realizacji celu szczegółowego II SZRWRiR 2030 Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska					
Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok bazowy)	Wartość w roku 2020	Wartość w roku 2030	Źródło danych
Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej na wsi j ⁸⁰⁾	[%]	84,3 (2014)	85%	95%	Eurostat
Liczba mieszkań przypadająca na 1000 mieszkańców	Szt.	367 (2015)	389	435	GUS
Powierzchnia użytków ekologicznych ogółem w tys. ha ⁸¹⁾	[ha]	53,4 (2017)	54	60	GUS ⁸²⁾
Gospodarstwa domowe na obszarach wiejskich mające dostęp do połączeń o prędkości pobierania danych wynoszącej co najmniej 100 Mb/s	[%]	50,5% (2017)	-	Wszystkie gospodarstwa domowe	UKE/MC
Bilans emisji głównych zanieczyszczeń powietrza tlenkami azotu ze źródeł stacjonarnych innych niż energetyka, technologie przemysłowe i gospodarstwa domowe ⁸³⁾	[tys. ton]	116,3 tys. ton NO ₂ (2017)	97	89	GUS na podstawie KOBiZE ⁸⁴⁾

80) Wskaźnik W₂₅ z SZRWRiR na lata 2012-2020.

81) Wskaźnik I.20: *Wspieranie świadczenia usług ekosystemowych: udział elementów krajobrazu w wykorzystywanej powierzchni użytków rolnych* - wskaźnik oddziaływania w związku z R.27 Ochrona siedlisk i gatunków: odsetek gruntów rolnych objętych zobowiązaniami w dziedzinie zarządzania służącymi ochronie i przywracaniu różnorodności biologicznej I.2 COM(2018) 392 final Załącznik I.

82) Wartość bazowa za Tabelą 3 Użytki ekologiczne w: „Ochrona środowiska 2018”, GUS 2018 r. str. 117.

83) Wyrażone w NO₂ kotłownie lokalne, warsztaty rzemieślnicze, rolnictwo i inne.

84) W: „Ochrona środowiska 2018”, GUS 2018 r.

Projekty strategiczne wynikające z SOR służące realizacji celu II SZRWRiR 2030

Obszar	Projekt	Typ	Podmiot odpowiedzialny
Rozwój zrównoważony terytorialnie <i>projekty realizowane również po 2020 r.</i>	Pakiet działań na rzecz wsparcia samorządów w programowaniu i realizacji rewitalizacji	kompleksowy	MliR
	Zintegrowane Inwestycje Terytorialne PLUS	programowy	MliR
	Pakt dla obszarów wiejskich	programowy	MRiRW
	Infrastruktura dla rozwoju obszarów wiejskich	kompleksowy	MRiRW
	Pakiet działań dla obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją	programowy	MliR
	Program ponadregionalny skierowany do najsłabszych gospodarczo obszarów 2020+	programowy	MliR
	Racjonalny system finansowania JST	regulacyjny	MR/MF
Instytucje prorozwojowe i strategiczne zarządzanie rozwojem	Powszechny system monitorowania usług publicznych	kompleksowy	MSWiA
	Kodeks urbanistyczno-budowlany	regulacyjny	MliR
E-państwo	Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej	kompleksowy	MKiDN
Kapitał ludzki i społeczny	Edukacj@ w społeczeństwie cyfrowym	kompleksowy	MEN
	Program Klub	programowy	MSiT
	Rozwój czytelnictwa	kompleksowy	MKiDN
	Niepodległa	programowy	MKiDN
	Dziedzictwo buduje wspólnotę	programowy	MKiDN
	Kultura/Dziedzictwo/Wspólnota	programowy	MKiDN
Transport	Fundusz Dróg Samorządowych	programowy	MI
	Narodowy Program Bezpieczeństwa Ruchu Drogowego 2013–2020	programowy	MI
	Program Inwestycji Dworcowych na lata 2016–2023	programowy	MI
Energia	Projekt budowy inteligentnej sieci energetycznej w Polsce	kompleksowy	ME
	Energetyka rozproszona	kompleksowy	ME
Cyfryzacja	Narodowy Plan Szerokopasmowy	strategiczny	MC
Środowisko naturalne	Woda dla rolnictwa	kompleksowy	MRiRW
	Kompleksowy program adaptacji lasów i leśnictwa do zmian klimatycznych do roku 2020	programowy	MŚ
	Czyste powietrze	kompleksowy	MŚ

Projekty strategiczne wynikające z Planu dla Wsi służące realizacji celu I SZRWRiR 2030

Rolnictwo dla ekologii – działania mające na celu wsparcie wykorzystania surowców rolniczych w przemyśle oraz rozwinięcie odnawialnych źródeł energii (OZE) w rolnictwie, które są przyjazne środowisku i akceptowane społecznie.

Wsparcie rolnictwa na terenach górskich – wsparcie hodowli bydła mięsnego, kóz i owiec w celu lepszego wykorzystania użytków zielonych, w ramach wdrożenia dla terenów górskich polityki górskiej.

Przeciw suszy – przeciwdziałając suszy i innym zmianom klimatu, wdrożony zostanie program poprawy żyzności gleb, w tym wapnowania, oraz zwiększona zostanie retencja wód wraz z wprowadzeniem systemu nawodnień w rolnictwie.

Działania w ramach celu szczegółowego II *Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska*

Kierunek interwencji: II.1. *Rozwój liniowej infrastruktury technicznej*

Budowa lub modernizacja infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich powinna być prowadzona w sposób zintegrowany z działaniami uzupełniającymi służącymi zwiększeniu dostępności cyfrowej obszarów wiejskich. Jest ona kluczowa w perspektywie włączenia tych obszarów, w tym rolnictwa, w procesy cyfryzacji oraz zapewnienia dostępu ludności do pozarolniczego rynku pracy, dóbr i usług publicznych. Dostępność cyfrowa coraz silniej warunkuje możliwość upowszechnienia wielu nowych technologii i modeli biznesowych opartych na cyfryzacji i sieci internetowej, w tym Internetu rzeczy, technologii satelitarnych, e-handlu. Technologie te pozwalają optymalizować (ograniczać koszty i zwiększać efekty) procesy produkcyjne, mają także duży potencjał pokonywania (minimalizowania skutków) ograniczeń związanych z rozproszeniem (i oddaleniem od głównych rynków) podmiotów i konsumentów na obszarach wiejskich. Zakłada się, że dzięki podejmowanym przedsięwzięciom nastąpi poprawa dostępu do produktów i usług umożliwiających mobilność społeczną i zawodową oraz zwiększających autonomię funkcjonowania społecznego dzięki rozwiązaniom ICT na obszarach wiejskich. Wzmocnione powinny zostać także działania dla poprawy infrastruktury transportowej. Parametry tras łączących tereny wiejskie z miastami powodują „wąskie gardła” ruchu, spowalniające wymianę ludzi i towarów, stwarzające wysokie zagrożenie wypadkowe, wysoką emisyjność transportu, zniechęcające do korzystania z ekologicznych i zeroemisyjnych środków transportu pracowniczego i rekreacyjnego, w tym świątecznego i weekendowego. Infrastruktura powinna zapewnić integrację i obopólną korzyść miast i likwidować ich przestrzenną izolację.

Działania horyzontalne⁸⁵⁾:

- 2.1.1. rozwój lub modernizacja infrastruktury wpływającej na poprawę jakości życia;
- 2.1.2. rozwój lub modernizacja infrastruktury niezbędnej do prowadzenia działalności gospodarczej (w tym w szczególności: infrastruktury energetycznej, transportowej i infrastruktury w zakresie szeroko pojętej gospodarki wodnej);
- 2.1.3. wspomaganie rozwoju i modernizacji infrastruktury teleinformatycznej i telekomunikacyjnej na obszarach wiejskich⁸⁶⁾;
- 2.1.4. wsparcie inwestycji z zakresu gospodarki wodno-ściekowej na obszarach wiejskich⁸⁷⁾;
- 2.1.5. wyeliminowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach na obszarach wiejskich i miejskich⁸⁸⁾;
- 2.1.6. rozwój kapitału ludzkiego obszarów wiejskich przy wykorzystaniu sieci szerokopasmowych;
- 2.1.7. poprawa dostępności komunikacyjnej obszarów wiejskich przez budowę lub modernizację gminnej i powiatowej sieci drogowej;
- 2.1.8. rozwój infrastruktury transportowej o charakterze regionalnym i lokalnym (zwłaszcza w obszarze transportu drogowego i kolejowego oraz w ograniczonym zakresie wodnego śródlądowego), włączającego obszary o słabej dostępności (m.in. obszary wiejskie, przygraniczne i peryferyjne) w procesy gospodarcze i rozwojowe;
- 2.1.9. powiązanie lokalnych i regionalnych ośrodków gospodarczych z aglomeracjami, głównymi miastami oraz ich obszarem funkcjonalnym⁸⁹⁾, z wykorzystaniem transportu drogowego i kolejowego;

⁸⁵⁾ Działania SOR.

⁸⁶⁾ W tym m.in. sieci telekomunikacyjnej piątej generacji (sieć 5G).

⁸⁷⁾ M.in. przez budowę, rozbudowę lub modernizację sieci wodociągowych lub kanalizacyjnych.

⁸⁸⁾ Budowa sieci zapewniających gwarantowaną przepustowość co najmniej 100 Mb/s do użytkownika końcowego.

⁸⁹⁾ W ramach działania mieści się m.in. przywracanie połączeń kolejowych między małymi miejscowościami i centrami regionalnymi.

- 2.1.10. działania na rzecz zmniejszenia udziału przejazdów indywidualnym transportem zmotoryzowanym i zachęcanie do korzystania z transportu publicznego, promocja ruchu rowerowego i pieszego;
- 2.1.11. rozwój OZE w gospodarstwach rolnych i rybackich;
- 2.1.12. budowa, rozbudowa i modernizacja sieci gazowej przesyłowej i dystrybucyjnej oraz podziemnych magazynów gazu.

Działania uzupełniające:

- 2.1.13. wsparcie dla budowy, odbudowy i prawidłowego wykorzystania urządzeń melioracyjnych⁹⁰⁾ oraz powiększenia retencji wodnej;
- 2.1.14. rozwój infrastruktury cyfrowo-telekomunikacyjnej;
- 2.1.15. rozbudowa systemów dystrybucji energii oraz zwiększanie wykorzystania OZE⁹¹⁾;
- 2.1.16. rozbudowa infrastruktury wodnej na obszarach wiejskich (w tym kryzysowej);
- 2.1.17. uzupełnianie luk w sieci połączeń (wsi z miejscowościami gminnymi, powiatowymi i wojewódzkimi) drogowych, kolejowych oraz śródlądowych o odpowiedniej jakości, z uwzględnieniem węzłów przesiadkowych;
- 2.1.18. edukacja cyfrowa dzieci, młodzieży i dorosłych, w tym m.in. w zakresie cyberbezpieczeństwa;
- 2.1.19. dalsze wykorzystanie środków dostępnych na infrastrukturę lokalną w ramach Funduszu Dróg Samorządowych;
- 2.1.20. analizy dotyczące wpływu lokalizacji i eksploatacji instalacji emitujących pola elektromagnetyczne oraz infradźwięki na obszarach wiejskich na jakość i długość życia;
- 2.1.21. rozwój energetyki prosumenckiej.

Kierunek interwencji: II.2. Dostępność wysokiej jakości usług publicznych

Do najważniejszych pozarolniczych wyzwań o charakterze społeczno-gospodarczym, przed którymi stoją obszary wiejskie niebędące wiejskimi strefami podmiejskimi dużych miast, zaliczono w SOR m.in. inwestycje służące poprawie jakości usług podstawowych na obszarach wiejskich, do których zaliczono edukację, opiekę zdrowotną, opiekę nad matką z dzieckiem, osobami niepełnosprawnymi i seniorami, rozwój kapitału społecznego, jak też poprawę jakości działania instytucji publicznych i kultury. W zapewnieniu tych usług dla mieszkańców obszarów wiejskich ważną rolę pełnią miejscowości gminne, miasta powiatowe i subregionalne. Wymaga to m.in. kontynuacji wsparcia ze środków publicznych (w tym środków UE) zarówno inwestycji infrastrukturalnych, jak i kreowania i standaryzacji usług publicznych.

Działania horyzontalne⁹²⁾:

- 2.2.1. dokonanie przeglądu dostarczania usług publicznych na obszarach strategicznej interwencji wspieranych w perspektywie 2014–2020;
- 2.2.2. optymalizacja sposobów dostarczania usług publicznych na poziomie lokalnym o największym wpływie na rozwój gospodarczy przez rozpowszechnienie najlepszych praktyk stosowanych w Polsce i za granicą;
- 2.2.3. poprawa współpracy sąsiadujących JST w zakresie dostarczania usług technicznych i społecznych, adaptacja dobrych praktyk w zakresie podnoszenia jakości i dostępności usług publicznych (w tym innowacyjne sposoby świadczenia usług, uspołeczniony proces monitoringu jakości usług);
- 2.2.4. dalszy rozwój zróżnicowanych form opieki nad dziećmi (wzrost dostępności i jakości usług opiekuńczych i wczesnoedukacyjnych);

⁹⁰⁾ W ramach działania planuje się m.in. przebudowę systemów melioracji w taki sposób, aby umożliwiały również zatrzymywanie wody w gruncie oraz nawadnianie gruntów.

⁹¹⁾ W tym m.in. dalszy rozwój wykorzystywania technologii fotowoltaicznych, zwłaszcza na budynkach gospodarczych.

⁹²⁾ Działania SOR.

- 2.2.5. poprawa stanu taboru pasażerskiego transportu drogowego i kolejowego wykorzystywanego do usług przewozowych użyteczności publicznej;
- 2.2.6. dalszy rozwój e-usług publicznych (wdrażanych zarówno przez administrację samorządową, jak i rządową) uwzględniający zachodzące przemiany społeczne, gospodarcze oraz technologiczne, zapewnienie zarówno szerszej oferty usług, jak również dostępu do nich (zwłaszcza na obszarach wiejskich);
- 2.2.7. rozwój szkoleń i doradztwa zawodowego na potrzeby lokalnego rynku pracy, zwłaszcza na obszarach wiejskich i w małych miastach, oraz rozszerzenie współpracy w tym obszarze między zaangażowanymi podmiotami;
- 2.2.8. wsparcie lokalnych i regionalnych IOB – inicjatywy klastrowe, profesjonalne usługi dla przedsiębiorców i gospodarstw rolnych, a także poprawa dostępności IOB dla przedsiębiorców z obszarów wiejskich (również z wykorzystaniem potencjału Internetu);
- 2.2.9. optymalizacja mobilności przestrzennej w dojazdach do pracy oraz racjonalizacja przestrzennej lokalizacji obiektów świadczących usługi społeczne (w tym edukacyjne i zdrowotne);
- 2.2.10. wprowadzenie powszechnego ogólnokrajowego systemu monitoringu usług publicznych, zbierającego dane z poziomu gminy;
- 2.2.11. wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, przez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury;
- 2.2.12. zwiększenie dostępu do taniego mieszkalnictwa (budowa mieszkań na wynajem, w tym z możliwością dojścia do własności, oraz rozwój programu wsparcia społecznego budownictwa czynszowego).

Działania uzupełniające:

- 2.2.13. wykorzystanie ICT w podnoszeniu jakości życia na wsi, zwiększenie dostępu do szerokopasmowego Internetu, w tym m.in. również przez cyfryzację gminnych ośrodków kultury oraz rozwój nowoczesnej i efektywnej e-administracji; przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu na wsi, rozwój e-usług finansowych⁹³⁾;
- 2.2.14. poprawa dostępu do usług publicznych i optymalizacji zagospodarowania przestrzennego w otoczeniu miast;
- 2.2.15. wzmocnienie roli ośrodków miejskich w świadczeniu ponadlokalnych usług publicznych;
- 2.2.16. reorganizacja sieci usług dla potrzeb spodziewanych zmian demograficznych, np. rozwój działalności instytucji i usług wspierających aktywność seniorów i opiekę nad osobami zależnymi;
- 2.2.17. zwiększenie dostępu do opieki zdrowotnej dla mieszkańców obszarów wiejskich;
- 2.2.18. tworzenie warunków dla rozwoju edukacji i wyrównywanie szans w dostępie do usług edukacyjnych;
- 2.2.19. tworzenie gospodarstw edukacyjnych, przygodowych, artystycznych, wiosek tematycznych i różnego typu ośrodków zajmujących się animacją kulturalną oraz rozwijaniem zainteresowań w różnych dziedzinach;
- 2.2.20. działania aktywizujące potencjalnych liderów, szkolenia dające im wiedzę i wsparcie pozwalające na budowanie pozytywnego klimatu dla zmian;
- 2.2.21. rozwój usług aktywizujących osoby starsze oraz osoby z niepełnosprawnościami, które mogą być również bardzo dobrymi liderami zmian i animatorami wielu istotnych działań na rzecz innowacji.

⁹³⁾ Umożliwiających realizację płatności bezgotówkowych, zwiększenie dostępu do bankomatów i usług finansowych dostosowanych do potrzeb mieszkańców obszarów wiejskich, w tym w szczególności rolników, przetwórców i mikroprzedsiębiorstw.

Kierunek interwencji: II.3. Rozwój infrastruktury społecznej i rewitalizacja wsi i małych miast

Wsparcie w ramach tego kierunku interwencji będzie obejmować zintegrowane działania rewitalizacyjne, w tym pilotażowy pakiet zintegrowanych przedsięwzięć rozwojowych na wybranych obszarach zagrożonych marginalizacją. Kluczowe z punktu widzenia społecznego aspektu rewitalizacji będzie również włączenie zakorzenionych w społecznościach lokalnych PES w realizację działań podejmowanych na rewitalizowanych obszarach, polegające w szczególności na preferowaniu tych podmiotów przy kontraktowaniu realizacji zadań publicznych na obszarach zdegradowanych. Ponadto istotny dla tego kierunku interwencji będzie monitoring oraz wsparcie zaplecza naukowo-badawczego w opracowaniu i ewaluacji instrumentów dedykowanych ww. obszarom, doskonalenie działań rewitalizacyjnych, przegląd prawa w zakresie rewitalizacji oraz opracowanie programu rewitalizacji małych miast.

Działania horyzontalne⁹⁴⁾:

- 2.3.1. udoskonalenie realizacji zintegrowanych działań rewitalizacyjnych (realizowanych na podstawie programów rewitalizacji) ukierunkowanych na wsparcie obszarów zdegradowanych, w tym po byłych państwowych gospodarstwach rolnych (w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym, przestrzenno-funkcjonalnym, technicznym);
- 2.3.2. wprowadzenie monitoringu oraz ewaluacji efektów działań i instrumentów dedykowanych obszarom zagrożonym marginalizacją;
- 2.3.3. tworzenie warunków dla rozwoju edukacji i wyrównywanie szans w dostępie do usług edukacyjnych (m.in. zwiększenie dostępności zajęć pozalekcyjnych i lepsze wykorzystywanie świetlic wiejskich);
- 2.3.4. poszukiwanie innowacyjnych metod aktywizacji osób pozostających poza rynkiem pracy (np. innowacje i obligacje społeczne, adresowanie wielu problemów społecznych w ramach jednego przedsięwzięcia);
- 2.3.5. przygotowanie i realizacja programu krajowego, złożonego z różnych instrumentów krajowych i unijnych, publicznych i prywatnych, adresowanego przede wszystkim do obszarów o najniższym poziomie PKB i borykających się z problemami rozwojowymi, obejmujących m.in. obszary zagrożone marginalizacją i średnie miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze⁹⁵⁾;
- 2.3.6. wzmocnienie systemu koordynacji działań między politykami oraz ukierunkowanie środków finansowych z programów operacyjnych na wybrane przedsięwzięcia wspierające aktywizację obszarów zagrożonych marginalizacją⁹⁶⁾;
- 2.3.7. pakiet działań dla obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją realizowany przez wzmocniony system koordynacji działań ukierunkowanych na ich wsparcie i integrację instrumentów obejmujących zarówno działania współfinansowane przez UE w ramach programów operacyjnych, jak i działania samorządów terytorialnych oraz podmiotów prywatnych, przy wykorzystaniu mechanizmu pakietów zintegrowanych przedsięwzięć rozwojowych⁹⁷⁾;
- 2.3.8. rozwój turystyki zdrowotnej m.in. przez lepszą jej organizację i koordynację, a także budowanie wizerunku Polski jako destynacji turystyki zdrowotnej.

Działania uzupełniające:

- 2.3.9. wsparcie badań naukowych w zakresie kultury wsi;

⁹⁴⁾ Działania SOR.

⁹⁵⁾ W realizacji programu wykorzystane zostaną m.in. rozwiązania wypracowane w ramach pilotażowej Inicjatywy KE „Regiony Słabiej Rozwinięte” dla dwóch regionów: świętokrzyskiego i podkarpackiego.

⁹⁶⁾ M.in. na rzecz promocji inwestycji prywatnych, lepszego wykorzystania lokalnych zasobów ludzkich, zwiększenia dostępności transportowej do lokalnych i subregionalnych rynków pracy oraz dostępu mieszkańców do podstawowych usług publicznych, poprawy jakości lokalnej administracji do skutecznej realizacji działań na rzecz rozwoju społeczno-gospodarczego oraz pobudzenia aktywności społeczności lokalnych w zakresie budowania społeczeństwa obywatelskiego.

⁹⁷⁾ Pakiet będzie realizowany w ramach programu ponadregionalnego skierowanego do najsłabszych gospodarczo obszarów 2020+.

2.3.10. rozwój współpracy między środowiskiem naukowym i doradztwem rolniczym w kierunku tworzenia innowacji społecznych na obszarach wiejskich.

Kierunek interwencji: II.4. Zrównoważone gospodarowanie i ochrona zasobów środowiska

Istotny wymiar środowiskowy ma obecny (2014–2020) kształt WPR. Przez obowiązujący w I filarze WPR element „zazielenienia” ustanowiono obowiązek spełniania trzech praktyk: dywersyfikacji upraw, utrzymania trwałych użytków zielonych (TUZ) oraz utrzymania obszarów proekologicznych, które mają wpływ na ochronę środowiska i zachowanie różnorodności biologicznej. Prośrodowiskowy wymiar ma zasada wzajemnej zgodności (*cross-compliance*), która zobowiązuje rolników do realizacji norm dobrej kultury rolnej i wymogów podstawowych w zakresie zarządzania, m.in. w obszarze środowisko, zmiana klimatu, utrzymanie gruntów w dobrej kulturze rolnej. W celu przeciwdziałania zanikowi sektorów wrażliwych pod względem społecznym, gospodarczym i środowiskowym, znajdujących się w trudnej sytuacji, stosowane są tzw. płatności związane z produkcją⁹⁸⁾ sprzyjające utrzymaniu wielokierunkowej, zróżnicowanej działalności rolniczej oraz zapobiegające nadmiernej ekspansji monokultur najbardziej opłacalnych upraw. W ramach II filaru WPR wsparcie mogą uzyskać rolnicy podejmujący dobrowolnie zobowiązania w zakresie stosowania metod produkcji o szczególnie korzystnym (wykraczającym ponad wymogi krajowego i unijnego prawodawstwa, w tym *cross-compliance*) wpływie na środowisko (działanie rolnictwo ekologiczne, działanie rolno-środowiskowo-klimatyczne). Wspierane są również inwestycje o charakterze prośrodowiskowym. Możliwości wdrażania w gospodarstwach agroturystycznych oraz innych obiektach turystyki wiejskiej inicjatyw prośrodowiskowych wydają się również znaczne. Rośnie społeczne zapotrzebowanie na tego typu działania. Obszarem o znacznym potencjale może być również wykorzystanie w turystyce wiejskiej działań nastawionych na zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych roślin i zwierząt.

Aspekt środowiskowy jest też nieodłącznym elementem WPRyB, której celem jest zapewnienie, aby działalność w zakresie rybołówstwa morskiego, akwakultury, jak i organizacji rynku rybnego była zrównoważona środowiskowo w perspektywie długoterminowej. Działalność ta powinna być ukierunkowana na osiągnięcie korzyści ekonomicznych, społecznych i w dziedzinie zatrudnienia; przyczynić się do zachowania tradycji i zapewnienia dostaw żywności wysokiej jakości, a równocześnie przez zrównoważone eksploatawanie żywych zasobów powinna zapewniać trwałość walorów środowiskowych obszarów rybackich.

Działania horyzontalne⁹⁹⁾:

- 2.4.1. promowanie ładów przestrzennych na obszarach wiejskich, w szczególności w zasięgu oddziaływania obszarów silnie zurbanizowanych, m.in. w celu zapobiegania rozpraszaniu istniejącej sieci osadniczej;
- 2.4.2. wykorzystanie i rozwój zasobów pracy oraz kapitału niezbędnych dla prowadzenia określonej działalności pozarolniczej;
- 2.4.3. zapewnienie powszechnego dostępu do aktualnej informacji o stanie i przeznaczeniu terenów, w tym planów zagospodarowania przestrzennego w postaci cyfrowej, powszechnie dostępnych w rejestrze urbanistyczno-budowlanym;
- 2.4.4. zarządzanie wodami opadowymi na obszarach zurbanizowanych przez różne formy retencji i rozwój infrastruktury zieleni;¹⁰⁰⁾
- 2.4.5. dynamizacja przedsięwzięć na rzecz likwidacji niskiej emisji z systemów grzewczych¹⁰¹⁾;

⁹⁸⁾ Realizowane są one w 4 sektorach produkcji zwierzęcej (bydło, krowy, owce, kozy) oraz w 9 sektorach produkcji roślinnej (rośliny strączkowe przeznaczone na ziarno, rośliny pastewne, buraki cukrowe, ziemniaki skrobiowe, pomidory, truskawki, chmiel, len i konopie włókniste). Preferencje dla małych stad zwierząt łagodzą skutki zachodzącej koncentracji w pewnych regionach i gospodarstwach intensywnych.

⁹⁹⁾ Działania SOR.

¹⁰⁰⁾ Działanie jest realizowane w ramach Polityki ekologicznej państwa 2030 – strategii rozwoju w obszarze środowiska i gospodarki wodnej.

¹⁰¹⁾ Działanie jest realizowane w ramach Polityki ekologicznej państwa 2030 – strategii rozwoju w obszarze środowiska i gospodarki wodnej.

- 2.4.6. utrzymanie, a w miarę dostępności gruntów do zalesienia, zwiększenie ogólnej lesistości kraju oraz zwartości kompleksów leśnych i powierzchni zalesianych¹⁰²;
- 2.4.7. identyfikacja gleb zanieczyszczonych na terenach wiejskich¹⁰³;
- 2.4.8. ochrona produktywności gruntów rolnych.

Działania uzupełniające:

- 2.4.9. właściwe planowanie przestrzenne na obszarach wiejskich oraz racjonalna gospodarka gruntami zachowujące unikalne formy krajobrazu rolniczego i służące ochronie bioróżnorodności¹⁰⁴;
- 2.4.10. zapewnienie warunków dla zrównoważonego wykorzystania zasobów przestrzennych na obszarach wiejskich;
- 2.4.11. zagwarantowanie planowania przestrzennego z udziałem społeczności lokalnych, uwzględniającego zróżnicowane potrzeby społeczne, gospodarcze, kulturalne i środowiskowe;
- 2.4.12. poprawa warunków gospodarowania w rolnictwie przez zastosowanie scaleń gruntów¹⁰⁵;
- 2.4.13. wsparcie badań naukowych w zakresie ochrony środowiska naturalnego na obszarach wiejskich i rybackich;
- 2.4.14. ograniczenie negatywnego oddziaływania realizowanych inwestycji infrastrukturalnych, w tym głównie nowych inwestycji liniowych prowadzonych po tzw. „nowym śladzie”, na rolniczą przestrzeń produkcyjną, przez zastosowanie tzw. scaleń infrastrukturalnych porządkujących przestrzeń wokół takich inwestycji (reorganizacja dotychczasowego układu działek na danym obszarze zgodnie z oczekiwaniami społecznymi);
- 2.4.15. wsparcie rozwoju zielonej infrastruktury na wsi w celu adaptacji do zmiany klimatu¹⁰⁶;
- 2.4.16. ochrona jakości wód, w tym m.in. przez racjonalną gospodarkę nawozami i środkami ochrony roślin, oraz promowanie korzystnych dla ochrony jakości wód zabiegów agrotechnicznych¹⁰⁷ i równoczesnego prowadzenia produkcji roślinnej przy produkcji zwierzęcej;
- 2.4.17. programy racjonalnego korzystania z zasobów wodnych na potrzeby rolnictwa i rybactwa, zachowanie właściwych stosunków wodnych¹⁰⁸ oraz zwiększanie retencji wodnej, w tym glebowej;
- 2.4.18. rozwój rolnictwa ekologicznego, upowszechnianie prośrodowiskowych metod produkcji rolnej i rybackiej oraz gospodarowania produktami ubocznymi pochodzącymi z rolnictwa, rybactwa i przetwórstwa rolno-spożywczego;
- 2.4.19. ochrona gleb użytkowanych rolniczo (przed erozją, zanieczyszczeniami, zakwaszeniem, ubytkiem substancji organicznej);
- 2.4.20. wspieranie inwestycji sprzyjających ochronie środowiska w gospodarstwach rolnych i rybackich;
- 2.4.21. upowszechnianie technologii rolnictwa precyzyjnego i innych pozwalających zwiększać produktywność przy niższym (oszczędnym) stosowaniu środków plonotwórczych, zarówno pestycydów, jak i nawozów mineralnych;

¹⁰²) Działanie jest realizowane w ramach Polityki ekologicznej państwa 2030 – strategii rozwoju w obszarze środowiska i gospodarki wodnej.

¹⁰³) Działanie obejmuje m.in. monitoring chemizmu gleb w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska.

¹⁰⁴) Np. wyznaczenie korytarzy ekologicznych, utrzymanie miedz, zadrzewień śródpolnych, zakrzewień oraz remiz.

¹⁰⁵) Scalenie gruntów przyczynia się do zlikwidowania barier rozwojowych przez likwidację nadmiernego rozdrobnienia i rozproszenia gospodarstw rolnych. Instytucja scaleń gruntów wpływa także korzystnie na układ przestrzenny nie tylko gospodarstw rolnych, ale wszystkich gruntów położonych na obszarze scalenia, np. przez zapewnienie każdej poscaleniowej działce dostępu do drogi o charakterze drogi publicznej czy przez właściwe kształtowanie przestrzenne gruntów przewidywanych w planach zagospodarowania przestrzennego na cele budownictwa. Opisane działania tworzą sprzyjające ramy przestrzenne i prowadzą do trwałego wzrostu gospodarczego w ujęciu zarówno ekonomicznym, środowiskowym, jak i społecznym.

¹⁰⁶) Np. przy drogach gminnych, wzdłuż cieków wodnych.

¹⁰⁷) Np. stosowanie poplonów, stosowanie płodozmienu, stosowanie okryw na zimę, sporządzanie kompostu z resztek roślinnych, traw i słomy.

¹⁰⁸) Np. przez pozostawianie oczek wodnych, zachowanie istniejących terenów podmokłych lub utrzymanie stref buforowych, między polami uprawnymi a najbliższymi ciekami wodnymi.

- 2.4.22. upowszechnianie wiedzy na temat metod ochrony środowiska w rolnictwie i na obszarach wiejskich i rybackich, np. przez doskonalenie i rozwijanie systemu doradztwa i promocję dobrych praktyk rolniczych;
- 2.4.23. przeciwdziałanie trwałemu wykluczeniu z produkcji rolnej najlepszych gleb, kierowanie inwestycji infrastrukturalnych, przemysłowych i mieszkaniowych na tereny gleb najmniej produktywnych;
- 2.4.24. wspieranie rolniczego wykorzystania gruntów, na których zrównoważona produkcja rolnicza jest utrudniona ze względu na niekorzystne warunki naturalne lub strukturalne¹⁰⁹⁾;
- 2.4.25. działania na rzecz wysokiej jakości powietrza na obszarach wiejskich w transporcie i gospodarce przestrzennej;
- 2.4.26. zabezpieczenie obszarów wiejskich przed niekorzystnym oddziaływaniem intensywnej produkcji zwierzęcej w wielkoprzemysłowej skali¹¹⁰⁾;
- 2.4.27. wspieranie ochrony i zwiększenia bioróżnorodności obszarów rolnych, w tym m.in. przez wspieranie hodowli zwierząt na obszarach zagrożonych utratą lub niekorzystną zmianą biocenozy danego biotopu;
- 2.4.28. realizacja działań służących zrównoważonemu gospodarowaniu gatunkami zwierząt powodujących szkody w rolnictwie i rybactwie;
- 2.4.29. ochrona zasobów ryb i budowli hydrotechnicznych przed szkodliwym działaniem nadmiernie rozwiniętych populacji zwierząt (w tym zwierząt chronionych);
- 2.4.30. ułatwienia odbioru oraz zagospodarowania odpadów pochodzenia rolniczego w celu ponownego ich wykorzystania, np. przez tworzenie punktów składowania lub odbioru odpadów.

Kierunek interwencji: II.5. Adaptacja do zmian klimatu i przeciwdziałanie tym zmianom

Działania służące ochronie zasobów gleby, wody i różnorodności biologicznej są ściśle powiązane (a nierazko tożsame) z działaniami służącymi adaptacji rolnictwa do zmian klimatu i ograniczającymi emisje. Już dziś są one mocno zaakcentowane jako jeden z celów WPR i odzwierciedlone w obecnym kształcie obu filarów tej polityki, jak i WPRyb, a debata publiczna na poziomie UE wskazuje na prawdopodobne dalsze wzmocnienie celów klimatycznych we wszystkich działaniach UE, w tym w ramach przyszłej WPR i WPRyb.

W warunkach Polski pilnie potrzebne są kompleksowe działania w zakresie gospodarki wodą¹¹¹⁾, silniejsze włączenie sektora rolno-spożywczego w rozwój niskoemisyjnej gospodarki (w tym m.in. większe wykorzystanie OZE) oraz zwiększenie odporności rolnictwa i rybactwa na zmiany klimatu. Należy także podjąć działania mające na celu ochronę ekosystemów sąsiadujących z terenami użytkowanymi rolniczo, w szczególności rzek i jezior, jak również mokradeł. Takie szerokie podejście wymaga włączenia do realizacji planowanych działań wszystkich szczebli zarządzania obszarami wiejskimi, poszukiwania efektów synergii między działaniami oraz budowania zdolności zarządzania zwiększonym ryzykiem (produkcyjnym i rynkowym). Wsparcie podejmowane w ramach tego kierunku interwencji może wykorzystywać instrumenty finansowe umożliwiające podział ryzyka i obciążeń finansowych sektora publicznego.

Działania horyzontalne¹¹²⁾:

- 2.5.1. stymulowanie rozwoju alternatywnych, bezemisyjnych źródeł ciepła (m.in. taniego ogrzewania elektrycznego), co przyczyni się do obniżenia niskiej emisji, w szczególności na terenach słabiej zurbanizowanych;
- 2.5.2. rozwijanie technologii magazynowania energii (w różnych postaciach);
- 2.5.3. zwiększanie efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej i mieszkalnych oraz w przedsiębiorstwach;

¹⁰⁹⁾ Działanie PROW 2014–2020 płatności dla obszarów z ograniczeniami naturalnymi lub innymi szczególnymi ograniczeniami.

¹¹⁰⁾ M.in. przez właściwe planowanie przestrzenne i określenie akustycznych i odorowych standardów jakości środowiska w produkcji rolniczej; opracowanie polityki odorowej jest działaniem w PEP2030.

¹¹¹⁾ Coraz częściej występują zjawiska suszy lub okresowe niedobory wody.

¹¹²⁾ Działania SOR.

- 2.5.4. wsparcie dla strategii nisko- i zeroemisyjnych;
- 2.5.5. wsparcie produkcji energii elektrycznej i ciepła w skojarzeniu (kogeneracja);
- 2.5.6. promowanie i inicjowanie lokalnych przedsięwzięć (klastry, spółdzielnie energetyczne) z zakresu wytwarzania energii (ze wskazaniem na rozwój OZE) oraz efektywności energetycznej w celu dążenia do samowystarczalności energetycznej gmin i powiatów (autonomiczne obszary energetyczne);
- 2.5.7. inwestycje w celu wykorzystania lokalnie dostępnych surowców energetycznych i innych zasobów, zgodnie z terytorialnym potencjałem (np. elektrownie wodne, biomasa, biogaz i biogaz rolniczy, odpady, instalacje geotermalne);
- 2.5.8. opracowanie mapy dyspozycyjnych zasobów wodnych do wykorzystania przez ludność, przemysł, rolnictwo i inne gałęzie gospodarki oraz zasad jej aktualizacji na podstawie bilansu zasobów wód powierzchniowych oraz wód podziemnych;
- 2.5.9. opracowanie i wdrożenie kompleksowych działań w zakresie zapobiegania skutkom utrzymywania się długotrwałych wysokich temperatur lub małej ilości opadów i w ich następstwie susz rolniczych;
- 2.5.10. proekologiczne zarządzanie lokalnymi zasobami wodnymi, obejmujące także kształtowanie krajobrazów sprzyjających zatrzymywaniu wody¹¹³;
- 2.5.11. opracowanie podstaw metodologicznych do zarządzania pochłanianiem CO₂ w rolnictwie w ramach realizacji polityki klimatycznej;
- 2.5.12. wsparcie dla systemów współdzielenia pojazdów, zwłaszcza na obszarach wiejskich – rozwiązanie zmniejszające koszty indywidualnego dojazdu do pracy, a także presję na środowisko naturalne (SOR).

Działania uzupełniające:

- 2.5.13. wsparcie badań naukowych w zakresie ochrony środowiska naturalnego i wpływu zmian klimatu na produkcję rolną i rybacką;
- 2.5.14. działanie informacyjno-edukacyjne w zakresie upowszechniania przyjaznych środowisku sposobów przechowywania i stosowania nawozów, w tym realizacja działań mających na celu racjonalną gospodarkę nawozową, ochronę bioróżnorodności i obszarów mokradłowych;
- 2.5.15. opracowanie i udoskonalanie w zapleczu naukowo-badawczym zielonych technologii związanych z rolnictwem;
- 2.5.16. promocja polskiego sektora zielonych technologii w kraju i za granicą¹¹⁴;
- 2.5.17. sekwestracja węgla w glebie i biomase wytwarzanej w rolnictwie (np. uprawa międzyplonów, uprawa konserwująca, zachowanie trwałych użytków zielonych);
- 2.5.18. podejmowanie działań na rzecz redukcji emisji gazów cieplarnianych z rolnictwa i łańcucha rolno-żywnościowego¹¹⁵;
- 2.5.19. rozwijanie i upowszechnianie wiedzy w zakresie ochrony klimatu;¹¹⁶
- 2.5.20. promowanie praktyk adaptacyjnych do zmian klimatu w rolnictwie¹¹⁷;
- 2.5.21. ukierunkowanie hodowli roślin i zwierząt pod kątem adaptacji i mitygacji oraz utrzymania w roślinnych bankach genów szerokiego spektrum zasobów genetycznych¹¹⁸;

¹¹³ Działanie jest realizowane w ramach Polityki ekologicznej państwa 2030 – strategii rozwoju w obszarze środowiska i gospodarki wodnej.

¹¹⁴ Działanie jest realizowane w ramach Polityki ekologicznej państwa 2030.

¹¹⁵ Np. racjonalizacja nawożenia azotowego, właściwe przechowywanie i aplikacja nawozów naturalnych, upowszechnianie uprawy roślin bobowatych, stosowanie inhibitorów nityfikacji, zakwaszanie gnojowicy, kompostowanie nawozów naturalnych.

¹¹⁶ Działanie jest realizowane w ramach Polityki ekologicznej państwa 2030.

¹¹⁷ M.in. upowszechnienie systemów wspomagania decyzji, rozbudowę systemów dostrzegania, monitorowania i zwalczania skutków zagrożeń naturalnych, odpowiedni dobór ras zwierząt, upowszechnienie ubezpieczeń upraw i zwierząt, upowszechnianie odmian roślin mniej wrażliwych na występowanie zjawisk suszy i podtopień oraz wymarżanie, budowanie zasobów materii organicznej w glebie, stosowanie nawodnień i odwodnień, zwiększenie ochrony przeciwpowodziowej.

¹¹⁸ M.in. upowszechnianie odmian roślin mniej wrażliwych na występowanie zjawisk suszy i podtopień oraz wymarżanie, zwiększanie różnorodności biologicznej zwierząt hodowlanych oraz roślin uprawnych, odpowiedni dobór ras zwierząt.

- 2.5.22. zmniejszenie negatywnego oddziaływania rybactwa na środowisko (wymiana silników, inwestycje poprawiające efektywność energetyczną statków rybackich) oraz promowanie przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną (wsparcie dla gospodarstw rybackich na działania w zakresie instalacji urządzeń umożliwiających wykorzystanie OZE);
- 2.5.23. rozwój usług doradztwa rolniczego w zakresie nowych wymagań dla rolników związanych ze zmianami klimatu¹¹⁹⁾;
- 2.5.24. monitorowanie nowych zagrożeń ze strony agrofagów i opracowywanie strategii przeciwdziałających tym zagrożeniom;
- 2.5.25. ochrona i odbudowa morskiej różnorodności biologicznej i ekosystemów morskich oraz przyczynianie się do odbudowy populacji cennych gatunków;
- 2.5.26. wsparcie dla programów diagnostycznych pozwalających wyprzedzająco określić przyczyny zachodzących procesów i zaprojektować odpowiednie narzędzia reagowania na trudne do przewidzenia zjawiska wpływające na wielkość i jakość produkcji.

¹¹⁹⁾ Istotnym elementem takich działań jest wypracowanie praktycznych rekomendacji dla rolników w zakresie zarządzania produkcją rolniczą pod kątem zmian klimatu i wspieranie ich wdrażania przez system doradztwa rolniczego.

Cel szczegółowy III Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa

Podsumowanie wyników diagnozy ze strategicznymi rozstrzygnięciami

Coraz większe znaczenie ma zachowanie **zasady solidarności społecznej w dzieleniu korzyści ze wzrostu gospodarczego kraju. Będzie to odpowiedź na pułapkę średniego dochodu i pułapkę demograficzną obszarów wiejskich**, które nadal dotyczą problemy ubóstwa, mniejszych wynagrodzeń w sektorze rolniczym i pozarolniczym w stosunku do miast, wyższej umieralności niż w miastach, depopulacji, mniejszej niż w miastach dostępności usług publicznych o wysokiej jakości (usługi opieki medycznej i społecznej, edukacji, kultury i sportu, opieki nad dzieckiem do lat 3 i osobami starszymi).

Potencjał obszarów wiejskich to przede wszystkim ludzie. Udział mieszkańców wsi w populacji województw jest bardzo zróżnicowany i wynika głównie z uwarunkowań historycznych oraz stopnia rozwoju ośrodków miejskich. Ludność wiejska stanowi większość w województwach: podkarpackim, świętokrzyskim, lubelskim i małopolskim. Najmniejszy odsetek mieszkańców wsi występuje w województwach: śląskim, dolnośląskim i zachodniopomorskim.

Procesy starzenia się populacji zaznaczają się coraz bardziej również wśród ludności wiejskiej. Najsilniej te tendencje uwidaczniają się na obszarach wiejskich województw: opolskiego, podlaskiego, łódzkiego i świętokrzyskiego i są spowodowane trwałą migracją zarobkową, poprzedzoną migracją edukacyjną.

Mimo ogólnie dodatniego salda migracji z miast do wsi w niektórych regionach kraju obserwuje się **odpływ ludności z obszarów wiejskich** (głównie w regionach najdalej położonych względem wysokorozwiniętych miast, bez dobrze rozwiniętej komunikacji wewnątrzregionalnej i tranzytowych szlaków transportowych, z małą liczbą pozarolniczych miejsc pracy oraz rozdrobnioną strukturą agrarną).

*„Pogłębiający się dysparytet między wzrostem PKB i wzrostem wydajności a wzrostem płac wymaga **wzmocnienia komponentu społecznej solidarności i zrównoważonego rozwoju**, tak by równomiernie dzielić korzyści płynące ze wzrostu gospodarczego.”*

*Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020
(z perspektywą do 2030 r.)*

Ponad **15 mln Polaków mieszka na wsi**, a prawie **co piąty jest w wieku poprodukcyjnym**.

(Dane GUS)

Na wsi pozostają osoby starsze.

Dotyczy to przede wszystkim obszarów położonych z dala od większych miast (...)

(wyniki III etapu MROW Fundacji Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej)

Za granicę wyjeżdżają obecnie najczęściej osoby, które założyły już rodzinę i posiadają doświadczenie zawodowe (w wieku 30-34 lat oraz 35-39 lat)
(wyniki diagnoz regionalnych)

Wyludnianie i starzenie się obszarów wiejskich jest poważnym wyzwaniem dla samorządów w związku z **poziomem wpływów z podatku PIT oraz CIT, przy jednoczesnym wzroście potrzeb infrastruktury¹²⁰⁾** (infrastruktura drogowa, edukacja, kultura i sport) i **usług senioralnych** (opieka nad osobami niesamodzielnymi, dostępność budynków użyteczności publicznej dla osób niesamodzielnych, dostęp do specjalistycznej opieki medycznej, infrastruktura służąca aktywizacji seniorów). Wskutek nadmiernego, częstszego odpływu kobiet młodszych wiekiem (18-39 lat) z terenów wiejskich, związanego z większymi ambicjami dotyczącymi kariery i rozwoju osobistego, występują również **dysproporcje w wieku produkcyjnym między płciami, stanowiące barierę dla rozwoju społecznego wsi i trwałości gospodarstw rolnych** (spadek liczby gospodarstw rodzinnych i brak następców w kolejnych pokoleniach). Najbardziej zagrożone nadmierną maskulinizacją są obszary północno-wschodniej Polski.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Obszary wiejskie potrzebują działań adaptacyjnych do zmiany struktury demograficznej i działań na rzecz odwrócenia niekorzystnych trendów demograficznych.

Ze względu na zachodzące zmiany demograficzne polska wieś potrzebuje działań na rzecz **włączenia społecznego osób niepełnosprawnych, starszych i kobiet, a także mające na celu zwiększenie dostępności usług opiekuńczych nad dziećmi oraz osobami starszymi na wsi**. Dużą rolę w realizacji tego celu odgrywać będzie rozwój rolnictwa społecznego, które nabiera nowego znaczenia i jest szansą dla rolników oraz innych instytucji współpracujących w zakresie rolnictwa oraz świadczenia usług społecznych. Rolnictwo społeczne z jednej strony ma na celu świadczenie usług na rzecz społeczeństwa, a z drugiej może być źródłem dywersyfikacji dochodów rolników.

W wyniku migracji ze wsi do miast oraz mniejszej dostępności wysokiej jakości usług edukacji oraz z uwagi na niedobory infrastruktury edukacji, kultury i sportu **na obszarach wiejskich występuje niekorzystna struktura wykształcenia utrudniająca absorpcję innowacji. Jest ona też jedną z przyczyn małej skłonności do zakładania przedsiębiorstw, niskiej aktywności społecznej i relatywnie mniejszego poziomu dochodów niż w miastach**, z czego na to ostatnie bardzo duży wpływ mają czynniki rynkowe oraz opłacalność produkcji w poszczególnych działach produkcji usług.

Raport OECD: *Przeglądy Polityk Rozwoju Obszarów Wiejskich: Polska 2018* wskazuje na **niskie zróżnicowanie gospodarcze obszarów wiejskich**, podczas gdy dywersyfikacja ekonomiczna zapewnia zróżnicowaną ofertę pozarolniczych miejsc pracy i dodatkowych (pozarolniczych) źródeł dochodów dla rolników na obszarach wiejskich, co z kolei pozytywnie wpłynie na atrakcyjność tych obszarów jako miejsca do zamieszkania. Tymczasem **deficyt wolnych miejsc pracy, niski poziom przedsiębiorczości i kwalifikacji mieszkańców obszarów wiejskich sprawiają, iż mimo nadwyżki zasobów pracy na wsi notuje się jej powolny przepływ do innych sektorów gospodarki**. W raporcie wskazuje się na konieczność wsparcia podnoszenia kwalifikacji zawodowych, szkoleń w kierunku reorientacji zawodowej i tworzenie warunków do rozwoju edukacji i wyrównywanie szans w dostępie do usług edukacyjnych (m.in. zwiększenie dostępności zajęć pozalekcyjnych, lepsze wykorzystywanie świetlic wiejskich i stwarzanie warunków do rozwoju gospodarstw rolnych świadczących usługi edukacyjne).

Z opublikowanego w lipcu 2017 r. raportu Banku Światowego pt. *Poland: Toward a strategic, effective and accountable state* wynika, iż barierami, które są **przyczynami niskiej mobilności zawodowej, są przede wszystkim koncentracja miejsc pracy w dużych miastach, brak elastycznych form pracy pozwalających na wykonywanie jej poza miejscem zatrudnienia, problemy z dostępnością transportową**

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Rozwój obszarów wiejskich i miast powinien wzajemnie się wspierać, promując stabilny i zrównoważony terytorialnie wzrost gospodarczy, w którym każdy mieszkaniec wsi będzie miał godną pracę.

¹²⁰⁾ Na przestrzeni lat 2016-2018 nastąpił wzrost dochodów gmin z tytułu udziału we wpływach z podatku PIT i CIT. W tym okresie 17 gmin odnotowało spadek wpływów z PIT, a 727 gmin odnotowało spadek wpływów z CIT.

umożliwiająca podjęcie pracy poza rolnictwem oraz problemy z zakupem lub wynajmem mieszkania w pobliżu miejsca pracy.

Na obszarach wiejskich **dominują od lat te same rodzaje pozarolniczej działalności gospodarczej** – najczęściej podmiotów (1/4) zajmuje się handlem i naprawą pojazdów samochodowych, w dalszej kolejności są podmioty prowadzące działalność budowlaną, przemysłową, transportową i magazynową oraz pozostałą usługową. Szansy na większe zróżnicowanie działalności gospodarczej można upatrywać we **wzroście liczby podmiotów zajmujących się profesjonalną działalnością naukową i techniczną związaną ze wzrostem innowacyjności w rolnictwie¹²¹⁾ oraz w rozwoju nowych sektorów gospodarki specyficznych dla tych obszarów** (biogospodarka, zielona gospodarka, OZE, gospodarka społeczna). Przyjmuje się, że rozwój zielonej gospodarki opiera się na **transformacji dziesięciu kluczowych sektorów, w tym: rolnictwa, budownictwa, energetyki, rybołówstwa, leśnictwa, przemysłu efektywnego energetycznie, turystyki, transportu, gospodarki odpadami oraz gospodarki zasobami wodnymi**. Mimo trudnej sytuacji na rynku pracy oraz problemów ze sprzedażą produktów i usług w sektorze zielonej gospodarki oczekiwane należy, że w perspektywie najbliższych 3-5 lat wzrośnie zapotrzebowanie społeczne na oferowane przez podmioty tego sektora produkty i usługi. Wzrost skali sprzedaży związany będzie przede wszystkim ze wzrostem świadomości społecznej w zakresie ochrony środowiska, wyczerpywaniem zasobów naturalnych, ekologizacją sektorów i branż w polskiej gospodarce oraz z postępującą degradacją środowiska naturalnego.¹²²⁾

W sposób dynamiczny będzie rozwijał się również **sektor usług wolnego czasu**. Od lat zakłada się, że wykorzystanie środowiskowego i turystycznego potencjału obszarów wiejskich czy rybackich jest szansą pełnego włączenia tych obszarów w procesy rozwojowe zachodzące w kraju i pozytywnie wpływa na jakość życia mieszkańców polskiej wsi oraz dywersyfikację gospodarczą na terenach wiejskich i rybackich¹²³⁾. Turystyka wiejska w niedostatecznym stopniu wykorzystuje możliwości, jakie daje równoległe prowadzenie działalności rolniczej, w tworzeniu oferty tematycznych pobytów średnio- i długoterminowych (np. pobyty lecznicze, rehabilitacyjne, „Slow Food”¹²⁴⁾, „Slow Tourism”, couchsurfing¹²⁵⁾, „EatWith”¹²⁶⁾, „WWOF – Willing Workers on Organic Farms”¹²⁷⁾). Coraz większą rolę będzie odgrywać wsparcie dla gospodarki doświadczeń, której priorytetem jest wzbudzanie nowych, nieznanych dotąd emocji i doznań. Szczególnie jest to widoczne w popularnej obecnie tzw. **turystyce 3E (Entertainment – rozrywka, Excitement – ekscytacja, Education – edukacja), inaczej zwanej turystyką kreatywną**, która pociąga za sobą interakcje, podczas których odwiedzający mają edukacyjny, emocjonalny i społeczny kontakt z danym miejscem, jego „żywą kulturą” i ludźmi, którzy tam żyją. Na wsi lokalizowane są także przedsięwzięcia z zakresu turystyki społecznej (gospodarstwa opiekuńcze, gospodarstwa społeczne) oraz prozdrowotnej.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Gospodarka obszarów wiejskich wymaga większego zróżnicowania, wykorzystania szansy wynikającej ze wzrostu innowacyjności, powstawania nowych sektorów gospodarki i tworzenia warunków dla większej mobilności zawodowej.

¹²¹⁾ Udziały pozostałych sekcji PKD 2007 nie przekroczyły 5,0%.

¹²²⁾ Perspektywy rozwoju zielonych miejsc pracy w województwie warmińsko-mazurskim, Olsztyn 2017 r.

¹²³⁾ Dostępność i stan zachowania obiektów dziedzictwa kulturowego są ważnym czynnikiem lokalizacyjnym inwestycji o charakterze turystycznym, które stanowią jedną z alternatyw działalności rolniczej i rybackiej. Tymczasem, mimo że turystyka wiejska, w tym agroturystyka, wpływa na wzrost popytu na produkty rolno-spożywcze w miejscowościach turystycznych, podtrzymuje folklor i wymusza inwestycje, to nie jest ona jednak na tyle wystandaryzowana i dostosowana do oczekiwań współczesnego turysty, żeby stanowić istotne źródło pozarolniczych dochodów rodzin rolniczych.

¹²⁴⁾ Promowanie lokalnych produktów i usług oraz rezygnacja z turystyki masowej na rzecz turystyki wyciszonej.

¹²⁵⁾ Nieznajomi umawiają się ze sobą za pomocą internetowej sieci i używają sobie wzajemnie bezpłatnie i z zasady, nie oczekując niczego w zamian, swoje domy, mieszkania, pokoje, a także czas czy wiedzę o miejscu, w którym akurat się znajdują.

¹²⁶⁾ Za pośrednictwem internetowego serwisu <http://www.eatwith.com/> turysta (odwiedzający) otrzymuje zaproszenie do czyjegoś domu na obiad lub kolację. W ramach „EatWith” można spróbować charakterystycznych dla danego regionu potraw.

¹²⁷⁾ Wsparcie ekologicznych metod hodowli, zapoznanie wolontariuszy z życiem wiejskim we własnym lub obcym kraju i umożliwienie im zdobycia doświadczenia w ekologicznych metodach upraw i hodowli zwierząt. Wolontariusze nie otrzymują pieniędzy za swoją pracę. Rolnik zapewnia wyżywienie, nocleg i możliwość nauki w zamian za pomoc w uprawach i hodowli.

Gruntowne zmiany struktury społeczno-gospodarczej polskiej wsi nie mają jednolitego charakteru oraz tempa w przekroju geograficznym. Rozbieżności w dynamice zmian widoczne są w ujęciu regionalnym, w relacji miasto – wieś oraz między wiejskimi wielofunkcyjnymi obszarami zurbanizowanymi a obszarami typowo rolniczymi. **Różnice te dotyczą podstawowych wyznaczników jakości życia społecznego ludności wiejskiej: dostępności do usług, wysokości i źródeł dochodów, poziomu wykształcenia oraz struktury i miejsca aktywności zawodowej.**

W konsekwencji obszary wiejskie w dalszym ciągu są pod bardzo wieloma względami słabiej rozwinięte od obszarów miejskich, a duże zróżnicowanie ich rozwoju w ujęciu regionalnym dotyczy zarówno ogólnego poziomu, jak i struktury gospodarczej i społecznej. Obserwuje się stopniowe upodabnianie się jakości życia na wsi do standardów charakterystycznych dla miast, jednakże dotychczasowe tempo tych zmian jest niewystarczające do zniwelowania dystansu dzielącego obszary wiejskie i miejskie. Przeciwdziałanie pogłębiającemu się zróżnicowaniu międzyregionalnemu oraz deficytom w rozwoju

Co piąty mieszkaniec wsi **żyje poniżej relatywnej granicy ubóstwa.**
(Dane GUS)

infrastruktury i w dostępie do usług publicznych na obszarach wiejskich, a także poprawa stanu środowiska pozostaną ważnymi zadaniami polityki publicznej, wymagającymi również tworzenia (i wzmacniania istniejących) **powiązań funkcjonalnych obszarów wiejskich z małymi miastami, a także wzmocnienie roli małych miast i centrów gminnych jako lokalnych ośrodków wzrostu.**

W okresie 2016–2018 nastąpił znaczny spadek zasięgu ubóstwa skrajnego i relatywnego we wszystkich typach rodzin z dziećmi w Polsce (największe spadki były w rodzinach z trójką i więcej dzieci w 2016 r. i w rodzinach pojedynczych rodziców z dziećmi w 2017 r.), to jednak **zjawisko ubóstwa jest nadal poważnym wyzwaniem na terenach wiejskich.** Jak pokazują dane statystyczne, ubóstwo ma w Polsce silny wymiar geograficzny. **Największe trudności do przezwyciężenia w tym zakresie występują na obszarach wiejskich powolnego tempa rozwoju oraz obszarach wiejskich zamkniętego rozwoju** (w tym m.in. na terenach byłych państwowych gospodarstw rolnych – PGR). Na obszarach tych najczęściej występuje kumulacja problemów społecznych i ekonomicznych, których przezwyciężenie może nastąpić przez kompleksowe, **zintegrowane programy na rzecz rewitalizacji**, które będą uwzględniały aspekty społeczne, gospodarcze, infrastrukturalne, środowiskowe (w szczególności kwestie związane z adaptacją do zmian klimatu), instytucjonalne i finansowe danego obszaru, z włączeniem w proces podejmowania decyzji lokalnej społeczności, podmiotów ekonomii społecznej oraz instytucji. Kluczowym elementem procesu rewitalizacji wsi i małych miast będzie odtworzenie i rozwój ich funkcji rynkowych, również w odniesieniu do gospodarki żywnościowej czy turystycznej.

Programy na rzecz rewitalizacji wpisują się w szersze podejście terytorialne we wdrażaniu pomocy publicznej opartej na kontynuacji wsparcia na rzecz oddolnych inicjatyw, przez włączanie lokalnej społeczności w procesy rozwojowe i politykę rozwoju kraju. Takie inicjatywy przyczyniają się do rozwoju kapitału społecznego na obszarach wiejskich i rybackich. Tym procesom sprzyjać będzie promocja instrumentów współpracy i partnerstwa (np. w ramach instrumentu RLKS). Istotne jest także promowanie rozwoju usług dla podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej, co przyczyni się do reintegracji społecznej i zawodowej osób z grup zagrożonych wykluczeniem społecznym.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Konieczne jest dalsze wyrównywanie różnic w poziomie rozwoju na szczeblu lokalnym, wyeliminowanie ubóstwa we wszystkich jego formach i tworzenie silnych więzi gospodarczych w relacjach wieś – miasto.

Rozstrzygnięcie strategiczne:

Społeczeństwo wiejskie powinno być inkluzywne i włączone w odpowiedzialność za projektowanie rozwoju.

Główne założenia wynikające z SOR**MODEL ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU OZNACZA
TAKIE UKIERUNKOWANIE INTERWENCJI W RAMACH POLITYK PUBLICZNYCH,
ZARÓWNO NA POZIOMIE KRAJOWYM, JAK I REGIONALNYM, BY UWZGLĘDNIĄŁY ONE
WYSTĘPUJĄCE TRENDY DEMOGRAFICZNE OBSZARÓW WIEJSKICH****Założenia wynikające z SOR dotyczące celu III SZRWRiR 2030:**

Odpowiedzialny rozwój to rozwój z myślą o przyszłych pokoleniach – to wzrost gospodarczy oparty na solidnych fundamentach, jakimi są: przedsiębiorczość, pracowitość, zasoby i umiejętności Polaków. Odpowiedzialny rozwój to także wielowymiarowa solidarność społeczna, której celem jest troska o dobro wspólne – solidarność między pokoleniami teraźniejszymi i przyszłymi, między poszczególnymi regionami, miastami i obszarami wiejskimi, między pracodawcami i pracownikami.

Rozwój odpowiedzialny to rozwój zrównoważony społecznie dążący do wzrostu dochodów wszystkich mieszkańców kraju przy jednoczesnym zmniejszaniu liczby osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym.

Rozwój odpowiedzialny to rozwój włączający, a nie wykluczający – odpowiedzialność to solidarność międzypokoleniowa polegająca na znajdowaniu takich rozwiązań, które pozwalają na aktywne włączenie w procesy rozwojowe wszystkich grup społecznych, dając im jednocześnie możliwość czerpania korzyści ze wzrostu gospodarczego. Pozostawienie narastających dysproporcji w rozwoju społecznym w dłuższej perspektywie może prowadzić do „wypchnięcia” niektórych grup z procesów rozwojowych, co w konsekwencji może utrwaląć ich ubożenie, jak i obszary wykluczenia społecznego.

Najlepsza inwestycja to inwestycja w człowieka – oznacza to umożliwienie wszystkim mieszkańcom wsi ich rozwoju i samorealizacji w warunkach społecznych, gospodarczych i środowiskowych nie gorszych od występujących w mieście.

Wskaźniki pomiaru celu szczegółowego III Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa SZRWRiR 2030 i ich powiązanie SOR

Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok bazowy)	Wartość w roku 2020	Wartość w roku 2030	Źródło danych
Wskaźniki kluczowe przedstawiające stopień realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju					
Osoby dorosłe uczestniczące w kształceniu lub szkoleniu (w wieku 25–64 lata)	%	3,5 (2015)	4,2	9	GUS
Stopa ubóstwa skrajnego	%	6,5 (2015)	5,5	4,5	GUS
Współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi	współczynnik	22,8 (2015)	28,5	35,4	GUS
Wskaźnik aktywnego starzenia się (AAI)	wskaźnik syntetyczny	28,1 (2014)	30,0	35,0	GUS
Wskaźniki kluczowe przedstawiające stopień realizacji celu szczegółowego III SZRWRiR 2030 Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa					
Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok bazowy)	Wartość w roku 2020	Wartość w roku 2030	Źródło danych
Udział liczby (aktywnych) rejestrowych organizacji non-profit mających siedzibę na wsi w ogólnej liczbie tych organizacji	[%]	34 (2014)	38	45	GUS
Stopa ubóstwa skrajnego na obszarach wiejskich	%	7,3% (2017)	7%	poniżej 5%	GUS
Współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi na obszarach wiejskich	współczynnik	21,3 (2017)	mniej niż 21	mniej niż 19	GUS
Liczba podmiotów gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 1 tys. mieszkańców na terenach wiejskich	[-]	76,9 (2017)	77,5	82	GUS
Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym na wsi	[-]	9,8 (2017)	10	14	GUS

Projekty strategiczne wynikające z SOR służące realizacji celu III SZRWIR 2030

Obszar	Projekt	Typ	Podmiot odpowiedzialny
Rozwój innowacyjnych firm <i>projekty również po 2020 r.</i>	Szkoła dla innowatora	programowy	MEN/ MPiT
	Akademia menedżera innowacji	kompleksowy	MPiT
Małe i średnie przedsiębiorstwa <i>projekty również po 2020 r.</i>	100 zmian dla firm - projekt realizowany również w obszarze Prawo w służbie obywatelom i gospodarce	regulacyjny	MPiT
	Centrum rozwoju MŚP	kompleksowy	MPiT
Rozwój zrównoważony terytorialnie <i>projekty realizowane również po 2020 r.</i>	Pakiet działań dla obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją	programowy	MliR
	Program ponadregionalny skierowany do najsłabszych gospodarczo obszarów 2020+	programowy	MliR
Spójność społeczna <i>projekty również po 2020 r.</i>	Polityka rodzinna i opieka nad dziećmi	programowy	MRPiPS
	Polityka społeczna wobec osób starszych 2030. Bezpieczeństwo*Uczestnictwo*Solidarność	programowy	MRPiPS
	(NIE)Samodzielni	kompleksowy	MRPiPS
	Skuteczna pomoc społeczna	kompleksowy	MRPiPS
	Ekonomia solidarności społecznej - projekt realizowany również w obszarze Kapitał ludzki i społeczny	programowy	MRPiPS
	Włączeni w edukację	kompleksowy	MEN
	Inkubator Innowacji Społecznych	kompleksowy	MliR
	Narodowy Program Mieszkaniowy	programowy	MliR
	Gwarancje dla młodzieży	programowy	MRPiPS
	Nowe szanse na wsi	programowy	MRiRW
	Strategia na rzecz Osób Niepełnosprawnych 2017–2031	programowy	MRPiPS
<i>Kapitał ludzki i społeczny</i> <i>projekty również po 2020 r.</i>	Zintegrowany System Kwalifikacji	programowy	MEN
	Inicjatywa na rzecz umiejętności	kompleksowy	MEN
	Edukacj@ w społeczeństwie cyfrowym	kompleksowy	MEN
	Program Klub	programowy	MSiT
Rozwój zrównoważony terytorialnie <i>projekty realizowane również po 2020 r.</i>	Pakiet działań na rzecz wsparcia samorządów w programowaniu i realizacji rewitalizacji	kompleksowy	MliR
	Zintegrowane Inwestycje Terytorialne PLUS	programowy	MliR
	Pakt dla obszarów wiejskich	programowy	MRiRW
	Infrastruktura dla rozwoju obszarów wiejskich	kompleksowy	MRiRW
	Pakiet działań dla obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją	programowy	MliR
	Program ponadregionalny skierowany do najsłabszych gospodarczo obszarów 2020+	programowy	MliR
	Racjonalny system finansowania JST	regulacyjny	MR/MF

Działania w ramach celu szczegółowego III *Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa*

Kierunek interwencji: III.1. Odpowiedź na zmiany demograficzne i ich następstwa

W wyniku prowadzonych analiz powinny być podejmowane działania ukierunkowane na wybrane grupy wiekowe, społeczne i zawodowe oraz ich specyficzne potrzeby, zarazem biorąc pod uwagę ich szczególny potencjał. W tym kontekście powinny być promowane wartości rodzinne, jak również małżeństwa, dzieciństwo, więzi międzypokoleniowe. Jednym z efektów działań prowadzonych na rzecz pozytywnych zmian demograficznych powinno być zapewnienie dostępu do zasobów pracy dla istniejących sektorów pracochłonnych, do których należy m.in. rolnictwo. W tym kontekście ważny wydaje się rozwój wsparcia, zachęcający do pozostania osób młodych na obszarach wiejskich.

Działania horyzontalne¹²⁸⁾:

- 3.1.1. poprawa przepływu niewykorzystanych zasobów pracy z rolnictwa do innych sektorów przez ułatwianie nabywania umiejętności i kwalifikacji zawodowych, w szczególności osób z małych i średnich gospodarstw rolnych¹²⁹⁾;
- 3.1.2. wsparcie podnoszenia kwalifikacji zawodowych mieszkańców obszarów wiejskich, reorientacji zawodowej i lepszego ukierunkowania szkoleń i doradztwa zawodowego na potrzeby lokalnego rynku pracy;
- 3.1.3. wspieranie aktywności zawodowej osób po 50. roku życia, m.in. przez aktywne instrumenty rynku pracy, programy uzupełniania lub zmiany kwalifikacji, profilaktykę zdrowotną, rozwój ekonomii społecznej;
- 3.1.4. elastyczne formy i sposoby świadczenia pracy, przeciwdziałanie dyskryminacji w zatrudnieniu, zachęty do dłuższej aktywności na rynku pracy, promocja aktywności zawodowej i społecznej seniorów (wolontariat seniorów, pomoc sąsiedzka);
- 3.1.5. poprawa dostępu do produktów i usług umożliwiających mobilność społeczną i zawodową oraz zwiększających autonomię funkcjonowania społecznego (np. teleopieki, sprzętu rehabilitacyjnego, sprzętu kompensacyjnego, innowacyjnych technologii wspomagających dla osób starszych, niesamodzielnych i niepełnosprawnych, bezpiecznych środków lub usług transportowych, nowoczesnego sprzętu komputerowego);
- 3.1.6. wzmocnienie socjalnej i zdrowotnej funkcji placówek edukacyjnych i oświatowych;
- 3.1.7. podejmowanie działań służących poprawie świadomości demograficznej społeczeństwa;
- 3.1.8. tworzenie warunków dla rozwoju „białej” i „srebrnej” gospodarki oraz ekonomii społecznej zakorzenionej w społeczności lokalnej.

Działania uzupełniające:

- 3.1.9. aktywizacja zawodowa kobiet na obszarach wiejskich, m.in. przez zorganizowane formy wsparcia i opieki dla dzieci i młodzieży, wsparcie w podejmowaniu własnej działalności gospodarczej oraz rozwoju elastycznych i niepełnoetatowych form zatrudnienia;
- 3.1.10. działania osłabiające migracje wewnętrzne i zagraniczne prowadzące do tzw. „drenażu mózgów”;
- 3.1.11. poprawa dostępu do lepszej jakości edukacji i współpraca z lokalnymi przedsiębiorcami;
- 3.1.12. dalszy rozwój technologii cyfrowych;
- 3.1.13. poprawa dostępności do wysokiej jakości usług społecznych oraz rynku pracy;
- 3.1.14. ułatwienie młodym rolnikom rozpoczęcia działalności i dostosowanie strukturalne gospodarstw rolnych po rozpoczęciu działalności;

¹²⁸⁾ Działania SOR.

¹²⁹⁾ Szkolenia i treningi budowania otwartości i aktywności na rynku pracy, podnoszenie umiejętności związanych z wykorzystywaniem technologii ICT i prowadzeniem działalności gospodarczej, rozwój doradztwa zawodowego oraz umożliwianie łączenia pracy zawodowej z aktywnością w rolnictwie.

- 3.1.15. zaprojektowanie i wdrożenie specyficznych dla terenów wiejskich form realizacji usług społecznych, zwłaszcza usług opieki długoterminowej, które gwarantują jej wysoką jakość i efektywną realizację na często rozległych i mniej dostępnych terenach;
- 3.1.16. rozwój usług asystenckich i opiekuńczych (m.in. gospodarstwa opiekuńcze), promocja aktywności zawodowej i społecznej młodzieży oraz seniorów, rozwój ekonomii społecznej czy też gospodarki doświadczeń (czasu wolnego);
- 3.1.17. wspieranie i kształcenie postaw przedsiębiorczych, szczególnie wśród ludzi młodych;
- 3.1.18. podtrzymywanie więzi rodzinnych, w tym międzypokoleniowych i międzysąsiedzkich;
- 3.1.19. wspieranie lokalnych banków: żywności, usług i czasu;
- 3.1.20. poszukiwanie innowacyjnych metod aktywizacji osób pozostających poza rynkiem pracy (np. rozwój gospodarstw rolnych świadczących usługi aktywizujące);
- 3.1.21. zaangażowanie młodzieży w życie lokalnych społeczności, w tym uczestnictwo w podejmowaniu decyzji, tworzenie sieci społeczności.

Realizując powyższe zadania, należy dążyć do formuły tzw. „wsi wielofunkcyjnej”, która rozwija się nie tylko w sektorze rolniczym, ale przez rozwój innych gałęzi lokalnej gospodarki z zachowaniem zasad proekologicznych oraz sprzyja zauważalnemu podwyższeniu jakości życia mieszkańców. Jednym z rozwiązań będzie rozwój rolnictwa społecznego, które jest innowacyjnym podejściem do rolnictwa, polegającym na wprowadzaniu usług społecznych do funkcjonujących gospodarstw rolnych. Podobne zastosowanie będą mieć również działania wykorzystujące turystyczny potencjał polskiej wsi.

Kierunek interwencji: III.2. Rozwój przedsiębiorczości i nowych miejsc pracy

Dywersyfikacja dochodów i zatrudnienia na obszarach wiejskich i rybackich wymaga rozwoju przedsiębiorczości, lokalnych rynków pracy w małych miastach oraz zwiększania aktywności gospodarczej mieszkańców tych obszarów. Dotychczasowe rozwiązania w tym zakresie okazały się niewystarczające i konieczne jest kontynuowanie wsparcia w tym obszarze.

Działania horyzontalne¹³⁰⁾:

- 3.2.1. wsparcie okołorolniczej i pozarolniczej przedsiębiorczości, w tym z wykorzystaniem różnych form wspólnotowego działania (m.in. spółdzielni);
- 3.2.2. wsparcie usług sprzyjających rozwojowi pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych (turystycznych, edukacyjnych, zdrowotnych, opiekuńczych);
- 3.2.3. aktywizacja zawodowa osób biernych zawodowo oraz długotrwale bezrobotnych (w tym szczególnie osób młodych z tzw. kategorii NEET), osób z niepełnosprawnościami, kobiet;
- 3.2.4. wspieranie sieciowej kooperacji pomiędzy IOB, przedsiębiorcami (w tym producentami rolno-spożywczymi) oraz specjalnymi strefami ekonomicznymi;
- 3.2.5. wykorzystanie potencjału rolnictwa do prowadzenia działalności gospodarczej towarzyszącej produkcji rolniczej i rybackiej¹³¹⁾, a także wspierania pozarolniczej przedsiębiorczości;
- 3.2.6. wykorzystanie potencjału polskich firm rodzinnych do rozwoju lokalnych i regionalnych łańcuchów wartości – integracja przedsiębiorców wokół lokalnych i regionalnych czempionów gospodarczych;
- 3.2.7. wsparcie rozwoju społecznej funkcji gospodarstw rolnych, łączącej rolnictwo wielofunkcyjne i usługi o charakterze społecznym (lub zdrowotnym) na poziomie lokalnym, umożliwiające dywersyfikację dochodów rolników połączoną z szerszą ofertą usług socjalnych dla osób starszych i niepełnosprawnych.

¹³⁰⁾ Działania SOR.

¹³¹⁾ M.in. przez upowszechnianie dobrych praktyk z zakresu prowadzenia i ewidencjonowania działalności gospodarczej towarzyszącej ww. rodzajom produkcji (np. sprzedaży żywności bezpośrednio konsumentom końcowym/bezpośrednio z gospodarstwa czy też rozwoju i promocji agroturystyki).

Działania uzupełniające:

- 3.2.8. rozwój usług szkoleniowych i doradczych pozwalających na zdobywanie nowych kompetencji i umiejętności przez osoby prowadzące działalność rolniczą lub rybacką;
- 3.2.9. wsparcie rozwoju mikroprzedsiębiorstw na obszarach wiejskich;
- 3.2.10. rozwój przedsiębiorczości w kierunku rozwoju lokalnych rynków pracy w małych miastach oraz zwiększania dywersyfikacji działalności gospodarczej na obszarach wiejskich¹³²⁾, w tym m.in. zależnych od rybactwa;
- 3.2.11. realizacja i promocja projektów łączących rolnictwo, rybactwo i turystykę na rzecz rozwoju zrównoważonej i odpowiedzialnej turystyki na obszarach wiejskich i rybackich oraz dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, także w zakresie otoczenia turystyki wiejskiej w wymiarze społecznym, przestrzennym i ekonomicznym¹³³⁾;
- 3.2.12. szersze zastosowanie elastycznych form pracy, także z zastosowaniem ICT¹³⁴⁾;
- 3.2.13. promowanie i wspieranie podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej, a w szczególności przedsiębiorstw społecznych;
- 3.2.14. zwiększanie dostępności usług opieki nad dzieckiem na obszarach wiejskich przez tworzenie i poprawę funkcjonowania placówek opieki nad dzieckiem oraz wsparcie budowy lub tworzenia i modernizacji niezbędnej w tym zakresie infrastruktury społecznej (budowa przedszkoli, instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3, m.in. żłobków, klubów dziecięcych);
- 3.2.15. aktywizacja pozarolniczych i pozarybackich rynków pracy, zlokalizowanych głównie w małych miastach będących lokalnymi centrami rozwoju na obszarach wiejskich.

¹³²⁾ Np. wsparcie zakładania przedsiębiorstw na obszarach wiejskich prowadzących działalność związaną ze specyfiką lokalizacji.

¹³³⁾ Wykorzystanie potencjałów w tych sektorach często związane będzie z rozwojem nowych technologii, produktów, wzorców konsumpcji, zmian preferencji indywidualnych lub społecznych. Takie podejście będzie przyczyniać się do zróżnicowania gospodarki wiejskiej i powstawania wielu nowych, atrakcyjnych miejsc pracy. Realizowane projekty powinny opierać się na wykorzystaniu lokalnych potencjałów i przewag np. agroturystyki, gastronomii, branż z dziedziny biogospodarki, usług związanych z lokalną produkcją i wartościami kulturowymi (lub regionalnymi), a także usług opiekuńczych oraz specjalistycznych usług opiekuńczych.

¹³⁴⁾ Upowszechnienie stosowania takich form pracy powinno dotyczyć pracy w niepełnym wymiarze czasu, telepracy i w dogodnym systemie godzinowym (pracownik będzie mógł dostosować rozkład godzinowego systemu pracy do potrzeb pracodawcy i własnych możliwości), umożliwiając m.in. łatwiejsze wejście lub powrót na rynek pracy opiekunów osób niesamodzielnych oraz wspierając aktywność zawodową osób po 50. roku życia.

Kierunek interwencji: III.3. Wzrost umiejętności i kompetencji mieszkańców wsi

Umiejętności i kompetencje mieszkańców obszarów wiejskich będą warunkować możliwości wykorzystania przez nich nowych możliwości rozwoju związanych z postępowaniem technologicznym, innowacjami, globalizacją rynków, nowymi łańcuchami wartości, w tym w zakresie biogospodarki. Będą także warunkować ich konkurencyjność na rynkach pracy – wiejskich, jak i miejskich, determinując równość w korzystaniu z postępu cywilizacyjnego.

Działania horyzontalne¹³⁵⁾:

- 3.3.1. rozwój usług szkoleniowych skierowanych do pracowników, przez zarówno unowocześnienie oferty szkoleń kompetencyjnych (dostosowanych do potrzeb zgłaszanych przez pracowników i pracodawców), jak również narzędzi współfinansowania systemu podnoszenia kompetencji zawodowych;
- 3.3.2. rozwój systemu kompetencji dotyczących sukcesji międzypokoleniowej dla właścicieli firm rodzinnych i podmiotów rzemieślniczych;
- 3.3.3. rozwój kompetencji cyfrowych – wsparcie w obszarze edukacji, nauki, kształcenia przez całe życie, elastyczne dopasowanie do indywidualnych potrzeb obywateli, wsparcie adresowane do grup o zróżnicowanych poziomach kompetencji cyfrowych, ze szczególnym uwzględnieniem działań na rzecz włączenia cyfrowego;
- 3.3.4. prowadzenie kampanii edukacyjno-informacyjnych na rzecz upowszechnienia korzyści z wykorzystania technologii cyfrowych.

Działania uzupełniające:

- 3.3.5. podnoszenie poziomu wiedzy i nabywanie nowych umiejętności, co powinno przekładać się na podniesienie kapitału ludzkiego oraz zwiększenie poziomu zatrudnienia i przedsiębiorczości wśród mieszkańców obszarów wiejskich;
- 3.3.6. wdrożenie zasad polityki uczenia się przez całe życie zorientowanego na ułatwianie zmiany zawodu, doskonalenia zawodowego, wejścia lub powrotu na rynek pracy (szerokie podejście do uczenia się, otwarcie uczenia się na wszystkich, partnerstwo na rzecz uczenia się przez całe życie, otwarte podejście do kwalifikacji, ułatwianie dostępu do nowych ścieżek kariery, efektywne inwestowanie w uczenie się);
- 3.3.7. wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, w tym systemu identyfikacji liderów społecznych i wspieranie ich rozwoju, podnoszenie umiejętności i kwalifikacji zawodowych osób pracujących w sektorze rolno-spożywczym oraz podnoszenie umiejętności związanych z wykorzystywaniem technologii ICT i prowadzeniem działalności gospodarczej¹³⁶⁾;
- 3.3.8. upowszechnianie (zarówno w systemie edukacji formalnej, jak i pozaformalnej) wiedzy na temat ekonomii społecznej;
- 3.3.9. poprawa w zakresie umiejętności osób dorosłych oraz ich udziału w edukacji (w tym osób o niskich kwalifikacjach), m.in. przez: wzmocnienie doradztwa edukacyjno-zawodowego, rozwój elastycznej, adresowanej do osób dorosłych oferty placówek funkcjonujących w społeczności lokalnej (w tym zwłaszcza na terenach wiejskich i w małych miastach), promocję innych form uczenia się dorosłych (uczenie się przez działanie, uczenie się w miejscu pracy oraz rozwijanie kompetencji przez realizację działań społecznych), promocję korzyści z uczenia się przez całe życie oraz korzyści z włączenia się w przestrzeń cyfrową, pozwalającą na oszczędność czasu, pieniędzy, wysiłku oraz efektywniejsze działanie w poszczególnych obszarach życia;
- 3.3.10. wdrażanie i upowszechnianie możliwości uznawania oraz potwierdzania wiedzy i umiejętności nabytych nieformalnie różnymi drogami (np. w wolontariacie), powiązanie kształcenia i szkolenia dorosłych

¹³⁵⁾ Działania SOR.

¹³⁶⁾ Realizacja powyższego kierunku interwencji powinna przyczyniać się do wyrównywania szans edukacyjnych młodzieży z obszarów wiejskich (w tym m.in. przez system stypendialny), m.in. przez uelastycznienie struktury szkolnictwa zawodowego, zapewnienie dostępu do dalszego kształcenia i praktyk zawodowych.

z europejskimi standardami nabywania kwalifikacji, szersze wykorzystanie istniejących instrumentów wsparcia (np. kwalifikacyjne kursy zawodowe, Krajowy Fundusz Szkoleniowy), rozwój kompetencji i umiejętności miękkich przez działania praktyczne w ramach edukacji pozaformalnej.

Kierunek interwencji: III.4. Budowa i rozwój zdolności do współpracy w wymiarze społecznym i terytorialnym

W ramach tego kierunku interwencji należy wzmocnić działania na rzecz aktywizacji mieszkańców obszarów wiejskich i rybackich, mające na celu pobudzenie społecznej aktywności, aktywne włączenie lokalnych społeczności w działania na rzecz rozwoju lokalnego i regionalnego oraz upowszechnianie wymiany informacji i doświadczeń w zakresie rozwoju obszarów wiejskich i rybackich. Dzięki podejmowanym inicjatywom zakłada się poprawę zaangażowania społecznego i współpracy między podmiotami publicznymi, prywatnymi, sektorem nauki i społeczeństwem obywatelskim.

Rozwijana będzie również idea inteligentnych wiosek (smart villages) rozumianych jako obszary i społeczności wiejskie opierające swój rozwój na istniejących atutach i zasobach, a ponadto wykorzystujące nowe możliwości, w których tradycyjne i nowe sieci oraz usługi są ulepszone za sprawą technologii cyfrowych i telekomunikacyjnych, innowacji oraz lepszego wykorzystania wiedzy.

Koncepcja ta nie proponuje jednak rozwiązania uniwersalnego, podobnie jak koncepcja Smart City. Jest ona wrażliwa terytorialnie, oparta na potrzebach i potencjale danego terytorium, wspierana przez nowe technologie.

Działania horyzontalne¹³⁷⁾:

- 3.4.1. kompleksowe działania obejmujące planowanie, przygotowanie i przeprowadzenie przekształceń przestrzennych i infrastrukturalnych, potrzebnych lokalnie do zachowania i poprawy funkcji gospodarczej (w tym rolnictwa), mieszkaniowej, przyrodniczej i kulturowej obszarów wiejskich na rzecz ładu przestrzennego;
- 3.4.2. wspomaganie rozwoju i powiązań funkcjonalnych małych miast i centrów gminnych, jako lokalnych ośrodków wzrostu;
- 3.4.3. promocja instrumentów współpracy i partnerstwa – włączenie mieszkańców obszarów wiejskich w działania rozwojowe w ramach RLKS i innych podobnych instrumentów wspieranych w ramach wszystkich funduszy UE oraz środkami krajowymi;
- 3.4.4. upowszechnienie instrumentów typu RLKS w systemie realizacji polityki regionalnej po przeprowadzeniu oceny skuteczności i efektywności wdrażania instrumentów terytorialnych w perspektywie 2014–2020;
- 3.4.5. aktywizacja współpracy oraz powiązań z miastami, na obszarach będących w zasięgu ich oddziaływania funkcjonalnego, w celu lepszego dostępu mieszkańców do rynku pracy, dóbr i usług publicznych (np. zarówno przez powiązanie obszarów wiejskich z siecią dróg ekspresowych i autostrad przez drogi lokalne i regionalne, jak i przez wsparcie tworzenia i rozwoju kompleksowych systemów komunikacji zbiorowej, a także rozwój dróg lokalnych na obszarach wiejskich o niskiej dostępności transportowej);
- 3.4.6. upowszechnienie wśród samorządów gminnych i powiatowych stosowania dostępnych, przetestowanych narzędzi monitoringu jakości usług publicznych i jakości życia oraz zastosowanie zachęt dla JST do regularnego monitorowania tego obszaru w celu lepszego dostosowania usług do sytuacji lokalnej i oczekiwań obywateli;
- 3.4.7. wzmocnianie społeczności lokalnej – realizacja oddolnych inicjatyw, np. świadome kupowanie lokalnych produktów, wspieranie postaw przedsiębiorczych wpływających na rozwój społeczności lokalnych, wolontariat senioralny, mentoring dla osób młodych, lokalne banki żywności, usług i czasu, usprawnienie procesów komunikacji społecznej oraz wymiana wiedzy, budowanie partnerstw międzysektorowych w społecznościach lokalnych.

¹³⁷⁾ Działania SOR.

Działania uzupełniające:

- 3.4.8. skuteczniejsze wykorzystanie różnych form partnerstwa i współpracy instytucji;
- 3.4.9. szersze zastosowanie formuły budowania partnerstw trójsektorowych (podmiotów sektora publicznego, społecznego i gospodarczego), np. w ramach działań RLKS;
- 3.4.10. większe skoordynowanie działań oddolnych w ramach podejścia LEADER (lub szerzej RLKS), które powinno się przejawiać nie tylko w większej integracji systemu wdrażania, ale przede wszystkim na poziomie strategicznym, stanowiąc istotny element systemu zarządzania rozwojem Polski;
- 3.4.11. koordynacja w zakresie rozwoju społecznego na poziomie lokalnym, a także zwiększenie udziału wspólnot w programowaniu i wyznaczaniu kierunków działań podejmowanych przez samorządy w sferze społecznej, m.in. przez wdrożenie lokalnych programów rozwoju społecznego (LPRS)¹³⁸;
- 3.4.12. budowa wśród mieszkańców obszarów wiejskich umiejętności korzystania z e-umiejętności, zwiększanie dostępu do e-zdrowia i innych podstawowych usług;
- 3.4.13. budowa współpracy międzyterytorialnej w oparciu o promocję lokalnych produktów, wspieranych przez technologię i ICT, inteligentną specjalizację projektów rolno-spożywczych, turystyki, działalności kulturalnej itp.

Kierunek interwencji: III.5. Rozwój ekonomii i solidarności społecznej na obszarach wiejskich

Celem działań podejmowanych w ramach tego kierunku interwencji jest poprawa zaangażowania społecznego i współpracy między podmiotami publicznymi, prywatnymi, sektorem nauki i społeczeństwem obywatelskim poprzez skuteczniejsze wykorzystanie różnych form partnerstwa i współpracy instytucji. Realizacja tego kierunku interwencji ma na celu przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu (w tym w szczególności przeciwdziałanie ubóstwu i wykluczeniu dzieci, młodzieży oraz osób starszych i z niepełnosprawnościami), integrację przez aktywizację społeczną i zawodową, rozwój wysokiej jakości usług społecznych, rozwój kapitału społecznego oraz promocję ekonomii społecznej i solidarnej.

Działania horyzontalne¹³⁹:

- 3.5.1. wykorzystanie sportu i aktywności fizycznej jako narzędzia budowy kapitału społecznego (wolontariat sportowy, lokalne inicjatywy sportowe, włączanie społeczne przez sport grup defaworyzowanych, np. osób niepełnosprawnych, ubogich);
- 3.5.2. włączanie obywateli i podmiotów ekonomii społecznej (w tym organizacji pozarządowych) w realizację usług społecznych na rzecz osób niesamodzielnych i zagrożonych wykluczeniem społecznym;
- 3.5.3. rozwijanie sektora ekonomii społecznej jako miejsca aktywizacji i pracy dla osób o ograniczonej zatrudnialności na otwartym rynku (np. wsparcie tworzenia PES i usługi dla PES, instrumenty zwrotne, partnerstwo publiczno-społeczne).

Działania uzupełniające:

- 3.5.4. zapobieganie wykluczeniu społecznemu;
- 3.5.5. odtwarzanie więzi kooperacyjnych;
- 3.5.6. wspieranie rozwoju podmiotów ekonomii społecznej, będących alternatywnym źródłem dochodu dla mieszkańców obszarów wiejskich;
- 3.5.7. upowszechnianie myślenia w kategoriach wspólnoty lokalnej i wspólnego dobra;
- 3.5.8. budowanie tożsamości lokalnej i ponadsektorowego partnerstwa na rzecz rozwoju konkretnej społeczności;

¹³⁸ LPRS tworzone będą przy udziale podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej (PES) oraz samych mieszkańców. W programach tych m.in. zintegrowane będą różne dokumenty planistyczne tworzone przez władze samorządowe. Dokumenty te wyznaczą także zadania i usługi, których realizację należy powierzyć PES.

¹³⁹ Działania SOR.

- 3.5.9. tworzenie i rozwój spółdzielni socjalnych (adresowanych w szczególności do długotrwale bezrobotnych, niepełnosprawnych) lub wdrożenie rozwiązań dotyczących funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych (przedsiębiorstwo powiązane z konkretnym terytorium i dostarczające usługi publiczne na rzecz danej społeczności);
- 3.5.10. działania na rzecz wzmocnienia i rozwoju kapitału społecznego, który odgrywa coraz większą rolę w rozwoju danych terenów;
- 3.5.11. aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich, realizowana w oparciu o pobudzanie społecznej aktywności, aktywne włączenie lokalnych społeczeństw w działania na rzecz rozwoju lokalnego i regionalnego oraz upowszechnianie wymiany informacji i doświadczeń w zakresie rozwoju obszarów wiejskich (np. za pomocą dedykowanych sieci ICT czy też sieciowania instytucji i organizacji o charakterze społecznym);
- 3.5.12. zaangażowanie doradztwa rolniczego w działania na rzecz rozwoju przedsiębiorczości społecznej na obszarach wiejskich.

Obszary wpływające na osiągnięcie celów strategii

Podsumowanie wyników diagnozy ze strategicznymi rozstrzygnięciami

Dotychczasowy monitoring realizacji zadań dedykowanych obszarom wiejskim w poszczególnych strategiach zintegrowanych opierał się na weryfikacji ex-post realizacji działań w zakresach przypisanych właściwym resortom. Z tego względu, w celu zapewnienia ciągłości monitorowania wsparcia obszarów wiejskich w ramach poszczególnych strategii zintegrowanych, **w sprawozdaniach z realizacji SOR będą wyodrębnione informacje, na ile projekty strategiczne i działania są ukierunkowane (ex-ante) na obszary wiejskie i jakie są rezultaty ich wdrożenia (ex-post).**

Równolegle od 2018 r. wdrażany jest administrowany przez KPRM system informatyczny MonAliZa, obsługujący monitoring operacyjny projektów strategicznych, wśród których znajdują się koordynowane przez MRiRW zarówno projekty SOR, jak i Planu dla Wsi.

Wynikiem dążenia do silniejszego ukierunkowania wsparcia na rezultaty jest m.in. **propozycja KE zmiany modelu wdrażania WPR w nowym okresie programowania 2021–2027. Nowe podejście polegać ma m.in. na objęciu wszystkich działań** (zarówno płatności bezpośrednich, jak i obecnego PROW) **jednym planem strategicznym**, w którym państwo członkowskie w oparciu o analizę SWOT określi zakres potrzeb i instrumentów interwencji niezbędnych do realizacji 9 unijnych celów, z uwzględnieniem uwarunkowań krajowych. Proces programowania, wdrażania, monitorowania i rozliczeń finansowych ma być oparty o zestaw wskaźników produktu, rezultatu i oddziaływania, co ma zapewnić silniejsze ukierunkowanie i zintegrowanie działań. Zintegrowanie w jednym dokumencie programowym obu funduszy WPR, wzmocnienie aspektu strategicznego i silne powiązanie z celami unijnymi przesądziło o **wyłączeniu EFRROW z mechanizmu umowy partnerstwa w projektach aktów prawnych UE na nową perspektywę finansową 2021–2027.**

Zapewnienie stabilnego finansowania rozwoju wsi i sektora rolno-spożywczego jest warunkiem realizacji działań rozwojowych w tych obszarach. Dotyczy to zarówno możliwości realizacji inwestycji publicznych finansowanych ze środków krajowych lub europejskich, jak i realizacji inwestycji finansowanych ze środków prywatnych. Wyzwaniem na kolejne lata pozostaje więc **podniesienie efektywności i pełniejsza koordynacja wydatków publicznych na rozwój wsi, rolnictwa i rybactwa.** W latach 2021–2027 (2030) zwiększy się rola instytucji finansowych, których oferta w coraz większym zakresie stanowi uzupełnienie wsparcia krajowego, unijnego i środków własnych rolników, przetwórców i przedsiębiorców z obszarów wiejskich.

*„Pogłębiający się dyspartyet między wzrostem PKB i wzrostem wydajności a wzrostem płac wymaga **wzmocnienia komponentu społecznej solidarności i zrównoważonego rozwoju**, tak by równomiernie dzielić korzyści płynące ze wzrostu gospodarczego.”*

Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Mieszkańcy obszarów wiejskich powinni w większym stopniu budować kapitał prywatny oparty na oszczędnościach. Na obszarach wiejskich niezbędne jest budowanie kultury oszczędzania, ponieważ poziom oszczędności mieszkańców wsi stanowi w dużym stopniu o ich możliwościach inwestycyjnych. Oferowane instrumenty finansowe powinny m.in. umożliwić sfinansowanie wkładu własnego dla beneficjentów pomocy publicznej, którzy nie mają dostatecznej ilości nakładów finansowych, przy czym zasady ich udzielania nie mogą zagrażać stabilności i płynności finansowej gospodarstw rolnych oraz przedsiębiorstw.

Ważnym elementem zarządzania rozwojem sektora rolno-żywnościowego, a także środkiem na rzecz podniesienia poziomu ochrony konsumentów, w tym utrzymania zaufania odbiorców (również zagranicznych) do polskiej oferty eksportowej, jest **dążenie do integracji nadzoru w całym łańcuchu rolno-spożywczym.** Takie zmiany pozwolą na poprawę skuteczności i efektywności systemu nadzoru nad bezpieczeństwem i jakością żywności poprzez lepszą organizację pracy, optymalne wykorzystanie zasobów kadrowych i majątkowych, w tym bazy laboratoryjnej oraz specjalistycznego sprzętu pozostającego w dyspozycji obecnych inspekcji. Pozwolą

także na zmniejszenie obciążeń administracyjnych przedsiębiorców, obniżając ryzyko prowadzenia działalności gospodarczej i redukując koszty.

Nauka i doradztwo rolnicze w Polsce ma długoletnią tradycję, a jego efektywne funkcjonowanie jest niezbędne dla zapewnienia konkurencyjności krajowego rolnictwa oraz dalszego rozwoju obszarów wiejskich w warunkach nowych wyzwań. Zwiększenie efektywności funkcjonowania krajowych jednostek badawczo-rozwojowych, działających w obszarze sektora żywnościowego wymaga **silniejszej integracji, konsolidacji i koordynacji działalności badawczo-rozwojowej tych jednostek wokół celów przyjętych w dokumentach strategicznych**. Doradcy w swojej pracy powinni dysponować odpowiednimi narzędziami i dostępem do informacji niezbędnej do realizacji powierzonych im zadań, w tym również wykorzystujących nowoczesne techniki cyfrowe.

Mając na uwadze znaczenie innowacyjnych rozwiązań dla poprawy konkurencyjności rolnictwa i obszarów wiejskich, w ramach tego kierunku interwencji szczególny nacisk położony zostanie na wzmacnianie współpracy i powiązań między nauką a praktyką rolniczą, za pośrednictwem doradztwa rolniczego. Szczególną rolę w tym obszarze odgrywa obecnie Sieć na rzecz innowacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich, oparta o 16 wojewódzkich ODR i CDR w Brwinowie oraz popularyzacja podejścia multisektorowego w realizacji projektów na rzecz innowacji.

Konieczne jest nabywanie trwałej zdolności adaptowania się do nowych wyzwań i zadań, w tym m.in. uczenia się, przez instytucje zarządzające rozwojem rolnictwa, rybactwa i obszarów wiejskich oraz kształtowanie wśród pracowników rolnej administracji publicznej kompetencji kluczowych dot. kreatywności, umiejętności uniwersalnych – np. uczenia się, identyfikowania i rozwiązywania problemów, współpracy w zespole, aktywnego uczestnictwa w kulturze i życiu obywatelskim. **Organizacje administracji, nauki i doradztwa rolniczego**, aby były społecznie odpowiedzialne, współpracujące i uczestniczące, a jednocześnie promowały wzrost wspólnot praktyków na poziomie lokalnym i globalnym, **muszą być organizacją uczącą się**.¹⁴⁰⁾

Niezbędne jest też **wsparcie wiejskich JST w doskonaleniu metod zarządzania procesami rozwojowymi i zarządzania przestrzenią**. Wsparcie to może przybierać różne formy oraz wykorzystywać elementy sieciowania (np. wspólna platforma zarządzająca programami szkoleniowymi i mentorskimi dla JST, upowszechnienie dobrych praktyk, wymiana doświadczeń i wzajemnego uczenia się w zakresie zarządzania i wdrażania polityki rozwoju na poziomie funkcjonalnym i lokalnym).

Obszary wiejskie, rolnictwo i rybactwo realizują szereg publicznych funkcji wykraczających poza sferę rynku. Tym samym są włączone w system planowania budżetu i polityk UE i budżetu krajowego. **W odniesieniu do tych obszarów i sektorów wzrost potrzeb finansowych wynika z rosnących oczekiwań społecznych oraz strategicznych rozstrzygnięć państwa na rzecz odpowiedzialnego rozwoju sprzyjającego spójności społecznej, równości szans, przeciwdziałania polaryzacji obszarów i grup społecznych**. Potrzeby te będą wzmacniane tendencją do wzrostu nierówności dochodów w gospodarce w ślad za globalizacją i zmianami technologii oraz struktur rynkowych. W związku z powyższym SZWRWiR 2030 zakłada stabilny poziom finansowania tego obszaru mierzony udziałem w budżetach unijnych i krajowym.

¹⁴⁰⁾ Czyli organizacją, która posiada spójną wizję i zdefiniowane cele strategiczne realizowane przez pracowników, w tym przez stałe poszerzanie ich zdolności i umiejętności, oraz realizację wspólnych projektów.

Główne założenia wynikające z SOR

**MODEL ODPOWIEDZIALNEGO ROZWOJU OZNACZA
WIĘKSZE UCZESTNICTWO W PROCESACH ROZWOJOWYCH OBSZARÓW WIEJSKICH**

Założenia wynikające z SOR dotyczące celu I SZRWRiR 2030:

Odpowiedzialny rozwój to m.in. odpowiednia równowaga między środkami krajowymi i zagranicznymi wspierającymi rozwój. Powiększanie długu wobec zagranicy – publicznego i prywatnego – w dłuższej perspektywie ogranicza możliwość czerpania korzyści ze wzrostu gospodarczego. Odpowiedzialny rozwój oznacza politykę budowania krajowego kapitału, w szczególności przez zwiększanie oszczędności, i jego inwestowanie. Oznacza również mobilizowanie kapitału polonijnego.

Odpowiedzialność przejawia się w sposobie zarządzania procesami rozwojowymi w kraju. Rola państwa w gospodarce nie może sprowadzać się jedynie do bardziej lub mniej efektywnej redystrybucji środków finansowych. Tylko efektywne i skoordynowane instytucje publiczne nastawione na obywateli i przedsiębiorstwa mają potencjał do zarządzania politykami publicznymi, tak aby skutecznie reagować na stojące przed społeczeństwem i gospodarką wyzwania. Odpowiedzialny rozwój to także nowa filozofia gospodarowania państwowymi aktywami – oparta na budowaniu ich wartości, co przyczyni się do wzmocnienia polskiej gospodarki.

Solidne finanse publiczne fundamentem rozwoju sektora rolno-spożywczego – to rozsądne gospodarowanie finansami publicznymi i stabilne źródło finansowania sektora. Planowane działania rozwojowe muszą uwzględniać możliwości finansowe budżetu państwa oraz jednostek samorządu terytorialnego, tak aby nadmierne zadłużenie nie stanowiło bariery rozwojowej dla przyszłych pokoleń.

Wskaźniki pomiaru Obszary wpływające na osiągnięcie celów SZRWRiR 2030 i ich powiązanie SOR

Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok bazowy)	Wartość w roku 2020	Wartość w roku 2030	Źródło danych
Wskaźniki kluczowe przedstawiające stopień realizacji <i>Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju</i>					
Wskaźnik efektywności rządzenia	wskaźnik przyjmujący wartości od minus 2,5 do 2,5 0	0,8 (2015)	1,0	1,3	Bank Światowy
Cyfrowe plany zagospodarowania	%	66	100	.	Analiza badania PZP 1, MI
Stopa inwestycji sektora instytucji rządowych i samorządowych	% PKB	4,4 (2015)	powyżej średniej dla państw UE	powyżej średniej dla państw UE	Eurostat/ GUS
Wskaźniki kluczowe przedstawiające stopień realizacji <i>Obszarów wpływających na osiągnięcie celów SZRWRiR 2030</i>					
Wskaźnik	Jednostka miary	Wartość bazowa (rok bazowy)	Wartość w roku 2020	Wartość w roku 2030	Źródło danych
Udział wydatków na rolnictwo i łowiectwo w budżecie państwa ¹⁴¹⁾	%	1,18 (2019)	Nie mniej niż 1,2	Nie mniej niż 1,2	MF
Udział powierzchni pokrytej miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni gmin wiejskich i miejsko-wiejskich	%	28,6 (2017) ¹⁴²⁾		40	MiR
Liczba rolników korzystających z TUL ¹⁴³⁾	Liczba rolników	0	0	1,2 mln	ARiMR

¹⁴¹⁾ Planowane na poziomie ustawy budżetowej na rok 2019 z dnia 16 stycznia 2019 r. (Dz. U. poz. 198) – dane z Tabeli Wydatki budżetu państwa na rok 2019 Dział 010 Rolnictwo i łowiectwo.

¹⁴²⁾ Na podstawie wyników badania statystycznego „Lokalne planowanie i zagospodarowanie przestrzenne”.

¹⁴³⁾ Farm sustainability tool.

Projekty strategiczne wynikające z SOR służące realizacji Obszarów wpływających na osiągnięcie celów strategii SZRWRiR 2030

Obszar	Projekt	Typ	Podmiot odpowiedzialny
Małe i średnie przedsiębiorstwa <i>projekty również po 2020 r.</i>	Efektywny system doradztwa rolniczego	kompleksowy	MRiRW
	Linia pożyczkowa i fundusz rozwoju rolnictwa	kompleksowy	MRiRW
Kapitał dla rozwoju <i>projekt również po 2020 r.</i>	Polityka inwestycyjna	programowy	MliR
Kapitał dla rozwoju <i>projekt do 2020 r.</i>	EFIS dla polskiej gospodarki	programowy	MliR
	Polityka rządu w zakresie rozwoju PPP	programowy	MliR
	Program Budowy Kapitału	programowy	MliR
Rozwój zrównoważony terytorialnie <i>projekt również po 2020 r.</i>	Racjonalny system finansowania JST	regulacyjny	MR/MF
	Centrum Wsparcia Doradczego (CWD)	kompleksowy	MliR
Prawo w służbie obywatelom i gospodarce <i>projekty również po 2020 r.</i>	Rozwój systemu oceny wpływu regulacji oraz partycypacji społecznej w procesie stanowienia prawa	programowy	MliR
	Nowe Prawo zamówień publicznych	regulacyjny	MPiT
Instytucje prorozwojowe i strategiczne zarządzanie rozwojem <i>projekt również po 2020 r.</i>	Zintegrowane dokumenty	kompleksowy	MliR
E-państwo <i>projekt do 2020 r.</i>	Program Zintegrowanej Informatyzacji Państwa	programowy	MC
Finanse publiczne <i>projekty również po 2020 r.</i>	Uszczelnienie systemu poboru podatków	programowy	MF
	Reforma systemu planowania i realizacji budżetu państwa	kompleksowy	MF
Efektywność wykorzystania środków UE <i>projekty również po 2020 r.</i>	Efektywne fundusze	kompleksowy	MliR
	Zintegrowany system inwestycji rozwojowych po 2020 r.	kompleksowy	MliR

Działania w ramach trzech obszarów wpływających na osiągnięcie celów strategii

Obszar A: Sprawne zarządzanie rozwojem

Zintegrowane zarządzanie rozwojem obszarów wiejskich będzie obejmowało: (i) programowanie, (ii) wdrażanie oraz (iii) monitorowanie i ocenę wsparcia obszarów wiejskich i rolnictwa ze środków innych polityk unijnych, w tym WPR i PS oraz krajowych. W odniesieniu do polityki krajowej powyższy kierunek interwencji będzie obejmował ocenę wpływu, a także na jej podstawie większe ukierunkowanie na obszary wiejskie i sektor rolno-żywnościowy poszczególnych projektów i działań SOR.

Z kolei zintegrowane zarządzanie rozwojem obszarów w ramach innych polityk wspólnotowych będzie obejmowało, poza programowaniem wsparcia i wymiarem finansowym (analogicznie jak w przypadku Umowy Partnerstwa oraz Programów Operacyjnych), przygotowywany przez MliR system monitorowania wsparcia dla obszarów wiejskich w ramach PS. Takie rozwiązanie zapewni spójność z mechanizmem weryfikowania wpływu polityk unijnych i krajowych na rozwój obszarów wiejskich (*rural proofing*), który został ujęty w komunikacie KE w sprawie przyszłości rolnictwa i żywności.

Działania horyzontalne¹⁴⁴⁾:

- A. 1. usprawnienie procesów zarządzania w administracji oraz systemów zarządzania jakością w instytucjach publicznych (administracja, samorząd, wymiar sprawiedliwości);
- A. 2. opracowywanie i podejmowanie projektów dialogu strategicznego z szerokimi grupami interesariuszy, dotyczących żywotnie ważnych problemów i rozwiązań, zwłaszcza innowacyjnych (dotyczących społeczeństwa, państwa, gospodarki, kultury, standardów cywilizacyjnych);
- A. 3. wprowadzenie podejścia projektowego – „kultury” pracy projektowej w administracji, a w konsekwencji efektywnych metod zarządzania projektami w sferze publicznej;
- A. 4. wzmocnienie (bądź wyodrębnienie) w ramach jednostek administracji publicznej komórek pełniących rolę analityczno-studialną, które będą zdolne do przygotowywania adekwatnych, innowacyjnych koncepcji rozwojowych oraz ich kreatywnego zastosowania;
- A. 5. udoskonalenie kompetencji analitycznych, w tym zdolności do dokonywania analizy kosztów i korzyści interwencji publicznych, ekonometrycznej i statystycznej analizy danych, wykorzystania nowoczesnych technik przetwarzania informacji zawartych w wielkich zbiorach danych (*big data*);
- A. 6. monitoring i ewaluacja efektów interwencji kierowanej na rzecz rozwoju obszarów wiejskich (w ramach Podkomitetu ds. rozwoju obszarów wiejskich powołanego przy Komitecie Koordynacyjnym ds. Polityki Rozwoju);
- A. 7. działania szkoleniowe w zakresie PPP dla jednostek publicznych wszystkich szczebli i przedsiębiorców;
- A. 8. reorganizacja nadzoru nad spółkami Skarbu Państwa i wspieranie ich zaangażowania w inwestycje rozwojowe;
- A. 9. wdrożenie Paktu dla obszarów wiejskich, łączącego ze sobą wszystkie działania o charakterze systemowym (zmiany legislacyjne, instytucjonalne, programowe) oraz inwestycyjnym, związane z procesem zarządzania obszarami wiejskimi;
- A. 10. wypracowanie, a następnie wzmocnienie systemu koordynacji polityk i instrumentów wsparcia na rzecz rozwoju obszarów wiejskich¹⁴⁵⁾;
- A. 11. wypracowanie systemu koordynacji polityk na rzecz wsparcia obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją¹⁴⁶⁾;

¹⁴⁴⁾ Działania SOR.

¹⁴⁵⁾ Dyskusje szczegółowe w tych kwestiach będą prowadzone w ramach Podkomitetu ds. obszarów wiejskich powołanego przy Komitecie Koordynacyjnym ds. Polityki Rozwoju.

¹⁴⁶⁾ Jw.

- A. 12. zbudowanie systemu kompleksowego doradztwa dla gmin (sieć krajowych i regionalnych centrów doradztwa) w zakresie m.in. zamówień publicznych, prawa europejskiego, przygotowania inwestycji do realizacji, pozyskiwania środków finansowych krajowych i europejskich na realizację projektów rozwojowych będących w dyspozycji różnych dysponentów, dostarczania dobrych praktyk (m.in. w zakresie konsultacji społecznych, partycypacyjnego planowania przestrzennego, budżetu partycypacyjnego, innowacyjnych sposobów dostarczania usług publicznych, współpracy z przedsiębiorcami czy oceny wpływu gospodarczego realizowanych przedsięwzięć);
- A. 13. upowszechnienie dobrych praktyk i wdrożenie projektów pilotażowych dotyczących rozwoju lokalnego, np. wykorzystanie dostępnych instrumentów gospodarki nieruchomościami gminnymi i planowania przestrzennego do tworzenia mikrostraf aktywności gospodarczej, centrów handlu lokalnego, modelowania efektywnej współpracy samorządów z przedsiębiorcami, dostosowania i wykorzystania zasobów pracy do potrzeb rynkowych;
- A. 14. podniesienie jakości decyzji publicznych przez upowszechnienie szkolenia radnych, w tym likwidacja przeszkód prawnych w tym obszarze;
- A. 15. rozwój statystyki służącej prowadzeniu analiz i prognoz na potrzeby polityki regionalnej, w tym polityki miejskiej, rozwoju wsi i różnego typu obszarów funkcjonalnych (np. aglomeracji, miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją) oraz rozbudowa funkcjonalności terytorialnej bazy STRATEG;
- A. 16. integracja baz danych istniejących na poziomie gminnym, powiatowym czy wojewódzkim w celu lepszego diagnozowania potrzeb i efektywniejszego wydatkowania środków publicznych;
- A. 17. podnoszenie jakości i integracja funkcjonalna zarządzania obszarami wiejskimi i miejskimi na poziomie lokalnym i ponadlokalnym;
- A. 18. stworzenie mechanizmów i systemu koordynacji dla zintegrowanego podejścia terytorialnego w odniesieniu do różnych obszarów funkcjonalnych w ramach Podkomitetu ds. obszarów wiejskich oraz Podkomitetu ds. wymiaru terytorialnego, działających przy Komitecie Koordynacyjnym ds. Polityki Rozwoju.

Działania uzupełniające:

- A. 19. opracowanie spójnej koncepcji wsparcia rozwoju obszarów wiejskich ze środków publicznych, w tym w szczególności środków europejskich na lata 2021–2027 (2030);
- A. 20. wzmocnienie systemu zarządzania obszarami wiejskimi przez oddolne konstruowanie wizji, strategii i planów danego terenu.

Obszar B: Stabilne finansowanie rozwoju

Finanse, zapewniając zaspokojenie bieżących potrzeb społeczności wiejskich w zakresie podstawowych usług publicznych, powinny jednocześnie stwarzać możliwości zwiększenia wydatków rozwojowych oraz uwzględnić zagrożenia wynikające z pułapki demograficznej (wzrost wskaźnika obciążeń demograficznych, migracje z obszarów wiejskich osób młodych o największym potencjale rozwoju, nadmierny wzrost postaw konsumpcyjnych) i pułapki słabości instytucjonalnej (stałe rosnące koszty administracyjne, brak realizacji przez JST celów rozwojowych wynikających ze zintegrowanego systemu dokumentów strategicznych, kierowanie się w inwestycjach i wyborach strategicznych „kalendarzem wyborczym”).

Działania horyzontalne¹⁴⁷⁾:

- B. 1. efektywny udział Polski w debacie dotyczącej budżetu UE po 2020 r. (w tym odnośnie do PS oraz WPR) i klucza jego podziału;
- B. 2. efektywny udział strony polskiej w przygotowaniu rozporządzeń unijnych na kolejną perspektywę finansową;
- B. 3. prace analityczne i koncepcyjne dotyczące stworzenia systemu finansowania ze środków krajowych i zagranicznych publicznych rozwoju sektora rolno-spożywczego;
- B. 4. wdrożenie mechanizmów likwidujących luki finansowania dla przedsięwzięć rozwojowych na poziomie lokalnym i regionalnym dzięki wykorzystaniu potencjału Grupy PFR oraz lokalnych i regionalnych instytucji finansowych (w tym banków spółdzielczych);
- B. 5. dostosowanie wykorzystania środków w ramach obecnej perspektywy finansowej UE i ich ukierunkowanie na realizację celów SOR¹⁴⁸⁾;
- B. 6. wypracowanie rozwiązań umożliwiających pozyskanie środków z budżetu UE w kolejnej perspektywie finansowej w związku z realizacją SOR;
- B. 7. przeprowadzenie pilotażu w wybranych JST dotyczącego wykorzystania nowego narzędzia prognozowania finansowego w celu poprawy zarządzania finansowego i utrzymania długookresowej równowagi finansowej w samorządach oraz powszechniejszego stosowania Systemu Zarządzania Budżetem Jednostek Samorządu Terytorialnego Besti@¹⁴⁹⁾;
- B. 8. wprowadzenie mechanizmów służących aktywizacji samorządów do pozyskiwania wyższych dochodów własnych przeznaczonych na finansowanie zadań własnych, w tym rozwojowych.

Działania uzupełniające:

- B. 9. wypracowanie rozwiązań umożliwiających wyrównywanie poziomu dopłat unijnych wśród członków UE;
- B. 10. skuteczne i efektywne wykorzystywanie dostępnych źródeł finansowania (krajowych, UE i innych międzynarodowych);¹⁵⁰⁾
- B. 11. aktywny udział w procesie kreowania polityk UE, w tym w zakresie ustalania budżetu i kryteriów alokacji środków;
- B. 12. usprawnienie polityki gospodarczej w zakresie inwestycji w rolnictwie i na obszarach wiejskich;
- B. 13. przygotowanie i wdrożenie rozwiązań legislacyjnych dotyczących zasad finansowania rolnictwa, rybactwa i rozwoju obszarów wiejskich oraz instrumentów finansowych;
- B. 14. wypracowanie rozwiązań zapewniających efektywne wykorzystanie środków z budżetu UE (w szczególności WPR, WPRyb, PS, Programów ramowych) w kolejnej perspektywie finansowej w związku z realizacją SZRWRiR;

¹⁴⁷⁾ Działania SOR.

¹⁴⁸⁾ Projekt strategiczny w tym zakresie został opisany w obszarze Efektywność wykorzystania środków UE.

¹⁴⁹⁾ JST otrzymają narzędzie informatyczne wspomagające proces planowania nowych przedsięwzięć, umożliwiające optymalizację doboru projektów do realizacji w kolejnych latach i sposobu ich finansowania, z uwzględnieniem długoterminowych skutków finansowych zrealizowanych przedsięwzięć dla budżetów JST. Opracowany zostanie również zestaw wskaźników finansowych obrazujących konsekwencje planowanych przedsięwzięć.

¹⁵⁰⁾ W tym m.in. przegląd dostępnych krajowych instrumentów finansowych zwiększających rozwój inwestycji i zarządzanie ryzykiem.

- B. 15. poszerzanie źródeł finansowania inwestycji rozwoju obszarów wiejskich ze środków krajowych oraz z instytucji międzynarodowych (EBI, EFI, EBOIR);
- B. 16. szersze wykorzystanie instrumentów finansowych (np. pożyczki, kredyty, poręczenia, gwarancje spłaty kredytów) jako alternatywy dla instrumentów dotacyjnych w ramach środków z budżetu UE;
- B. 17. zapewnienie dostępu do pakietów usług oferowanych przez PFR;
- B. 18. wspieranie zaangażowania spółek Skarbu Państwa w inwestycje rozwojowe;
- B. 19. wprowadzanie usprawnień we wdrażaniu środków krajowych i europejskich przez programy rozwoju z zachowaniem standardów zarządzania zmianą i uproszczeń;
- B. 20. uruchomienie stałych mechanizmów finansowania budżetowego i ze środków unijnych oraz opracowania systemu doskonalenia zawodowego i metodycznego dla nauczycieli szkół rolniczych;
- B. 21. optymalizacja wykorzystania środków finansowych na naukę oraz optymalizowanie kosztów badań i wypracowanie mechanizmów „usieciowienia” instytucji nadzorowanych przez MRiRW;
- B. 22. zwiększenie zaangażowania środków UE w rozwój szkolnictwa zawodowego (np. szkolenia z zakresu przygotowania projektów i pozyskiwania środków UE dla nauczycieli i pracowników niepedagogicznych).

Obszar C: Trwała zdolność kreacji i uczenia się

Wobec wyzwań stojących przed nowoczesnym rolnictwem oraz obszarami wiejskimi konieczna jest **integracja systemów edukacji rolniczej i doradztwa, przez oparcie systemu wiedzy rolniczej o szkoły rolnicze (jako centra lokalne) w powiązaniu z CDR i Krajowym Centrum Edukacji Rolniczej** (jako centrum krajowe). Tak zintegrowana edukacja i doradztwo rolnicze stanowią mogą kompleksowy system kształcenia, wdrażania wiedzy rolniczej, a także okołorolniczej (turystycznej, społecznej i edukacyjnej) oraz doskonalenia zawodowego i praktycznego uczestników tych procesów.

Do realizacji tego celu konieczne jest m.in. **doskonalenie systemu nadzoru szkół rolniczych przez MRiRW oraz stworzenie warunków finansowania ich rozwoju i wdrażania standardów kwalifikacji zawodowych nauczycieli szkół rolniczych**. Ważne będzie również uelastycznienie struktury szkolnictwa zawodowego i zapewnienie dostępu do dalszego kształcenia¹⁵¹).

Działania horyzontalne¹⁵²:

- C. 1. rozwój usług szkoleniowych i doradczych dla osób prowadzących rolniczą lub pozarolniczą działalność gospodarczą, właścicieli przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych, a także kadr zarządzających podmiotami gospodarczymi;
- C. 2. wykorzystanie środków EFSI na rzecz podnoszenia potencjału polskich podmiotów aplikujących o środki programów zarządzanych centralnie przez KE, w tym Horyzontu 2020;
- C. 3. po 2020 r. ścisłe powiązanie interwencji funduszy europejskich z jednolitym systemem wsparcia innowacyjności w wymiarze krajowym i europejskim;
- C. 4. zwiększenie zaangażowania polskiej administracji i kluczowych interesariuszy w procesy związane z opracowywaniem programów horyzontalnych UE (szczególnie programów badawczych UE), w tym aktywny udział w ustalaniu tematyki i narzędzi implementacji programów o istotnym znaczeniu dla Polski (np. realizowane przez wspólne przedsięwzięcia);
- C. 5. systemowa aktywizacja dużego przemysłu lub spółek Skarbu Państwa i jednostek B+R w zakresie aplikowania do programów zarządzanych centralnie przez KE, w tym do Horyzontu 2020;
- C. 6. przygotowanie spójnego planu komplementarnych inwestycji o charakterze prorozwojowym i innowacyjnym przeznaczonych do finansowania z EFSI (w ramach PS oraz WPR i WPRyB), EFIS, CEF, Horyzontu 2020 oraz innych programów UE i funduszy (np. Mechanizmu EOG, norweskie,

¹⁵¹) Wprowadzenie dwustopniowej szkoły branżowej zwiększającej drożność kształcenia zawodowego i ułatwiającej jej absolwentom podejmowanie wyborów edukacyjnych i zawodowych.

¹⁵²) Działania SOR.

- szwajcarskie) wraz ze wskazaniem najbardziej pożądanej formy wsparcia (wsparcie zwrotne, dotacyjne)¹⁵³);
- C. 7. wsparcie działań mających na celu budowanie bezpieczeństwa danych na poziomie UE;
 - C. 8. tworzenie modelu edukacji przez całe życie, uwzględniającego potrzeby gospodarki cyfrowej;
 - C. 9. wspomaganie rozwoju technologii opartych na otwartych standardach zapewniających interoperacyjność.

Działania uzupełniające:

- C. 10. dopasowanie rolniczego szkolnictwa zawodowego do potrzeb rolnictwa 4.0. – współpraca szkół i samorządów lokalnych z producentami rolnymi i przetwórcami, silniejszy nacisk na kształtowanie umiejętności praktycznych, monitorowanie zmian w sektorze rolno-spożywczym pod kątem zapotrzebowania na umiejętności i kompetencje, popularyzacja zawodów związanych z produkcją rolno-spożywczą wśród uczniów i ich rodziców, podnoszenie kompetencji i kwalifikacji nauczycieli prowadzących kształcenie w szkołach zawodowych;
- C. 11. poprawa innowacyjności kształcenia rolniczego i jego elastycznych dostosowań w warunkach zmiany, m.in. przez: włączenie metod projektowych, wykorzystanie technologii ICT, zastosowań Internetu rzeczy, symulatorów maszyn i urządzeń oraz procesów, podnoszenie kompetencji kadry zarządzającej szkół, cyfryzacja;
- C. 12. sieciowanie ODR, placówek oświatowych i szkolnictwa wyższego w obszarze rolnictwa i współpracy między nauką a praktyką na rzecz wdrażania i upowszechniania nowych, innowacyjnych rozwiązań;
- C. 13. opracowanie programu strategicznych badań na rzecz rozwoju sektora rolno-spożywczego i obszarów wiejskich z udziałem instytutów badawczych MRiRW oraz podległych MGMiŻŚ, we współpracy m.in. z uczelniami rolniczymi i rybackimi, jednostkami Polskiej Akademii Nauk, centrami badawczo-rozwojowymi oraz koordynowanie tych badań, z udziałem ich odbiorców i innych interesariuszy;
- C. 14. działania zwiększające udział polskich instytucji badawczo-rozwojowych w wykorzystaniu środków w ramach unijnych programów ramowych (jak np. Horyzont 2020, Horyzont Europa, LIFE);
- C. 15. większa aktywność instytutów badawczych lub konsorcjów z ich udziałem i ułatwienie im udziału w krajowych programach badawczych realizowanych przez NCBiR (np. w programach GOSPOSTRATEG i BIOSTRATEG);
- C. 16. animowanie współpracy między nauką a biznesem oraz tworzenie strategicznych partnerstw biznesowych (m.in. szersze wykorzystanie potencjału Grup Roboczych ds. KIS, EIP oraz Smart Labów i Krajowych Klastrow Kluczowych);
- C. 17. wypracowanie mechanizmów „usięciowienia” instytutów nadzorowanych przez MRiRW;
- C. 18. konsolidacja problematyki badawczej istotnej z punktu widzenia priorytetów polityki rolnej i obszarów wiejskich;
- C. 19. silniejsze włączenie doradztwa w proces programowania i realizacji działań na rzecz rozwoju rolnictwa i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich oraz dostosowywanie oferty doradczej dla rolników do zmieniających się uwarunkowań lokalnych, krajowych i międzynarodowych;
- C. 20. rozwój doradztwa specjalistycznego;
- C. 21. szersze wykorzystanie technik cyfrowych w pracy doradczej, zapewnienie doradcom odpowiednich szkoleń oraz możliwości podnoszenia umiejętności i kwalifikacji zawodowych;
- C. 22. zapewnienie odpowiednich środków na doradztwo rolnicze, aby zapewnić świadczenie usług przez wysokiej klasy specjalistów;

¹⁵³⁾ W szczególności plan będzie dotyczył takich obszarów jak innowacyjność i B+R, transport, środowisko, energetyka, ICT, modernizacja sektora rolnego.

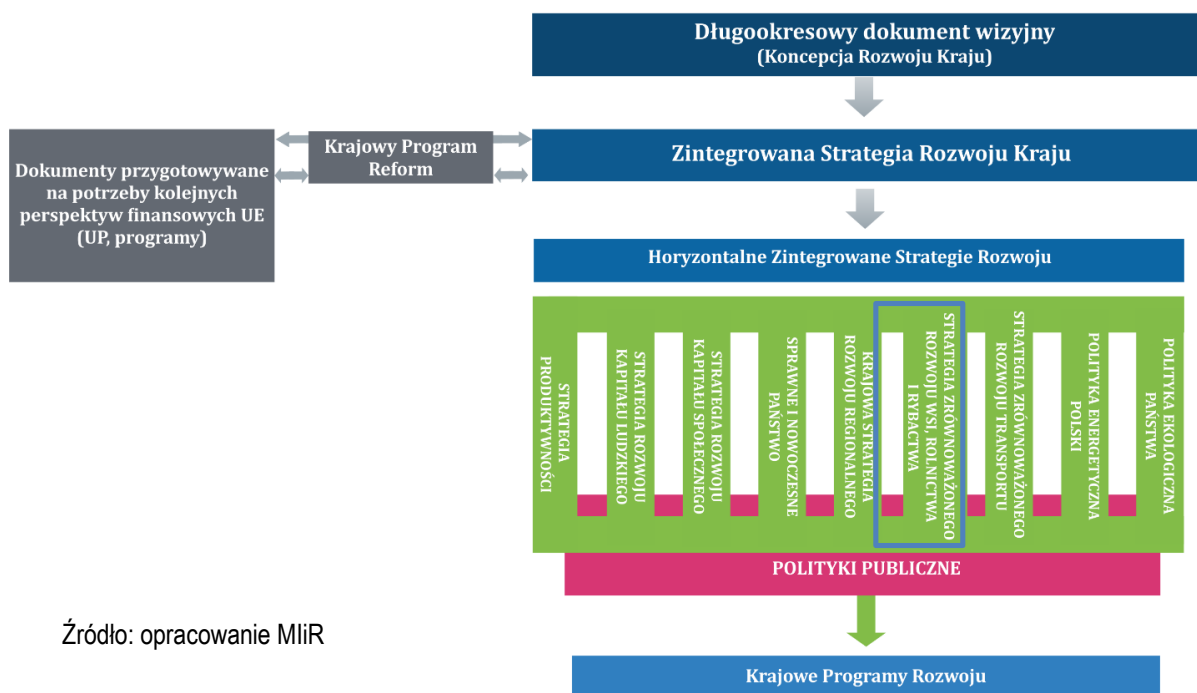
- C. 23. współpraca szkół rolniczych ze szkołami w innych państwach UE w ramach m.in. programów COMENIUS, LEONARDO;
- C. 24. modernizacja oferty i treści kształcenia i szkolenia zawodowego, w tym m.in. w zakresie zarządzania finansami gospodarstw, biogospodarki, ukierunkowania na zaspokojenie potrzeb społeczności lokalnej;
- C. 25. monitorowanie losów zawodowych absolwentów, które będzie stanowiło element pomocniczy przy tworzeniu oferty i treści kształcenia zawodowego;
- C. 26. monitorowanie rynku pracy pod kątem zapotrzebowania na zawody;
- C. 27. podnoszenie kompetencji i kwalifikacji nauczycieli prowadzących kształcenie w szkołach zawodowych, w tym stworzenie możliwości praktyk, pokazów, staży dla nauczycieli prowadzących kształcenie zawodowe przy udziale lokalnych środowisk pracodawców.

SPÓJNOŚĆ CELÓW STRATEGII Z CELAMI KRAJOWYCH I MIĘDZYNARODOWYCH DOKUMENTÓW STRATEGICZNYCH ORAZ CELAMI POLITYK UE

Krajowe dokumenty i cele strategiczne do 2030 r.

Nowy układ krajowych dokumentów strategicznych został przedstawiony w dokumencie pt. *Aktualizacja strategii rozwoju wynikająca z przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 14 lutego 2017 r. Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) – zakres oraz sposób organizacji prac* (dokument z maja 2017 r.). Do najważniejszych krajowych dokumentów strategicznych zaliczono w nim SOR – odnowioną średniookresową strategię rozwoju oraz strategię horyzontalne, regionalne i lokalne. SZRWR 2030 należy do strategii horyzontalnych, dla których podstawę prawną stanowią przepisy ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju.

SYSTEM ZINTEGROWANYCH DOKUMENTÓW ZARZĄDZANIA POLITYKĄ ROZWOJU - POZIOM KRAJOWY

Źródło: opracowanie MIiR

Rysunek 8. System dokumentów strategicznych i programowych

Źródło: opracowanie własne.

Spójność SZRWRiR z SOR

SZRWRiR 2030 uwzględnia kontekst aktualnie istniejących dokumentów strategicznych, zarówno międzynarodowych, jak i krajowych, które mają wpływ na jej treść i realizację. W szczególności, jak wskazano we wcześniejszych częściach dokumentu, SZRWRiR 2030 zachowuje spójność z rozstrzygnięciami strategicznymi podjętymi w SOR, która zawiera szereg wyborów strategicznych polityki państwa (szczegółowa prezentacja powiązań SZRWRiR 2030 z SOR znajduje się w załączniku nr 2). Należą do nich m.in.: określenie listy sektorów strategicznych, które mają szansę stać się przyszłymi motorami polskiej gospodarki i na których skoncentrowane zostanie wsparcie w ramach poszczególnych polityk publicznych, zwiększenie koncentracji polityki regionalnej na obszarach problemowych i potencjałach terytorialnych obszarów miejskich i wiejskich oraz wskazanie kluczowych inwestycji infrastrukturalnych (transportowych, energetycznych, środowiskowych, z zakresu cyfryzacji).

Spójność SZRWRiR z pozostałymi 7 strategiami horyzontalnymi zintegrowanymi

Horyzontalne zintegrowane strategie rozwoju określają cele, kierunki interwencji, działania, w tym projekty strategiczne dla obszarów koncentracji działań rozwojowych i wymagających szczególnej koordynacji na poziomie rządu - wskazane w Zintegrowanej strategii rozwoju kraju (strategia średniookresowa – SOR). Strategie te do 2030 r. powstały w oparciu o istniejące podstawy prawne, jednak sam proces ich tworzenia generalnie jest wynikiem zmian w systemie zarządzania rozwojem i dotyczył pięciu grup zagadnień:

- **Programowania polityki rozwoju** (m.in. zaprojektowanie nowego układu zintegrowanych dokumentów strategicznych na wszystkich szczeblach zarządzania oraz relacji między nimi)
- **Wdrażania i ewaluacji polityki rozwoju** (m.in. silniejsza operacjonalizacja dokumentów strategicznych, wdrażanie podejścia projektowego w agendach rządowych, usprawnienie monitoringu¹⁵⁴⁾ i sprawozdawczości, wprowadzenie ewaluacji podsumowującej dla programów rozwoju)
- **Zmian instytucjonalnych** (m.in. utworzenie ośrodka analityczno-prognostycznego wspierającego zarządzanie procesami rozwojowymi)
- **Zmian w sposobie finansowania rozwoju** (m.in. opracowanie systemu budżetowego wspierającego osiąganie celów strategicznych w perspektywie wieloletniej; wprowadzenie klasyfikacji wydatków rozwojowych sektora instytucji rządowych i samorządowych; powiązanie finansowania JST z ich potrzebami rozwojowymi)
- **Zmian prawnych** (m.in. nowelizacja ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz innych aktów prawnych, w tym w zakresie planowania przestrzennego).

Na podstawie uchwały nr 56 Komitetu Koordynacyjnego do spraw Polityki Rozwoju z dnia 23 maja 2017 r. w sprawie opinii dotyczącej dokumentu „Aktualizacja strategii rozwoju wynikająca z przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 14 lutego 2017 r. Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) – zakres oraz sposób organizacji prac” Komitet Koordynacyjny wskazał następujące horyzontalne zintegrowane strategie do opracowania: Strategia innowacyjności i efektywności gospodarki (Strategia Produktyności), Strategia rozwoju kapitału ludzkiego, Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność), Strategia Sprawne Państwo, Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego, Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa, Strategia rozwoju transportu, Polityka energetyczna Polski, Strategia zarządzania środowiskiem (Polityka ekologiczna państwa 2030¹⁵⁵⁾).

W kolejnym roku Rada Ministrów podjęła uchwałę nr 162 z dnia 29 października 2018 r. w sprawie przyjęcia „Systemu zarządzania rozwojem Polski”, w której przedstawiono m.in. rozwiązania, które wzmacniają strategiczną koordynację procesu zarządzania gospodarczego, m.in. takich jak utworzenie Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów, Rady ds. Innowacyjności, Rady Monitorowania Portfela Projektów Strategicznych, PFR czy CAS.

Uchwała nr 56 Komitetu Koordynacyjnego do spraw Polityki Rozwoju z dnia 23 maja 2017 r. (wspomniana powyżej) wskazywała m.in. resort odpowiedzialny za opracowanie każdej ze strategii, zakres tematyczny strategii horyzontalnej zintegrowanej wynikający z SOR oraz przykładowe resorty współpracujące.¹⁵⁶⁾ Tym samym uchwała nakreśliła pierwsze propozycje wzajemnych relacji między strategiami. Kolejne prace nad projektami strategii doprecyzowywały obszary komplementarności i synergii tych dokumentów (tabele na następnych stronach).

¹⁵⁴⁾ Narzędziem wspomagającym monitorowanie i ewaluację polityki rozwoju jest utworzony w 2013 r. w Głównym Urzędzie Statystycznym system STRATEG. W ramach systemu GUS udostępnia i aktualizuje kluczowe wskaźniki i dane dla wskaźników monitorujących dokumenty strategiczne, wspierając proces zarządzania strategicznego.

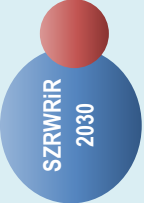
¹⁵⁵⁾ Rada Ministrów przyjęła Politykę ekologiczną państwa 2030 w dniu 16 lipca 2019 r.

¹⁵⁶⁾ Dla SZRWRiR 2030 do resortów współpracujących zaliczono: MGMIŻŚ, MiiR, MNiSW, MŚ, MI.

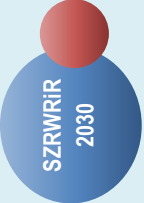
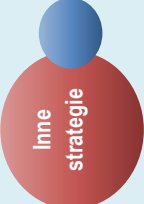
Spójność z celami krajowymi i międzynarodowymi dokumentów strategicznych oraz celami polityk UE

Opis wzajemnych relacji między działaniami zapisanymi w poszczególnych strategiach horyzontalnych zintegrowanych z działaniami SZRWIR 2030	Synergia działań (równoległe działania wzmacniające wzajemnie wspólny efekt)	Komplementarność działań SZRWIR z działaniami pozostałych strategii (działania jednej strategii są częścią albo w całości elementem katalogu szerszych działań innej strategii)	
<p>Cel szczegółowy I Zwiększenie opłacalności produkcji rolnej i rybackiej</p> <p>I.1. Nowe modele organizacji produkcji i rynków, krótkie łańcuchy rynkowe i uczciwa konkurencja</p> <p>I.2. Jakość i bezpieczeństwo żywności</p> <p>I.3. Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu 4.0. w sektorze rolno-spożywczym oraz jego modernizacja</p> <p>I.4. Zarządzanie ryzykiem w sektorze rolno-spożywczym</p> <p>I.5. Poszerzanie i rozwój rynków zbytu na produkty i surowce sektora rolno-spożywczego (w tym biogospodarka)</p> <p>Kierunki interwencji</p>	<p>Strategia produktywności</p> <p>Strategia produktywności</p> <ul style="list-style-type: none"> Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie terytorialnie zrównoważony Polityka energetyczna Polski do 2040 r. (PEP2040) <p>Polityka energetyczna Polski do 2040 r. (PEP2040)</p> <p>Strategia produktywności</p>	<p>Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony</p> <p>Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony</p> <p>Strategia produktywności</p> <p>Strategia Sprawne i Nowoczesne Państwo 2030</p> <p>Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony</p>	<p>Inne strategii</p>

Spójność z celami krajowymi i międzynarodowych dokumentów strategicznych oraz celami polityk UE

Opis wzajemnych relacji między działaniami zapisanymi w poszczególnych strategiach horyzontalnych zintegrowanych z działaniami SZRWIR 2030	Synergia działań (równoległe działania wzmacniające wzajemnie wspólny efekt)	Komplementarność działań SZRWIR z działaniami pozostałych strategii (działania jednej strategii są częścią albo w całości elementem katalogu szerszych działań innej strategii)	
<p>Cel szczegółowy II Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska</p> <p>Kierunki interwencji</p>	<p>Synergia działań (równoległe działania wzmacniające wzajemnie wspólny efekt)</p> 	<p>Komplementarność działań (działania jednej strategii są częścią albo w całości elementem katalogu szerszych działań innej strategii)</p> 	
<p>II.1. Rozwój liniowej infrastruktury technicznej</p>	<ul style="list-style-type: none"> Polityka energetyczna Polski do 2040 r. (PEP2040) Strategia Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 r. 		<p>Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony</p>
<p>II.2. Dostępność wysokiej jakości usług publicznych</p>	<p>Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność)</p>		<p>Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony</p> <p>Strategia Sprawne i Nowoczesne Państwo 2030</p>
<p>II.3. Rozwój infrastruktury społecznej i rewitalizacja wsi i małych miast</p>	<ul style="list-style-type: none"> Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) Strategia Zrównoważonego Rozwoju Transportu do 2030 r. 		
<p>II.4 Zrównoważone gospodarowanie i ochrona zasobów środowiska</p>	<ul style="list-style-type: none"> Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony Strategia Sprawne i Nowoczesne Państwo 2030 		<p>Polityka ekologiczna państwa 2030</p>
<p>II.5. Adaptacja do zmian klimatu i przeciwdziałanie tym zmianom</p>	<ul style="list-style-type: none"> Polityka energetyczna Polski do 2040 r. (PEP2040) Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony 		<p>Polityka ekologiczna państwa 2030</p>

Spójność z celami krajowymi i międzynarodowymi dokumentów strategicznych oraz celami polityk UE

Opis wzajemnych relacji między działaniami zapisanymi w poszczególnych strategiach horyzontalnych zintegrowanych z działaniami SZRWIR 2030	Synergia działań (równoległe działania wzmacniające wzajemnie wspólny efekt)	Komplementarność działań SZRWIR z działaniami pozostałych strategii (działania jednej strategii są częścią elementem katalogu szerszych działań innej strategii)
<p>Cel szczegółowy III Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa</p> <p>III.1. Odpowiedź na zmiany demograficzne i ich następstwa</p> <p>III.2 Rozwój przedsiębiorczości i nowych miejsc pracy</p> <p>III.3 Wzrost umiejętności i kompetencji mieszkańców wsi</p> <p>III.4 Budowa i rozwój zdolności do współpracy w wymiarze społecznym i terytorialnym</p> <p>III.5 Rozwój ekonomii i solidarności społecznej na obszarach wiejskich</p>	<p></p> <p>Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność)</p> <ul style="list-style-type: none"> Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) Polityka energetyczna Polski do 2040 r. (PEP2040) Polityka ekologiczna państwa 2030 Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) Strategia produktywności Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) Strategia rozwoju kapitału ludzkiego Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony 	<p></p> <p></p> <p>Strategia rozwoju kapitału ludzkiego</p> <p>Strategia rozwoju kapitału ludzkiego</p> <p>Strategia rozwoju kapitału ludzkiego</p> <p>Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność)</p>

Spójność z celami krajowymi i międzynarodowych dokumentów strategicznych oraz celami polityk UE

Opis wzajemnych relacji między działaniami zapisanymi w poszczególnych strategiach horyzontalnych zintegrowanych z działaniami SZRRWR 2030	Synergia działań (równoległe działania wzmacniające wzajemnie wspólny efekt)	Komplementarność działań SZRRWR z działaniami pozostałych strategii (działania jednej strategii są częścią albo w całości elementem katalogu szerszych działań innej strategii)	
OBSZARY WPLYWAJĄCE NA OSIĄGNIĘCIE CELÓW STRATEGII			
Sprawne zarządzanie rozwojem	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony		Strategia Sprawne i Nowoczesne Państwo 2030
Stabilne finansowanie rozwoju	<ul style="list-style-type: none"> Strategia produktywności Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony 		Strategia Sprawne i Nowoczesne Państwo 2030
Trwała zdolność kreacji i uczenia się	<ul style="list-style-type: none"> Strategia Sprawne i Nowoczesne Państwo 2030 Strategia produktywności 	<ul style="list-style-type: none"> Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 	Strategia rozwoju kapitału ludzkiego

Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030

W dniu 25 września 2015 r., w trakcie Szczytu Zrównoważonego Rozwoju w Nowym Jorku, Zgromadzenie Ogólne ONZ przyjęło uzgodnioną przez wszystkie 193 państwa członkowskie rezolucję pt. *Przekształcamy nasz świat: Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030* (Agenda 2030). Dokument ten jest globalnym planem działań do 2030 r. „na rzecz ludzi, naszej planety i dobrobytu”, mającym na celu „wzmocnienie powszechnego pokoju w warunkach większej wolności”. Sygnatariusze rezolucji zobowiązali się do dążenia do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju w jego trzech wymiarach – gospodarczym, społecznym i środowiskowym – w zrównoważony i zintegrowany sposób. Jako największe wyzwanie w skali światowej, będące niezbędnym warunkiem zrównoważonego rozwoju, wskazano w dokumencie „eliminację ubóstwa we wszystkich jego formach i wymiarach, w tym skrajnego ubóstwa”.

Agenda 2030 określa 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju (ang. *Sustainable Development Goals* - SDGs) i 169 uszczegółwiających je zadań, monitorowanych odpowiednimi wskaźnikami. Cele i zadania, wyznaczone do realizacji w perspektywie do 2030 r., są współzależne i niepodzielne oraz zapewniają równowagę między wzrostem gospodarczym, rozwojem społecznym i ochroną środowiska. Są one realizowane począwszy od dnia 1 stycznia 2016 r. i mają ukierunkowywać działania sygnatariuszy rezolucji w obszarze zrównoważonego rozwoju.

Będąc sygnatariuszem rezolucji, Polska zadeklarowała wdrożenie Agendy 2030 na gruncie krajowym. Realizacja Celów Zrównoważonego Rozwoju w Polsce będzie odbywała się zgodnie z SOR, będącą najważniejszym dokumentem strategicznym wskazującym kierunki rozwoju Polski w perspektywie średniookresowej.

SZRWRiR 2030 jest główną strategią, zgodnie z którą będzie realizowany Cel 2 Agendy 2030 *Wylimitować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo*. Kluczowe wyzwania w ramach tego celu koncentrują się wokół zapewnienia dostępu do bezpiecznej i pożywnej żywności, a także eliminacji wszystkich form niedożywienia. Istotne przy tym jest zwiększenie wydajności rolnictwa i dochodów drobnych producentów żywności przez m.in. bezpieczny i równy dostęp do ziemi i innych czynników produkcji, dostęp do wiedzy, usług finansowych i rynków oraz możliwość zwiększenia wartości dodanej i zatrudnienia poza sektorem rolniczym. Podkreśla się wagę tworzenia krajowych systemów zrównoważonej produkcji żywności zwiększających produkcję, wzmacniających zdolność przystosowania się rolnictwa do zmian klimatu i ekstremalnych zjawisk pogodowych oraz poprawiających jakość gleb. Cel ten akcentuje potrzebę zapewnienia różnorodności genetycznej roślin uprawnych i zwierząt hodowlanych oraz dostępu do zasobów genetycznych. Kluczowe pozostają inwestycje w infrastrukturę obszarów wiejskich oraz w działania badawczo-rozwojowe w sektorze rolnictwa, w tym w rozwój technologii. Dodatkowo cel ten odnosi się do ograniczania restrykcji handlowych na światowych rynkach rolnych, a także potrzeby zapewnienia prawidłowości ich funkcjonowania przez m.in. dostęp do aktualnych informacji rynkowych, w tym do informacji o rezerwach żywnościowych.

Ponadto, ze względu na swój przekrojowy charakter, SZRWRiR 2030 przyczynia się (w różnym stopniu) do realizacji zadań wszystkich pozostałych Celów Zrównoważonego Rozwoju (ang. *Sustainable Development Goals* - SDGs). Projekty strategiczne SOR (bądź ich komponenty) przypisane do SZRWRiR 2030, a także pozostałe działania przewidziane w SZRWRiR 2030, mają wpływ na realizację poszczególnych Celów Agendy 2030.

Spójność z celami krajowych i międzynarodowych dokumentów strategicznych oraz celami polityk UE

Powiązanie kierunków interwencji SZRWRiR 2030 z Celami Zrównoważonego Rozwoju Agendy 2030

Kierunki interwencji SZRWRiR 2030	Cele Zrównoważonego Rozwoju Agendy 2030	
I.1. Nowe modele organizacji rynków, krótkie łańcuchy rynkowe i uczciwa konkurencja.	Cel 2: Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo Cel 8: Promować stabilny, zrównoważony i inkluzywny wzrost gospodarczy, pełne i produktywne zatrudnienie oraz godną pracę dla wszystkich ludzi	
I.2. Jakość i bezpieczeństwo żywności.	Cel 2: Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo Cel 12: Zapewnić wzorce zrównoważonej konsumpcji i produkcji	
I.3. Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu 4.0. w sektorze rolno-spożywczym.	Cel 2: Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo Cel 9: Budować stabilną infrastrukturę, promować zrównoważone uprzemysłowienie oraz wspierać innowacyjność	
I.4. Zarządzanie ryzykiem w sektorze rolno-spożywczym.	Cel 2: Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo	
I.5. Poszerzanie i rozwój rynków zbytu na produkty i surowce sektora rolno-spożywczego (w tym biogospodarka).	Cel 2: Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo Cel 9: Budować stabilną infrastrukturę, promować zrównoważone uprzemysłowienie oraz wspierać innowacyjność	
II.1. Rozwój infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich.	Cel 6: Zapewnić wszystkim ludziom dostęp do wody i warunków sanitarnych przez zrównoważoną gospodarkę zasobami wodnymi Cel 7: Zapewnić wszystkim dostęp do stabilnej, zrównoważonej i nowoczesnej energii po przystępnej cenie Cel 9: Budować stabilną infrastrukturę, promować zrównoważone uprzemysłowienie oraz wspierać innowacyjność	
II.2. Rozwój wysokiej jakości usług publicznych.	Cel 3: Zapewnić wszystkim ludziom w każdym wieku zdrowe życie oraz promować dobrobyt Cel 4: Zapewnić wszystkim edukację wysokiej jakości oraz promować uczenie się przez całe życie	
II.3. Rewitalizacja wsi i małych miast.	Cel 11: Uczynić miasta i osiedla ludzkie bezpiecznymi, stabilnymi, zrównoważonymi oraz sprzyjającymi włączeniu społecznemu	
II.4. Zrównoważone gospodarowanie i ochrona zasobów środowiska.	Cel 6: Zapewnić wszystkim ludziom dostęp do wody i warunków sanitarnych przez zrównoważoną gospodarkę zasobami wodnymi Cel 12: Zapewnić wzorce zrównoważonej konsumpcji i produkcji Cel 15: Chronić, przywrócić oraz promować zrównoważone użytkowanie ekosystemów lądowych, zrównoważone gospodarowanie lasami, zwalczając pustynnienie, powstrzymać i odwracać proces degradacji gleby oraz powstrzymać utratę różnorodności biologicznej	

Spójność z celami krajowych i międzynarodowych dokumentów strategicznych oraz celami polityk UE

II.5. Adaptacja rolnictwa i rybactwa do zmian klimatu i ich wkład w przeciwdziałanie tym zmianom.	<p>Cel 2: Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo</p> <p>Cel 13: Podjąć pilne działania w celu przeciwdziałania zmianom klimatu i ich skutkom</p>	
III.1. Przeciwdziałanie negatywnym zmianom demograficznym (i ich skutkom) na obszarach wiejskich.	<p>Cel 4: Zapewnić wszystkim edukację wysokiej jakości oraz promować uczenie się przez całe życie</p> <p>Cel 8: Promować stabilny, zrównoważony i inkluzywny wzrost gospodarczy, pełne i produktywne zatrudnienie oraz godną pracę dla wszystkich ludzi</p>	
III.2. Rozwój przedsiębiorczości i tworzenie nowych miejsc pracy na obszarach wiejskich.	<p>Cel 8: Promować stabilny, zrównoważony i inkluzywny wzrost gospodarczy, pełne i produktywne zatrudnienie oraz godną pracę dla wszystkich ludzi</p>	
III.3. Wzrost umiejętności i kompetencji mieszkańców wsi.	<p>Cel 4: Zapewnić wszystkim edukację wysokiej jakości oraz promować uczenie się przez całe życie</p>	
III.4. Rozwój inicjatyw oddolnych na rzecz tworzenia kapitału społecznego.	<p>Cel 10: Zmniejszyć nierówności w krajach i między krajami</p> <p>Cel 11: Uczynić miasta i osiedla ludzkie bezpiecznymi, stabilnymi, zrównoważonymi oraz sprzyjającymi włączeniu społecznemu</p>	
III.5. Rozwój ekonomii i solidarności społecznej na obszarach wiejskich.	<p>Cel 1: Wyeliminować ubóstwo we wszystkich jego formach na całym świecie</p> <p>Cel 8: Promować stabilny, zrównoważony i inkluzywny wzrost gospodarczy, pełne i produktywne zatrudnienie oraz godną pracę dla wszystkich ludzi</p> <p>Cel 10: Zmniejszyć nierówności w krajach i między krajami</p>	
Sprawne zarządzanie rozwojem sektora rolno-żywnościowego i obszarami wiejskimi.	<p>Cel 2: Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo</p> <p>Cel 16: Promować pokojowe i inkluzywne społeczeństwa, zapewnić wszystkim ludziom dostęp do wymiaru sprawiedliwości oraz budować na wszystkich szczeblach skuteczne i odpowiedzialne instytucje, sprzyjające włączeniu społecznemu</p>	
Stabilne finansowanie rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich.	<p>Cel 2: Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo</p>	
Nowoczesny system kreowania i transferu wiedzy i innowacji - nauka, doradztwo i oświata rolnicza odpowiadające na wyzwania rozwojowe obszarów wiejskich.	<p>Cel 2: Wyeliminować głód, osiągnąć bezpieczeństwo żywnościowe i lepsze odżywianie oraz promować zrównoważone rolnictwo</p> <p>Cel 4: Zapewnić wszystkim edukację wysokiej jakości oraz promować uczenie się przez całe życie</p> <p>Cel 9: Budować stabilną infrastrukturę, promować zrównoważone uprzemysłowienie oraz wspierać innowacyjność</p>	

Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu

Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu jest długookresową strategią rozwoju UE na lata 2010–2020. Została zatwierdzona przez Radę Europy w czerwcu 2010 r., zastępując w ten sposób realizowaną w latach 2000–2010 strategię lizbońską.

Zaproponowany w tej Strategii model europejskiej gospodarki w większym stopniu niż w Strategii lizbońskiej opiera się na trzech współzależnych i wzajemnie uzupełniających się priorytetach, tj. **wzrost inteligentny** – czyli rozwój gospodarki opartej na wiedzy i innowacjach, **wzrost zrównoważony** – czyli transformacja w kierunku gospodarki niskoemisyjnej, efektywniej korzystającej z zasobów i konkurencyjnej oraz **wzrost sprzyjający włączeniu społecznemu** – czyli wspieranie gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem zatrudnienia i zapewniającej spójność gospodarczą, społeczną i terytorialną.

Realizacja priorytetów Strategii bez udziału działalności prowadzonych na obszarach wiejskich, rolnictwa i rybactwa nie byłaby możliwa. Warto zwrócić uwagę, że cele oraz instrumenty polityki rolnej i rybołówstwa wpisują się w koncepcję inteligentnego i zrównoważonego rozwoju oraz włączenia społecznego. Do tej grupy zagadnień należy zaliczyć przede wszystkim: wielofunkcyjność rolnictwa i obszarów wiejskich, ich rolę w dostarczaniu dóbr publicznych, w tym rolę małych i średnich gospodarstw rolnych i rybackich, znaczenie innowacji dla konkurencyjności sektora rolno-spożywczego oraz działania na rzecz produkcji żywności wysokiej jakości w UE i kontroli produktów dopuszczanych na rynek wewnętrzny UE, a tym samym ochrony konsumentów przed żywnością o niskiej jakości. Inteligentny i zrównoważony rozwój oraz włączenie społeczne w UE nie są możliwe bez zaangażowania potencjałów zlokalizowanych na obszarach wiejskich.

Przyjęte w SZRWRiR 2030 cele będą powiązane z wytycznymi przygotowanymi do Strategii UE 2020. Szczególnie **wytyczna 9** Poprawa wydajności systemów kształcenia i szkolenia na wszystkich poziomach i zwiększenie liczby osób podejmujących studia wyższe (cel III), **wytyczna 7** Zwiększenie współczynnika aktywności zawodowej i ograniczenie bezrobocia strukturalnego (cel II i III), **wytyczna 10** Promowanie włączenia społecznego i zwalczanie ubóstwa (cel II i III), **wytyczna 8** Stworzenie zasobów pracy odpowiadających potrzebom rynku pracy, promowanie jakości zatrudnienia i uczenia się przez całe życie (cel II i III), **wytyczna 6** Poprawa otoczenia biznesu i środowiska konsumenckiego oraz modernizacja bazy przemysłowej (cel I, III oraz kierunki horyzontalne), **wytyczna 4** Optymalizacja pomocy na rzecz badań i rozwoju oraz innowacji, wzmocnienie trójkąta wiedzy i uwolnienie potencjału gospodarki cyfrowej (cel I oraz kierunki horyzontalne), **wytyczna 5** Bardziej efektywne korzystanie z zasobów i ograniczenie emisji gazów cieplarnianych (cel I i II).

Polityki budżetowe i pozabudżetowe UE

Znaczna część zaprojektowanych w SZRWRiR 2030 działań zostanie sfinansowana ze środków UE w ramach polityk wspólnotowych (w tym głównie PS, WPR i WPRyb), których instrumenty realizacyjne oraz sposób ich wdrażania regulują przepisy unijne i implementujące je przepisy krajowe. Wobec powyższego fundamentalne znaczenie dla realizacji celów SZRWRiR 2030 będą miały rozstrzygnięcia w ramach prowadzonych obecnie prac nad kształtem i budżetem polityk unijnych w następnym okresie programowania UE, tj. po 2020 r. Elementem uwarunkowań zewnętrznych, które będą miały istotny wpływ na wdrożenie SZRWRiR 2030, są także wspólnotowe rozwiązania legislacyjne w innych obszarach polityki UE, w tym m.in. pakiet klimatyczno-energetyczny.

Spójność SZRWRiR 2030 z umową partnerstwa

W dniu 23 maja 2014 r. KE zatwierdziła umowę partnerstwa, określającą strategię wykorzystania przez Polskę środków z Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych (w ramach PS, WPR i WPRyb) w perspektywie programowania 2014-2020.

Odnowiona wersja umowy partnerstwa została zatwierdzona przez KE w dniu 23 października 2017 r. na podstawie decyzji wykonawczej C(2017) 6994 (notyfikowana 24 października 2017 r.). Aktualna wersja umowy partnerstwa jest modyfikacją dokumentu przyjętego decyzją KE w 2014 r., wynikającą z aktualizacji średniookresowej strategii rozwoju kraju. Wprowadzone zmiany uspołniły zakres i zasady interwencji EFSI w Polsce z celami rozwojowymi określonymi w SOR i z zawartą w SZRWRiR 2030 filozofią sposobu wykorzystania środków na rozwój, w tym pochodzących z budżetu UE.

Umowa partnerstwa zakłada, iż ważnym obszarem wsparcia w ramach funduszy UE będą obszary wiejskie i zależne od rybactwa. W pierwotnej wersji wśród wyodrębnionych w dokumencie obszarów strategicznej interwencji (OSI) wskazano „obszary wiejskie, w szczególności o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe”. **W konsekwencji przyjęcia SOR zmodyfikowano w umowie partnerstwa obszary strategicznej interwencji dotyczące wymiaru wiejskiego, tj. wskazano jako OSI (1) Obszary wiejskie rozwijające się w oparciu o endogeniczne potencjały oraz (2) Obszary zagrożone trwałą marginalizacją.**

Poza wskazaniem w umowie partnerstwa głównych kierunków wsparcia obszarów wiejskich i rolnictwa w ramach EFRROW, dokument ten przewiduje, iż w ramach Polityki Spójności na działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich zostanie przeznaczonych ok. 5,2 mld euro, w formie dedykowanych instrumentów we właściwych programach krajowych i regionalnych. Powyższe wsparcie koncentrować się będzie na rozwoju przedsiębiorczości i lepszym wykorzystaniu kapitału ludzkiego, w tym reorientacji zawodowej rolników (Cel Tematyczny 3 – ok. 1,5 mld euro), rewitalizacji społecznej i infrastrukturalnej (CT2, CT4, CT7, CT8, CT9, CT10 – ok. 2 mld euro) oraz infrastrukturze wodno-kanalizacyjnej i przeciwpowodziowej (CT 5, CT 6 – ok. 1,7 mld euro, w tym na 1,2 mld euro na gospodarkę wodno-ściekową oraz 0,5 mld euro na sprawy wodne, przeciwpowodziowe i retencyjne), a **każde z tych działań wpisuje się w cele SZRWRiR 2030.**

Wsparcie to zapewnione jest z poziomu krajowego, głównie PROW (w odniesieniu do działalności związanej z rolnictwem, odnowy wsi oraz wzmocnienia lub budowania kapitału społecznego), Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko (w odniesieniu do rozwoju OZE, efektywności energetycznej, kogeneracji, gospodarki odpadami, ochrony środowiska i zmian klimatu, w tym m.in. gospodarki wodnej, a także wzrostu dostępności terytorialnej), Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój (w zakresie badań, technologii i innowacji), Programu Operacyjnego Wsparcie Edukacja Rozwój (w zakresie dywersyfikacji zatrudnienia, dostępności usług publicznych, rozwoju przedsiębiorczości, rozwoju IOB), Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa (w zakresie dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach, wzrostu kompetencji i aktywizacji cyfrowych) oraz z poziomu ponadregionalnego Programu Operacyjnego Polska Wschodnia (w zakresie rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw). Działania z poziomu krajowego i ponadregionalnego są wzmocniane i

Spójność z celami krajowych i międzynarodowych dokumentów strategicznych oraz celami polityk UE

uzupełniane przez działania podejmowane na poziomie regionalnym (RPO), które w zależności od potrzeb i potencjałów rozwojowych obszarów wiejskich zidentyfikowanych w SZRWRiR 2030 oraz Strategiach rozwoju województw dedykują im odrębne działania lub nabory lub premijują projekty realizowane na obszarach wiejskich w systemie kryteriów wyboru projektów.

Umowa partnerstwa określa także komplementarność EFRROW z pozostałymi środkami EFSI, które znajdują swoje odzwierciedlenie w działaniach zaprojektowanych w SZRWRiR 2030.

- Zadania wskazane w umowie partnerstwa dotyczące przedsiębiorczości na obszarach wiejskich przewidziano w ramach Celu szczegółowego III SZRWRiR 2030.
- Wyzwania umowy partnerstwa związane z lepszym wykorzystaniem kapitału ludzkiego, w tym reorientacji zawodowej rolników, znalazły odzwierciedlenie w ramach Celu szczegółowego III SZRWRiR 2030.
- Wskazana w umowie partnerstwa rewitalizacja społeczna i infrastrukturalna obszarów wiejskich znalazła odzwierciedlenie w celu szczegółowym II SZRWRiR 2030, podobnie jak zapisane w umowie partnerstwa zadania dotyczące rozwoju infrastruktury wodno-kanalizacyjnej i przeciwpowodziowej na obszarach wiejskich.
- Zadania wskazane w umowie partnerstwa dotyczące wsparcia rolnictwa i sektora rolno-spożywczego znalazły odzwierciedlenie w kierunkach interwencji Celu szczegółowego I i III SZRWRiR 2030 oraz w obszarach wpływających na realizację strategii.

W dniu 29 maja 2018 r. KE opublikowała projekt rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR), Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+), Funduszu Spójności (FS) i Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego (EFMR), a także przepisów finansowych na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu i Migracji (FAM), Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego (IZGW) i Instrumentu na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz (FBW). Zgodnie z tymi przepisami **działania finansowane w ramach funduszy rolnych (I i II filara WPR) nie będą elementem umowy partnerstwa na lata 2021–2027.**

Spójność z celami WPR

WPR jest wielowymiarową polityką publiczną zapewniającą UE bezpieczeństwo żywnościowe i odgrywającą zasadniczą rolę w wykorzystaniu zasobów naturalnych i rozwoju gospodarczym obszarów wiejskich. WPR, jako jedna z głównych unijnych polityk, włączona jest w realizację celów strategicznych UE wskazanych w strategii Europa 2020. Na poziomie WPR przekładają się one na „sektorowe” cele dotyczące:

- 1) produkcji żywności,
- 2) zrównoważonego gospodarowania zasobami naturalnymi oraz
- 3) zrównoważonego rozwoju terytorialnego.

Struktura WPR obejmuje dwa filary: I filar finansowany wyłącznie z budżetu UE (poprzez EFRG) i II filar obejmujący instrumenty na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, wdrażane na podstawie wieloletnich programów EFRROW, współfinansowanych przez państwa członkowskie UE.

Przyznawane w ramach I filara WPR płatności bezpośrednie zapewniają wsparcie dochodów gospodarstw rolnych oraz wynagradzają rolników za dostarczanie dóbr publicznych (np. korzyści środowiskowe), za które z reguły nie otrzymują wynagrodzenia. Środki wspierania rynku mają zaś na celu zaradzenie kryzysowym sytuacjom na rynku, takim jak nagły spadek popytu z powodu zagrożenia dla zdrowia lub spadek cen na skutek tymczasowej nadwyżki produktu. Działania tego typu obejmują m.in. zakupy interwencyjne produktów, dopłaty do prywatnego przechowywania produktów, ale także wsparcie do wycofywania produktu z rynku lub do dystrybucji produktów wśród organizacji charytatywnych. Z kolei programy rozwoju obszarów wiejskich w ramach II filara

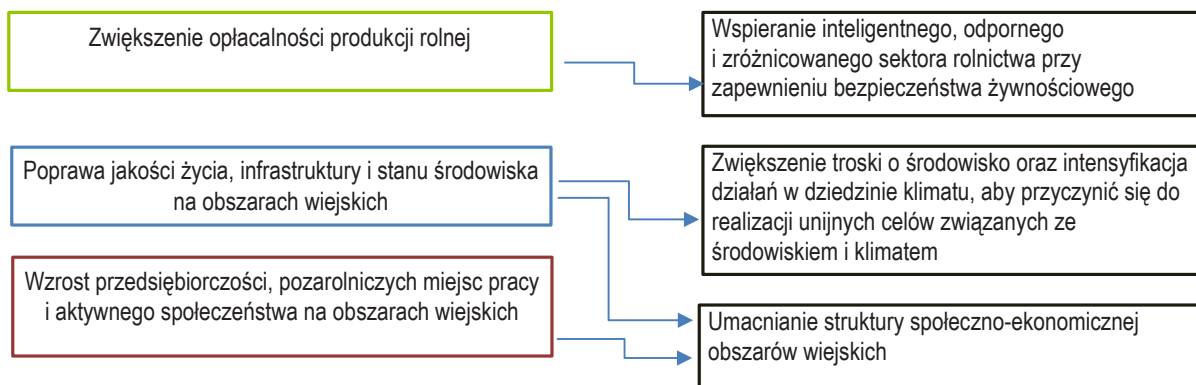
Spójność z celami krajowych i międzynarodowych dokumentów strategicznych oraz celami polityk UE

WPR mają na celu zaspokojenie konkretnych potrzeb tych obszarów (w zakresie np. poprawy konkurencyjności rolnictwa, ochrony ekosystemów, wsparcia rozwoju gospodarczego). Choć państwa UE komponują swoje programy z zestawu tych samych działań, mogą stosować je elastycznie, biorąc pod uwagę lokalne potrzeby oraz warunki gospodarcze, naturalne i strukturalne. Wspólną cechą obu filarów jest konieczność wspierania efektywności wykorzystania zasobów rolnictwa i obszarów wiejskich UE w sposób sprzyjający inteligentnemu, trwałemu i zapobiegającemu wyłączeniu rozwojowi, w zgodzie ze strategią Europa 2020.

Publikacja komunikatu KE: „Przyszłość rolnictwa i produkcja żywności” w dniu 29 listopada 2017 r. rozpoczęła formalne prace instytucji UE nad kształtem WPR na okres po 2020 r. Dokument potwierdza kluczową rolę rolnictwa i obszarów wiejskich w zapewnieniu społeczeństwu europejskiemu wysokiej jakości, dostępnej cenowo i zróżnicowanej żywności oraz zarządzaniu i ochronie zasobów naturalnych, także w kontekście zmian klimatu. W komunikacie KE zaproponowała strategiczne kierunki zmian przyszłej WPR, które mają prowadzić do poprawy efektywności, elastyczności, uproszczenia i usprawnienia tej polityki. Dyskusja na forum instytucji europejskich nad tymi kierunkowymi propozycjami poprzedziła prace nad propozycjami legislacyjnymi, które zostały opublikowane w dniu 1 czerwca 2018 r. Wstępne prace programowe na poziomie państw członkowskich mają się zakończyć przekazaniem projektów krajowych planów strategicznych do akceptacji przez KE.

W propozycjach prawnych, obejmujących projekty trzech rozporządzeń ustanawiających przepisy dotyczące realizacji WPR w latach 2021–2027, KE podkreśla, że WPR musi zostać zmodernizowana i uproszczona, aby sprostać nowym wyzwaniom. Ma też zapewnić wkład w realizację dziesięciu priorytetów KE kierowanej przez J.C. Junckera oraz celów zrównoważonego rozwoju. Wśród priorytetów WPR po 2020 r. KE wymieniła bardziej ambitne działania w zakresie ochrony środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatu, lepsze ukierunkowanie wsparcia oraz powiązanie WPR z badaniami naukowymi, innowacjami i doradztwem. Aby zwiększyć skuteczność WPR, KE zaproponowała także nowy model wdrażania, w którym nacisk przesunięto z kontrolowania zgodności ze szczegółowymi wymogami UE na realizację celów oraz inaczej rozłożono zakres obowiązków między UE i państwami członkowskimi, zwiększając pomocniczość.

Aby w dalszym ciągu WPR mogła przyczynić się do zrównoważonego rozwoju rolnictwa, produkcji żywności oraz obszarów wiejskich, jej cele zorientowane są na rentowność i dochody gospodarstw rolnych, bardziej skuteczną realizację polityki w zakresie ochrony środowiska i klimatu, a także na zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. Przekrojowym celem jest wspieranie wiedzy, innowacji i cyfryzacji w rolnictwie i na obszarach wiejskich. Nowa WPR będzie dążyć do realizacji 9 szczegółowych celów. Poniżej przedstawiono związek między celami SZRWRiR 2030 a 9 szczegółowymi celami przyszłej WPR.

Cele szczegółowe SZRWRiR 2030**Cele ogólne WPR 2021–2027**

Rysunek 9. Powiązanie celów SZRWRiR 2030 z celami ogólnymi WPR na lata 2021–2027

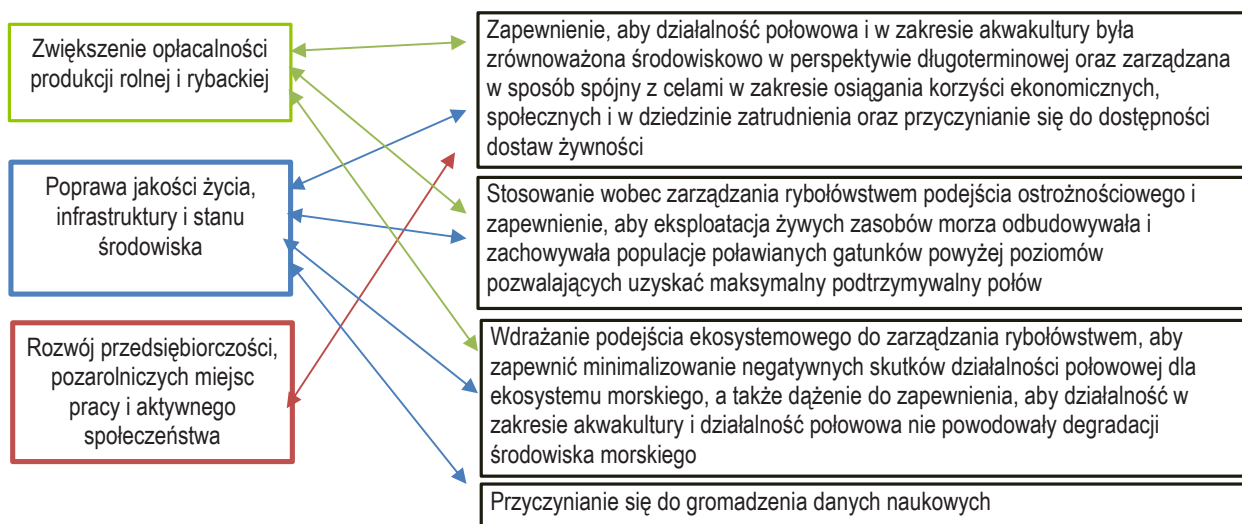
Źródło: opracowanie własne.

Spójność z celami krajowymi i międzynarodowych dokumentów strategicznych oraz celami polityk UE

W oparciu o rodzaje interwencji wyszczególnione w propozycjach prawnych państwa członkowskie będą opracowywać konkretne interwencje dostosowane do swoich uwarunkowań i będą je przedstawiać w **planie strategicznym WPR 2021–2027**. W przepisach określono zasady dotyczące treści takiego planu strategicznego WPR. KE będzie sprawdzać plany i je zatwierdzać. Plany strategiczne WPR obejmą większość instrumentów wsparcia finansowanych z EFRG (w tym programy sektorowe, które do tej pory były ustanawiane na podstawie rozporządzenia o wspólnej organizacji rynków produktów rolnych) i EFRROW. W ten sposób każde państwo członkowskie opracuje dla siebie jednolitą i spójną strategię interwencji. Przy użyciu wskaźników rezultatu (zdefiniowanych na poziomie UE) państwa członkowskie w planach strategicznych WPR określą cele, jakie chcą osiągnąć w danym okresie programowania. W ramach EFRG zostanie utworzona rezerwa rolna, aby finansować dodatkowe wsparcie dla sektora rolnego. Kwoty z rezerwy niewykorzystane w danym roku będą przenoszone na kolejny rok.

Spójność z celami WPRyB

Decydujące znaczenie dla kształtu ram strategicznych, określających kierunki rozwoju polskiego sektora rybactwa po roku 2020, mają wytyczne wynikające bezpośrednio z przepisów WPRyB. Od reformy z roku 2013 celem głównym WPRyB jest zapewnienie w perspektywie długoterminowej zrównoważonego pod względem środowiskowym charakteru działalności w sektorze rybołówstwa i akwakultury oraz zarządzania nimi w sposób spójny z instrumentami niezbędnymi dla osiągnięcia rozwoju gospodarczego i społecznego. Natomiast do jej celów operacyjnych należy zaliczyć: w zakresie rybołówstwa morskiego: zapewnienie równowagi między możliwościami połowowymi a dostępnymi zasobami; system wieloletniego zarządzania opartego na ekosystemie, osiągnięcie stanu zasobów ryb wykorzystywanych gospodarczo powyżej poziomu maksymalnego podtrzymywalnego połowu (MSY), redukcja w jak największym stopniu niechcianych połowów czy realizacja przez państwa członkowskie obowiązku wyładunku, zrównoważona akwakultura, pobudzanie rozwoju obszarów przybrzeżnych, spójny system gromadzenia danych oraz jako uzupełnienie reformy WPRyB – wspólna organizacja rynków produktów rybołówstwa.

Cele ogólne SZRWRiR 2030**Cele WPRyB 2021–2027**

Rysunek 10. Powiązanie celów SZRWRiR 2030 z celami WPRyB na lata 2021–2027

Źródło: opracowanie własne.

Analizując aktualny stan wdrażania przepisów WPRyB na poziomie poszczególnych państw członkowskich oraz pojawiające się w tym zakresie pewne trudności (np. problemy z wdrożeniem obowiązku wyładunku czy osiągnięciem MSY), jak również mając na uwadze specyfikę żywych zasobów (cechujących się dużą

Spójność z celami krajowych i międzynarodowych dokumentów strategicznych oraz celami polityk UE

zmiennością zależną od warunków środowiskowych, a nie antropogenicznych), można się spodziewać, że kolejna reforma WPRyb nastąpi w 2023 r.

Finansowym instrumentem realizacji WPRyb w ramach budżetu UE jest EFMR, wchodzący w skład EFSI. W przekazanym przez KE w maju 2018 r. projekcie rozporządzenia o EFMR na nową perspektywę finansową UE 2021–2027 zakres przyszłego funduszu rybackiego opisany został za pomocą 3 celów: ochrona zdrowych mórz i oceanów oraz zapewnienie zrównoważonego rybołówstwa i akwakultury przez zmniejszenie wpływu rybołówstwa na środowisko morskie przy jednoczesnym zwiększeniu konkurencyjności i atrakcyjności sektora rybołówstwa, promowanie niebieskiej gospodarki, w szczególności przez wspieranie zrównoważonych i prężnych społeczności nadbrzeżnych przez inwestycje, umiejętności, wiedzę i rozwój rynku, wzmocnienie międzynarodowego zarządzania oceanami oraz bezpieczeństwa i ochrony przestrzeni morskiej w obszarach, które nie są jeszcze objęte międzynarodowymi umowami w sprawie połowów.

Spójność z celami PS

Kształt PS w nowej perspektywie finansowej po roku 2020 będzie mieć istotne znaczenie dla rozwoju obszarów wiejskich, ponieważ jest ona obecnie i najprawdopodobniej pozostanie ważnym źródłem finansowania wielu projektów istotnych z punktu widzenia mieszkańców obszarów wiejskich.

Pakiet rozporządzeń dla polityki spójności został opublikowany na przełomie maja i czerwca 2018 r., publikacja ta otworzyła formalny etap dyskusji o przyszłości polityki spójności po 2020 r. Rząd RP na przełomie czerwca i lipca 2018 r. przyjął stanowiska stanowiące odpowiedź na propozycje zawarte w poszczególnych rozporządzeniach w ramach PS oraz wyznaczające ramy negocjacji pożądanego kształtu PS i jej funduszy na lata 2021–2027 z perspektywy polskiej.

W kontekście projektu rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące EFRR, EFS+, FS i EFMR, a także przepisów finansowych na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu i Migracji (FAM), Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego (IZGW) i Instrumentu na rzecz Zarządzania Granicami i Wiz (FBW) (dalej rozporządzenie ramowe) warto zaznaczyć, iż głównym celem rozporządzenia ramowego jest usprawnienie oraz ujednoczenie zasad wykorzystania w latach 2021–2027 funduszy będących w zarządzaniu dzielonym. Z punktu widzenia zarządzania rozwojem obszarów wiejskich istotne jest, iż rozporządzeniu ramowemu nie będzie jednak podlegać EFRROW.

W stanowisku Rządu do dokumentu pn. *Wniosek Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności* znalazły się odniesienia do wsparcia obszarów wiejskich. Stwierdzono, iż: „zdaniem Rządu RP ważnym aspektem wymiaru terytorialnego polityki spójności powinno także być wsparcie rozwoju obszarów wiejskich mocno akcentowane w Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju. Zasadne jest, aby przepisy rozporządzenia umożliwiały finansowanie przedsięwzięć i inwestycji na obszarach wiejskich, służących wyrównywaniu dysproporcji oraz wzmocniającymi powiązania pomiędzy obszarami wiejskimi i obszarami miejskimi”. Analogiczny zapis znalazł się w stanowisku Rządu do projektu rozporządzenia dotyczącego Europejskiego Funduszu Społecznego.

Horyzont Europa

KE proponuje przydzielenie 100 mld euro na badania naukowe i innowacje w następnym długoterminowym budżecie UE na lata 2021–2027. Nowy program o nazwie Horyzont Europa będzie się opierał na osiągnięciach i sukcesach poprzedniego programu w dziedzinie badań naukowych i innowacji (Horyzont 2020) i zagwarantuje utrzymanie przez UE w tej dziedzinie czołowej pozycji na świecie. Horyzont Europa to najbardziej ambitny w historii program w zakresie badań naukowych i innowacji.

Oprócz dalszego dążenia do doskonałości naukowej przez Europejską Radę ds. Badań Naukowych (ERBN) oraz stypendia i wymiany objęte Działaniami Marii Skłodowskiej-Curie, w ramach programu Horyzont Europa wprowadzone zostaną następujące główne nowe elementy:

Spójność z celami krajowych i międzynarodowych dokumentów strategicznych oraz celami polityk UE

- Europejska Rada ds. Innowacji (EIC), która ma oferować wsparcie w dążeniu do tego, aby UE stała się liderem w dziedzinie innowacji tworzących rynki;
- Nowe ogólnounijne misje w dziedzinie badań naukowych i innowacji skupiające się na wyzwaniach społecznych i konkurencyjności przemysłowej;
- Maksymalizacja potencjału innowacji w całej UE;
- Większa otwartość: zasada „otwartej nauki” stanie się domyślnym trybem funkcjonowania programu Horyzont Europa, przy wymogu zapewnienia otwartego dostępu do publikacji i danych;
- Nowa generacja partnerstwa europejskiego i zacieśniona współpraca z innymi programami UE.

Proponowany budżet w wysokości 100 mld euro na lata 2021–2027 obejmuje kwotę w wysokości 97,6 mld euro na Horyzont Europa (z czego 3,5 mld euro zostanie przydzielone w ramach Funduszu InvestEU) oraz 2,4 mld euro na program badawczo-szkoleniowy Euratom. Program Euratom, w ramach którego finansuje się badania naukowe i szkolenia w zakresie bezpieczeństwa jądrowego, jądrowego bezpieczeństwa fizycznego i ochrony radiologicznej, będzie w większym stopniu skoncentrowany na zastosowaniach niezwiązanych z energią, takich jak opieka zdrowotna i sprzęt medyczny, a ponadto będzie wspierać mobilność naukowców zajmujących się tematyką jądrową w ramach Działań Marii Skłodowskiej-Curie.

Unijne polityki pozabudżetowe***Polityka handlowa UE***

Ramy dla realizowanej obecnie polityki handlowej UE tworzy, przyjęty w listopadzie 2015 r. przez Radę UE ds. Zagranicznych w formacie Ministrów Handlu, komunikat KE „*HANDEL Z KORZYŚCIĄ DLA WSZYSTKICH. W kierunku bardziej odpowiedzialnej polityki handlowej i inwestycyjnej*”. Strategia handlowa UE, wyrażona w ww. komunikacie, zasadniczo kontynuuje, realizowany w poprzednich latach, ofensywny charakter unijnej polityki. Zakłada m.in. aktywną politykę negocjowania i zawierania bilateralnych oraz regionalnych umów o wolnym handlu z państwami trzecimi. Kładzie akcent na eliminację barier w dostępie do rynków państw trzecich dla unijnych produktów i inwestorów oraz na efektywne wykorzystanie już istniejących możliwości eksportowych. Uzasadnieniem dla tego ofensywnego podejścia mają być korzyści gospodarcze dla UE – również sektor rolno-spożywczy UE jest wskazany jako ten, który po reformach WPR jest dobrze przygotowany do konkurencyjności na rynku światowym. Zawieranie umów handlowych ma również służyć wzmocnieniu wpływu UE na arenie międzynarodowej, w tym na kształtowanie międzynarodowych zasad handlu.

W ramach realizacji tej strategii w ostatnich latach UE podpisała szereg umów handlowych, m.in. umowy o wolnym handlu z Ukrainą, Mołdawią, Gruzją (tzw. DCFTA), Kanadą (CETA), Japonią (EPA), porozumienie z krajami EFTA (Norwegia i Islandia) w sprawie dalszej wymiany koncesji w handlu rolnym. Obecnie szereg porozumień handlowych jest w trakcie negocjacji (z Australią, Nową Zelandią, Indonezją, Chile – aneksowanie istniejącej umowy) lub negocjacje zostały zakończone i umowy czekają na zatwierdzenie (z Singapurem, Wietnamem, Meksykiem – aneksowanie istniejącej umowy, Ukrainą – modyfikacja DCFTA w zakresie unijnych koncesji na mięso drobiowe, Mołdawią – modyfikacja niektórych koncesji taryfowych w DCFTA). W czerwcu 2019 r. zostały również zakończone negocjacje z Mercosurem; obecnie nie jest pewne, czy i kiedy umowa wejdzie w życie; może to nastąpić najwcześniej za ok. 2 lata. Kontynuowany jest również proces wielostronnych negocjacji w ramach WTO, w ramach którego, organizowane zasadniczo co 2 lata, konferencje ministerialne przyjmują decyzje dotyczące zasad handlu światowego.

Oprócz negocjowania umów służby KE spotykają się z partnerami, np. na stałych komitetach WTO, komitetach powołanych przez umowy dwustronne czy w ramach „diplomacji ekonomicznej”. Spotkania te również stwarzają możliwość dyskusji o problemach dotyczących dostępu do rynków, w tym np. uzyskania wyjaśnień, wpłynięcia na przyspieszenie weterynaryjnych i fitosanitarnych procedur administracyjnych związanych z dopuszczeniem eksportu.

Spójność z celami krajowych i międzynarodowych dokumentów strategicznych oraz celami polityk UE

Aktywność UE w ww. obszarach stwarza konieczność identyfikacji i bieżącej aktualizacji ofensywnych i defensywnych interesów polskiego rolnictwa i rybactwa oraz ich aktywnego artykułowania w dyskusjach na forum UE. Rozmowy KE z partnerami handlowymi UE, w tym zwłaszcza negocjacje umów, można wykorzystać do wsparcia polskiego eksportu, tj. np. do ograniczenia barier w dostępie do rynków pozaunijnych, które dotyczą polski eksport rolny, czy zwiększenia wykorzystania przez Polskę możliwości wynikających z już istniejących umów handlowych. Z drugiej strony należy również przeciwdziałać niebezpieczeństwu negatywnego wpływu negocjowanych przez KE umów na wrażliwe sektory rynku rolnego (ryzyko nadmiernego importu) czy na możliwość prowadzenia przez UE aktywnej i skutecznej polityki rolnej. Jednocześnie należy zauważyć, że w odniesieniu do rynku produktów rybołówstwa import jest pożądanym ze względu na fakt, że surowiec pochodzący z połowów polskich zaopatruje rynek jedynie w 20%. Identyfikacja i artykułowanie postulatów Polski w ww. zakresie, np. odnośnie do pożądanego kształtu postanowień negocjowanych przez KE umów, jest zatem bardzo ważna z punktu widzenia możliwości osiągnięcia korzyści dla polskiego sektora rolnego z polityki handlowej UE.

Pakiet klimatyczno-energetyczny UE

W dniach 23 i 24 października 2014 r. Rada Europy uzgodniła ramy polityki klimatyczno-energetycznej UE do 2030 r. Stanowią one kontynuację rozwiązań legislacyjnych, przyjętych przez Parlament Europejski w grudniu 2008 r., kiedy to po raz pierwszy ustalone zostały unijne cele redukcyjne w zakresie kontrolowania i ograniczania emisji gazów cieplarnianych na terytorium UE w perspektywie do 2020 r.

W 2018 r. państwa członkowskie UE, KE i Parlament zrewidowały decyzje określające cele polityki klimatycznej w zakresie poprawy efektywności energetycznej oraz wzrostu udziału OZE i w końcowym jej zużyciu. W przypadku efektywności energetycznej cel podwyższono do 32,5%, a dla OZE do 32%.

Obecny pakiet klimatyczno-energetyczny zakłada ograniczenie do 2030 r. w skali UE co najmniej o 40% emisji gazów cieplarnianych w stosunku do poziomu z roku 1990, a wyznaczony cel będzie realizowany przez wszystkie państwa członkowskie w sposób najbardziej racjonalny kosztowo z udziałem wszystkich sektorów gospodarki, zarówno sektorów objętych systemem handlu uprawnieniami do emisji (ETS), jak i nieobjętych tym systemem (non-ETS). Sektor non-ETS obejmuje emisję gazów cieplarnianych z sektorów transportu, **rolnictwa**, gospodarki odpadami, jak również ze spalania paliw w gospodarstwach domowych, handlu, usługach, a wyznaczony cel redukcyjny dla tego sektora w skali UE określono na poziomie 30% redukcji emisji do 2030 r. w porównaniu z rokiem 2005. To właśnie w ramach tego celu niezbędne będzie, na etapie szczegółowych ustaleń na poziomie krajowym i międzynarodowym, określenie poziomu partycypacji poszczególnych sektorów w jego osiąganiu. Określony został cel redukcyjny non-ETS dla Polski, który wynosi -7% w porównaniu do 2005 r.

Należy przy tym zwrócić uwagę, że sektor rolny ma specyficzny charakter, przejawiający się przede wszystkim w kluczowej roli w procesie zapewnienia bezpieczeństwa żywnościowego, zarówno w skali krajowej, a także na poziomie globalnym – w dążeniach do likwidacji problemu głodu na świecie. Kwestia ta znalazła swoje odzwierciedlenie zarówno w konkluzjach Rady Europy z października 2014 r., jak również w treści preambuły do *Porozumienia paryskiego* z grudnia 2015 r. przyjętego podczas 21. Konferencji Stron Konwencji klimatycznej Narodów Zjednoczonych w sprawie Zmian Klimatu (COP21). Konkluzje Rady Europy podkreślają konieczność zachowania spójności między unijnymi celami w zakresie bezpieczeństwa żywnościowego oraz zmian klimatu. Tym samym sektor rolny, jak również sektor użytkowania gruntów ściśle związany z działalnością rolniczą, muszą służyć dwóm celom, co powinno być brane pod uwagę przy określaniu wewnętrznych (sektorowych) celów redukcyjnych Polski.

Ograniczony potencjał sektora rolnego w działaniach na rzecz zapobiegania i przeciwdziałania zmianom klimatu związany jest nie tylko z jego specyficzną rolą. W grę wchodzi także aspekt metodologiczny w zakresie raportowania emisji oraz odzwierciedlenia w nich realnych zmian wielkości emitowanych zanieczyszczeń. Zidentyfikowany został bowiem szereg praktyk związanych z produkcją rolną (zarówno zwierzęcą i roślinną), których stosowanie w znaczący sposób może ograniczyć negatywne oddziaływanie tego sektora na poziom

emisji, niemniej jednak aktualnie występują trudności w poprawnym szacowaniu, ewidencji i prezentacji podejmowanych wysiłków redukcyjnych przez polskich rolników. W tym zakresie konieczny jest rozwój badań, wymiana doświadczeń między jednostkami naukowymi.

Dyrektywa NEC

Na realizację postanowień SZRWRI R 2030 będą miały wpływ także przepisy dotyczące ochrony powietrza zawarte w *dyrektywie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/2284 z dnia 14 grudnia 2016 r. w sprawie redukcji krajowych emisji niektórych rodzajów zanieczyszczeń atmosferycznych, zmiany dyrektywy 2003/35/WE oraz uchylecia dyrektywy 2001/81/WE (tzw. Dyrektywa NEC, ang. „National Emission Ceilings” – Dyrektywa o Krajowych Pułapach Emisji)*. Przepisy Dyrektywy NEC są częścią tzw. Pakietu „Czyste Powietrze” – czyli strategii działań, która do 2030 r. ma istotnie zmniejszyć zanieczyszczenie powietrza w całej UE. Przewiduje ona działania legislacyjne prowadzące do zaostrzenia norm emisji i pułapów zanieczyszczenia powietrza. Zobowiązania dla państw członkowskich dotyczą redukcji emisji antropogenicznych zanieczyszczeń do atmosfery: dwutlenku siarki (SO₂), amoniaku (NH₃), tlenków azotu (NO_x), niemetanowych lotnych związków organicznych (NMLZO), pyłu drobnego (PM_{2,5}).

W celu zmniejszenia ich emisji w krajowych programach ograniczania zanieczyszczenia powietrza przewidziane zostały działania mające zastosowanie w sektorze rolnym i na obszarach wiejskich. Dla przykładu zmniejszenie emisji amoniaku może nastąpić przez stosowanie niskoemisyjnych technik aplikacji nawozów (tj. aplikacja precyzyjna doglebowa nawozów na bazie mocznika, gnojowica rozlewana innymi metodami niż rozbryzgowo, przyorywanie obornika w ciągu 12 godzin, przykrywanie zbiorników z gnojowicą i gnojówką), natomiast w przypadku redukcji pyłu drobnego (PM_{2,5}) – przez wymianę starych kotłów, docieplenie budynków, montaż kolektorów słonecznych. Środki te powinny być racjonalne pod względem kosztów oraz opierać się na informacjach i danych uwzględniających postęp naukowy oraz działania już realizowane.

W polskim rolnictwie realizowany jest już szereg działań mających wpływ na ograniczenie emisji tych zanieczyszczeń. W szczególności są to działania WPR, w których promowane są inwestycje przyczyniające się do zrównoważonego rozwoju rolnictwa, a także realizacji celów związanych z ochroną środowiska, w tym ograniczania emisji.

Ramowa Dyrektywa Wodna

Dyrektywa 2000/60/WE z dnia 23 października 2000 r. ustanawiająca ramy wspólnotowego działania w dziedzinie polityki wodnej, zwana Ramową Dyrektywą Wodną (RDW), jest wynikiem wieloletnich prac Wspólnot Europejskich zmierzających do lepszej ochrony wód przez wprowadzenie wspólnej europejskiej polityki wodnej opartej na przejrzystych, efektywnych i spójnych ramach legislacyjnych. Zobowiązuje państwa członkowskie do racjonalnego wykorzystywania i ochrony zasobów wodnych w myśl zasady zrównoważonego rozwoju.

Celem RDW jest osiągnięcie dobrego stanu wszystkich wód. Cel ten wynika z wprowadzenia do polityki zasady zrównoważonego rozwoju i dotyczy:

- zaspokojenia zapotrzebowania na wodę ludności, rolnictwa i przemysłu,
- promowania zrównoważonego korzystania z wód,
- ochrony wód i ekosystemów znajdujących się w dobrym stanie ekologicznym,
- poprawy jakości wód i stanu ekosystemów zdegradowanych działalnością człowieka,
- zmniejszenia zanieczyszczenia wód podziemnych,
- zmniejszenia skutków powodzi i suszy.

Prawidłowe wdrażanie RDW powinno pozytywnie wpłynąć na sektor rybactwa śródlądowego, w szczególności na gospodarkę w obwodach rybackich. Polepszenie jakości wód pod względem fizyko-chemicznym i ekologicznym pozytywnie wpłynie na zespoły ryb i możliwość gospodarowania ich zasobami. Szczególnie istotne znaczenie w

kontekście wdrażania RDW dla ichtiofauny jezior i rzek będzie miało ograniczenie negatywnych skutków eutrofizacji oraz polepszenie warunków migracji (likwidacja barier hydrotechnicznych). Również akwakultura powinna zyskać na zwiększeniu dostępności dobrej jakości wody, jednak w tym przypadku sytuacja jest bardziej złożona z uwagi na możliwy wzrost obciążeń związanych z podnoszeniem opłat za wodę, potencjalne ograniczenia ilości możliwej do pobrania wody w ramach rewizji pozwoleń wodnoprawnych, jak również obowiązek poprawy ekologicznego funkcjonowania urządzeń poboru wody.

Natura 2000

Kluczową kwestią w aspekcie wysiłków różnych państw europejskich na rzecz ochrony przyrody stało się stworzenie wspólnych podstaw prawnych. Aby możliwe było osiągnięcie celów środowiskowych, w ramach wspólnot europejskich przyjęta została w 1979 r. tzw. dyrektywa ptasia (dyrektywa 79/409/EWG Rady z dnia 2 kwietnia 1979 r. o ochronie dziko żyjących ptaków, która zastąpiona została nową dyrektywą 2009/147/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa). Jako akt prawa ściśle powiązany i rozwijający wizję działań nakreślonych wcześniej w odniesieniu do ptaków w 1992 r. przyjęta została tzw. dyrektywa siedliskowa (dyrektywa 92/43/EWG Rady z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory), która zobowiązała państwa członkowskie UE do wprowadzenia podstaw prawnych dla rozwoju sieci obszarów chroniących zagrożone w skali europejskiej gatunki roślin, zwierząt i rodzaje siedlisk przyrodniczych.

Te dwie dyrektywy przewidują stworzenie systemu obszarów stanowiących spójną funkcjonalnie sieć – Europejską Sieć Ekologiczną Natura 2000, umożliwiającą realizację spójnej polityki ochrony zasobów przyrodniczych na obszarze UE, tworzoną przez wyznaczone w ramach dyrektyw: ptasiej i siedliskowej obszary specjalnej ochrony ptaków (OSO) oraz specjalne obszary ochrony siedlisk (SOO).

Ustanowienie sieci morskich obszarów Natura 2000 ma istotne znaczenie dla sektora rybołówstwa. Obecnie w polskich obszarach morskich znajduje się 17 obszarów chronionych w ramach sieci Natura 2000. Ponieważ na wszystkich tych obszarach prowadzone jest rybołówstwo, konieczne będzie w przyszłości ustanowienie i wdrożenie na nich stosownych planów ochrony. Obecnie najbardziej zaawansowane prace prowadzone są nad planem ochrony dotyczącym obszaru Natura 2000 Zalew Wiślany i Mierzeja Wiślana (PLH280007).

Wdrożenie planów ochronnych na morskich obszarach Natura 2000 wiązać się będzie z wprowadzeniem na tych obszarach specjalnego zarządzania rybołówstwem, przyczyniającego się m.in. do ograniczenia jego wpływu na elementy środowiska objęte ochroną (może dotyczyć to zarówno podmorskich siedlisk, jak i chronionych gatunków morskich organizmów). Należy się więc spodziewać, że w konsekwencji podjętych działań będą mogły wystąpić w przyszłości pewne ograniczenia w zakresie swobody prowadzenia połowów w polskich, morskich obszarach Natura 2000, szczególnie przez jednostki sektora rybołówstwa przybrzeżnego.

SYSTEM REALIZACJI I RAMY FINANSOWE

Wymiar terytorialny wdrażania Strategii

W SOR określone zostały działania, które odnoszą się do wszystkich obszarów wiejskich, w tym obszarów zmarginalizowanych, a potencjał rozwoju regionów jest przypisany również endogenicznym potencjałom obszarów wiejskich. W SOR zdecydowano, że „*polityka regionalna w dalszym ciągu wzmocniła będzie terytorialne potencjały rozwojowe i specjalizacje, głównie w kierunku aktywizacji gospodarczej, rozwoju lokalnych rynków pracy i mobilizacji zawodowej mieszkańców*”. W dokumencie wskazano m.in. na utrzymujące się dysproporcje w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, które są konsekwencją m.in. regionalnych różnic w wydajności pracy, niezrównoważenia podaży i popytu na lokalnych rynkach pracy, geograficznie selektywnego napływu inwestycji (głównie zagranicznych), potencjału poszczególnych ośrodków, a także zróżnicowanego poziomu wyposażenia infrastrukturalnego i dostępności transportowej mającej kluczowe znaczenie dla uczestnictwa w rynku pracy i dostępności do usług publicznych. Dlatego efektem wymiernym planowanych interwencji ma być zmniejszenie różnicy między dochodami na wsi i w mieście.

Kontynuując rozwiązania przyjęte w SOR, kierunki interwencji opisane w SZRWRiR 2030 obejmują swoim zakresem wszystkie obszary wiejskie w Polsce. Poszczególne instrumenty wsparcia, realizowane zgodnie z **SZRWRiR 2030** będą jednakże zawierały wymiar terytorialny, z zastosowaniem jednej z poniższych metod terytorializacji działań publicznych:

- 1) działania dedykowane poszczególnym obszarom (np. wsparcie na rzecz rozwoju przedsiębiorczości, w tym przedsiębiorczości społecznej, na obszarach zmarginalizowanych lub wsparcie dedykowane rozwojowi obszarów rybackich);
- 2) kryteria wyboru – kryteria merytoryczne, skutkujące uzyskaniem przez wnioskodawcę dodatkowych punktów w przypadku projektów konkursowych:
 - a) bezpośrednie (wg lokalizacji) – kryteria odnoszące się wprost do danego obszaru wiejskiego pod względem cechy objętej interwencją;
 - b) pośrednie (wg oddziaływania) – kryteria odnoszące się do cech projektu (wnioskodawcy) zapewniających istotne pozytywne oddziaływanie (nie tylko bezpośrednie) na dany obszar;
- 3) wydzielone koperty na dany obszar (np. obszary zmarginalizowane);
- 4) dedykowane nabory – dla mieszkańców obszarów problemowych lub peryferyjnych, np. popegeerowskich;
- 5) projekty zintegrowane – łączenie działań z różnych źródeł finansowania w celu kompleksowego wsparcia lub rozwiązania problemu zgodnie z potrzebami danego obszaru, w tym instrument RLKS;
- 6) realizacja projektów służących zacieśnianiu współpracy z obszarami charakteryzującymi się dynamicznym rozwojem (budowanie powiązań funkcjonalnych, wzmocnianie efektu dyfuzji rozwoju);
- 7) selektywne promowanie innowacyjnych rozwiązań, służących rozwiązywaniu specyficznych problemów danego obszaru lub regionu wiejskiego, np. rozwiązania mobilne, usługi pocztowe, praca na odległość, e-learning, usługi społeczne, opiekuńcze;
- 8) działania informacyjno-promocyjne – służące czytelnemu i skutecznemu przedstawianiu potencjalnym beneficjentom możliwości wsparcia w ramach programu w celu wyrównania dostępności;
- 9) przygotowanie diagnoz, strategii i polityk dedykowanych obszarom o specyficznych problemach rozwojowych (np. polityka rolna wobec obszarów górskich).

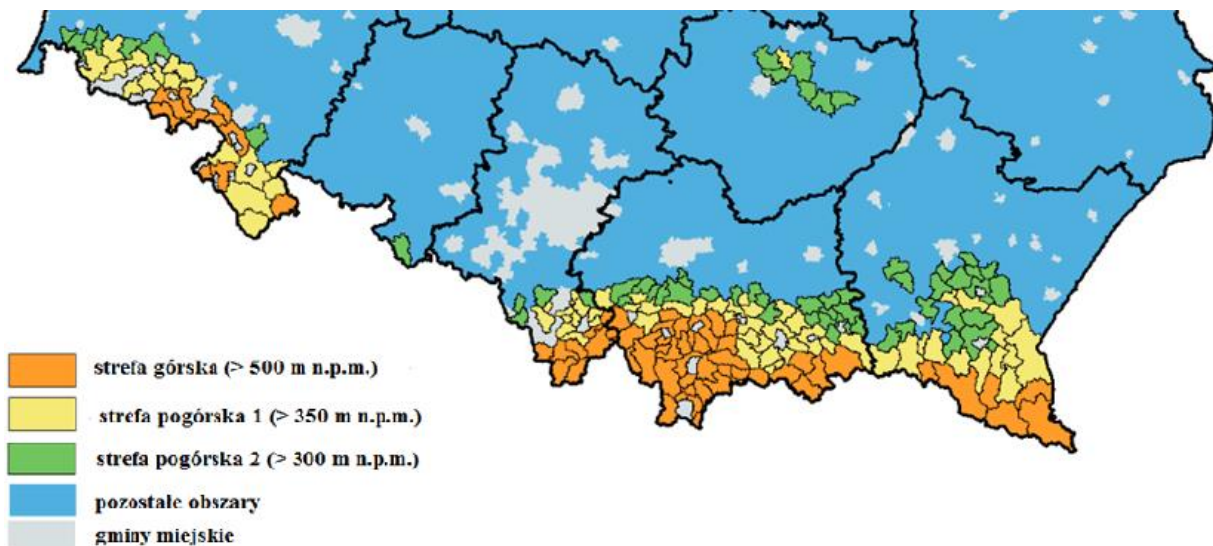
Zgodnie z prezentowanym na etapie wyzwań zróżnicowanym podejściem do obszarów wiejskich zakłada się, że **na etapie projektowania rozwiązań wdrożeniowych** (np. w dokumencie programowym lub na poziomie rozporządzeń) **zostanie wskazana ew. delimitacja obszarów, które będą objęte wsparciem w ramach wybranego instrumentu pomocowego**. Delimitacja jest możliwa zarówno na poziomie krajowym, jak i regionalnym – w zależności od rodzaju interwencji. Z uwagi na strategiczny, a nie wdrożeniowy charakter SZRWRiR 2030, w dokumencie tym nie przypisuje się poszczególnych działań do gmin czy obszarów geograficznych, za czym przemawia również argument niepewności co do ostatecznej wysokości wieloletniego budżetu UE na lata 2021–2027 oraz jego przeznaczenia.

W średniookresowej strategii rozwoju kraju zostały wyznaczone **cztery obszary strategicznej interwencji**, do których zaliczono obszary problemowe zmagające się z trudnościami adaptacyjnymi i restrukturyzacyjnymi:

- na poziomie regionalnym:
 - Polska Wschodnia,
 - Śląsk,
- na poziomie subregionalnym:
 - obszary przeważnie wiejskie zagrożone trwałą marginalizacją (w tym obszary po byłych państwowych gospodarstwach rolnych) oraz
 - miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze i obszary wiejskie wchodzące w skład ich obszaru funkcjonalnego.

Dla tych obszarów zakłada się opracowanie szczególnych mechanizmów wsparcia również w ramach programów operacyjnych współfinansowanych ze środków polityki spójności po 2020 r., których zakres i sposób wdrożenia będą uzależnione od specyfiki danego terytorium i obejmą działania służące aktywizacji gospodarczej, rozwojowi lokalnych rynków pracy i mobilizacji zawodowej mieszkańców oraz poprawie dostępu do usług publicznych.

Biorąc pod uwagę cele, kierunki interwencji i działania SZRWIR 2030 oraz jej zasięg terytorialny, **działania tej Strategii obejmą swoim zasięgiem wszystkie obszary wiejskie wchodzące w skład ww. obszarów strategicznej interwencji. Sposób wdrożenia działań SZRWIR 2030 może mieć dodatkowy wymiar koncentracji terytorialnej w odniesieniu do obszarów zmagających się z trudnościami o charakterze restrukturyzacyjnym i adaptacyjnym w rolnictwie** (np. obszary rolnictwa górskiego, obszary po byłych państwowych gospodarstwach rolnych).

Rysunek 11. Przestrzenne rozmieszczenie gmin górskich i pogórskich w Polsce

Źródło: Siebielec G., Łopatka A. (2013)

Na poziomie subregionalnym w strategiach rozwoju województw obszary wiejskie, a w szczególności te zmagające się z trudnościami o charakterze restrukturyzacyjnym i adaptacyjnym w rolnictwie mogą być wyznaczone jako inne obszary koncentracji działań polityki regionalnej.

Ramy finansowe

Postanowienia SOR oraz obecne projekcje dotyczące struktury potencjalnych źródeł finansowania działań rozwojowych przewidzianych w SOR wskazują, że **po 2020 r. ciężar finansowania inwestycji rozwojowych będzie przenoszony w większym stopniu na środki krajowe (zarówno publiczne, jak i prywatne).**¹⁵⁷⁾ Znaczenie środków UE będzie relatywnie mniejsze, choć nadal istotne.

Zadania sektora publicznego, które dotychczas realizowane były w znacznym stopniu przy współfinansowaniu z UE, **będą w większym stopniu finansowane w oparciu o krajowe środki publiczne.** Środki te pochodzą będą z budżetu centralnego oraz z budżetów samorządowych, które nabiorą większego znaczenia w finansowaniu wysiłku rozwojowego. Powodem tego są zmiany w wieloletnim budżecie UE na lata 2021–2027. Jednocześnie realizacja przedsięwzięć rozwojowych musi odbywać się przy zachowaniu stabilności makroekonomicznej, w tym w szczególności sektora finansów publicznych. Prowadzona polityka budżetowa musi uwzględniać ograniczenia związane z obowiązującymi regulacjami fiskalnymi, w tym dążenie do osiągnięcia i utrzymania średniookresowego celu budżetowego (tzw. MTO).

Wskazuje to na **konieczność efektywnego stymulowania inwestycji sektora prywatnego (ze środków krajowych oraz zagranicznych) oraz dalszego podnoszenia efektywności wydatków rozwojowych sektora publicznego.** Wykorzystanie środków UE należy skoncentrować na projektach o najwyższej wartości dodanej i pozytywnych efektach zewnętrznych.

Oceniając warunki prowadzenia polityki gospodarczej (w tym przede wszystkim polityki inwestycyjnej) w nadchodzących latach, zakłada się, że działania wdrażane w ramach SOR przyniosą pozytywne impulsy w postaci mobilizowania kapitału prywatnego (krajowego i zagranicznego). Doprowadzą one do zwiększenia jego aktywności inwestycyjnej. Kapitał prywatny będzie więc odgrywał kluczową rolę w osiągnięciu planowanej stopy inwestycji w gospodarce. Wymaga to jednakże działań realizowanych przez sektor publiczny (zarówno inwestycyjnych, jak i regulacyjnych) w zakresie poprawy „warunków brzegowych” determinujących ekonomiczną racjonalność i rentowność działalności podmiotów sektora prywatnego.

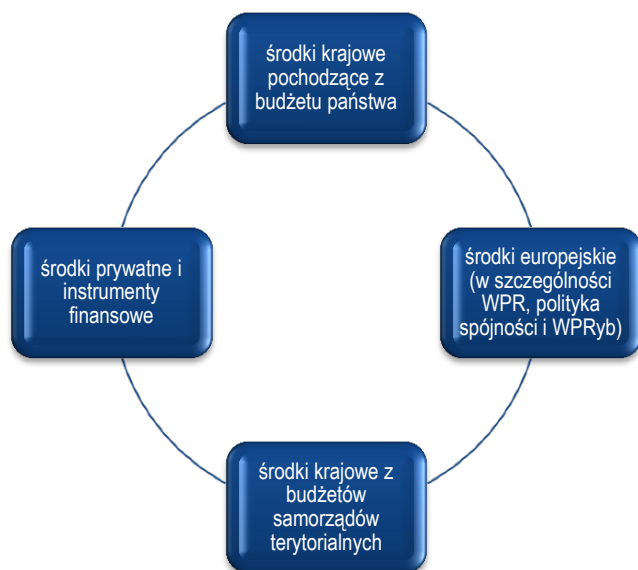
Sprzyjać temu powinna kondycja makroekonomiczna gospodarki polskiej w najbliższych kilkunastu latach. Prognozy zarówno instytucji krajowych, jak i renomowanych ośrodków międzynarodowych, wskazują na możliwość utrzymania się stosunkowo wysokiego tempa wzrostu gospodarczego (choć niższego zarówno od odnotowanego w latach 2017 i 2018, jak i prognozowanego na lata 2019–2024). Zgodnie z długookresowymi prognozami MF¹⁵⁸⁾ w latach 2025–2030 tempo wzrostu gospodarczego w ujęciu realnym będzie wahać się od 3% w 2025 r. do 2,7% w 2030 r., co przełoży się na średnie roczne tempo wzrostu w tym okresie rzędu 2,8%. Wraz ze wzrostem gospodarczym wzrastać będą dochody sektora finansów publicznych, co powinno umożliwić finansowanie działań rozwojowych w zakresie ich planowanej realizacji ze środków publicznych.

Budżet SZRWRiR 2030 oparty został m.in. na założeniach Wieloletniego Planu Finansowego Państwa (WFPF) na lata 2019–2022 przyjętego uchwałą nr 31 Rady Ministrów z dnia 24 kwietnia 2019 r., gdzie wydatki dotyczące sektora rolnego i rybackiego zostały w największym stopniu opisane w ramach poszczególnych zadań funkcji 21. *Polityka rolna i rybacka.*¹⁵⁹⁾ Działania określone w SZRWRiR 2030 będą finansowane również ze środków publicznych w ramach innych niż 21 funkcji budżetu zadaniowego państwa.

¹⁵⁷⁾ W świetle obowiązywania stabilizującej reguły wydatkowej, która nakłada ograniczenia na sumę większości wydatków sektora instytucji rządowych i samorządowych, istotne jest, aby planowanie i ponoszenie wydatków na działania określone w SZRWRiR 2030 realizowane było w ramach limitu środków pozostających w dyspozycji części budżetowych (ministrów oraz wojewodów) bez konieczności ich zwiększania.

¹⁵⁸⁾ Wytoczne dotyczące stosowania jednolitych wskaźników makroekonomicznych będących podstawą oszacowania skutków finansowych projektowanych ustaw, z października 2018 r.
file://fsr-win-003.mf.gov.pl/folders_citrix/APCH/Pobieranie/Wytoczneaktualizacja_X2018.pdf

¹⁵⁹⁾ Do funkcji 21 przypisane są m.in. zadania związane z postępowaniem biologicznym produkcji roślinnej i zwierzęcej, ochroną roślin uprawnych, nasiennictwem, hodowlą i produkcją zwierzęcą, ochroną zdrowia zwierząt, weterynaryjną ochroną zdrowia publicznego oraz nadzorem nad jakością handlową artykułów rolno-spożywczych, stabilizacją rynków rolnych i żywnościowych oraz rozwój

Finansowanie działań i projektów SZRWRiR 2030 ze środków krajowych

Wydatki krajowe będące w dyspozycji ministra właściwego do spraw rozwoju wsi, dedykowane działaniom opisanym w SZRWRiR 2030, należą do części 32, 33, 35 i 85 budżetu państwa. Wsparciem dla nich będą m.in. wydatki pozostałych jednostek sektora instytucji rządowych i samorządowych, takich jak np. KOWR, Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych, ARiMR, CDR i wojewódzkie ODR oraz dotacje udzielane na realizację badań naukowych. Wydatki krajowe będące w dyspozycji ministra właściwego do spraw rybołówstwa, dedykowane działaniom opisanym w SZRWRiR 2030, należą do 62 części budżetu państwa.

Rysunek 12. Główne źródła finansowania działań SZRWRiR 2030

Źródło: opracowanie własne.

Prognoza krajowych wydatków z budżetu państwa będących w dyspozycji ministra właściwego do spraw rybołówstwa na rzecz realizacji działań SZRWRiR 2030 do 2025 r. w mln zł

Wg części i działów ¹⁶⁰⁾	lata 2018-2020	lata 2021-2025
KRAJOWE WYDATKI ROZWOJOWE¹⁶¹⁾ (skonsolidowane, z wyjątkiem dotacji dla JST)		
62. Rybołówstwo	14,77	24,61
050 Rybołówstwo i rybactwo	14,77	24,61
WYDATKI WSPIERAJĄCE ROZWÓJ¹⁶²⁾, NIEOBJĘTE KWR		
62. Rybołówstwo	29,72	49,53
050 Rybołówstwo i rybactwo	4,79	7,98
750 Administracja publiczna	24,93	41,54
Razem	44,49	74,14

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MliR.

obszarów wiejskich. Ponadto wspierane są działania z zakresu kształtowania ustroju rolnego i gospodarki żywnościowej oraz infrastruktura wsi w kierunku rozwoju gospodarstw rodzinnych. W obszarze tej funkcji znajdują się także działania państwa, których celem jest tworzenie i utrzymanie konkurencyjnego, nowoczesnego i dynamicznego sektora rybackiego.

¹⁶⁰⁾ Na podstawie rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 4 grudnia 2009 r. w sprawie klasyfikacji części budżetowych oraz określenia ich dysponentów (Dz. U. z 2018 r. poz. 1177 i 1677, z późn. zm.) oraz rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 2 marca 2010 r. w sprawie szczegółowej klasyfikacji dochodów, wydatków, przychodów i rozchodów oraz środków pochodzących ze źródeł zagranicznych (Dz. U. z 2014 r. poz. 1053, z późn. zm.).

¹⁶¹⁾ Podstawą opracowania ram finansowych strategii jest klasyfikacja wydatków rozwojowych sektora instytucji rządowych i samorządowych (KWR) opracowana przez MliR. KWR opiera się na klasyfikacji budżetowej i uwzględnia części, działy, rozdziały i paragrafy budżetowe. Przez wydatki rozwojowe należy rozumieć środki pieniężne wydatkowane w ramach polityki rozwoju państwa przez jednostki sektora instytucji rządowych i samorządowych na rzecz jednostek nienależących do tego sektora, prowadzące do pozytywnych przemian społeczno-gospodarczych, w szczególności wzrostu konkurencyjności, produktywności oraz zwiększenia spójności społecznej i gospodarczej.

¹⁶²⁾ Środki wspierające rozwój, nieobjęte KWR, są to wydatki w sferze otoczenia rozwoju, wspierające działania rozwojowe, w tym stanowiące źródło finansowania niektórych projektów strategicznych, flagowych i działań SOR oraz wydatki pozostałych jednostek sektora instytucji rządowych i samorządowych.

Prognoza krajowych wydatków z budżetu państwa będących w dyspozycji ministra właściwego ds. rozwoju wsi na rzecz realizacji działań SZRWiR 2030 do 2025 r. w mln zł

Wg części i działów ¹⁶³⁾	lata 2018-2020	lata 2021-2025
KRAJOWE WYDATKI ROZWOJOWE¹⁶⁴⁾ (skonsolidowane, z wyjątkiem dotacji dla JST)		
32. Rolnictwo	2 119,36	3 532,26
010 Rolnictwo i łowiectwo	1 599,38	2 665,63
801 Oświata i wychowanie	519,98	866,63
85. Wojewodowie	1 191,67	1 986,11
010 Rolnictwo i łowiectwo	1 191,67	1 986,11
WYDATKI WSPIERAJĄCE ROZWÓJ¹⁶⁵⁾, NIEOBJĘTE KWR		
32. Rolnictwo	557,94	929,90
010 Rolnictwo i łowiectwo	312,88	521,47
750 Administracja publiczna	243,81	406,36
801 Oświata i wychowanie	1,24	2,07
33. Rozwój wsi	43,94	73,23
010 Rolnictwo i łowiectwo	0,52	0,87
750 Administracja publiczna	43,41	72,35
35. Rynki rolne	97,05	161,74
010 Rolnictwo i łowiectwo	74,24	123,73
750 Administracja publiczna	22,81	38,01
85. Wojewodowie	6 258,95	10 431,58
010 Rolnictwo i łowiectwo	6 258,95	10 431,58
WYDATKI POZOSTAŁYCH JEDNOSTEK SEKTORA INSTYTUCJI RZĄDOWYCH I SAMORZĄDOWYCH (w przypadku braku danych o ostatecznych wydatkach jest to kwota dotacji z budżetu państwa dla jednostki)		
KOWR	322,48	537,47
Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych	141,68	236,14
ARiMR	3 054,05	5 090,08
CDR i wojewódzkie ODR	584,99	974,99
inne jednostki sektora, w tym dotacje w ramach działu 010, cz. 32	48,62	81,03
Razem	14 420,73	24 034,53

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MliR.

¹⁶³⁾ Na podstawie rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 4 grudnia 2009 r. w sprawie klasyfikacji części budżetowych oraz określenia ich dysponentów oraz rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 2 marca 2010 r. w sprawie szczegółowej klasyfikacji dochodów, wydatków, przychodów i rozchodów oraz środków pochodzących ze źródeł zagranicznych.

¹⁶⁴⁾ Podstawą opracowania ram finansowych strategii jest klasyfikacja wydatków rozwojowych sektora instytucji rządowych i samorządowych (KWR) opracowana przez MliR. KWR opiera się na klasyfikacji budżetowej i uwzględnia części, działy, rozdziały i paragrafy budżetowe. Przez wydatki rozwojowe należy rozumieć środki pieniężne wydatkowane w ramach polityki rozwoju państwa przez jednostki sektora instytucji rządowych i samorządowych na rzecz jednostek nienależących do tego sektora, prowadzące do pozytywnych przemian społeczno-gospodarczych, w szczególności wzrostu konkurencyjności, produktywności oraz zwiększenia spójności społecznej i gospodarczej.

¹⁶⁵⁾ Środki wspierające rozwój, nieobjęte KWR są to wydatki w sferze otoczenia rozwoju, wspierające działania rozwojowe, w tym stanowiące źródło finansowania niektórych projektów strategicznych, flagowych i działań SOR oraz wydatki pozostałych jednostek sektora instytucji rządowych i samorządowych.

Działania SZRWRiR 2030 będą finansowane również ze środków, które są w dyspozycji pozostałych ministrów i zostały ujęte w budżetach pozostałych zintegrowanych strategii rozwoju kraju, w tym m.in.:

- w ramach wydatków rozwojowych i wydatków wspierających rozwój wyodrębnionych w części: 18. Budownictwo, planowanie i zagospodarowanie przestrzenne oraz mieszkalnictwo, 20. Gospodarka, 22. Gospodarka wodna, 24. Kultura i ochrona dziedzictwa narodowego, 25. Kultura fizyczna, 27. Informatyzacja, 28. Nauka, 30. Oświata i wychowanie, 31. Praca, 34. Rozwój regionalny, 38. Szkolnictwo wyższe, 39. Transport, 40. Turystyka, 41. Środowisko, 42. Sprawy wewnętrzne, 44. Zabezpieczenie społeczne, 46. Zdrowie, 47. Energia, 58. GUS, 82. Subwencje ogólne dla jednostek samorządu terytorialnego, 85. Wojewodowie – dotacje dla JST (inne niż w ramach działu 010);
- wydatków pozostałych jednostek sektora instytucji takich jak: Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, wojewódzkie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, Fundusz Transportu Niskoemisyjnego, Polska Agencja Kosmiczna, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, NCBiR, Narodowe Centrum Nauki, Polska Organizacja Turystyczna, PFR, Fundacja Platforma Przemysłu Przyszłości, PFRON, Fundusz Pracy, Narodowy Fundusz Zdrowia, państwowe i samorządowe instytucje kultury, Fundusz Kolejowy, Krajowy Fundusz Drogowy, Fundusz Żeglugi Śródlądowej, PGWWP, jednostki sektora instytucji samorządowych.

Wspieraniem w realizacji działań SZRWRiR 2030 będzie zaangażowanie środków jednostek samorządu terytorialnego i środków prywatnych.

Finansowanie działań i projektów SZRWRiR 2030 ze środków europejskich

Istotnym źródłem finansowania działań SZRWRiR 2030 będą też środki zewnętrzne, w tym w szczególności środki UE pochodzące głównie z WPR, WPRyB i PS trzech kolejnych perspektyw finansowych UE. Od 2021 r.¹⁶⁶⁾ będą wdrażane programy współfinansowane ze środków europejskich z kolejnej perspektywy finansowej UE na lata 2021–2027, których wysokość oraz sposób alokacji nie zostały jeszcze uzgodnione z państwami członkowskimi, co utrudnia szacowanie ich zaangażowania w realizację poszczególnych działań **SZRWRiR 2030**. W odniesieniu do kolejnej perspektywy budżetu wieloletniego UE na lata 2028–2034, który również został objęty okresem wdrażania strategii, nie ma danych pozwalających prognozować ich wpływ na możliwość realizacji działań **SZRWRiR 2030**. Z tego względu **przedstawiony w dokumencie projekt budżetu działań SZRWRiR 2030 ze środków europejskich obejmuje przede wszystkim środki perspektywy finansowej 2014–2020 wydatkowane zgodnie z zasadą „n+3” do 2023 r.**

Rysunek 13. Źródła finansowania działań SZRWRiR 2030 w ramach środków UE.

¹⁶⁶⁾ Możliwe, że będzie to 2022 r. albo 2023 r.

Wydatki dot. realizacji działań SZRWRiR 2030 w ramach polityk UE i współfinansowanie (mln zł) (wyłącznie dla perspektywy finansowej 2014-2020)	lata 2018-2020	lata 2021-2023
PS – indykatorywna kwota dedykowana rozwojowi obszarów wiejskich w KPO i RPO	17 419,15	17 989,11
WPR	69 011,07	24 456,61*
WPRyb	1 787,21	1 019,68
Razem	86 458,39	41 726,15

*kwota obejmuje wyłącznie wydatki w ramach II filara WPR (PROW 2014-2020)

Finansowanie działań SZRWRiR 2030 ze środków WPR

Struktura WPR obejmuje dwa filary, zawierające komplementarne wobec siebie instrumenty realizacji ww. celów. Pierwszy filar, finansowany wyłącznie z budżetu UE (przez EFRG), zawiera instrumenty interwencji na rynkach i środki bezpośredniego wsparcia dochodów. Z kolei II filar obejmuje instrumenty na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, wdrażane w oparciu o wieloletnie programy EFRROW, współfinansowane przez państwa członkowskie UE.

Zgodnie z Wieloletnimi Ramami Finansowymi UE na okres programowania 2014–2020, Polska otrzymała środki unijne w wysokości 32,1 mld euro w ramach WPR (21,2 mld euro na płatności bezpośrednie oraz 10,9 mld euro na rozwój obszarów wiejskich). W konsekwencji Polska pozostaje w gronie największych beneficjentów WPR, będąc przy tym największym beneficjentem II filara. Ponadto Polska skorzystała z możliwości przesunięcia do 25% koperty krajowej na lata 2015–2020 z II do I filara, przysługującej państwom ze stawką płatności niższą niż 90% średniej UE. Oznacza to wzrost koperty płatności bezpośrednich o 2,3 mld euro do 23,5 mld euro. Dodatkowo wkład krajowy do płatności bezpośrednich w łącznej wysokości 0,2 mld euro zwiększa kopertę I filara do 23,7 mld euro. Jednocześnie ubytek środków na rozwój obszarów wiejskich, powstały wskutek przesunięcia części z nich do I filara, został zrekompensowany przez wkład krajowy w wysokości 4,9 mld euro; łącznie koperta II filara wyniesie więc 13,5 mld euro. Uwzględniając powyższe, łączna kwota wsparcia polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich w ramach WPR w latach 2014–2020, biorąc pod uwagę środki wspólnotowe i krajowe, wynosi 37,2 mld euro. **Bardzo duże znaczenie tej polityki dla rozwoju polskiego rolnictwa i obszarów wiejskich ma zatem również swój wymierny bilans finansowy, bo tylko w ostatnich trzech latach (2016–2018) w związku z wdrażaniem WPR w Polsce wydatkowano łącznie 67,74 mld zł.**

Środki wydatkowane w ramach WPR w Polsce w latach 2016–2018*

Wyszczególnienie	2016 rok	2017 rok	2018 rok
Środki UE	24 701 387 tys. zł	17 157 640 tys. zł	19 380 797 tys. zł
Środki krajowe	2 209 376 tys. zł	1 706 528 tys. zł	2 583 623 tys. zł
Razem	26 910 763 tys. zł	18 864 168 tys. zł	21 964 420 tys. zł

*dane pochodzą z informacji o wykonaniu ustaw budżetowych za lata 2016, 2017 i 2018

W komunikacie KE z dnia 2 maja 2018 r. dotyczącym perspektywy finansowej UE na lata 2021–2027 KE zaproponowała wysokość budżetu poszczególnych polityk, w tym WPR. Kwota przeznaczona na WPR dla wszystkich państw członkowskich UE wynosi 365 mld euro w cenach bieżących (324,3 mld euro w cenach stałych). Na płatności bezpośrednie i interwencje rynkowe KE przewidziała 286,2 mld euro w cenach bieżących (254,2 mld euro w cenach stałych), zaś na rozwój obszarów wiejskich 78,8 mld euro w cenach bieżących (70 mld euro w cenach stałych). Zgodnie z projektem rozporządzenia dotyczącego Planów Strategicznych z dnia

1 czerwca 2018 r. całkowita alokacja dla Polski na lata 2021–2027 wyniesie: w ramach płatności bezpośrednich – 21,4 mld euro (z EFRG), w ramach rozwoju obszarów wiejskich – 9,2 mld euro (z EFRROW).

Uzupełnienie dla funduszy rolniczych mają stanowić środki w ramach pozostałych polityk unijnych i programów wdrażanych z poziomu UE, jak np. program „Horyzont Europa”.

Finansowanie działań SZRWRiR 2030 ze środków WPRyb

Instrumentem finansowym wspierającym realizację celów WPRyb w poszczególnych państwach członkowskich jest EFMR. **W ramach perspektywy finansowej UE 2014–2020 Polska otrzymała środki w wysokości ponad 531 mln euro, co razem z wkładem z budżetu krajowego (ok. 179 mln euro) wyniosło ponad 710 mln euro wsparcia skierowanego do sektora rybactwa.** Otrzymana alokacja jest czwartą co do wielkości w ramach ogólnego budżetu EFMR (6,37 mld euro). Krajowym instrumentem wdrażania EFMR jest PO RYBY 2014-2020, za którego realizację odpowiada Minister Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej.

Środki pochodzące z EFMR stanowią jedno z głównych źródeł finansowania w Polsce realizacji celów WPRyb oraz celów szczegółowych zawartych w SZRWRiR 2030 w zakresie sektora rybactwa. Uzupełnieniem dla tych funduszy są m.in. środki budżetu państwa przeznaczone na realizację zadania „Zarybianie polskich obszarów morskich”, na świadczenie doradztwa naukowego, analizy i badania, jak również środki budżetu na zbieranie danych na potrzeby statystyki, a także przeznaczone na utrzymanie i funkcjonowanie administracji rybackiej.

W maju 2018 r. KE opublikowała projekt rozporządzenia o Wieloletnich Ramach Finansowych na perspektywę finansową UE na lata 2021–2027, zgodnie z którym koperta finansowa przewidziana na realizację EFMR to 6,14 mld euro (w cenach bieżących). **Zgodnie z projektem rozporządzenia o EFMR na nowy okres programowania 2021–2027, koperta przeznaczona dla Polski wyniesie 512 mln euro.**

Finansowanie działań SZRWRiR 2030 ze środków polityki spójności

Zgodnie z postanowieniami umowy partnerstwa przynajmniej 5,2 mld euro środków polityki spójności (PS) powinno zostać przeznaczonych w formie dedykowanych instrumentów we właściwych programach krajowych i regionalnych na działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich. Ostatecznie **kwota dedykowana obszarom wiejskim we wszystkich programach operacyjnych współfinansowanych ze środków polityki spójności na lata 2014–2020 wyniosła 9,3 mld euro.** Środki te znajdują się w gestii innych niż Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi dysponentów części budżetowych, ale realizują jednocześnie również cele SZRWRiR 2030. Największa część tych środków przypisana jest do Strategii Rozwoju Kapitału Ludzkiego (ok. 28%), Strategii Produktyności Gospodarki (ok. 22%), Strategii Sprawne i Nowoczesne Państwo (ok. 13%) oraz Strategii Zrównoważonego Rozwoju Transportu (ok. 12%).

Zgodnie z projektem rozporządzenia ogólnego z dnia 29 maja 2018 r. całkowita alokacja dla Polski na lata 2021–2027 w ramach PS wyniesie 64 397 mln euro (przed transferami). Dodatkowo kwota zostanie pomniejszona o obowiązkowe transfery na rzecz instrumentów i programów wdrażanych przez KE oraz na pomoc techniczną z inicjatywy KE. Zakłada się, że środki polityki spójności na lata 2021–2027 w większym niż dotychczas zakresie będą wspierały rozwój obszarów wiejskich, w szczególności wspierając te obszary, których finansowania nie przewiduje projekt rozporządzeń dot. WPR po 2020 r.

System realizacji i monitorowania

System realizacji polityki rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa stanowi element szerszego systemu zarządzania rozwojem Polski. Oznacza to nie tylko ścisłe powiązanie strategicznych instrumentów planistycznych tejże polityki z systemem programowania rozwoju kraju, lecz również oparcie jej mechanizmów realizacyjnych o wspólne standardy realizacji polityk rozwoju w Polsce, w szczególności w zakresie zintegrowanego zarządzania, monitorowania i ewaluacji.

Cele rozwoju kraju oraz sposób ich osiągania w ramach poszczególnych polityk rozwojowych, w tym polityki rozwoju obszarów wiejskich, określa Rada Ministrów. Zgodnie z postanowieniami SOR, Rada Ministrów podejmuje najważniejsze decyzje oraz zatwierdza cele strategiczne dla rozwoju państwa. Rada Ministrów przyjmuje Strategię i jej aktualizacje, przesądza sposób realizacji zawartych w niej celów, w tym nakłady finansowe. Na podstawie raportów monitorujących, ewaluacji oraz innych informacji dotyczących przebiegu realizacji Strategii i jej efektywności podejmuje strategiczne decyzje zarządcze odnoszące się do przebiegu realizacji Strategii.

Szczególną funkcję w odniesieniu do realizacji SZRWRiR 2030 będzie pełnił **Komitet Koordynacyjny ds. Polityki Rozwoju** – organ opiniotawczo-doradczy Prezesa Rady Ministrów, którym kieruje Minister Inwestycji i Rozwoju, a jego pierwszym zastępcą jest Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi. W ramach tego Komitetu został powołany Podkomitet ds. rozwoju obszarów wiejskich.

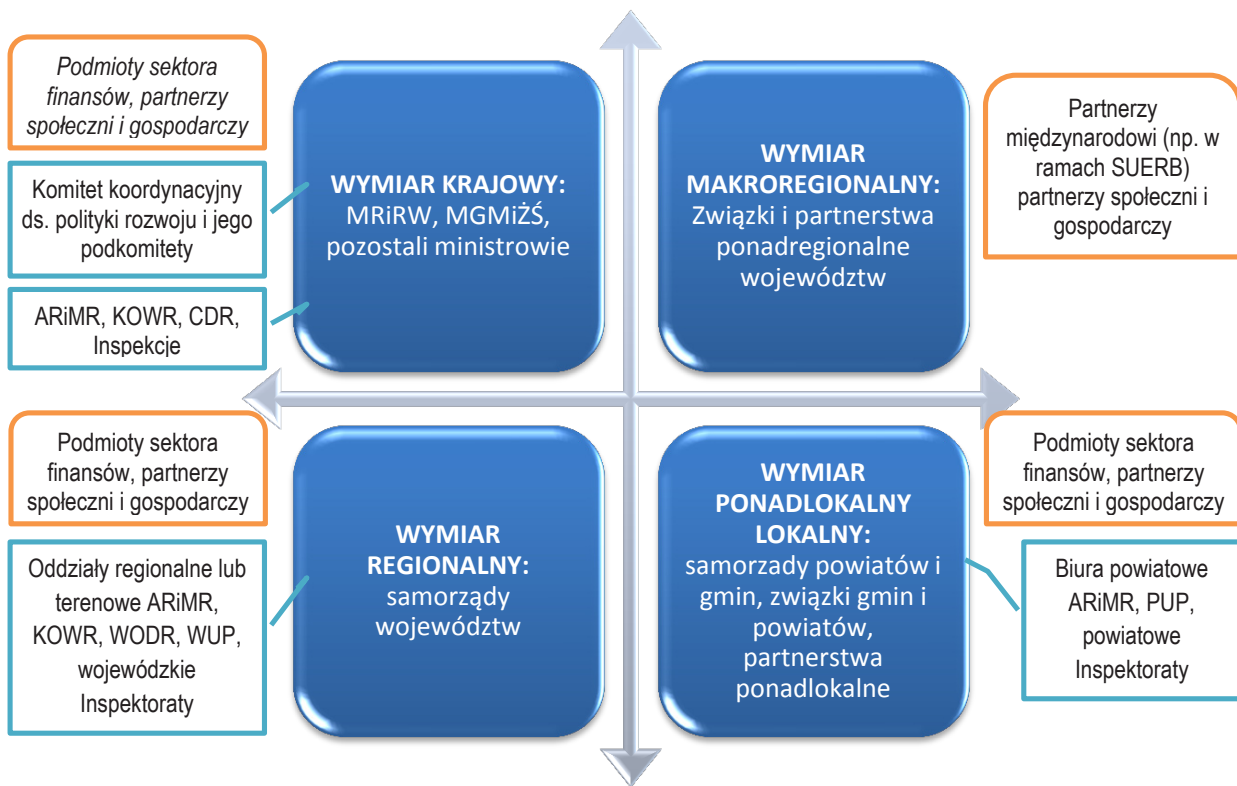
Z kolei Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi pełni rolę wiodącego ośrodka w obszarze polityki rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa, kierując działami administracji rządowej: rolnictwo, rozwój wsi oraz rynki rolne. **Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi wspólnie z Ministrem Gospodarki Morskiej i Żeglugi Śródlądowej, który odpowiada za dział rybołówstwo, pełnią funkcję koordynatora SZRWRiR 2030.**

Kluczowymi aktorami polityki rozwoju obszarów wiejskich, rolnictwa i rybactwa są **Minister Inwestycji i Rozwoju** odpowiedzialny za koordynację polityki regionalnej oraz **pozostali ministrowie** realizujący działania rozwojowe na obszarach wiejskich, w rolnictwie i rybactwie oraz **przedstawiciele samorządów województw**, którzy pełnią kluczową rolę w procesie programowania, zarządzania i koordynowania działań rozwojowych na poziomie regionalnym. Większą niż dotychczas rolę powinny odgrywać również sołectwa będące jednostkami pomocniczymi gmin, w których sołtysi pełnią rolę łącznika między mieszkańcami sołectwa a samorządem wyższego szczebla.

System realizacji SZRWRiR 2030 będzie dopełniony poprzez zaangażowanie na poziomie operacyjnym (wdrożeniowym) takich jednostek jak **ARiMR, KOWR, jednostki odpowiedzialne za bezpieczeństwo żywności, ODR, szkoły rolnicze, instytuty naukowe, PUP.**

System realizacji SZRWRiR 2030 tworzą:

- Komponenty strategiczne, polityki, programy:
 - o Plan dla Wsi,
 - o Pakt dla obszarów wiejskich (2018–2022),
 - o Programy operacyjne PS (regionalne i krajowe) (2014–2020),
 - o PROW 2014–2020,
 - o PO RYBY 2014–2020,
 - o System płatności bezpośrednich (2014–2020),
 - o Krajowy plan dla WPR 2021–2027,
 - o program operacyjny realizowany z wykorzystaniem środków EFMR (2021–2027);
- Projekty strategiczne SOR;
- Priorytetowe projekty Planu dla wsi.

Rysunek 14. Główne podmioty w systemie realizacji SZRWRiR 2030

Źródło: opracowanie własne.

Zgodnie z założeniami Systemu monitorowania Strategii SOR oraz dziewięciu strategii rozwoju, monitorowanie realizacji celów rozwojowych wskazanych w SOR odbywa się w szczególności przez **monitoring strategiczny i operacyjny**.

Monitoring strategiczny koncentruje się przede wszystkim na obserwowaniu i analizowaniu efektów realizacji projektów strategicznych i flagowych i ich wpływu na osiąganie celów założonych w SOR. Monitoringowi strategicznemu podlegają wyłącznie projekty zdefiniowane (określone) w dokumentach strategicznych, takich jak SOR i dziewięć strategii rozwoju. Monitoring ten bazuje na wieloletnich doświadczeniach administracji w przygotowaniu dokumentów sprawozdawczych z realizacji średniookresowej strategii rozwoju kraju i innych strategii rozwoju.

Monitoring operacyjny polega na kontrolowaniu terminowej i zgodnej z przyjętymi założeniami realizacji programów i projektów strategicznych. Wspiera on bieżące zarządzanie przez dostarczanie decydom aktualnych informacji na temat postępów prac oraz związanych z nimi ryzyk. Monitoring operacyjny stanowi element wdrażanego na mocy SOR podejścia projektowego. Polega ono na wykorzystaniu w administracji rządowej najlepszych praktyk z dziedziny zarządzania w celu podniesienia jakości i efektywności jej funkcjonowania. Narzędziem obsługującym monitoring operacyjny jest system informatyczny MonAliZa, którym administruje Rządowe Biuro Monitorowania Projektów w KPRM.

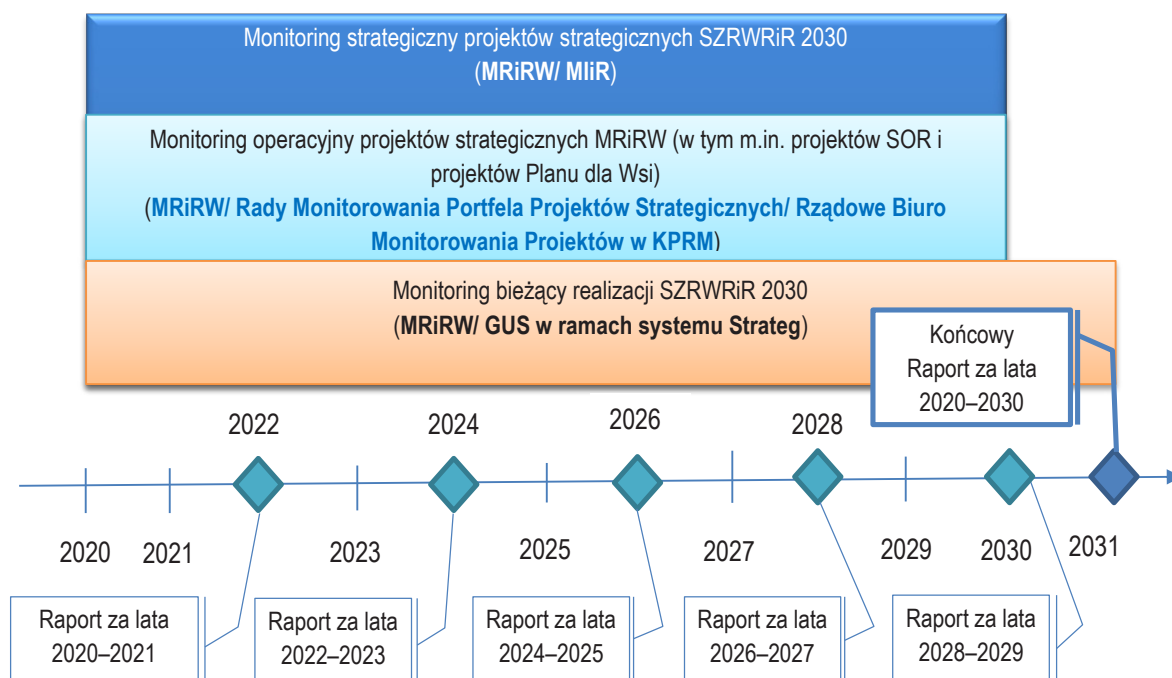
Oba rodzaje monitoringu różni typ odbiorców, do których przekazywane są pozyskane w ramach monitoringu informacje. W przypadku monitoringu strategicznego jest to przede wszystkim odbiorca zewnętrzny (potrzeby informacyjne i komunikacyjne), a w przypadku monitoringu operacyjnego odbiorca wewnętrzny (bieżąca

informacja dla Prezesa Rady Ministrów oraz członków Rady Ministrów, bieżące reagowanie na pojawiające się problemy).

Lista projektów strategicznych każdej z dziewięciu strategii rozwoju, także SZRWRiR 2030, uwzględnia zarówno projekty strategiczne zawarte w SOR – właściwe dla obszaru – jak też nowe projekty przyczyniające się do realizacji celów strategii. Lista tych projektów ma charakter otwarty, bieżące zarządzanie procesem zmian w projektach strategicznych prowadzi Rządowe Biuro Monitorowania Projektów w KPRM. Ewentualne zmiany dotyczące realizowanych projektów zatwierdzane są uchwałami Rady Monitorowania Portfela Projektów Strategicznych i uwzględniane w portfelu projektów strategicznych. Zatwierdzone zmiany są odzwierciedlane na liście projektów strategicznych strategii w trakcie kompleksowej aktualizacji dokumentu.

Projekty strategiczne zawarte w SZRWRiR 2030 podlegają cyklicznemu monitoringowi strategicznemu oraz bieżącemu monitoringowi operacyjnemu prowadzonym w ramach systemu MonAliZa. Monitoring projektów w systemie MonAliZa odbywa się w ramach jednolitego systemu monitorowania obowiązującego wszystkie projekty.

Stopień realizacji celów strategii monitorowany jest w cyklach rocznych w ramach **monitoringu bieżącego z wykorzystaniem narzędzia STRATEG**, którym administruje GUS. MRiRW we współpracy z MGMIŻŚ oraz pozostałymi resortami będzie opracowywało raport z realizacji SZRWRiR 2030 w odstępach rocznych lub dwuletnich, począwszy od raportu za okres 2020-2021 przygotowanego w 2022 r. Raporty z realizacji SZRWRiR 2030 będą podawane do publicznej wiadomości na stronie MRiRW oraz przedkładane do wiadomości Komitetowi Koordynacyjnemu ds. Polityki Rozwoju. Informacja na temat projektów strategicznych realizowanych w ramach SZRWRiR 2030 (które nie zostały wpisane do SOR) stanowi obowiązkowy załącznik do rocznego sprawozdania z realizacji SOR.

Rysunek 15. Monitorowanie i sprawozdawczość z realizacji SZRWRiR 2030

Źródło: opracowanie własne.

Monitoring strategiczny umożliwi ocenę postępu realizacji SOR oraz horyzontalnych zintegrowanych strategii rozwojowych (w tym SZRWRiR 2030). Działania będą prowadzone w ramach zespołów międzyresortowych ds. aktualizacji i monitorowania strategii rozwoju, powołanych przy Komitecie Koordynacyjnym ds. Polityki Rozwoju, zgodnie z obowiązującym układem strategii rozwoju. Koordynatorzy poszczególnych zespołów międzyresortowych (w tym Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi) będą, z własnej inicjatywy lub na wniosek Przewodniczącego Komitetu Koordynacyjnego ds. Polityki Rozwoju, przedstawiali informację na temat postępu prac nad realizacją danej strategii rozwoju i ewentualnych problemów z realizacją zadań i projektów strategicznych lub flagowych wynikających z SOR, ujętych w tej strategii.

Projekty – dla celów zarządczych – mogą być łączone w programy, za których realizację odpowiadają kierownicy programów. Prowadzenie monitoringu operacyjnego odbywa się m.in. przez raportowanie postępu prac oraz walidowanie korzyści dostarczanych przez programy, projekty oraz zagrożenia i szanse związane z realizacją celów strategicznych. Wyznaczeni liderzy projektów przekazują dane niezbędne do zasilenia systemu MonAliZa, a także za jego pośrednictwem wskazują m.in. ryzyka i osiągnięte rezultaty. Raportowanie powinno odbywać się w oparciu o mierzalne wskaźniki realizacji celów i uzyskania korzyści w poszczególnych programach i projektach. Zasady zarządzania projektami objętymi monitoringiem powinny uwzględniać specyfikę organizacji, zakres projektu oraz dobre praktyki i rekomendowane standardy.

Realizacja SZRWRiR 2030 będzie monitorowana za pomocą wybranych wskaźników, zarówno na poziomie SOR (za pomocą wskaźników tam wskazanych, powiązanych pośrednio z celami SZRWRiR 2030), jak wskaźników obrazujących realizację poszczególnych celów SZRWRiR 2030.

Załącznik 1. Działania na lata 2020–2030¹⁶⁷⁾

Cel szczegółowy I. Zwiększenie opłacalności produkcji rolnej i rybackiej

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny ¹⁶⁸⁾
I.1. Nowe modele organizacji produkcji i rynków, krótkie łańcuchy rynkowe i uczciwa konkurencja	1.1.1. Rozwój spółdzielczości rolniczej – wdrożenie działań legislacyjnych oraz promocyjnych realizowanych zarówno przez ministerstwa, jak również partnerów społeczno-gospodarczych (SOR)	MRIRW/CDR
	1.1.2. Modernizacja gospodarstw rolnych przez wzrost ich poziomu technologicznego, organizacyjnego, cyfryzacji oraz dostosowanie warunków i technik produkcji do wymogów ochrony środowiska i klimatu (SOR)	MRIRW
	1.1.3. Wsparcie rozwoju lokalnych rynków rolno-spożywczych – lokalne przetwórstwo, handel detaliczny prowadzony przez rolników, sprzedaż i dostawy bezpośrednie do konsumentów (również z wykorzystaniem Internetu) (SOR)	MRIRW/KOWR
	1.1.4. Rozwój kooperacji między producentami, wzmocnienie powiązań gospodarstw rolnych z zakładami przetwórczymi, integracja przedsiębiorców wokół lokalnych i regionalnych czempionów gospodarczych (SOR)	MRIRW/MPIT
	1.1.5. Modernizacja i zmiany strukturalne w rolnictwie oraz wzmocnienie procesów integracji poziomej i pionowej na rynku rolnym w celu wzrostu efektywności ekonomicznej i produktywności gospodarki rolno-żywnościowej – wdrażane przez projekty rozwoju branż (SOR)	MRIRW
	1.1.6. Wsparcie tworzenia i rozwoju lokalnych rynków rolnych, lokalne rynki rolno-spożywcze (SOR)	MRIRW
	1.1.7. Kontynuacja modernizacji i zmian strukturalnych w rolnictwie, w tym tworzenie nowych łańcuchów wartości w sektorze rolno-spożywczym oraz handlowym (SOR)	MRIRW
	1.1.8. Wspieranie wytwarzania i dystrybucji produktów tradycyjnych, regionalnych i ekologicznych – stworzenie nowych możliwości zarobkowych dla mieszkańców obszarów wiejskich (SOR)	MRIRW/ MIIR
	1.1.9. Zapewnienie równych warunków konkurencji na jednolitym rynku	MRIRW/ MSZ
		1.1.10. Zwiększenie skali i efektywności działalności produkcyjnej gospodarstw rolnych w warunkach powolnych zmian własnościowych gruntów rolnych – z wykorzystaniem wsparcia rozwoju i modernizacji gospodarstw, instytucji dzierżawy, współużytkowania maszyn, usług sąsiedzkich, nowoczesnych (innowacyjnych) form współpracy między gospodarstwami o różnej wielkości i różnej strukturze zasobów, także z wykorzystaniem nowoczesnych technologii

¹⁶⁷⁾ Przypisanie działań do „Podmiotu odpowiedzialnego” wskazane na poziomie agend rządowych będzie aktualizowane w ślad za ewentualną zmianą zakresów zadań przez nie realizowanych.
¹⁶⁸⁾ W realizację wybranych działań będą włączone JST w ramach ich ustawowych zadań własnych lub delegowanych.

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny ¹⁶⁸⁾
1.1. Nowe modele organizacji produkcji i rynków, krótkie łańcuchy rynkowe i uczciwa konkurencja cd.	1.1.11. Tworzenie oraz poprawa struktury obszarowej gospodarstw rodzinnych, w tym m.in. z wykorzystaniem potencjału produkcyjnego Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa (również przy realizacji inwestycji celu publicznego) oraz prowadzenie prac urządzeniowo-rolnych	MRIRW
	1.1.12. Wzmacnianie pozycji małych i średniej wielkości podmiotów (zarówno gospodarstw rolnych czy rybackich, jak i małych firm przetwórczych), o dominującym ilościowo udziale w sektorze rolno-spożywczym przez promowanie ich trwałej współpracy w formie, grup, organizacji, spółdzielni i zrzeszeń	MRIRW/ MGMIŻ
	1.1.13. Ochrona interesów małych i średnich producentów przed negatywnym wpływem wydłużenia łańcucha dostaw wynikającego m.in. z globalizacji rynków	MRIRW
	1.1.14. Promowanie dobrych praktyk w zakresie współpracy między wszystkimi podmiotami sektora rolno-spożywczego z uwzględnieniem nowych modeli organizacji produkcji i handlu, w tym wykorzystujących nowe technologie (komunikacji)	MRIRW
	1.1.15. Wspieranie tworzenia nowych, alternatywnych, w tym krótkich, łańcuchów wartości i łańcuchów rynkowych, zwiększających pozycję producentów rolnych w kontaktach z odbiorcami, w tym w oparciu o rozwój biogospodarki	MRIRW
	1.1.16. Wzmacnianie pozycji przetargowej najsłabszych (głównie najmniejszych – narażonych na niekonkurencyjne zachowania) podmiotów sektora rolnego i rybackiego (np. przez wymóg umów o określonych parametrach na dostarczenie produktów rolnych przez rolnika do pierwszego nabywcy)	MRIRW/ MGMIŻ
	1.1.17. Tworzenie ram prawnych, które promują dobre praktyki i wskazują (i napietniają) „nieuczciwe” zachowania w relacjach B-2-B	MRIRW/ MS
	1.1.18. Dalszy rozwój nowoczesnych rynków hurtowych jako pośredniego ogniwa między producentami rolnymi i producentami ryb (zrzeszonymi jak i niezrzeszonymi) a podmiotami handlu detalicznego wokół ośrodków miejskich (również wokół małych i średnich miast powiązanych transportowo z obszarami wiejskimi)	MRIRW
	1.1.19. Rozwój infrastruktury technicznej handlu hurtowego (terminale portowe, hale rynków hurtowych, centra spedycyjne)	MRIRW
	1.1.20. Rozwój technologii internetowych dających możliwość rozwoju współpracy i integracji, np. przez uruchamianie platform elektronicznych tworzonych na potrzeby eksportu dużych, jednorodnych partii towaru	MRIRW
	1.1.21. Stabilizacja i monitorowanie rynków rolnych	MRIRW
	1.1.22. Transformacja własności rolnej lub działalności rolniczej w podmiot zajmujący się przetwórstwem i handlem	MPIT/ MRIRW

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny ¹⁶⁸⁾
1.2. Jakość i bezpieczeństwo żywności	1.1.23. Zachęty i ułatwienia dla odbudowy spożywczych sklepów lub zakładów produkcyjnych	MRiRW/ MPiIT/ MIIR
	1.2.1. Wspieranie wytwarzania i dystrybucji produktów o wysokiej jakości i poziomie innowacyjności, w tym m.in. tradycyjnych, regionalnych i ekologicznych – wdrażane również przez projekty rozwoju branż (SOR)	MRiRW/ NCBiR
	1.2.2. Wykorzystanie potencjału produkcyjnego polskiego sektora rolnego (SOR)	MRiRW
	1.2.3. Wsparcie i promocja sektora żywności wysokiej jakości (SOR)	MRiRW
	1.2.4. Dbałość o wysoką jakość oferowanych produktów żywnościowych i dostosowanie produktów do indywidualnych potrzeb żywieniowych konsumentów	MRiRW/MZ
	1.2.5. Upowszechnianie w społeczeństwie wiedzy w zakresie zasad żywienia, tradycji żywnościowych kraju i regionu oraz jakości artykułów rolno-spożywczych i promowanie zdrowych wzorców konsumpcji, m.in. przez włączenie producentów do systemów edukacji	MRiRW/MZ
	1.2.6. Kontrola i nadzór nad krajowym obrotem produktami rolno-spożywczym	MRiRW/ MZ(PiS) / UOKiK
	1.2.7. Promowanie łańcuchów rynkowych, w tym infrastruktury rynkowej sprzyjającej rozwojowi żywności tradycyjnej, w tym rozwojowi sprzedaży żywności bezpośrednio konsumentom końcowym/bezpośrednio z gospodarstwa, lokalnych rynków rolno-spożywczych	MRiRW
	1.2.8. Promowanie rozwoju elektronicznego handlu produktami żywnościowymi oferowanymi konsumentom przez producentów rolnych i rybackich	MRiRW/ KOWR
	1.2.9. Uproszczenia w przystępowaniu do systemów jakości żywności oraz szkolenia i doradztwo w tym zakresie	MRiRW/ CDR
1.3. Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu 4.0. w sektorze rolno-spożywczym	1.2.10. Rozwój systemów dystrybucji i wspólnej organizacji sprzedaży na rynkach dużych miast	MRiRW/ MIIR
	1.2.11. Rozwój rolnictwa ekologicznego oraz prośrodowiskowych technik w produkcji rybackiej	MRiRW/ MGMIŻ
	1.2.12. Wsparcie ekspansji i promocji zagranicznej polskich eksporterów	MPiIT/ MSZ/ MRiRW
	1.2.13. Uspójnienie działań w zakresie zarządzania systemami promocji żywności i efektywnego systemu nadzoru nad bezpieczeństwem żywności	MRiRW
	1.3.1. Tworzenie i wdrażanie innowacyjnych rozwiązań w rolnictwie i sektorze przetwórstwa rolno-spożywczego, rozwój innowacyjnych produktów rolnych (SOR)	MRiRW/ KOWR
	1.3.2. Wykorzystanie ICT w procesach modernizacyjnych sektora rolno-spożywczego (SOR)	MRiRW/ KOWR
1.3.3. Realizacja projektów badawczych (krajowych i międzynarodowych) ukierunkowanych na rozwiązania innowacyjne w sektorze rolno-spożywczym (SOR)	MRiRW/ NCBiR	

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny ¹⁶⁸⁾
I.3. Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu 4.0. w sektorze rolno-spożywczym cd.	1.3.4. Wdrożenie systemu zarządzania badaniami i innowacjami w zapleczu naukowo-badawczym sektora rolno-spożywczego, które mogą być wdrażane również w innych gałęziach gospodarki (SOR)	MRIRW
	1.3.5. Upowszechnianie i wdrażanie innowacji w rolnictwie i zwiększenie popytu na innowacje wśród producentów i przetwórców rolno-spożywczych (SOR)	MRIRW/CDR
	1.3.6. Stymulowanie w krajowym rolnictwie i przemyśle rolno-spożywczym innowacyjności produktowej ukierunkowanej na zaspokojenie potrzeb wynikających z procesów demograficznych zachodzących w społeczeństwie i konieczności zapobiegania chorobom cywilizacyjnym (SOR)	MRIRW
	1.3.7. Modernizacja w rolnictwie i rybactwie wykorzystująca możliwość adaptowania najnowszych technologii, w tym m.in. w zakresie automatyzacji, cyfryzacji, hodowli i rozwoju biogospodarki	MRIRW/MGMIŻŚ/ ARIMR/ KOWR/CDR
	1.3.8. Tworzenie i wdrożenie innowacyjnych aplikacji oraz otwartych platform ICT, dzięki którym możliwe jest zdalne doradzanie, wspieranie producentów rolnych czy zachęcanie użytkowników do aktywnej współpracy (w tym wymiany wiedzy)	MRIRW/ARIMR/ KOWR/CDR
	1.3.9. Cyfryzacja w dziedzinie wdrażania instrumentów polityki rolnej ułatwiająca rozwój i upowszechnienie narzędzi do optymalizacji procesów produkcyjnych w gospodarstwach rolnych	MRIRW
	1.3.10. Wdrożenie programów badań na rzecz innowacji (w tym ze środków programów ramowych UE), uwzględniających specyfikę polskiego sektora rolno-żywnościowego (m.in. przewagę małych i średniej wielkości podmiotów, warunki klimatyczne) oraz strategiczne kierunki hodowli zwierząt i roślin, z uwzględnieniem zmian klimatu, odporności na organizmy szkodliwe, czy też wymagań rynkowych	MRIRW/MNISW
	1.3.11. Integracja działalności sektora nauki, edukacji i rozwoju (w tym m.in. instytutów badawczych, uczelni rolniczych i jednostek naukowych)	MRIRW/CDR
	1.3.12. Silniejsza współpraca sektora badań i rozwoju z sektorem produkcyjnym i przetwórstwa, m.in. przez nowe form współpracy (np. grup operacyjnych na rzecz innowacji EPI)	MRIRW
	1.3.13. Podnoszenie kompetencji i umiejętności związanych z prowadzeniem produkcji rolnej oraz promocja i upowszechnianie wiedzy w zakresie innowacyjnych rozwiązań w sektorze rolno-spożywczym	MRIRW
	1.3.14. Transfer wiedzy z sektora nauki w zakresie innowacyjnych rozwiązań na rzecz ograniczenia negatywnego wpływu sektora rybackiego na środowisko, poprawy stanu środowiska i żywych zasobów wód	MGMIŻŚ

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny ¹⁶⁸⁾
I.3. Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu 4.0. w sektorze rolno-spożywczym cd.	1.3.15. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych w ramach kontroli i egzekwowania przepisów wspólnej polityki rybołówstwa (użycie dronów w kontroli rybołówstwa morskiego, wykorzystanie technik satelitarnych do obmiarów stawów hodowlanych)	MGMiŻ
	1.3.16. Rozwój współpracy między gospodarstwami i podmiotami w całym łańcuchu rynkowym, np. w formie klastrów, parków lub platform technologicznych	MRiRW
	1.3.17. Preferencje w zakresie wsparcia publicznego, UE i krajowego, na rzecz inwestycji rozwojowych przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych z uwzględnieniem instrumentu inteligentnych specjalizacji	MIIR
	1.3.18. Obniżenie ryzyka wdrożenia innowacji i realizacji projektów innowacyjnych wysokiego ryzyka w rolnictwie i rybactwie	MPiT/MRiRW
	1.3.19. Ułatwienie dostępu do zasobów informacyjnych, w szczególności przepływu zasobów informacyjnych między jednostkami administracji publicznej i instytucjami badawczymi	MPiT/MRiRW
	1.4.1. Wprowadzenie kompleksowych rozwiązań z zakresu zarządzania ryzykiem w produkcji rolno-spożywczej (SOR)	MRiRW/MF
	1.4.2. Gospodarka wodna w rolnictwie, w tym melioracje, powiększenie retencji wodnej (SOR)	MGMiŻ/ NFOŚ/ MRiRW
	1.4.3. Minimalizacja negatywnych skutków zjawisk naturalnych oraz zapobieganie powodziom i suszy (SOR)	MRiRW/MGMiŻ
I.4. Zarządzanie ryzykiem w sektorze rolno-spożywczym I.4. Zarządzanie ryzykiem w sektorze rolno-spożywczym cd.	1.4.4. Opracowanie kompleksowej analizy ryzyk występujących w polskim rolnictwie, uwzględniającej szeroko rozumiane bezpieczeństwo żywnościowe oraz wpływ zmian klimatu i gwałtownych zjawisk pogodowych na prowadzenie produkcji rolniczej (w tym suszy oraz powodzi i podtopień)	MRiRW
	1.4.5. Wdrożenie szczególnych zasad współdzielenia ryzyka (np. zabezpieczenie w formie kontraktów terminowych), czy stosowania ubezpieczeń w rolnictwie, doskonalenie zasad szacowania strat i dzielenia ryzyka	MRiRW
	1.4.6. Działania na rzecz ograniczenia ryzyka produkcyjnego, w tym wykorzystanie nowych rozwiązań technologicznych i organizacyjnych opracowanych w zapleczu naukowo-badawczym	MRiRW
	1.4.7. Dywersyfikacja struktury hodowli i produkcji ras zwierząt gospodarskich (w tym programy hodowlane), odpowiedni dobór odmian i gatunków roślin, doskonalenie technologii produkcji, właściwy system chowu zwierząt	MRiRW
	1.4.8. Inwestycje w nawadnianie użytków rolnych, systemy przeciwpowodziowe	MRiRW

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny ¹⁶⁸⁾
I.4. Zarządzanie ryzykiem w sektorze rolno-spożywczym cd.	1.4.9. Przechwalnictwo płodów rolnych, składowanie produktów rybołówstwa i akwakultury	MRiRW
	1.4.10. Wyposażenie obszarów wiejskich i rybackich w systemy ostrzegania przed zagrożeniami oraz rozwój infrastruktury technicznej ograniczającej skutki zjawisk pogodowych, np. budowa wałów przeciwpowodziowych, zbiorników retencyjnych	MGMIŻ/ MRiRW
	1.4.11. Wdrożenie nowych rozwiązań innowacyjnych, a także już prowadzonych w ramach WPR działań promujących zrównoważone praktyki uprawowe, przeciwdziałające degradacji gleby, w tym spadkowi substancji organicznej, która zwiększa odporność upraw na niedobory wody, pozwalające także na bardziej racjonalną gospodarkę nawozową	MRiRW
	1.4.12. Zwalczanie chorób zakaźnych zwierząt i zapobieganie tym chorobom	MRiRW
	1.4.13. Opracowanie i wdrożenie systemów pomocy dla gospodarstw dotkniętych niekorzystnymi zjawiskami atmosferycznym lub okolicznościami nadzwyczajnymi uniemożliwiającymi lub utrudniającymi działalność rolniczą i rybacką	MRiRW/ MGMIŻ
	1.4.14. Restrukturyzacja zadłużenia podmiotów prowadzących gospodarstwa rolne, w tym udzielanie pomocy w formie przejęcia długu podmiotu prowadzącego gospodarstwo rolne powstałego w związku z prowadzeniem działalności rolniczej	MRiRW/MF
	1.4.15. Wykorzystane wiedzy i informacji w aktywnym podejściu do ryzyka (rynkowego i produkcyjnego) w zarządzaniu gospodarstwem rolnym	MRiRW/MF
	1.4.16. Wdrażanie obowiązków wynikających ze zwalczania i zapobiegania chorobom roślin, a także wdrażanie mechanizmów łagodzących skutki rynkowe zjawisk z tym związanych	MRiRW
	1.5.1. Promocja produktów sektora rolniczego oraz wsparcie ekspansji zagranicznej polskich przedsiębiorców (SOR)	MRiRW/ MSZ
	1.5.2. Rozwój innowacyjnych działań promocyjnych artykułów rolnych przyczyni się do wsparcia bezpieczeństwa żywności i jej jakości oraz rynkowego ukierunkowania produkcji (SOR)	MRiRW
	1.5.3. Działania na rzecz promocji sektora rolno-spożywczego oraz wsparcia ekspansji zagranicznej polskich przedsiębiorców tego sektora (SOR)	MRiRW/ MPiT
	1.5.4. Działania na rzecz promocji polskiego sektora zielonych technologii oraz wsparcia ekspansji zagranicznej polskich przedsiębiorców tego sektora przy wykorzystaniu nowych form finansowania klimatycznego (SOR)	MŚ
	1.5.5. Promocja gospodarstwa Polski oraz polskich produktów na arenie międzynarodowej (SOR)	MPiT/ MRiRW
I.5. Poszerzenie i rozwój rynków zbytu na produkty i surowce sektora rolno-spożywczego (w tym biogospodarka)		

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny ¹⁶⁸⁾	
I.5. Poszerzenie i rozwój rynków zbytu na produkty i surowce sektora rolno-spożywczego (w tym biogospodarka) cd.	1.5.6. Integracja polityki państwa w obszarze promocji eksportu z działaniami nakierowanymi na rozwój badań, innowacyjności oraz polityki klastrowej (SOR)	MPiT	
	1.5.7. Wsparcie firm działających w obszarach inteligentnych specjalizacji (zarówno krajowych, jak i regionalnych) (SOR)		MPiT/ MiIR
	1.5.8. Dążenie do maksymalizacji wykorzystywania odpadów jako surowców (SOR)		MŚ/ MRiRW
	1.5.9. Monitorowanie przestrzegania reguł funkcjonowania jednolitego rynku UE, realizacji postanowień umów międzynarodowych przez partnerów spoza UE		MSZ
	1.5.10. Wywieranie wpływu na politykę handlową UE, która powinna zapewnić równowagę wzajemnych koncesji i ograniczać pole dla działań o charakterze barier pozataryfowych przez partnerów handlowych Polski		MPiT/ MRiRW
	1.5.11. Skuteczna promocja polskiej żywności na rzecz jak najpełniejszego wykorzystania dostępu do rynków pozaunijnych wynikającego z umów handlowych UE, w szczególności działania w zakresie likwidacji barier technicznych i prawnych (pozataryfowych) w dostępie do zagranicznych rynków i uzgadnianie procedur weterynaryjnych, fitosanitarnych i sanitarnych, a także szersze wykorzystywanie procedur i działań instytucji UE w tych uzgodnieniach		MRiRW
	1.5.12. Kontrola obrotu i nadzór nad obrotem produktami rolno-spożywczymi importowanymi do Polski		MRiRW/ MZ(PiS)
	1.5.13. Rozwój i zwiększanie dostępności rynków zbytu krajowych artykułów rolno-spożywczych w polskich miastach oraz promocja żywności wysokiej jakości wśród mieszkańców miast		MiIR
	1.5.14. Upowszechnianie rozwiązań gospodarki o obiegu zamkniętym i biogospodarki na obszarach wiejskich, ze szczególnym uwzględnieniem gospodarczego wykorzystania odpadów rolniczych i z przetwórstwa rolnego oraz rybnego, rozwoju innowacji i tworzenia nowych przedsiębiorstw specjalizujących się w biogospodarce (w tym z wykorzystaniem grup operacyjnych na rzecz EPI)		MPiT/ MRiRW/MGMIŻ
	1.5.15. Zwiększenie wykorzystania odnawialnych zasobów biologicznych, na rzecz produkcji nowych produktów, kreując nowe łańcuchy wartości, co powinno zapewnić także producentom podstawowej biomasy – rolnikom i rybakom – udział w nowych łańcuchach wartości i zwiększenie ich dochodów		MRiRW/MGMIŻ
	1.5.16. Promowanie, budowa i rozwój obiektów o zamkniętym obiegu wody (obiekty akwakultury wykorzystujące w produkcji metody recykulacji – RAS), retencjonujących wodę (stawy typu karpiego) oraz wykorzystujących OZE		MGMIŻ
	1.5.17. Opracowanie i udoskonalanie przez zaplecze naukowo-badawcze nowych rozwiązań technologicznych i organizacyjnych		MPiT
	1.5.18. Opracowanie i wdrożenie rozwiązań ograniczających straty i zapobiegających stratom żywności oraz powstawaniu odpadów		MRiRW

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny ¹⁶⁸⁾
I.5. Poszerzanie i rozwój rynków zbytu na produkty i surowce sektora rolno-spożywczego (w tym biogospodarka) cd.	1.5.19. Identyfikacja i wspieranie tworzenia nowych łańcuchów wartości w produkcji bioproduktów, m.in. z wykorzystaniem nowych modeli współpracy	MRiRW
	1.5.20. Zwiększanie wykorzystania OZE i poprawa jakości dostaw energii na obszarach wiejskich i rybackich	ME/ MGMIŻŚ
	1.5.21. Wspieranie zaplecza surowcowego sektora rolno-spożywczego przez stosowanie płatności związanych z produkcją do niektórych niezwykłościowych produktów rolnych (len, konopie włókniste)	MRiRW
	1.5.22. Rozwój polskiej dyplomacji ekonomicznej, szczególnie w krajach pozaunijnych będących rynkami perspektywicznymi dla eksportu polskich produktów rolno-spożywczych	MSZ
	1.5.23. Poszukiwanie nisz rynkowych dla polskich produktów rolno-spożywczych przez dalsze zwiększanie liczby ekspertów Zagranicznych Biur Handlowych PAIH, którzy posiadają będą rozeznanie na co jest aktualnie popyt i czego dana gospodarka będzie potrzebować w niedalekiej przyszłości	PAIH
	1.5.24. Promocja i zwiększenie eksportu polskich produktów rolno-spożywczych w kraju i na rynku światowym przez wzrost ich rozpoznawalności, kształtowanie pozytywnego wizerunku oraz marki polskiej żywności wysokiej jakości	MSZ/MRiRW

Cel szczegółowy II. Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny
II.1. Rozwój liniowej infrastruktury technicznej	2.1.1.1. Rozwój lub modernizacja infrastruktury wpływającej na poprawę jakości życia (SOR)	MIIR/MIRiRW/MI
	2.1.1.2. Rozwój lub modernizacja infrastruktury niezbędnej do prowadzenia działalności gospodarczej (w tym w szczególności: infrastruktury energetycznej, transportowej i infrastruktury w zakresie szeroko pojętej gospodarki wodnej) (SOR)	ME/MI/MIiR/MGMIŻ
	2.1.1.3. Wspomaganie rozwoju i modernizacji infrastruktury teleinformatycznej i telekomunikacyjnej na obszarach wiejskich (SOR)	MC
	2.1.1.4. Wsparcie inwestycji z zakresu gospodarki wodno-ściekowej na obszarach wiejskich (SOR)	MIIR/MIRiRW/MGMIŻ
	2.1.1.5. Wyeleminowanie terytorialnych różnic w możliwości dostępu do szerokopasmowego Internetu o wysokich przepustowościach na obszarach wiejskich i miejskich	MC
	2.1.1.6. Rozwój kapitału ludzkiego obszarów wiejskich przy wykorzystaniu sieci szerokopasmowych (SOR)	MC
	2.1.1.7. Poprawa dostępności komunikacyjnej obszarów wiejskich przez budowę lub modernizację gminnej i powiatowej sieci drogowej (SOR)	MI
	2.1.1.8. Rozwój infrastruktury transportowej o charakterze regionalnym i lokalnym (zwłaszcza w obszarze transportu drogowego i kolejowego oraz w ograniczonym zakresie wodnego śródlądowego), włączającego obszary o słabej dostępności (m.in. obszary wiejskie, przygraniczne i peryferyjne) w procesy gospodarcze i rozwojowe (SOR)	MI/MGMIŻ
	2.1.1.9. Powiązanie lokalnych i regionalnych ośrodków gospodarczych z aglomeracjami, głównymi miastami oraz ich obszarem funkcjonalnym, z wykorzystaniem transportu drogowego i kolejowego (SOR)	MI/MIiR
	2.1.1.10. Działania na rzecz zmniejszenia udziału przejazdów indywidualnym transportem zmotoryzowanym i zachęcanie do korzystania z transportu publicznego, promocja ruchu rowerowego i pieszego (SOR)	MI/ MIiR
	2.1.1.11. Rozwój OZE w gospodarstwach rolnych i rybackich (SOR)	MRiRW/MGMIŻ/ ME
	2.1.1.12. Budowa, rozbudowa i modernizacja sieci gazowej przesyłowej i dystrybucyjnej oraz podziemnych magazynów gazu (SOR)	ME
	2.1.1.13. Wsparcie dla budowy, odbudowy i prawidłowego wykorzystania urządzeń melioracyjnych oraz powiększenia retencji wodnej	PGWWP/ PST
	2.1.1.14. Rozwój infrastruktury cyfrowo-telekomunikacyjnej	MC
	2.1.1.15. Rozbudowa systemów dystrybucji energii oraz zwiększanie wykorzystania OZE	ME

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny
II.1. Rozwój liniowej infrastruktury technicznej cd.	2.1.16. Rozbudowa infrastruktury wodnej na obszarach wiejskich	MGMIŻ/MŚ
	2.1.17. Uzupelnianie luk w sieci połączeń (wsi z miejscowościami gminnymi, powiatowymi i wojewódzkimi) drogowych, kolejowych oraz śródlądowych o odpowiedniej jakości, z uwzględnieniem węzłów przesiadkowych	MI/ MGMIŻ
	2.1.18. Edukacja cyfrowa dzieci, młodzieży i dorosłych, w tym m.in. w zakresie cyberbezpieczeństwa	MEN/MNiSW
	2.1.19. Dalsze wykorzystanie środków dostępnych na infrastrukturę lokalną w ramach Funduszu Dróg Samorządowych	MI
	2.1.20. Analizy dotyczące wpływu lokalizacji i eksploatacji instalacji emitujących pola elektromagnetyczne oraz infradźwięki na obszarach wiejskich na jakość i długość życia	MC/UKE/ MŚ/ MZ/ GIOŚ/ WIOŚ
	2.1.21. Rozwój energetyki prosumenckiej	ME
	2.2.1. Dokonanie przeglądu dostarczania usług publicznych na obszarach strategicznej interwencji wspieranych w perspektywie 2014–2020 (SOR)	MIIR/ MRPIPS
	2.2.2. Optymalizacja sposobów dostarczania usług publicznych na poziomie lokalnym o największym wpływie na rozwój gospodarczy przez rozpowszechnienie najlepszych praktyk stosowanych w Polsce i za granicą (SOR)	MIIR/MRPIPS
	2.2.3. Poprawa współpracy sąsiadujących JST w zakresie dostarczania usług technicznych i społecznych, adaptacja dobrych praktyk w zakresie podnoszenia jakości i dostępności usług publicznych (w tym innowacyjne sposoby świadczenia usług, uspołeczniony proces monitoringu jakości usług) (SOR)	MIIR/MC/MRPIPS
	2.2.4. Dalszy rozwój zróżnicowanych form opieki nad dziećmi (wzrost dostępności i jakości usług opiekuńczych i wczesnoedukacyjnych) (SOR)	MEN/ MRPIPS
2.2.5. Poprawa stanu taboru pasażerskiego transportu drogowego i kolejowego wykorzystywanego do usług przewozowych użyteczności publicznej (SOR)	MI	
II.2. Dostępność wysokiej jakości usług publicznych	2.2.6. Dalszy rozwój e-usług publicznych (wdrażanych zarówno przez administrację samorządową, jak i rządową) uwzględniający zachodzące przemiany społeczne, gospodarcze oraz technologiczne, zapewnienie zarówno szerszej oferty usług, jak również dostępu do nich (związczą na obszarach wiejskich) (SOR)	MC/ARIMR/CDR
	2.2.7. Rozwój szkoleń i doradztwa zawodowego na potrzeby lokalnego rynku pracy, zwłaszcza na obszarach wiejskich i w małych miastach, oraz rozszerzenie współpracy w tym obszarze między zaangażowanymi podmiotami (SOR)	MRPIPS

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny
II.2. Dostępność wysokiej jakości usług publicznych cd.	2.2.8. Wsparcie lokalnych i regionalnych IOB - inicjatywy klastrowe, profesjonalne usługi dla przedsiębiorców i gospodarstw rolnych, a także poprawa dostępności IOB dla przedsiębiorców z obszarów wiejskich (również z wykorzystaniem potencjału Internetu) (SOR)	MPiIT
	2.2.9. Optymalizacja mobilności przestrzennej w dojazdach do pracy oraz racjonalizacja przestrzennej lokalizacji obiektów świadczących usługi społeczne (w tym edukacyjne i zdrowotne) (SOR)	MIIR/MZ/MRPIPS
	2.2.10. Wprowadzenie powszechnego ogólnokrajowego systemu monitoringu usług publicznych, zbierającego dane z poziomu gminy (SOR)	MSWiA/ MIIR
	2.2.11. Wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, przez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury (SOR)	MKiDN/ NIKiDW
	2.2.12. Zwiększenie dostępu do taniego mieszkalnictwa (budowa mieszkań na wynajem, w tym z możliwością dojścia do własności, oraz rozwój programu wsparcia społecznego budownictwa czynszowego) (SOR)	MIIR
	2.2.13. Wykorzystanie ICT w podnoszeniu jakości życia na wsi, zwiększenie dostępu do szerokopasmowego Internetu, w tym m.in. również przez cyfryzację gminnych ośrodków kultury oraz rozwój nowoczesnej i efektywnej e-administracji; przeciwdziałanie wykluczeniu cyfrowemu na wsi, rozwój e-usług finansowych	MC/ MKiDN
	2.2.14. Poprawa dostępu do usług publicznych i optymalizacji zagospodarowania przestrzennego w otoczeniu miast	MIIR
	2.2.15. Wzmocnienie roli ośrodków miejskich w świadczeniu ponadlokalnych usług publicznych	MIIR
	2.2.16. Reorganizacja sieci usług dla potrzeb spodziewanych zmian demograficznych, np. rozwój działalności instytucji i usług wspierających aktywność seniorów i opiekę nad osobami zależnymi	MRPIPS
	2.2.17. Zwiększenie dostępu do opieki zdrowotnej dla mieszkańców obszarów wiejskich	MZ
	2.2.18. Tworzenie warunków dla rozwoju edukacji i wyrównywanie szans w dostępie do usług edukacyjnych	MEN
	2.2.19. Tworzenie gospodarstw edukacyjnych, przygodowych, artystycznych, wiosek tematycznych i różnego typu ośrodków zajmujących się animacją kulturalną oraz rozwijaniem zainteresowań w różnych dziedzinach	MKiDN/ MSiT
	2.2.20. Działania aktywizujące potencjalnych liderów, szkolenia dające im wiedzę i wsparcie pozwalające na budowanie pozytywnego klimatu dla zmian	MRiRW
	2.2.21. Rozwój usług aktywizujących osoby starsze oraz osoby z niepełnosprawnościami, które mogą być również bardzo dobrymi liderami zmian i animatorami wielu istotnych działań na rzecz innowacji	MRPIPS

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny
II.3. Rozwój infrastruktury społecznej i rewitalizacja wsi i małych miast	2.3.1. Udoskonalenie realizacji zintegrowanych działań rewitalizacyjnych (realizowanych na podstawie programów rewitalizacji) ukierunkowanych na wsparcie obszarów zdegradowanych, w tym po byłych państwowych gospodarstwach rolnych (w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym, przestrzenno-funkcjonalnym, technicznym) (SOR)	MIIR
	2.3.2. Wprowadzenie monitoringu oraz ewaluacji efektów działań i instrumentów dedykowanych obszarom zagrożonym marginalizacją (SOR)	MIIR
	2.3.3. Tworzenie warunków dla rozwoju edukacji i wyrównywanie szans w dostępie do usług edukacyjnych (m.in. zwiększenie dostępności zajęć pozalekcyjnych i lepsze wykorzystywanie świetlic wiejskich) (SOR)	MEN
	2.3.4. Poszukiwanie innowacyjnych metod aktywizacji osób pozostających poza rynkiem pracy (np. innowacje i obligacje społeczne, adresowanie wielu problemów społecznych w ramach jednego przedsięwzięcia) (SOR)	MRPIPS
	2.3.5. Przygotowanie i realizacja programu krajowego, złożonego z różnych instrumentów krajowych i unijnych, publicznych i prywatnych, adresowanego przede wszystkim do obszarów o najniższym poziomie PKB i borykających się z problemami rozwojowymi, obejmujących m.in. obszary zagrożone marginalizacją i średnie miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze	MIIR
	2.3.6. Wzmocnienie systemu koordynacji działań między politykami oraz ukierunkowanie środków finansowych z programów operacyjnych na wybrane przedsięwzięcia wspierające aktywizację obszarów zagrożonych marginalizacją (SOR)	MIIR
	2.3.7. Pakiet działań dla obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją realizowany przez wzmocniony system koordynacji działań ukierunkowanych na ich wsparcie i integrację instrumentów obejmujących zarówno działania współfinansowane przez UE w ramach programów operacyjnych, jak i działania samorządów terytorialnych oraz podmiotów prywatnych, przy wykorzystaniu mechanizmu pakietów zintegrowanych przedsięwzięć rozwojowych (SOR)	MIIR
	2.3.8. Rozwój turystyki zdrowotnej m.in. przez lepszą jej organizację i koordynację, a także budowanie wizerunku Polski jako destynacji turystyki zdrowotnej (SOR)	MSiT
	2.3.9. Wsparcie badań naukowych w zakresie kultury wsi	NIKIDW/ MRIRW
	2.3.10. Rozwój współpracy między środowiskiem naukowym i doradztwem rolniczym w kierunku tworzenia innowacji społecznych na obszarach wiejskich	MRIRW/MINISW
II.4. Zrównoważone gospodarowanie i ochrona zasobów środowiska	2.4.1. Promowanie ładu przestrzennego na obszarach wiejskich, w szczególności w zasięgu oddziaływania obszarów silnie zurbanizowanych, m.in. w celu zapobiegania rozpraszaniu istniejącej sieci osadniczej (SOR)	MIIR
	2.4.2. Wykorzystanie i rozwój zasobów pracy oraz kapitału, niezbędnych dla prowadzenia określonej działalności pozarolniczej (SOR)	MRIRW/ MRPIPS

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny
II.4. Zrównoważone gospodarowanie i ochrona zasobów środowiska cd.	2.4.3. Zapewnienie powszechnego dostępu do aktualnej informacji o stanie i przeznaczeniu terenów, w tym planów zagospodarowania przestrzennego w postaci cyfrowej, powszechnie dostępnych w rejestrze urbanistyczno-budowlanym (SOR)	MIIR/ Główny Geodeta Kraju
	2.4.4. Zarządzanie wodami opadowymi na obszarach zurbanizowanych przez różne formy retencji i rozwój infrastruktury zieleni (SOR)	MŚ
	2.4.5. Dynamizacja przedsięwzięć na rzecz likwidacji niskiej emisji z systemów grzewczych (SOR)	ME/ MŚ
	2.4.6. Utrzymanie, a w miarę dostępności gruntów do zalesienia, zwiększenie ogólnej lesistości kraju oraz zwartości kompleksów leśnych i powierzchni zalesianych (SOR)	MŚ/ MRIRW
	2.4.7. Identyfikacja gleb zanieczyszczonych na terenach wiejskich (SOR)	MŚ/ GIOŚ
	2.4.8. Ochrona produktywności gruntów rolnych (SOR)	MRIRW
	2.4.9. Właściwe planowanie przestrzenne na obszarach wiejskich oraz racjonalna gospodarka gruntami zachowujące unikalne formy krajobrazu rolniczego i służące ochronie bioróżnorodności	MIIR
	2.4.10. Zapewnienie warunków dla zrównoważonego wykorzystania zasobów przestrzennych na obszarach wiejskich	MIIR
	2.4.11. Zagwarantowanie planowania przestrzennego z udziałem społeczności lokalnych, uwzględniającego zróżnicowane potrzeby społeczne, gospodarcze, kulturalne i środowiskowe	MIIR
	2.4.12. Poprawa warunków gospodarowania w rolnictwie przez zastosowanie scaleń gruntów	MRIRW
	2.4.13. Wsparcie badań naukowych w zakresie ochrony środowiska naturalnego na obszarach wiejskich i rybackich	MRIRW/ MGMIŻ
	2.4.14. Ograniczenie negatywnego oddziaływania realizowanych inwestycji infrastrukturalnych, w tym głównie nowych inwestycji liniowych prowadzonych po tzw. „nowym śladzie”, na rolniczą przestrzeń produkcyjną, przez zastosowanie tzw. scaleń infrastrukturalnych porządkujących przestrzeń wokół takich inwestycji (reorganizacja dotychczasowego układu działań na danym obszarze zgodnie z oczekiwaniami społecznymi)	MRIRW/ MIIR
	2.4.15. Wsparcie rozwoju zielonej infrastruktury na wsi w celu adaptacji do zmiany klimatu	MRIRW/ MŚ
	2.4.16. Ochrona jakości wód, w tym m.in. przez racjonalną gospodarkę nawozami i środkami ochrony roślin oraz promowanie korzystnych dla ochrony jakości wód zabiegów agrotechnicznych i równoczesnego prowadzenia produkcji roślinnej przy produkcji zwierzęcej	MRIRW
	2.4.17. Programy racjonalnego korzystania z zasobów wodnych na potrzeby rolnictwa i rybactwa, zachowanie właściwych stosunków wodnych oraz zwiększanie retencji wodnej, w tym glebowej	MRIRW/MGMIŻ
	2.4.18. Rozwój rolnictwa ekologicznego, upowszechnianie próśrodowiskowych metod produkcji rolnej i rybackiej oraz gospodarowania odpadami pochodzącymi z rolnictwa, rybactwa i przetwórstwa rolno-spożywczego	MRIRW/ ME/ MGMIŻ

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny
II.4. Zrównoważone gospodarowanie i ochrona zasobów środowiska cd.	2.4.19. Ochrona gleb użytkowanych rolniczo (przed erozją, zanieczyszczeniami, zakwaszeniem, ubytkiem substancji organicznej)	MRIRW/MŚ
	2.4.20. Wspieranie inwestycji sprzyjających ochronie środowiska w gospodarstwach rolnych i rybackich	MRIRW/MGMIŻ
	2.4.21. Upowszechnianie technologii rolnictwa precyzyjnego i innych pozwalających zwiększać produktywność przy niższym (oszczędnym) stosowaniu środków plonotwórczych, zarówno pestycydów, jak i nawozów mineralnych	MRIRW
	2.4.22. Upowszechnianie wiedzy nt. metod ochrony środowiska w rolnictwie i na obszarach wiejskich i rybackich, np. przez doskonalenie i rozwijanie systemu doradztwa i promocję dobrych praktyk rolniczych	MRIRW/CDR/MGMIŻ
	2.4.23. Przeciwdziałanie trwałemu wykluczeniu z produkcji rolnej najlepszych gleb, kierowanie inwestycji infrastrukturalnych, przemysłowych i mieszkaniowych na tereny gleb najmniej produktywnych	MIIR/MIRIRW
	2.4.24. Wspieranie rolniczego wykorzystania gruntów, na których zrównoważona produkcja rolnicza jest utrudniona ze względu na niekorzystne warunki naturalne lub strukturalne	MRIRW
	2.4.25. Działania na rzecz wysokiej jakości powietrza na obszarach wiejskich w transporcie i gospodarce przestrzennej	MIIR/ MT
	2.4.26. Zabezpieczenie obszarów wiejskich przed niekorzystnym oddziaływaniem intensywnej produkcji zwierzęcej w wielkoprzemysłowej skali	ME/MŚ/ MIIR
	2.4.27. Wspieranie ochrony i zwiększenia bioróżnorodności obszarów rolnych, w tym m.in. przez wspieranie hodowli zwierząt na obszarach zagrożonych utratą lub niekorzystną zmianą biocenozy danego biotopu	MRIRW
	2.4.28. Realizacja działań służących zrównoważonemu gospodarowaniu gatunkami zwierząt powodujących szkody w rolnictwie i rybactwie	MRIRW/ MGMIŻ/ MŚ
II.5. Adaptacja do zmian klimatu i przeciwdziałanie tym zmianom	2.4.29. Ochrona zasobów ryb i budowli hydrotechnicznych przed szkodliwym działaniem nadmiernie rozwiniętych populacji zwierząt (w tym zwierząt chronionych)	MRIRW/MGMIŻ
	2.4.30. Ułatwienia odbioru oraz zagospodarowania odpadów pochodzenia rolniczego w celu ponownego ich wykorzystania, np. przez tworzenie punktów składowania lub odbioru odpadów	MRIRW/ MŚ
	2.5.1. Stymulowanie rozwoju alternatywnych, bezemisyjnych źródeł ciepła (m.in. taniego ogrzewania elektrycznego), co przyczyni się do obniżenia niskiej emisji, w szczególności na terenach słabiej zurbanizowanych (SOR)	ME
	2.5.2. Rozwijanie technologii magazynowania energii (w różnych postaciach) (SOR)	ME
	2.5.3. Zwiększanie efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej i mieszkalnych oraz w przedsiębiorstwach (SOR)	ME
2.5.4. Wsparcie dla strategii nisko- i zeroemisyjnych (SOR)	ME	
2.5.5. Wsparcie produkcji energii elektrycznej i ciepła w skojarzeniu (kogeneracja) (SOR)	ME	

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny
II.5. Adaptacja do zmian klimatu i przeciwdziałanie tym zmianom cd.	2.5.6. Promowanie i inicjowanie lokalnych przedsięwzięć (klastry, spółdzielnie energetyczne) z zakresu wytwarzania energii (ze wskazaniem na rozwój OZE) oraz efektywności energetycznej w celu dążenia do samowystarczalności energetycznej gmin i powiatów (autonomiczne obszary energetyczne) (SOR)	ME
	2.5.7. Inwestycje w celu wykorzystania lokalnie dostępnych surowców energetycznych i innych zasobów, zgodnie z terytorialnym potencjałem (np. elektrownie wodne, biomasa, biogaz i biogaz rolniczy, odpady, instalacje geotermalne) (SOR)	ME/MRIRW
	2.5.8. Opracowanie mapy dyspozycyjnych zasobów wodnych do wykorzystania przez ludność, przemysł, rolnictwo i inne gałęzie gospodarki oraz zasad jej aktualizacji na podstawie bilansu zasobów wód powierzchniowych oraz wód podziemnych (SOR)	MGMIŻ
	2.5.9. Opracowanie i wdrożenie kompleksowych działań w zakresie zapobiegania skutkom utrzymywania się długotrwałych wysokich temperatur lub małej ilości opadów i w ich następstwie susz rolniczych (SOR)	MGMIŻ/PGW WP/MRIRW
	2.5.10. Proekologiczne zarządzanie lokalnymi zasobami wodnymi, obejmujące także kształtowanie krajobrazów sprzyjających zatrzymywaniu wody (SOR)	MŚ/MRIRW
	2.5.11. Opracowanie podstaw metodologicznych do zarządzania pochłanianiem CO ₂ w rolnictwie w ramach realizacji polityki klimatycznej (SOR)	MŚ
	2.5.12. Wsparcie dla systemów współdzielenia pojazdów, zwłaszcza na obszarach wiejskich – rozwiązanie zmniejszające koszty indywidualnego dojazdu do pracy, a także presję na środowisko naturalne (SOR)	MI/MIIR
	2.5.13. Wsparcie badań naukowych w zakresie ochrony środowiska naturalnego i wpływu zmian klimatu na produkcję rolną i rybacką	
	2.5.14. Działanie informacyjno-edukacyjne w zakresie upowszechniania przyjaznych środowisku sposobów przechowywania i stosowania nawozów, w tym realizacja działań mających na celu racjonalną gospodarkę nawozową, ochronę bioróżnorodności i obszarów mokradłowych	MRIRW/ NFOŚiGW /CDR
	2.5.15. Opracowanie i udoskonalanie w zapleczu naukowo-badawczym zielonych technologii związanych z rolnictwem	MRIRW
	2.5.16. Promocja polskiego sektora zielonych technologii w kraju i za granicą ¹⁶⁹⁾	MŚ
	2.5.17. Sekwestracja węgla w glebie i biomasy wytwarzanej w rolnictwie (np. uprawa międzyplonów, uprawa konserwująca, zachowanie trwałych użytków zielonych)	MRIRW
	2.5.18. Podejmowanie działań na rzecz redukcji emisji gazów cieplarnianych z rolnictwa i łańcucha rolno-żywnościowego	MRIRW

¹⁶⁹⁾ Działanie jest realizowane w ramach Polityki ekologicznej państwa 2030 – strategii rozwoju w obszarze środowiska i gospodarki wodnej.

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny
II.5. Adaptacja do zmian klimatu i przeciwdziałanie tym zmianom cd.	2.5.19. Rozwijanie i upowszechnianie wiedzy w zakresie ochrony klimatu ¹⁷⁰⁾	MŚ/ARIMR/CDR
	2.5.20. Promowanie praktyk adaptacyjnych do zmian klimatu w rolnictwie	MRIRW/ARIMR/CDR
	2.5.21. Ukierunkowanie hodowli roślin i zwierząt pod kątem adaptacji i mitygacji oraz utrzymania w roślinnych bankach genów szerokiego spektrum zasobów genetycznych	MRIRW
	2.5.22. Zmniejszenie negatywnego oddziaływania rybactwa na środowisko (wymiana silników, inwestycje poprawiające efektywność energetyczną statków rybackich) oraz promowanie przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną (wsparcie dla gospodarstw rybackich na działania w zakresie instalacji urządzeń umożliwiających wykorzystanie OZE)	MGMIŻ/ME
	2.5.23. Rozwój usług doradztwa rolniczego w zakresie nowych wymagań dla rolników związanych ze zmianami klimatu	MRIRW
	2.5.24. Monitorowanie nowych zagrożeń ze strony agrofagów i opracowywanie strategii przeciwdziałających tym zagrożeniom	MRIRW
	2.5.25. Ochrona i odbudowa morskiej różnorodności biologicznej i ekosystemów morskich oraz przyczynianie się do odbudowy populacji cennych gatunków;	MGMIŻ
	2.5.26. Wsparcie dla programów diagnostycznych pozwalających wyprzedzająco określić przyczyny zachodzących procesów i zaprojektować odpowiednie narzędzia reagowania na trudne do przewidzenia zjawiska wpływające na wielkość i jakość produkcji	MGMIŻ

¹⁷⁰⁾ Działanie jest realizowane w ramach Polityki ekologicznej państwa 2030 – strategii rozwoju w obszarze środowiska i gospodarki wodnej.

Cel szczegółowy III. Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny
III.1. Odpowiedź na zmiany demograficzne i ich następstwa	3.1.1. Poprawa przepływu niewykorzystanych zasobów pracy z rolnictwa do innych sektorów przez ułatwianie nabywania umiejętności i kwalifikacji zawodowych, w szczególności osób z małych i średnich gospodarstw rolnych (SOR)	MRPIPS/ MRIRW
	3.1.2. Wsparcie podnoszenia kwalifikacji zawodowych mieszkańców obszarów wiejskich, reorientacji zawodowej i lepszego ukierunkowania szkoleń i doradztwa zawodowego na potrzeby lokalnego rynku pracy (SOR)	MRPIPS/ MRIRW
	3.1.3. Wspieranie aktywności zawodowej osób po 50. roku życia, m.in. przez aktywne instrumenty rynku pracy, programy uzupełniania lub zmiany kwalifikacji, profilaktykę zdrowotną, rozwój ekonomii społecznej (SOR)	MPiIT/ MiIR/ MRPIPS
	3.1.4. Elastyczne formy i sposoby świadczenia pracy, przeciwdziałanie dyskryminacji w zatrudnieniu, zachęty do dłuższej aktywności na rynku pracy, promocja aktywności zawodowej i społecznej seniorów (wolontariat seniorów, pomoc sąsiedzka) (SOR)	MRPIPS/ MiIR
	3.1.5. Poprawa dostępu do produktów i usług umożliwiających mobilność społeczną i zawodową oraz zwiększających autonomię funkcjonowania społecznego (np. teleopieki, sprzętu rehabilitacyjnego, sprzętu kompensacyjnego, innowacyjnych technologii wspomagających dla osób starszych, niesamodzielnych i niepełnosprawnych, bezpiecznych środków lub usług transportowych, nowoczesnego sprzętu komputerowego) (SOR)	MRPIPS
	3.1.6. Wzmocnienie społecznej i zdrowotnej funkcji placówek edukacyjnych i oświatowych (SOR)	MEN
	3.1.7. Podejmowanie działań służących poprawie świadomości demograficznej społeczeństwa (SOR)	MRPIPS
	3.1.8. Tworzenie warunków dla rozwoju „białej” i „srebrnej” gospodarki oraz ekonomii społecznej zakorzenionej w społeczności lokalnej (SOR)	MRPIPS
	3.1.9. Aktywizacja zawodowa kobiet na obszarach wiejskich, m.in. przez zorganizowane formy wsparcia i opieki dla dzieci i młodzieży, wsparcie w podejmowaniu własnej działalności gospodarczej oraz rozwoju elastycznych i niepełnoetatowych form zatrudnienia	MRPIPS/ MEN
	3.1.10. Działania osłabiające migracje wewnętrzne i zagraniczne prowadzące do tzw. „drenażu mózgow”	MSZ/ MiIR
	3.1.11. Poprawa dostępu do lepszej jakości edukacji i współpraca z lokalnymi przedsiębiorcami	MEN/ MPiIT
	3.1.12. Dalszy rozwój technologii cyfrowych	MC
	3.1.13. Poprawa dostępności do wysokiej jakości usług społecznych oraz rynku pracy	MiIR/ MRPIPS

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny
III.1. Odpowiedź na zmiany demograficzne i ich następstwa cd.	3.1.14. Ułatwienie młodym rolnikom rozpoczęcia działalności i dostosowanie strukturalne gospodarstw rolnych po rozpoczęciu działalności	MRiRW
	3.1.15. Zaprojektowanie i wdrożenie specyficznych dla terenów wiejskich form realizacji usług społecznych, zwłaszcza usług opieki długoterminowej, które gwarantują jej wysoką jakość i efektywną realizację na często rozległych i mniej dostępnych terenach	MRiRW /MRPIPS
	3.1.16. Rozwój usług asystenckich i opiekuńczych (m.in. gospodarstwa opiekuńcze), promocja aktywności zawodowej i społecznej młodzi oraz seniorów, rozwój ekonomii społecznej czy też gospodarki doświadczzeń (czasu wolnego)	MRPIPS /MRiRW
	3.1.17. Wspieranie i kształcenie postaw przedsiębiorczych, szczególnie wśród ludzi młodych	MPiIT
	3.1.18. Podtrzymywanie więzi rodzinnych, w tym międzypokoleniowych i międzysąsiedzkich	MRPIPS
	3.1.19. Wspieranie lokalnych banków: żywności, usług i czasu	MRPIPS
	3.1.20. Poszukiwanie innowacyjnych metod aktywizacji osób pozostających poza rynkiem pracy (np. rozwój gospodarstw rolnych świadczących usługi aktywizujące)	CDR/ MRiRW
	3.1.21. Zaangażowanie młodzi w życie lokalnych społeczności, w tym uczestnictwo w podejmowaniu decyzji, tworzenie sieci społeczności	MEN
	3.2.1. Wsparcie okoforniczej i pozarolniczej przedsiębiorczości, w tym z wykorzystaniem różnych form wspólnotowego działania (m.in. spółdzielni) (SOR)	MPiIT
	3.2.2. Wsparcie usług sprzyjających rozwojowi pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych (turystycznych, edukacyjnych, zdrowotnych, opiekuńczych) (SOR)	MRiRW
3.2.3. Aktywizacja zawodowa osób biernych zawodowo oraz długotrwale bezrobotnych (w tym szczególnie osób młodych z tzw. kategorii NEET), osób z niepełnosprawnościami, kobiet (SOR)	MRPIPS	
3.2.4. Wsparcie sieciowej kooperacji między IOB, przedsiębiorcami (w tym producentami rolno-spożywczymi) oraz specjalnymi strefami ekonomicznymi (SOR)	MPiIT	
3.2.5. Wykorzystanie potencjału rolnictwa do prowadzenia działalności gospodarczej towarzyszącej produkcji rolniczej i rybackiej, a także wspierania pozarolniczej przedsiębiorczości (SOR)	MRiRW/MPiIT	
3.2.6. Wykorzystanie potencjału polskich firm rodzinnych do rozwoju lokalnych i regionalnych łańcuchów wartości – integracja przedsiębiorców wokół lokalnych i regionalnych czempionów gospodarczych (SOR)	MPiIT	
3.2.7. Wsparcie rozwoju społecznej funkcji gospodarstw rolnych, łączącej rolnictwo wielofunkcyjne i usługi o charakterze społecznym (lub zdrowotnym) na poziomie lokalnym, umożliwiające dywersyfikację dochodów rolników połączoną z szerszą ofertą usług socjalnych dla osób starszych i niepełnosprawnych (SOR)	MRiRW	
III.2. Rozwój przedsiębiorczości i nowych miejsc pracy		

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny	
III.2. Rozwój przedsiębiorczości i nowych miejsc pracy cd.	3.2.8. Rozwój usług szkoleniowych i doradczych pozwalających na zdobywanie nowych kompetencji i umiejętności przez osoby prowadzące działalność rolniczą lub rybactwa	MRIRW/ MRPIPS/ MEN/ MNISW/ MPIT/ MC	
	3.2.9. Wsparcie rozwoju mikroprzedsiębiorstw na obszarach wiejskich	MPIT/MiIR	
	3.2.10. Rozwój przedsiębiorczości w kierunku rozwoju lokalnych rynków pracy w małych miastach oraz zwiększania dywersyfikacji działalności gospodarczej na obszarach wiejskich, w tym m.in. zależnych od rybactwa	MPIT/MiIR/ MRIRW/ MGMIŻ	
	3.2.11. Realizacja i promocja projektów łączących rolnictwo, rybactwo i turystykę wiejską na rzecz rozwoju zrównoważonej i odpowiedzialnej turystyki na obszarach wiejskich i rybactwach oraz dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, także w zakresie otoczenia turystyki wiejskiej w wymiarze społecznym, przestrzennym i ekonomicznym	MRIRW/ MSIT	
	3.2.12. Szersze zastosowanie elastycznych form pracy, także z zastosowaniem ICT	MRPIPS	
	3.2.13. Promowanie i wspieranie podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej, a w szczególności przedsiębiorstw społecznych	MRPIPS	
	3.2.14. Zwiększenie dostępności usług opieki nad dzieckiem na obszarach wiejskich przez tworzenie i poprawę funkcjonowania placówek opieki nad dzieckiem oraz wsparcie budowy lub tworzenia i modernizacji niezbędnej w tym zakresie infrastruktury społecznej (budowa przedszkoli, instytucji opieki nad dziećmi w wieku do lat 3, m.in. żłobków, klubów dziecięcych)	MEN/ MRPIPS	
	3.2.15. Aktywizacja pozarolniczych i pozarybactkich rynków pracy, zlokalizowanych głównie w małych miastach będących lokalnymi centrami rozwoju na obszarach wiejskich	MPIT/MRPIPS/MiIR	
	III.3. Wzrost umiejętności i kompetencji mieszkańców wsi	3.3.1. Rozwój usług szkoleniowych skierowanych do pracowników, przez zarówno unowocześnienie oferty szkoleń kompetencyjnych (dostosowanych do potrzeb zgłaszanych przez pracowników i pracodawców), jak również narzędzi współfinansowania systemu podnoszenia kompetencji zawodowych (SOR)	MRPIPS
		3.3.2. Rozwój systemu kompetencji dotyczących sukcesji międzypokoleniowej dla właścicieli firm rodzinnych i podmiotów rzemieślniczych (SOR)	MPIT
		3.3.3. Rozwój kompetencji cyfrowych – wsparcie w obszarze edukacji, na uki, kształcenia przez całe życie, elastyczne dopasowanie do indywidualnych potrzeb obywateli, wsparcie adresowane do grup o zróżnicowanych poziomach kompetencji cyfrowych, ze szczególnym uwzględnieniem działań na rzecz włączenia cyfrowego (SOR)	MC
		3.3.4. Prowadzenie kampanii edukacyjno-informacyjnych na rzecz upowszechnienia korzyści z wykorzystania technologii cyfrowych (SOR)	MC
		3.3.5. Podnoszenie poziomu wiedzy i nabywanie nowych umiejętności, co powinno przekładać się na podniesienie kapitału ludzkiego oraz zwiększenie poziomu zatrudnienia i przedsiębiorczości wśród mieszkańców obszarów	MEN

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny	
<p>III.3. Wzrost umiejętności i kompetencji mieszkańców wsi</p> <p>cd.</p> <p>III.4. Budowa i rozwój zdolności do współpracy w wymiarze społecznym i terytorialnym</p>	wieskich		
	3.3.6. Wdrożenie zasad polityki uczenia się przez całe życie zorientowanego na ułatwanie zmiany zawodu, doskonalenia zawodowego, wejścia lub powrotu na rynek pracy (szerokie podejście do uczenia się, otwarcie uczenia się na wszystkich, partnerstwo na rzecz uczenia się przez całe życie, otwarte podejście do kwalifikacji, ułatwianie dostępu do nowych ścieżek kariery, efektywne inwestowanie w uczenie się)	MEN	
	3.3.7. Wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, w tym systemu identyfikacji liderów społecznych i wspieranie ich rozwoju, podnoszenie umiejętności i kwalifikacji zawodowych osób pracujących w sektorze rolno-spożywczym oraz podnoszenie umiejętności związanych z wykorzystywaniem technologii ICT i prowadzeniem działalności gospodarczej	MRPIPS/MRIRW	
	3.3.8. Upowszechnianie (zarówno w systemie edukacji formalnej, jak i pozaformalnej) wiedzy na temat ekonomii społecznej	MRPIPS/MEN	
	3.3.9. Poprawa w zakresie umiejętności osób dorosłych oraz ich udziału w edukacji (w tym osób o niskich kwalifikacjach), m.in. przez: wzmocnienie doradztwa edukacyjno-zawodowego, rozwój elastycznej, adresowanej do osób dorosłych oferty placówek funkcjonujących w społeczności lokalnej (w tym zwłaszcza na terenach wiejskich i w małych miastach), promocję innych form uczenia się dorosłych (uczenie się przez działanie, uczenie się w miejscu pracy oraz rozwijanie kompetencji przez realizację działań społecznych), promocję korzyści z uczenia się przez całe życie oraz korzyści z włączenia się w przestrzeń cyfrową, pozwalającą na oszczędność czasu, pieniędzy, wysiłku oraz efektywniejsze działanie w poszczególnych obszarach życia	MEN/ MRPIPS/ MNISW/ MPIT/ MC	
	3.3.10. Wdrażanie i upowszechnianie możliwości uznawania oraz potwierdzania wiedzy i umiejętności nabytych nieformalnie różnymi drogami (np. w wolontariacie), powiązanie kształcenia i szkolenia dorosłych z europejskimi standardami nabywania kwalifikacji, szersze wykorzystanie istniejących instrumentów wsparcia (np. kwalifikacyjne kursy zawodowe, Krajowy Fundusz Szkoleniowy), rozwój kompetencji i umiejętności miękkich przez działania praktyczne w ramach edukacji pozaformalnej	MEN	
	3.4.1. Kompleksowe działania obejmujące planowanie, przygotowanie i przeprowadzenie przekształceń przestrzennych i infrastrukturalnych, potrzebnych lokalnie do zachowania i poprawy funkcji gospodarczej (w tym rolnictwa), mieszkaniowej, przyrodniczej i kulturowej obszarów wiejskich na rzecz ładu przestrzennego (SOR)	MIIR	
	3.4.2. Wspomaganie rozwoju i powiązań funkcjonalnych małych miast i centrów gminnych jako lokalnych ośrodków wzrostu (SOR)	MIIR	
	3.4.3. Promocja instrumentów współpracy i partnerstwa – włączenie mieszkańców obszarów wiejskich w działania rozwojowe w ramach RLKS i innych podobnych instrumentów wspieranych w ramach wszystkich funduszy UE oraz środkami krajowymi (SOR)	MRIRW/MIIR	

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny
<p>III.4. Budowa i rozwój zdolności do współpracy w wymiarze społecznym i terytorialnym cd.</p>	<p>3.4.4. Upowszechnienie instrumentów typu RLKS w systemie realizacji polityki regionalnej po przeprowadzeniu oceny skuteczności i efektywności wdrażania instrumentów terytorialnych w perspektywie 2014–2020 (SOR)</p>	<p>MIRiRW/MiIR</p>
	<p>3.4.5. Aktywizacja współpracy oraz powiązań z miastami na obszarach będących w zasięgu ich oddziaływania funkcjonalnego, w celu lepszego dostępu mieszkańców do rynku pracy, dóbr i usług publicznych (np. zarówno przez powiązanie obszarów wiejskich z siecią dróg ekspresowych i autostrad przez drogi lokalne i regionalne, jak i przez wsparcie tworzenia i rozwoju kompleksowych systemów komunikacji zbiorowej, a także rozwój dróg lokalnych na obszarach wiejskich o niskiej dostępności transportowej) (SOR)</p>	<p>MiIR</p>
	<p>3.4.6. Upowszechnienie wśród samorządów gminnych i powiatowych stosowania dostępnych, przetestowanych narzędzi monitoringu jakości usług publicznych i jakości życia oraz zastosowanie zachęt dla JST do regularnego monitorowania tego obszaru w celu lepszego dostosowania usług do sytuacji lokalnej i oczekiwań obywateli (SOR)</p>	<p>MiIR</p>
	<p>3.4.7. Wzmacnianie społeczności lokalnej – realizacja oddolnych inicjatyw, np. świadome kupowanie lokalnych produktów, wspieranie postaw przedsiębiorczych wpływających na rozwój społeczności lokalnych, wolontariat senioralny, mentoring dla osób młodych, lokalne banki żywności, usługi i czasu, usprawnienie procesów komunikacji społecznej oraz wymiana wiedzy, budowanie partnerstw międzysektorowych w społecznościach lokalnych (SOR)</p>	<p>MIRiRW</p>
	<p>3.4.8. Skuteczniejsze wykorzystanie różnych form partnerstwa i współpracy instytucji</p>	<p>KPRM</p>
	<p>3.4.9. Szersze zastosowanie formuły budowania partnerstw trójsektorowych (podmiotów sektora publicznego, społecznego i gospodarczego), np. w ramach działań RLKS</p>	<p>MiIR</p>
	<p>3.4.10. Większe skoordynowanie działań oddolnych w ramach podejścia LEADER (lub szerszej RLKS), które powinno się przejawiać nie tylko w większej integracji systemu wdrażania, ale przede wszystkim na poziomie strategicznym, stanowiąc istotny element systemu zarządzania rozwojem Polski</p>	<p>MiIR/MRiRW</p>
	<p>3.4.11. Koordynacja w zakresie rozwoju społecznego na poziomie lokalnym, a także zwiększenie udziału wspólnot w programowaniu i wyznaczaniu kierunków działań podejmowanych przez samorządy w sferze społecznej, m.in. przez wdrożenie lokalnych programów rozwoju społecznego (LPRS)</p>	<p>MiIR</p>
	<p>3.4.12. Budowa wśród mieszkańców obszarów wiejskich umiejętności korzystania z e-umiejętności, zwiększanie dostępu do e-zdrowia i innych podstawowych usług</p>	<p>MC</p>
	<p>3.4.13. Budowa współpracy międzyterytorialnej w oparciu o promocję lokalnych produktów, wspieranych przez technologię i ICT, inteligentną specjalizację projektów rolno-spożywczych, turystyki, działalności kulturalnej</p>	<p>MC, MRiRW</p>

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny
III.5. Rozwój ekonomii i solidarności społecznej na obszarach wiejskich	3.5.1. Wykorzystanie sportu i aktywności fizycznej jako narzędzia budowy kapitału społecznego (wolontariat sportowy, lokalne inicjatywy sportowe, włączanie społeczne przez sport grup defaworyzowanych, np. osób niepełnosprawnych, ubogich) (SOR)	MSIT
	3.5.2. Włączanie obywateli i podmiotów ekonomii społecznej (w tym organizacji pozarządowych) w realizację usług społecznych na rzecz osób niesamodzielnych i zagrożonych wykluczeniem społecznym (SOR)	MRPIPS
	3.5.3. Rozwijanie sektora ekonomii społecznej jako miejsca aktywizacji i pracy dla osób o ograniczonej zatrudnialności na otwartym rynku (np. wsparcie tworzenia PES i usługi dla PES, instrumenty zwrotne, partnerstwo publiczno-społeczne) (SOR)	MRPIPS
	3.5.4. Zapobieganie wykluczeniu społecznemu	MRPIPS
	3.5.5. Wspieranie rozwoju podmiotów ekonomii społecznej, będących alternatywnym źródłem dochodu dla mieszkańców obszarów wiejskich	MRPIPS
	3.5.6. Odtwarzanie więzi kooperacyjnych	MKIDN
	3.5.7. Upowszechnianie myślenia w kategoriach wspólnoty lokalnej i wspólnego dobra	MKIDN
	3.5.8. Budowanie tożsamości lokalnej i ponadsektorowego partnerstwa na rzecz rozwoju konkretnej społeczności	MRPIPS
	3.5.9. Tworzenie i rozwój spółdzielni socjalnych (adresowanych w szczególności do długotrwale bezrobotnych, niepełnosprawnych) lub wdrożenie rozwiązań dotyczących funkcjonowania przedsiębiorstw społecznych (przedsiębiorstwo powiązane z konkretnym terytorium i dostarczające usługi publiczne na rzecz danej społeczności)	MKIDN/MRPIPS/ MEN
	3.5.10. Działania na rzecz wzmocnienia i rozwoju kapitału społecznego, który odgrywa coraz większą rolę w rozwoju danych terenów	MRIRW/ MiIR
	3.5.11. Aktywizacja mieszkańców obszarów wiejskich, realizowana w oparciu o pobudzanie społecznej aktywności, aktywne włączenie lokalnych społeczności w działania na rzecz rozwoju lokalnego i regionalnego oraz upowszechnianie wymiany informacji i doświadczeń w zakresie rozwoju obszarów wiejskich (np. za pomocą dedykowanych sieci ICT, czy też sieciowania instytucji i organizacji o charakterze społecznym)	MRIRW
	3.5.12. Zaangażowanie doradztwa rolniczego w działania na rzecz rozwoju przedsiębiorczości społecznej na obszarach wiejskich	MRIRW

Obszary wpływające na realizację celów Strategii

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny
Obszar A: Sprawne zarządzanie rozwojem	A.1. Usprawnienie procesów zarządzania w administracji oraz systemów zarządzania jakością w instytucjach publicznych (administracja, samorząd, wymiar sprawiedliwości) (SOR)	KPRM
	A.2. Opracowywanie i podejmowanie projektów dialogu strategicznego z szerokimi grupami interesariuszy, dotyczących żywotnie ważnych problemów i rozwiązań, zwłaszcza innowacyjnych (dotyczących społeczeństwa, państwa, gospodarki, kultury, standardów cywilizacyjnych) (SOR)	MiIR
	A.3. Wprowadzenie podejścia projektowego – „kultury” pracy projektowej w administracji, a w konsekwencji efektywnych metod zarządzania projektami w sferze publicznej (SOR)	KPRM
	A.4. Wzmocnienie (bądź wyodrębnienie) w ramach jednostek administracji publicznej komórek pełniących rolę analityczno-studiálną, które będą zdolne do przygotowywania adekwatnych, innowacyjnych koncepcji rozwojowych oraz ich kreatywnego zastosowania (SOR)	KPRM
	A.5. Udoskonalenie kompetencji analitycznych, w tym zdolności do dokonywania analizy kosztów i korzyści interwencji publicznych, ekonometrycznej i statystycznej analizy danych, wykorzystania nowoczesnych technik przetwarzania informacji zawartych w wielkich zbiorach danych (big data) (SOR)	CAS/KPRM
	A.6. Monitoring i ewaluacja efektów interwencji kierowanej na rzecz rozwoju obszarów wiejskich (w ramach Podkomitetu ds. rozwoju obszarów wiejskich powołanego przy Komitecie Koordynacyjnym ds. Polityki Rozwoju) (SOR)	MiIR/GUS
	A.7. Działania szkoleniowe w zakresie PPP dla jednostek publicznych wszystkich szczebli i przedsiębiorców (SOR)	MiIR
	A.8. Reorganizacja nadzoru nad spółkami Skarbu Państwa i wspieranie ich zaangażowania w inwestycje rozwojowe (SOR)	MPiIT
	A.9. Wdrożenie Paktu dla obszarów wiejskich, łączącego ze sobą wszystkie działania o charakterze systemowym (zmiany legislacyjne, instytucjonalne, programowe) oraz inwestycyjnym, związane z procesem zarządzania obszarami wiejskimi (SOR)	MRIRW
	A.10. Wypracowanie, a następnie wzmocnienie systemu koordynacji polityk i instrumentów wsparcia na rzecz rozwoju obszarów wiejskich	MiIR/MRIRW
	A.11. Wypracowanie systemu koordynacji polityk na rzecz wsparcia obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją	MiIR/MRIRW

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny
Kierunek interwencji Obszar A: Sprawne zarządzanie rozwojem cd.	A.12. Zbudowanie systemu kompleksowego doradztwa dla gmin (sieć krajowego i regionalnych centrów doradztwa) w zakresie m.in. zamówień publicznych, prawa europejskiego, przygotowania inwestycji do realizacji, pozyskiwania środków finansowych krajowych i europejskich na realizację projektów rozwojowych będących w dyspozycji różnych dysponentów, dostarczania dobrych praktyk (m.in. w zakresie konsultacji społecznych, partycypacyjnego planowania przestrzennego, budżetu partycypacyjnego, innowacyjnych sposobów dostarczania usług publicznych, współpracy z przedsiębiorcami, czy oceny wpływu gospodarczego realizowanych przedsięwzięć) (SOR)	MIiR
	A.13. Upowszechnienie dobrych praktyk i wdrożenie projektów pilotażowych dotyczących rozwoju lokalnego, np. wykorzystanie dostępnych instrumentów gospodarki nieruchomości gminnymi i planowania przestrzennego do tworzenia mikrostruktury aktywności gospodarczej, centrów handlu lokalnego, modelowania efektywnej współpracy samorządów z przedsiębiorcami, dostosowania i wykorzystania zasobów pracy do potrzeb rynkowych (SOR)	MIiR
	A.14. Podniesienie jakości decyzji publicznych przez upowszechnienie szkolenia radnych, w tym likwidacja przeszkód prawnych w tym obszarze (SOR)	MIiR
	A.15. Rozwój statystyki służącej prowadzeniu analiz i prognoz na potrzeby polityki regionalnej, w tym polityki miejskiej, rozwoju wsi i różnego typu obszarów funkcjonalnych (np. aglomeracji, miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją) oraz rozbudowa funkcjonalności terytorialnej bazy STRATEG (SOR)	MIiR/GUS
	A.16. Integracja baz danych istniejących na poziomie gminnym, powiatowym, czy wojewódzkim w celu lepszego diagnozowania potrzeb i efektywniejszego wydatkowania środków publicznych (SOR)	-
	A.17. Podnoszenie jakości i integracja funkcjonalna zarządzania obszarami wiejskimi i miejskimi na poziomie lokalnym i ponadlokalnym (SOR)	MIiR/MRiRW
	A.18. Stworzenie mechanizmów i systemu koordynacji dla zintegrowanego podejścia terytorialnego w odniesieniu do różnych obszarów funkcjonalnych w ramach Podkomitetu ds. obszarów wiejskich oraz Podkomitetu ds. wymiaru terytorialnego, działających przy Komitecie Koordynacyjnym ds. Polityki Rozwoju (SOR)	MIiR/MRiRW
	A.19. Opracowanie spójnej koncepcji wsparcia rozwoju obszarów wiejskich ze środków publicznych, w tym w szczególności środków europejskich na lata 2021–2027 (2030)	MRiRW
	A.20. Wzmocnienie systemu zarządzania obszarami wiejskimi przez oddolne konstruowanie wizji, strategii i planów danego terenu	MRiRW/MIiR

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny
Obszar B: Stabilne finansowanie rozwoju	B. 1. Efektywny udział Polski w debacie dotyczącej budżetu UE po 2020 r. (w tym odnośnie do polityki spójności oraz WPR) i klucza jego podziału (SOR)	MSZ/MRiRW/MiIR
	B. 2. Efektywny udział strony polskiej w przygotowaniu rozporządzeń unijnych na kolejną perspektywę finansową (SOR)	MSZ/MRiRW/MiIR
	B. 3. Prace analityczne i koncepcyjne dotyczące stworzenia systemu finansowania, ze środków krajowych i zagranicznych publicznych, rozwoju sektora rolno-spożywczego (SOR)	MRiRW
	B. 4. Wdrożenie mechanizmów likwidujących luki finansowania dla przedsięwzięć rozwojowych na poziomie lokalnym i regionalnym dzięki wykorzystaniu potencjału Grupy PFR oraz lokalnych i regionalnych instytucji finansowych (w tym banków spółdzielczych) (SOR)	MPiIT
	B. 5. Dostosowanie wykorzystania środków w ramach obecnej perspektywy finansowej UE i ich ukierunkowanie na realizację celów Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR)	MF/MiIR
	B. 6. Wypracowanie rozwiązań umożliwiających pozyskanie środków z budżetu UE w kolejnej perspektywie finansowej w związku z realizacją Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (SOR)	MF/MiIR
	B. 7. Przeprowadzenie pilotażu w wybranych JST dotyczącego wykorzystania nowego narzędzia prognozowania finansowego w celu poprawy zarządzania finansowego i utrzymania długookresowej równowagi finansowej w samorządach oraz powszechniejszego stosowania Systemu Zarządzania Budżetem Jednostek Samorządu Terytorialnego Besti@ (SOR)	MF
	B. 8. Wprowadzenie mechanizmów służących aktywizacji samorządów do pozyskiwania wyższych dochodów własnych przeznaczonych na finansowanie zadań własnych, w tym rozwojowych (SOR)	MF
	B. 9. Wypracowanie rozwiązań umożliwiających wyrównywanie poziomu dopłat unijnych wśród członków UE	MRiRW
	B. 10. Skuteczne i efektywne wykorzystywanie dostępnych źródeł finansowania (krajowych, UE i innych międzynarodowych)	MRiRW
	B. 11. Aktywny udział w procesie kreowania polityk UE, w tym w zakresie ustalania budżetu i kryteriów alokacji środków	MSZ/MRiRW/MiIR
	B. 12. Usprawnienie polityki gospodarczej w zakresie inwestycji w rolnictwie i na obszarach wiejskich	MRiRW
	B. 13. Przygotowanie i wdrożenie rozwiązań legislacyjnych dotyczących zasad finansowania rolnictwa, rybactwa i rozwoju obszarów wiejskich oraz instrumentów finansowych	MRiRW
	B. 14. Wypracowanie rozwiązań zapewniających efektywne wykorzystanie środków z budżetu UE (w szczególności WPR, WPRyB, PS, Programów ramowych) w kolejnej perspektywie finansowej w związku z realizacją SZRWRIr 2030	MRiRW/MiIR/MGMIŻ

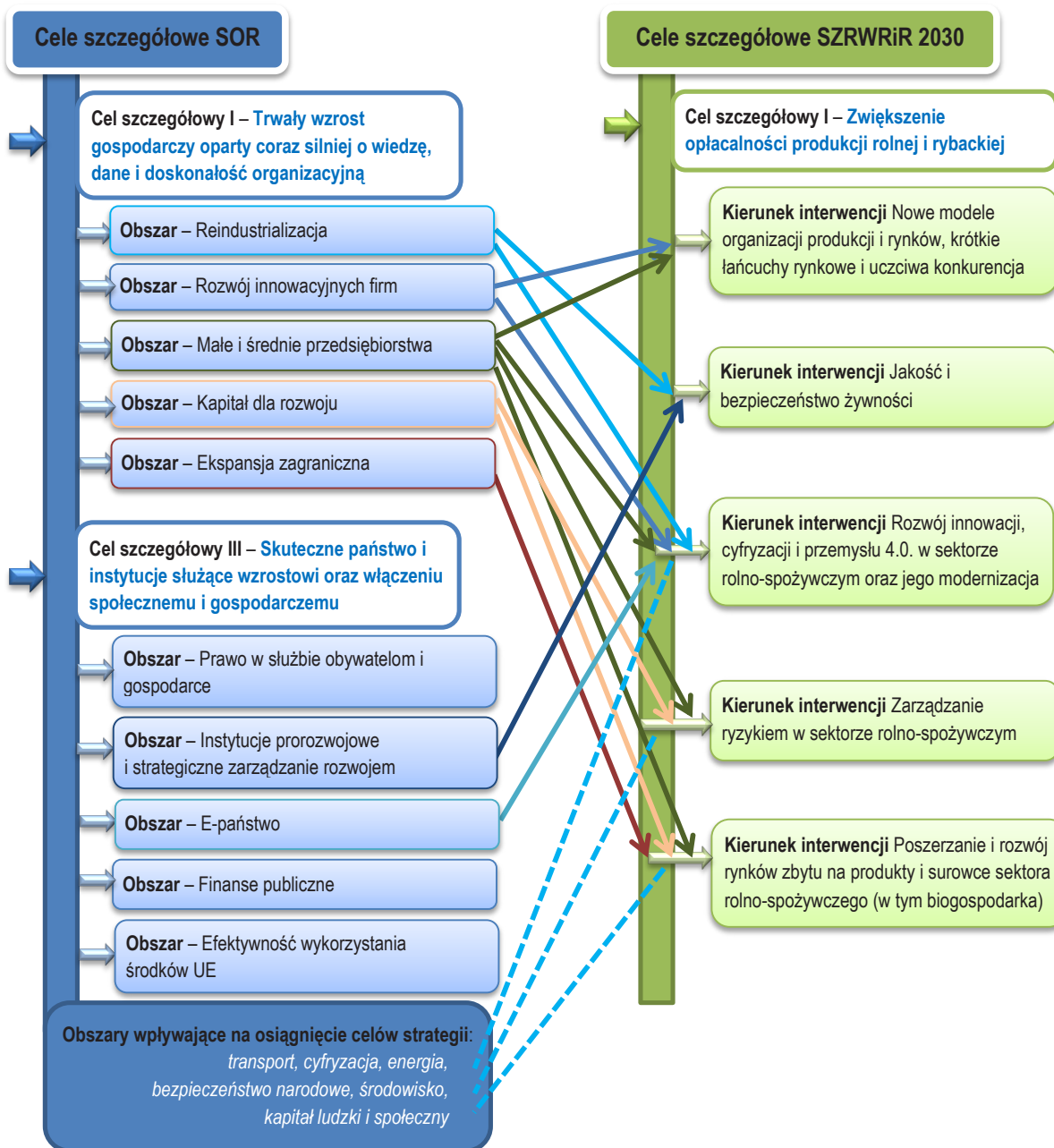
Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny
Obszar B: Stabilne finansowanie rozwoju cd.	B. 15. Poszerzenie źródeł finansowania inwestycji rozwoju obszarów wiejskich ze środków krajowych oraz z instytucji międzynarodowych (EBI, EFI, EBOIR)	MRiRW
	B. 16. Szersze wykorzystanie instrumentów finansowych (np. pożyczki, kredyty, poręczenia, gwarancje spłaty kredytów) jako alternatywy dla instrumentów dotacyjnych w ramach środków z budżetu UE	MF
	B. 17. Zapewnienie dostępu do pakietów usług oferowanych przez PFR	MiIR
	B. 18. Wspieranie zaangażowania spółek Skarbu Państwa w inwestycje rozwojowe	MiIR
	B. 19. Wprowadzanie usprawnień we wdrażaniu środków krajowych i europejskich przez programy rozwoju z zachowaniem standardów zarządzania zmianą i uproszczeń	MiIR/MF
	B. 20. Uruchomienie stałych mechanizmów finansowania budżetowego i ze środków unijnych oraz opracowania systemu doskonalenia zawodowego i metodycznego dla nauczycieli szkół rolniczych	MiIR/MRiRW
	B. 21. Optymalizacja wykorzystania środków finansowych na naukę oraz optymalizowanie kosztów badań i wypracowanie mechanizmów „usieciowienia” instytutów nadzorowanych przez MRiRW	MRiRW
	B. 22. Zwiększenie zaangażowania środków UE w rozwój szkolnictwa zawodowego (np. szkolenia z zakresu przygotowania projektów i pozyskiwania środków UE dla nauczycieli i pracowników niepedagogicznych)	MiIR/MRiRW
	C. 1. Rozwój usług szkoleniowych i doradczych dla osób prowadzących rolniczą lub pozarolniczą działalność gospodarczą, właścicieli przedsiębiorstw i gospodarstw rolnych, a także kadr zarządzających podmiotami gospodarczymi (SOR)	MRiRW/ CDR
	Obszar C: Trwała zdolność kreacji i uczenia się	C. 2. Wykorzystanie środków EFSI na rzecz podnoszenia potencjału polskich podmiotów aplikujących o środki programów zarządzanych centralnie przez KE, w tym Horyzontu 2020 (SOR)
C. 3. Po 2020 r. ściśle powiązanie interwencji funduszy europejskich z jednolitym systemem wsparcia innowacyjności w wymiarze krajowym i europejskim (SOR)		MPiIT/ MiIR
C. 4. Zwiększenie zaangażowania polskiej administracji i kluczowych interesariuszy w procesy związane z opracowywaniem programów horyzontalnych UE (szczególnie programów badawczych UE), w tym aktywny udział w ustalaniu tematyki i narzędzi implementacji programów o istotnym znaczeniu dla Polski (np. realizowane przez wspólne przedsięwzięcia) (SOR)		MNiSW/ MiIR/ MPiIT
C. 5. Systemowa aktywizacja dużego przemysłu/spółek Skarbu Państwa i jednostek B+R w zakresie aplikowania do programów zarządzanych centralnie przez KE, w tym do Horyzontu 2020 (SOR)		MPiIT

Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny
<p>Obszar C: Trwała zdolność kreacji i uczenia się cd.</p>	<p>C. 6. Przygotowanie spójnego planu komplementarnych inwestycji o charakterze prorozwojowym i innowacyjnym przeznaczonych do finansowania z EFSI (w ramach PS oraz WPR i WPR), EFIS, CEF, Horyzontu 2020 oraz innych programów UE i funduszy (np. Mechanizmy EOG, norweskie, szwajcarskie) wraz ze wskazaniem najbardziej pożądanej formy wsparcia (wsparcie zwrotne, dotacyjne) (SOR)</p>	<p>MIiR/MRiRW/MPiIT</p>
	<p>C. 7. Wsparcie działań mających na celu budowanie bezpieczeństwa danych na poziomie UE (SOR)</p>	<p>MC</p>
	<p>C. 8. Stworzenie modelu edukacji przez całe życie, uwzględniającego potrzeby gospodarki cyfrowej (SOR)</p>	<p>MPiIT/MC/MEN</p>
	<p>C. 9. Wspomaganie rozwoju technologii opartych na otwartych standardach zapewniających interoperacyjność (SOR)</p>	<p>MC</p>
	<p>C. 10. Dopasowanie rolniczego szkolnictwa zawodowego do potrzeb rolnictwa 4.0. - współpraca szkół i samorządów lokalnych z producentami rolnymi i przetwórcami, silniejszy nacisk na kształtowanie umiejętności praktycznych, monitorowanie zmian w sektorze rolno-spożywczym pod kątem zapotrzebowania na umiejętności i kompetencje, popularyzacja zawodów związanych z produkcją rolno-spożywczą wśród uczniów i ich rodziców, podnoszenie kompetencji i kwalifikacji nauczycieli prowadzących kształcenie w szkołach zawodowych</p>	<p>MRiRW/ CDR</p>
	<p>C. 11. Poprawa innowacyjności kształcenia rolniczego i jego elastycznych dostosowań w warunkach zmiany, m.in. przez włączenie metod projektowych, wykorzystanie technologii ICT, zastosowań Internetu rzeczy, symulatorów maszyn i urządzeń oraz procesów, podnoszenie kompetencji kadry zarządzającej szkół, cyfryzacja</p>	<p>MRiRW/ MC/ MNIŚW/ MEN</p>
	<p>C. 12. Sieciowanie ODR, placówek oświatowych i szkolnictwa wyższego w obszarze rolnictwa i współpracy między nauką a praktyką na rzecz wdrażania i upowszechniania nowych, innowacyjnych rozwiązań</p>	<p>MRiRW/CDR/MC/ MNIŚW</p>
	<p>C. 13. Opracowanie programu strategicznych badań na rzecz rozwoju sektora rolno-spożywczego i obszarów wiejskich z udziałem instytutów badawczych MRiRW oraz podległych MGMIŻ, we współpracy m.in. z uczelniami rolniczymi i rybackimi, jednostkami Polskiej Akademii Nauk, centrami badawczo-rozwojowymi oraz koordynowanie tych badań z udziałem ich odbiorców i innych interesariuszy</p>	<p>MRiRW/MGMIŻ/ MNIŚW</p>
	<p>C. 14. Działania zwiększające udział polskich instytucji badawczo-rozwojowych w wykorzystaniu środków w ramach unijnych programów ramowych (jak np. Horyzont 2020, Horyzont Europa, LIFE)</p>	<p>MNIŚW</p>
	<p>C. 15. Większa aktywność instytutów badawczych lub konsorcjów z ich udziałem i ułatwienie im udziału w krajowych programach badawczych realizowanych przez NCBiR (np. w programach GOSPOSTRATEG i BIOSTRATEG)</p>	<p>MNIŚW</p>
	<p>C. 16. Animowanie współpracy między nauką a biznesem oraz tworzenie strategicznych partnerstw biznesowych (m.in. szersze wykorzystanie potencjału Grup Roboczych ds. KIS, EIP, oraz Smart Labów i</p>	<p>MNIŚW/MPiIT</p>

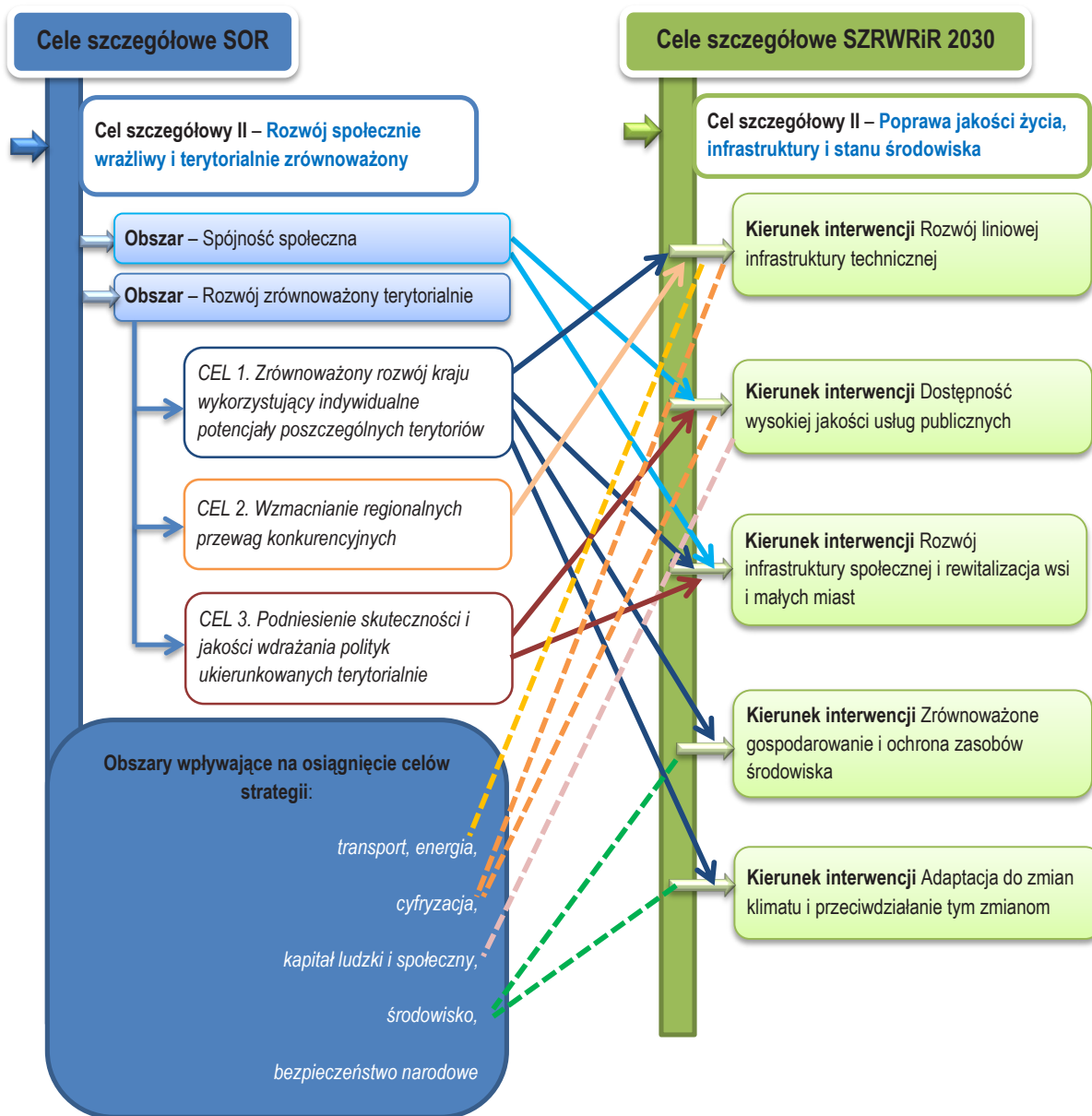
Kierunek interwencji	Działanie	Podmiot odpowiedzialny
Obszar C: Trwała zdolność kreacji i uczenia się cd.	Krajowych Klastrow Kluczowych)	
	C. 17. Wypracowanie mechanizmów „usieciowienia” instytutów nadzorowanych przez MRiRW	MRiRW
	C. 18. Konsolidacja problematyki badawczej istotnej z punktu widzenia priorytetów polityki rolnej i obszarów wiejskich	MRiRW
	C. 19. Silniejsze włączenie doradztwa w proces programowania i realizacji działań na rzecz rozwoju rolnictwa i zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich oraz dostosowywanie oferty doradczej dla rolników do zmieniających się uwarunkowań lokalnych, krajowych i międzynarodowych	MRiRW
	C. 20. Rozwój doradztwa specjalistycznego	MRiRW
	C. 21. Szersze wykorzystanie technik cyfrowych w pracy doradczej, zapewnienie doradcom odpowiednich szkoleń oraz możliwości podnoszenia umiejętności i kwalifikacji zawodowych	MRiRW
	C. 22. Zapewnienie odpowiednich środków na doradztwo rolnicze, aby ograniczyć rotację kadr i zapewnić świadczenie usług przez wysokiej klasy specjalistów	MRiRW
	C. 23. Współpraca szkół rolniczych ze szkołami w innych państwach UE w ramach m.in. programów COMENIUS, LEONARDO	MRiRW/MNISW
	C. 24. Modernizacja oferty i treści kształcenia i szkolenia zawodowego, w tym m.in. w zakresie zarządzania finansami gospodarstw, biogospodarki, ukierunkowania na zaspokojenie potrzeb społeczności lokalnej	MPiT/MEN/MRiRW
	C. 25. Monitorowanie losów zawodowych absolwentów, które będzie stanowiło element pomocniczy przy tworzeniu oferty i treści kształcenia zawodowego	MEN
	C. 26. Monitorowaniu rynku pracy pod kątem zapotrzebowania na zawody	MRPIPS
	C. 27. Podnoszenie kompetencji i kwalifikacji nauczycieli prowadzących kształcenie w szkołach zawodowych, w tym stworzenie możliwości praktyk, pokazów, staży dla nauczycieli prowadzących kształcenie zawodowe przy udziale lokalnych środowisk pracodawców	MEN/MRiRW

Załącznik 2. Powiązania Celów szczegółowych SZRWRiR 2030 z SOR na poziomie kierunków interwencji i obszarów

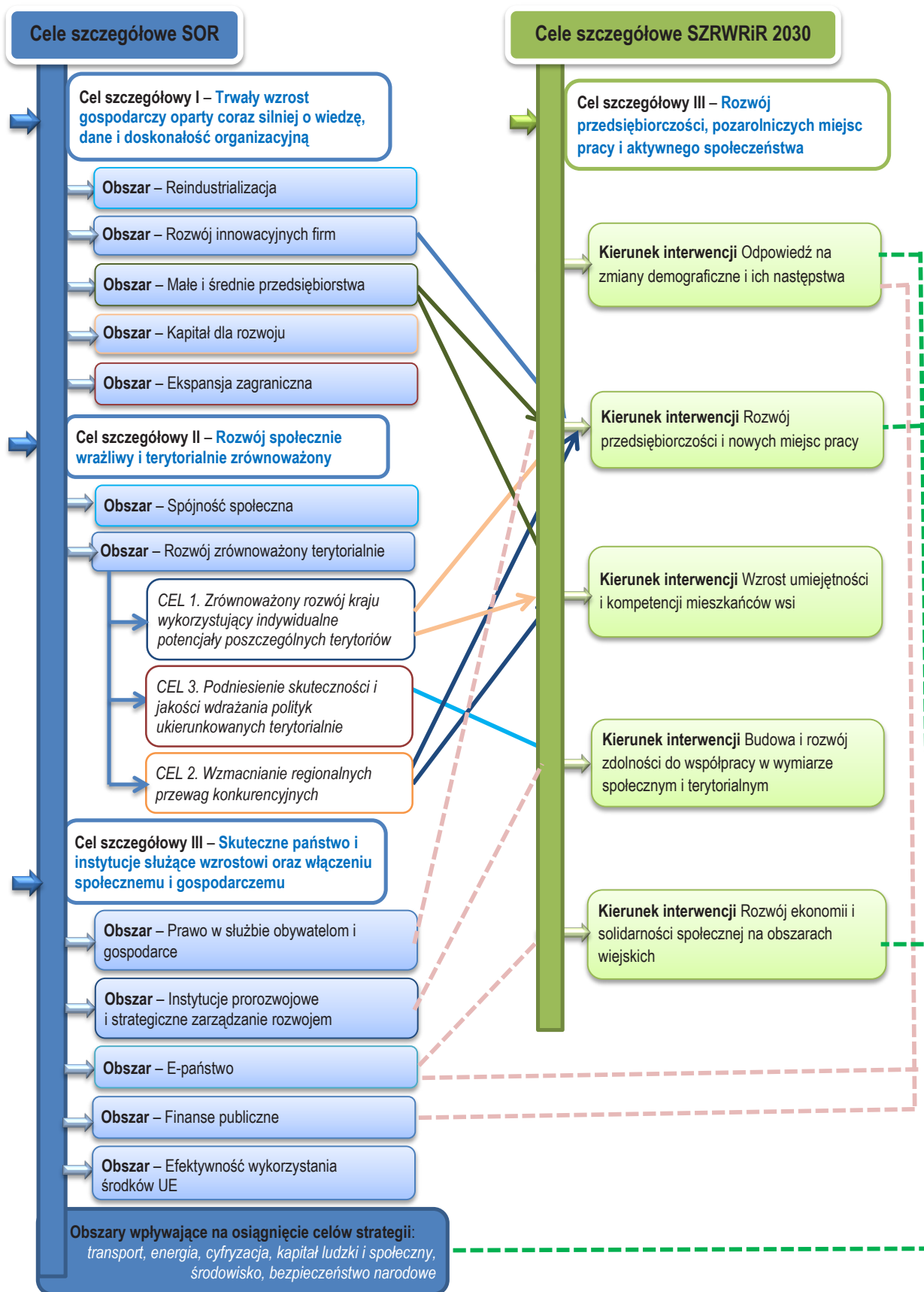
Powiązanie Celu szczegółowego I SZRWRiR 2030 z SOR na poziomie kierunków interwencji i obszarów

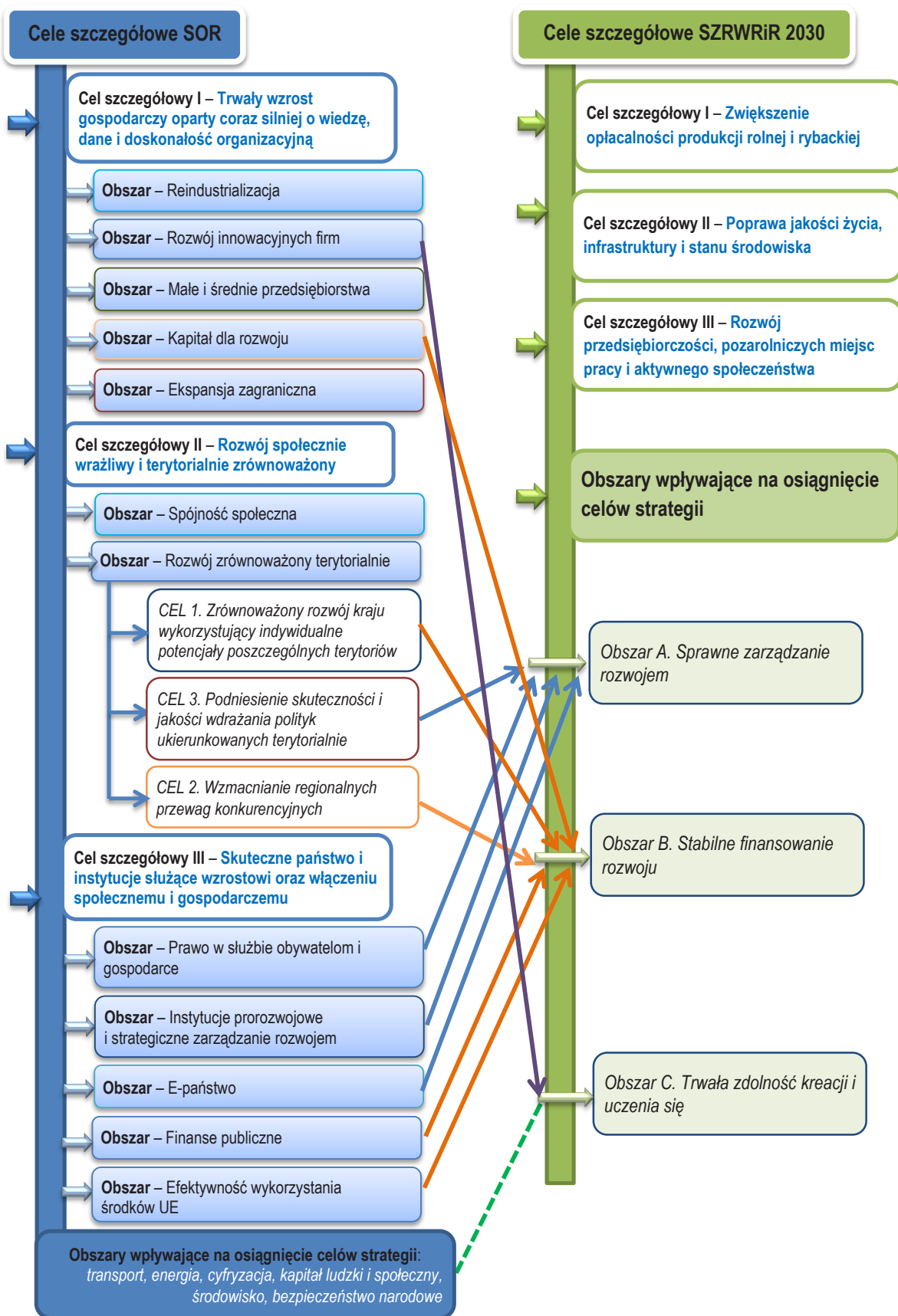
Powiązanie Celu szczegółowego II SZRWRiR 2030 z SOR na poziomie kierunków interwencji i obszarów

Powiązanie Celu szczegółowego III SZRWRiR 2030 z SOR na poziomie kierunków interwencji i obszarów

Powiązanie Obszarów wpływających na osiągnięcie celów strategii z SOR

Powiązanie kierunków interwencji SZRWRiR 2030 z wyzwaniami prezentowanymi w SOR

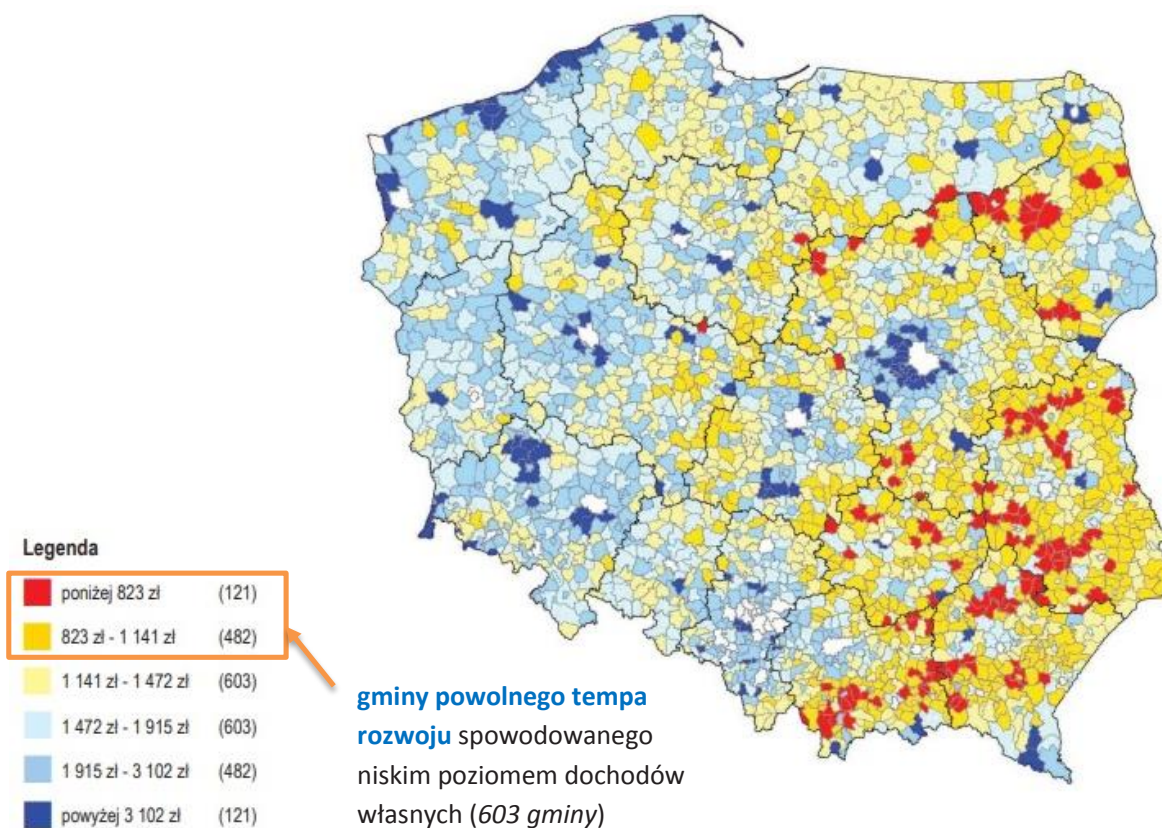
Wyzwanie SOR	Opis	Kierunki interwencji/obszary wpływające na osiągnięcie celów SZRWRiR odpowiadające realizacji wyzwania SOR
Rozwój obszarów wiejskich jako jeden z priorytetów polityki regionalnej „Zrównoważony rozwój kraju wykorzystujący indywidualne potencjały poszczególnych terytoriów”	W SOR wskazuje się m.in. na utrzymujące się dysproporcje w poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, które są konsekwencją m.in. regionalnych różnic w wydajności pracy, geograficznie selektywnego napływu inwestycji (w tym zagranicznych), zróżnicowanego poziomu wyposażenia infrastrukturalnego. Dlatego efektem wymiernym planowanych interwencji ma być zmniejszenie się różnicy między dochodami na wsi i w mieście.	II.1. Rozwój liniowej infrastruktury technicznej II.2. Dostępność wysokiej jakości usług publicznych II.3. Rozwój infrastruktury społecznej i rewitalizacja wsi i małych miast III.2. Rozwój przedsiębiorczości i nowych miejsc pracy
„Nowy model rozwoju” obejmujący rozwój odpowiedzialny oraz społecznie i terytorialnie zrównoważony, oparty o indywidualny potencjał terytorialny, inwestycje, innowacje, rozwój, eksport oraz wysoko przetworzone produkty	Działania SOR dotyczą wszystkich obszarów wiejskich, a ich zróżnicowane terytorialnie potrzeby zostały odzwierciedlone w szczególności w celu szczegółowym II – Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony, gdzie wyodrębniono kierunki interwencji dedykowane rozwojowi regionalnemu obszarów wiejskich.	I.3. Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu 4.0. w sektorze rolno-spożywczym oraz jego modernizacja III.2. Rozwój przedsiębiorczości i nowych miejsc pracy III.3. Wzrost umiejętności i kompetencji mieszkańców wsi III.4. Budowa i rozwój zdolności do współpracy w wymiarze społecznym i terytorialnym 1. Trwała zdolność kreacji i uczenia się
Zwiększanie konkurencyjności gospodarstw rolnych oraz producentów rolno-spożywczych	Nowy model rozwoju kraju zakłada, że kluczowe dla zrównoważonego i odpowiedzialnego rozwoju kraju będzie zwiększanie konkurencyjności gospodarstw rolnych oraz producentów rolno-spożywczych przez poprawę ich dochodowości, integrację łańcucha żywnościowego i bardziej sprawiedliwy podział wartości dodanej w tym łańcuchu, oparty na zasadzie partnerstwa.	I.1. Nowe modele organizacji produkcji i rynków, krótkie łańcuchy rynkowe i uczciwa konkurencja I.3. Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu 4.0. w sektorze rolno-spożywczym oraz jego modernizacja I.4. Zarządzanie ryzykiem w sektorze rolno-spożywczym I.5. Poszerzanie i rozwój rynków zbytu na produkty i surowce sektora rolno-spożywczego (w tym biogospodarka) III.2. Rozwój przedsiębiorczości i nowych miejsc pracy 1. Sprawne zarządzanie rozwojem 2. Stabilne finansowanie rozwoju 3. Trwała zdolność kreacji i uczenia się
Zapewnienie wszystkim obszarom wiejskim warunków do trwałego rozwoju	Polityka wobec obszarów wiejskich zgodnie z zapisami SOR musi wspierać ich rozwój w oparciu o posiadane przez nie endogeniczne potencjały. Efektem będzie m.in. wyrównywanie szans rozwojowych wszystkich mieszkańców wsi. Implikuje to działania dotyczące pobudzania przedsiębiorczości, przekształceń strukturalnych, zwiększania mobilności i zapewnienia odpowiedniej jakości usług decydujących o perspektywach rozwojowych (zdrowie, edukacja, transport publiczny), zapewniając przy tym zachowanie walorów kulturowych, krajobrazu i środowiska przyrodniczego.	II.1. Rozwój liniowej infrastruktury technicznej II.2. Dostępność wysokiej jakości usług publicznych II.3. Rozwój infrastruktury społecznej i rewitalizacja wsi i małych miast III.2. Rozwój przedsiębiorczości i nowych miejsc pracy
Wsparcie obszarów zmarginalizowanych	Szczególna uwaga musi zostać poświęcona obszarom zagrożonym trwałą marginalizacją, które utraciły zdolności rozwojowe i wymagają podjęcia dodatkowych, specjalnych działań ze strony rządu i władz regionalnych, we współpracy z samorządami lokalnymi,	II.3. Rozwój infrastruktury społecznej i rewitalizacja wsi i małych miast III.4. Budowa i rozwój zdolności do współpracy w wymiarze społecznym i terytorialnym III.5. Rozwój ekonomii i solidarności społecznej na obszarach wiejskich

	partnerami społecznymi i gospodarczymi, przedsiębiorcami i mieszkańcami. Dużą rolę do odegrania ma zapewnienie komplementarności funkcji realizowanych dla mieszkańców wsi, zlokalizowanych na obszarach wiejskich oraz w miastach – stanowiących ich centra obsługowe w zakresie wielu dóbr i usług na poziomie średnim i wyższym.	
Sektor żywności wysokiej jakości jest wśród 10 sektorów strategicznych, które mają szansę stać się przyszłymi motorami polskiej gospodarki	Na liście sektorów strategicznych, mogących stać się motorami gospodarki polskiej, znajduje się sektor żywności wysokiej jakości, zaś na liście krajowych inteligentnych specjalizacji (tzw. Programów Pierwszej Prędkości) krajowa inteligentna specjalizacja Innowacyjne technologie, procesy i produkty sektora rolno-spożywczego i leśno-drzewnego.	I.1. Nowe modele organizacji produkcji i rynków, krótkie łańcuchy rynkowe i uczciwa konkurencja I.3. Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu I.4. Zarządzanie ryzykiem w sektorze rolno-spożywczym I.5. Poszerzanie i rozwój rynków zbytu na produkty i surowce sektora rolno-spożywczego (w tym biogospodarka) 1. Sprawne zarządzanie rozwojem 2. Stabilne finansowanie rozwoju 3. Trwała zdolność kreacji i uczenia się
Polskie specjalności żywnościowe jedną z 12 branż eksportowych stanowiących ważną pozycję eksportową kraju, które mogą w przyszłości decydować o pozycji konkurencyjnej Polski w świecie	Elementem polityki eksportowej (wspieranej środkami publicznymi) będzie koncentracja wsparcia na branżach, stanowiących ważną pozycję eksportową kraju oraz tych sektorach, które mogą w przyszłości decydować o pozycji konkurencyjnej Polski w świecie, do których należy branża pn. „polskie specjalności żywnościowe”.	I.3. Rozwój innowacji, cyfryzacji i przemysłu I.5. Poszerzanie i rozwój rynków zbytu na produkty i surowce sektora rolno-spożywczego (w tym biogospodarka) 1. Sprawne zarządzanie rozwojem 2. Stabilne finansowanie rozwoju 3. Trwała zdolność kreacji i uczenia się
Nowa koncepcja rozwoju kraju to również szansa na poprawę kondycji sektora rybackiego. Negatywne skutki postępujących zmian środowiskowych, klimatycznych czy industrialnych, przekładające się na stan żywych zasobów wód, a co za tym idzie ekonomikę prowadzonej działalności rybackiej, to tylko niektóre z wyzwań wymagających komplementarnych rozwiązań multisektorowych. Mając na uwadze wzrost możliwości produkcyjnych zakładów przetwórstwa osiągnięty dzięki wdrażaniu innowacyjnych technologii – rosnące zapotrzebowanie na surowiec staje się wyzwaniem, na które odpowiedzą może stać się rozwój branży chowu i hodowli ryb. Kształtowane przez nawyki żywieniowe trendy rynkowe coraz częściej wymuszają potrzebę budowania ponadsektorowych partnerstw łączących elementy biznesu, technologii i ochrony zdrowia.		

Załącznik 3. Zróżnicowanie terytorialne rozwoju obszarów wiejskich

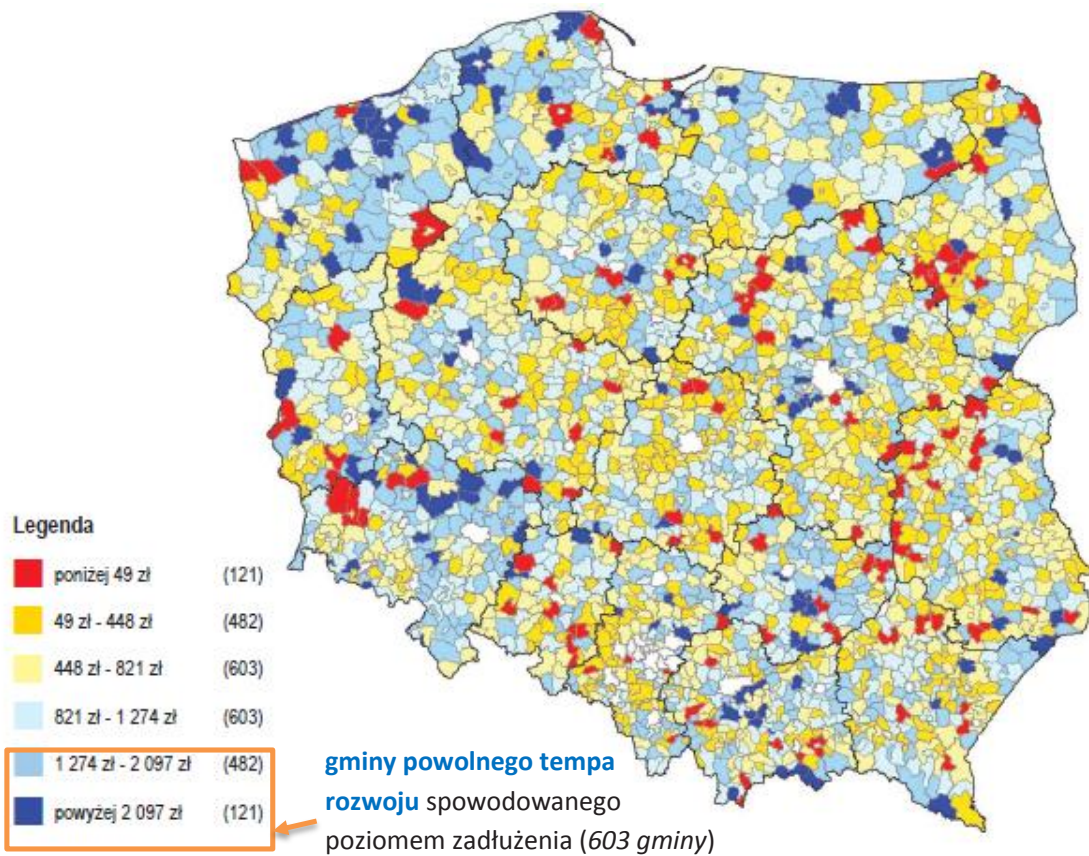
Na mapach prezentowanych w tym załączniku przedstawiono potencjalne sposoby delimitacji dwóch grup obszarów wiejskich: tj. **obszarów wiejskich powolnego tempa rozwoju** i **obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju**. Trzecia grupa obszarów wiejskich – tj. **obszary wiejskie rozwijające się w oparciu o endogeniczne potencjały**, stanowi dopełnienie terytorialne ww. dwóch grup obszarów wiejskich zgodnie z założeniem przyjętym w SOR, że **wszystkie obszary wiejskie należą do Obszaru Strategicznej Interwencji Państwa (OSI)**.

a) Jeden ze sposobów delimitacji obszarów wiejskich powolnego tempa rozwoju

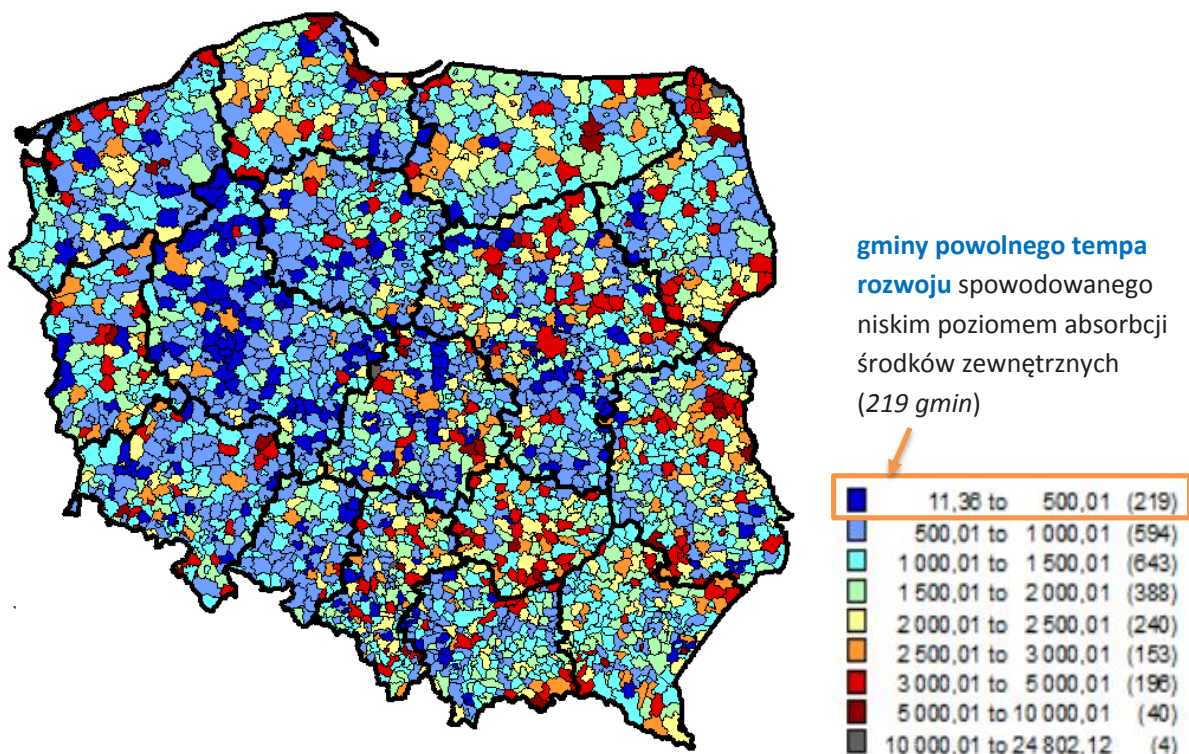

Mapa. Dochody własne gmin¹⁷¹⁾ w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2017 r. (w zł)

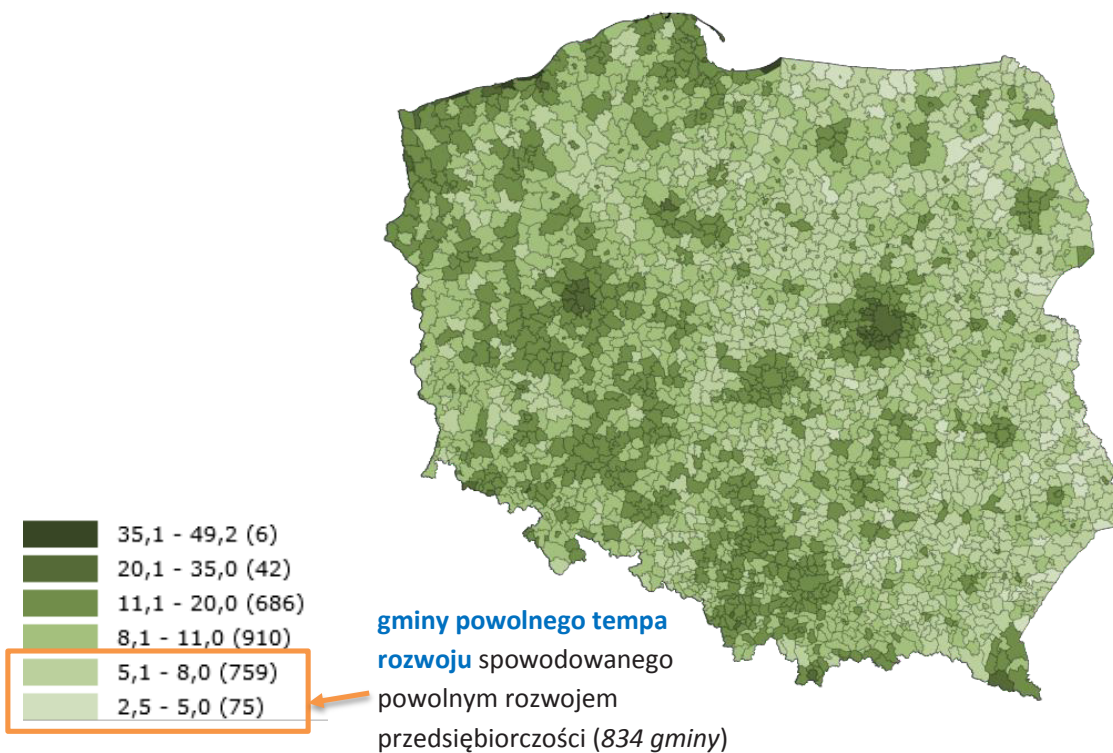
¹⁷¹⁾ W dniu 1 stycznia 2017 r. w Polsce istniało 1555 gmin wiejskich, 621 gmin miejsko-wiejskich oraz 302 gminy miejskie, w tym 66 gmin będących jednocześnie miastami na prawach powiatu. Obszar miast wchodzących w skład gmin miejskich pokrywa się dokładnie z obszarem tych gmin, natomiast obszary miast wchodzących w skład gmin miejsko-wiejskich stanowią tylko część powierzchni tych gmin. Obecnie w Polsce są 923 miasta.

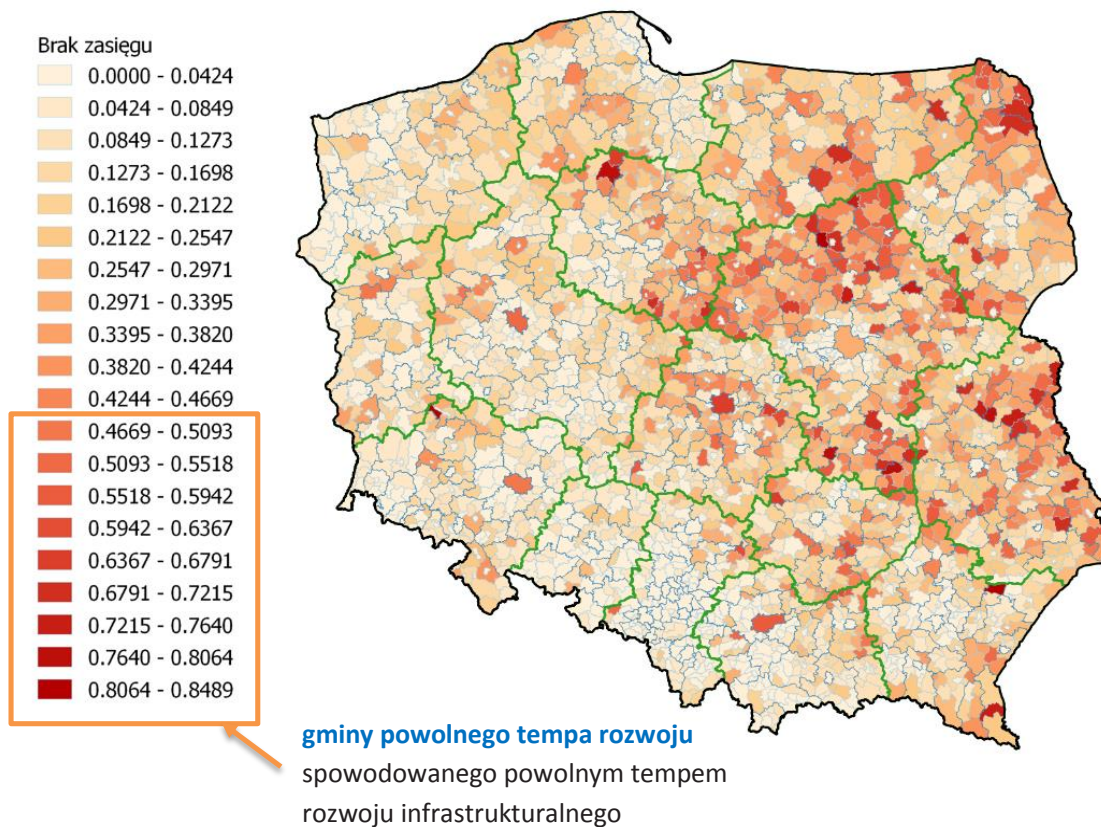
Mapa. Zobowiązania gmin w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2017 r. (w zł)

Mapa. Dochody z tytułu dotacji z UE w budżetach gmin w latach 2006–2015 w przeliczeniu na 1 mieszkańca

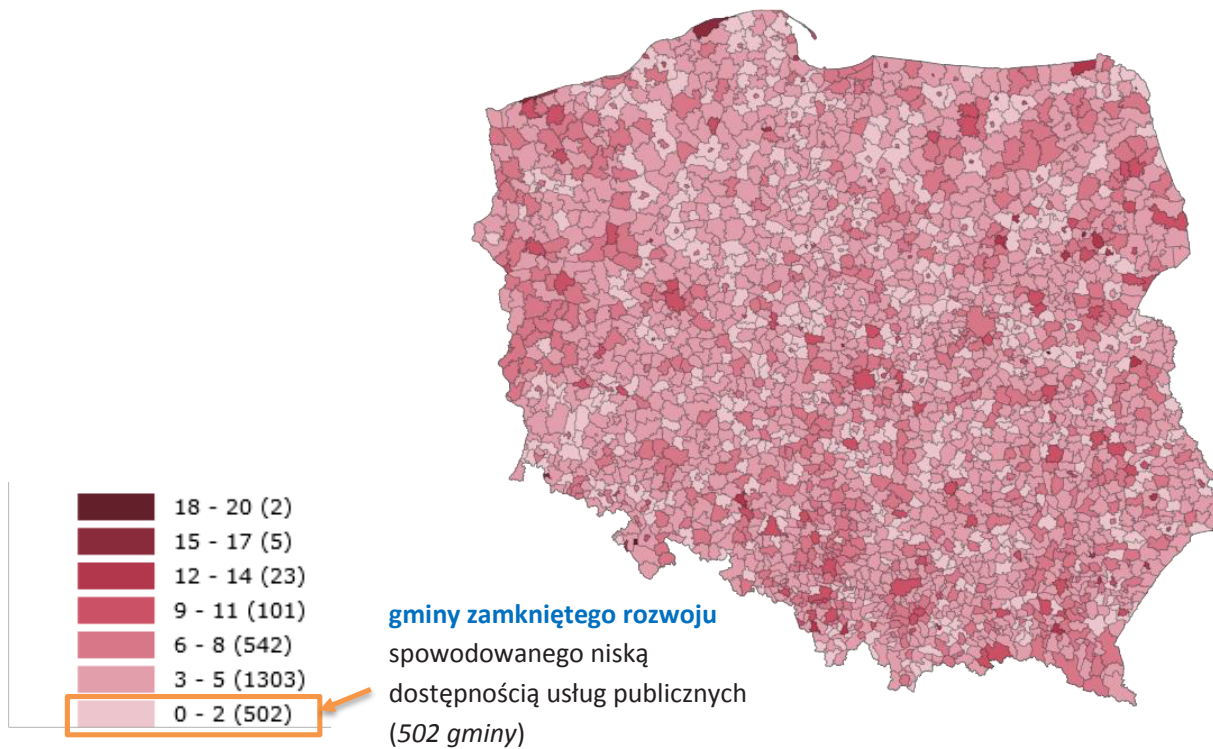

Mapa. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą na 100 osób w wieku produkcyjnym w 2017 r.

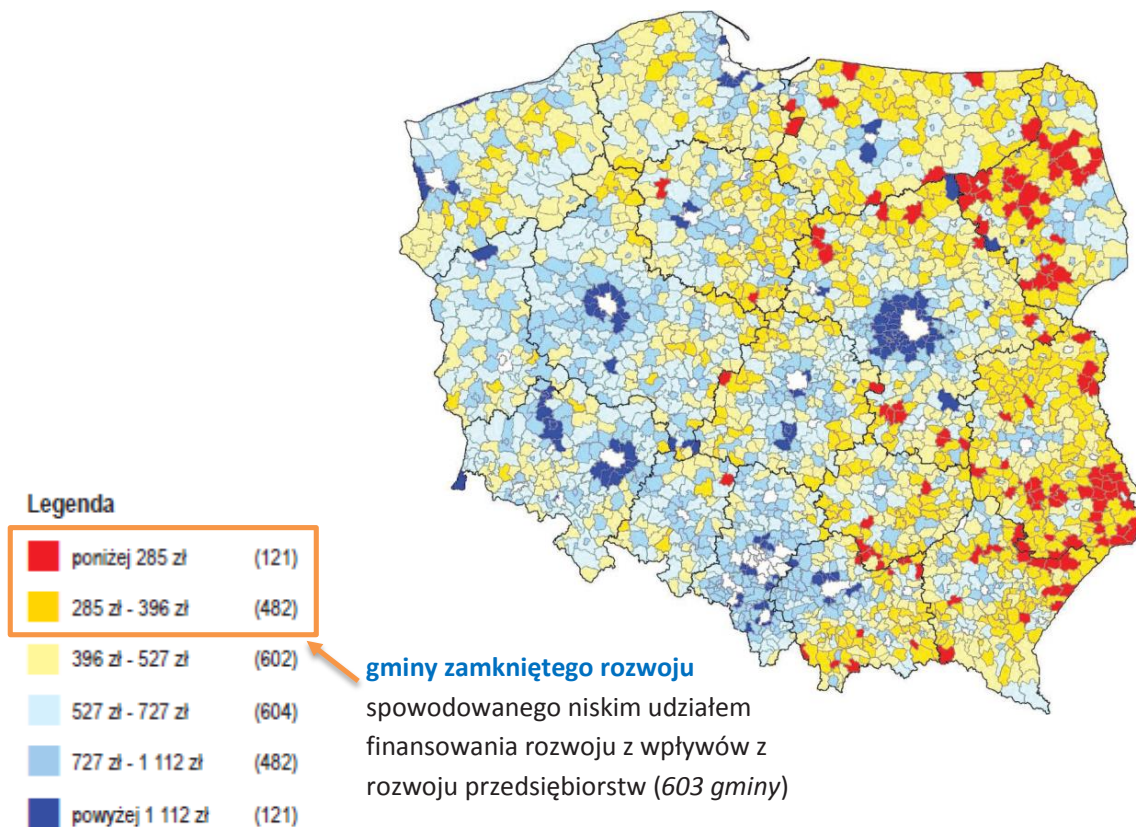

Mapa. Brak dostępu do Internetu o przepustowości co najmniej 30 Mb/s w gospodarstwach domowych wg gmin (stan na koniec 2017 r.).

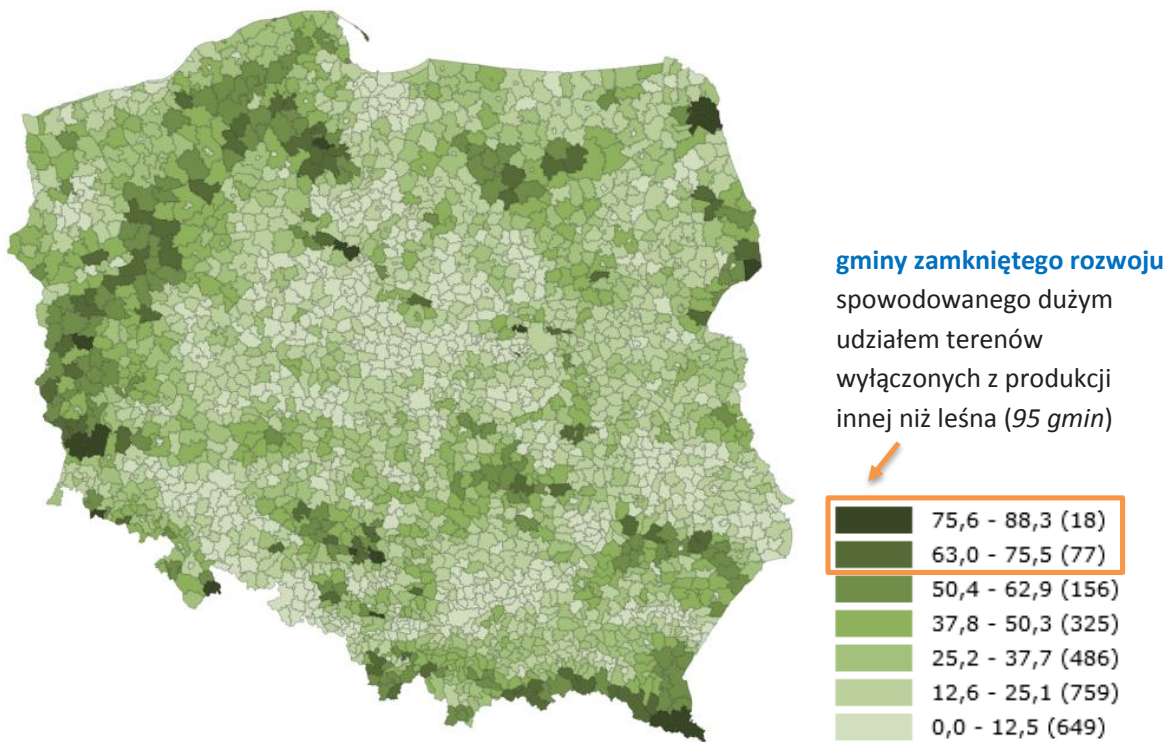
b) Jeden ze sposobów delimitacji obszarów wiejskich zamkniętego rozwoju

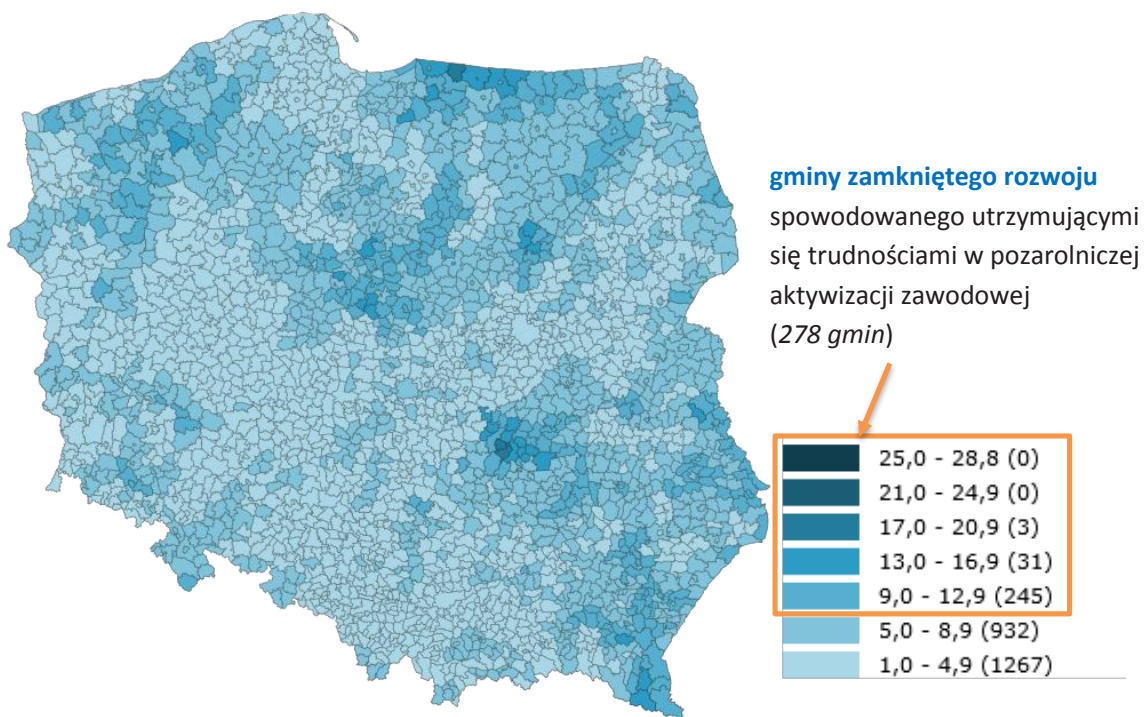
Mapa. Przychodnie na 10 tys. ludności w 2017 r.

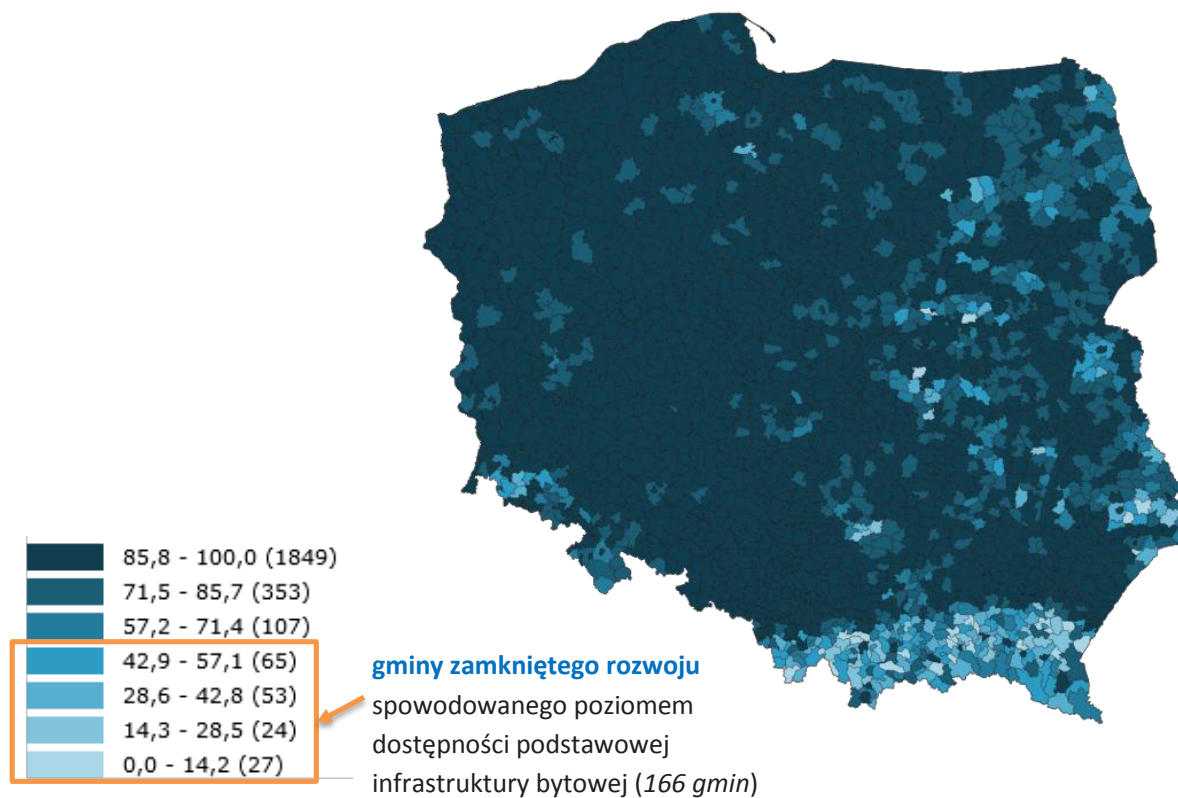
Mapa. Dochody gmin z tytułu udziałów w PIT i CIT w przeliczeniu na 1 mieszkańca w 2017 r. (w zł)

Mapa. Lesistość gmin w 2017 r. (%)

Mapa. Udział bezrobotnych zarejestrowanych ogółem w liczbie ludności w wieku produkcyjnym w 2017 r.

Mapa. Korzystający z instalacji wodociągowej w ludności ogółem w 2017 r.